

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA‘LIMI VAZIRLIGI
RESPUBLIKA TA‘LIM MARKAZI**

**UMUMIY O‘RTA TA‘LIMNING
DAVLAT TA‘LIM STANDARTI VA O‘QUV DASTURI**

TARIX

(5-9-SINF)

**DAVLAT VA HUQUQ ASOSLARI
IQTISODIY BILIM ASOSLARI**

(8-9-SINF)

**MILLIY ISTIQLOL G‘OYASI: ASOSIY TUSHUNCHA VA TAMOYILLAR
TURKUMIGA KIRUVCHI “ODOBNOMA”, “VATAN TUYGUSI”, “MILLIY
ISTIQLOL G‘OYASI VA MA‘NAVIYAT ASOSLARI”**

(1-9-SINF)

Toshkent-2017

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI VAZIRLAR MAHKAMASINING
QARORI
UMUMIY O‘RTA VA O‘RTA MAXSUS, KASB-HUNAR
TA‘LIMINING DAVLAT TA‘LIM STANDARTLARINI TASDIQLASH
TO‘G‘RISIDA**

«Ta‘lim to‘g‘risida»gi va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi qonunlariga muvofiq, umumta‘lim fanlarini o‘qitishning uzluksizligi va izchilligini ta‘minlash, zamonaviy metodologiyasini yaratish, umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi davlat ta‘lim standartlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish, o‘quv-metodik majmualarning yangi avlodini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etishni tashkil etish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qiladi:

1. Quyidagilar:

Umumiy o‘rta ta‘limning davlat ta‘lim standarti 1-ilovaga muvofiq;

O‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limining davlat ta‘lim standarti 2-ilovaga muvofiq;

Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limining umumta‘lim fanlari bo‘yicha malaka talablari 3-ilovaga muvofiq;

Akademik litsey va kasb-hunar kolleji diplomlarining davlat namunalari 4-ilovaga muvofiq;

Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi muassasalari uchun umumta‘lim fanlaridan o‘quv-metodik majmualarning yangi avlodini ishlab chiqishga qo‘yiladigan umumiy talablar 5-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

2. Belgilab qo‘yilsinki:

umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limining davlat ta‘lim standartlari 2017-2018 o‘quv yilidan boshlab bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etiladi;

umumta‘lim maktablarining boshlang‘ich sinflari uchun filologiya fanlari va aniq fanlar bo‘yicha mashq daftarlarini nashr etish hamda yetkazib berish O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika maqsadli kitob jamg‘armasini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2006-yil 1-iyundagi PQ-363-son qarorida belgilangan darsliklarni nashr etish hamda yetkazib berishni moliyalashtirish tartibiga asosan, multimediali disk ilovasi bilan ta‘minlash esa — o‘qituvchilarni o‘quv-metodik qo‘llanmalar bilan ta‘minlash tartibi asosida amalga oshiriladi.

3. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi hamda Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligining O‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi markazi:

ikki oy muddatda umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limining davlat ta‘lim standartlari talablari asosida o‘quv dasturlarini yangidan ishlab chiqib, belgilangan tartibda tasdiqlasalar hamda umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi muassasalariga yetkazsinlar;

O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi bilan birgalikda uch oy muddatda yaratilayotgan o‘quv-metodik majmualarning o‘quvchilarni mantiqiy fikrlashga

undaydigan, rasmlarga boy, zamonaviy matbaa talablariga javob beradigan shakllarda chop etilishini ta'minlasinlar;

umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlarini amaliyotga samarali joriy etish yuzasidan tegishli mutaxassislar uchun 2017-2018 o'quv yilidan boshlab maqsadli o'quvlar tashkil etsinlar hamda pedagog xodimlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish kurslari dasturlari va o'quv modullarining qayta ko'rib chiqilishini ta'minlasinlar.

4. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi Sog'liqni saqlash vazirligi, Madaniyat vazirligi, Jismoniy tarbiya va sport davlat qo'mitasi, O'zbekiston Badiiy akademiyasi hamda manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda 2017-2018 o'quv yiliga qadar akademik litseylarning ta'lim yo'nalishlari va kasb-hunar kollejlarning tayyorlov yo'nalishlari bo'yicha malaka talablari, o'quv rejalari va dasturlarini ishlab chiqsin va belgilangan tartibda tasdiqlasin.

5. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi Xalq ta'limi vazirligi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi taqdim etgan xarajatlar smetalari asosida umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlari, akademik litseylarning ta'lim yo'nalishlari va kasb-hunar kollejlarning tayyorlov yo'nalishlari bo'yicha malaka talablarini, o'quv rejalari va dasturlarini, akademik litsey va kasb-hunar kolleji diplomlari blankalarini chop etish uchun sarflanadigan mablag'larni belgilangan tartibda ajratsin.

6. O'zbekiston Respublikasi Hukumatining 6-ilovaga muvofiq ayrim qarorlariga o'zgartirishlar kiritilsin.

7. O'zbekiston Respublikasi Hukumatining 7-ilovaga muvofiq ayrim qarorlari 2020-yil 1-sentabrdan boshlab o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblansin.

8. Vazirliklar va idoralar o'zlari qabul qilgan normativ-huquqiy hujjatlarni bir oy muddatda ushbu qarorga muvofiqlashtirsinlar.

9. Mazkur qarorning bajarilishini nazorat qilish Vazirlar Mahkamasining Ta'lim va ilm-fan masalalari axborot-tahlil departamentiga yuklansin.

O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A. ARIPOV

Toshkent sh.,
2017 yil 6 aprel,
187-son

**Umumiy oʻrta taʼlimning
DAVLAT TAʼLIM STANDARTI**

1-bob. Asosiy qoidalar

1. Umumiy oʻrta taʼlimning davlat taʼlim standarti (keyingi oʻrinlarda davlat taʼlim standarti deb ataladi) davlat taʼlim standartining maqsad va vazifalarini, asosiy prinsiplarini, tarkibiy qismlarini, davlat taʼlim standartlarini joriy etish hamda davlat taʼlim standartlari talablariga rioya etilishini nazorat qilish tartibini belgilaydi.

2. Davlat taʼlim standartini ishlab chiqish quyidagi hujjatlarga asoslanadi:

Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi;

«Taʼlim toʻgʻrisida»gi Oʻzbekiston Respublikasi Qonuni;

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi toʻgʻrisida»gi Oʻzbekiston Respublikasi Qonuni;

Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Uzluksiz taʼlim tizimi uchun davlat taʼlim standartlarini ishlab chiqish va amalda joriy etish toʻgʻrisida» 1998-yil 5-yanvardagi 5-son qarori;

Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Uzluksiz taʼlim tizimining chet tillar boʻyicha davlat taʼlim standartini tasdiqlash toʻgʻrisida» 2013-yil 8-maydagi 124-son qarori;

Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Umumiy oʻrta taʼlim toʻgʻrisidagi nizomni tasdiqlash toʻgʻrisida»gi 2017-yil 15-martdagi 140-son qarori;

OʻzDSt 1.0-98. «Oʻzbekiston Respublikasi standartlashtirish davlat tizimi. Asosiy qoidalar»;

OʻzDSt 1.1-92. «Oʻzbekiston Respublikasi standartlashtirish davlat tizimi. Oʻzbekiston Respublikasi standartlarini ishlab chiqish, muvofiqlashtirish, tasdiqlash va roʻyxatdan oʻtkazish tartiblari»;

Oʻz DSt 1.5-93. «Standartlashtirishga doir normativ hujjatlarni koʻrib chiqish, tekshirish, oʻzgartirish kiritish va bekor qilish tartibi»;

Oʻz DSt 1157:2008. Hujjatlarni unifikatsiyalashtirish tizimi. Tashkiliy-farmoyish hujjatlar tizimi. Hujjatlarni rasmiylashtirishga boʻlgan talablar.

Oʻz DSt 1.8:2009. Asosiy qoidalar. Tavsiyalar.

3. Davlat taʼlim standartini bajarish Oʻzbekiston Respublikasi hududida faoliyat koʻrsatayotgan barcha umumiy oʻrta taʼlim muassasalari uchun majburiydir.

2-bob. Umumiy oʻrta taʼlimning davlat taʼlim standartining maqsad va vazifalari

4. Davlat taʼlim standartining maqsadi — umumiy oʻrta taʼlim tizimini mamlakatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ilgʻor tajribalari hamda ilm-fan va zamonaviy axborot-

kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan holda tashkil etish, ma'naviy barkamol va intellektual rivojlangan shaxsni tarbiyalashdan iborat.

5. Davlat ta'lim standartining vazifalari quyidagilardan iborat:

umumiy o'rta ta'lim mazmuni va sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilash;
milliy, umuminsoniy va ma'naviy qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalashning samarali shakllari va usullarini joriy etish;

o'quv-tarbiya jarayoniga pedagogik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, umumiy o'rta ta'lim muassasalarining o'quvchilari va bitiruvchilarining malakasiga qo'yiladigan talablarni belgilash;

kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlash uchun ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlash;

ta'lim va uning pirovard natijalari, o'quvchilarning malaka talablarini egallaganlik darajasini tizimli baholash tartibini, shuningdek ta'lim-tarbiya faoliyati sifatini nazorat qilishning huquqiy asoslarini takomillashtirish;

davlat ta'lim standartlari talablarining ta'lim sifati va kadrlar tayyorlashga qo'yiladigan xalqaro talablarga muvofiqligini ta'minlash.

3-bob. Umumiy o'rta ta'lim davlat ta'lim standartining asosiy prinsiplari

6. Davlat ta'lim standarti quyidagi asosiy prinsiplarga asoslanadi:

o'quvchi shaxsi, uning intilishlari, qobiliyati va qiziqishlari ustuvorligi;

umumiy o'rta ta'lim mazmunining insonparvarligi;

davlat ta'lim standartining ta'lim sohasidagi davlat va jamiyat talablariga, shaxs ehtiyojiga mosligi;

umumiy o'rta ta'limning boshqa ta'lim turlari va bosqichlari bilan uzluksizligi va ta'lim mazmunining uzviyligi;

umumiy o'rta ta'lim mazmunining respublikadagi barcha hududlarda birligi va yaxlitligi;

umumiy o'rta ta'limning mazmuni, shakli, vositalari va usullarini tanlashda innovatsiya texnologiyalariga asoslanilganligi;

o'quvchilarda fanlarni o'rganish va ta'lim olishni davom ettirish uchun tayanch va fanlarga oid umumiy kompetensiyalarni rivojlantirishning ta'minlanganligi;

rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ta'lim sohasida me'yorlarni belgilash tajribasidan milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda foydalanish.

4-bob. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartining tarkibiy qismlari

7. Davlat ta'lim standarti quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

umumiy o'rta ta'limning tayanch o'quv rejasi;

umumiy o'rta ta'limning o'quv dasturi;

umumiy o'rta ta'limning malaka talablari;

baholash tizimi.

8. Umumiy o'rta ta'limning tayanch o'quv rejasi (keyingi o'rinlarda — tayanch o'quv reja deb ataladi) umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'qitiladigan o'quv fanlari nomi, o'quv yuklamosining minimal hajmi hamda ularning sinflar bo'yicha taqsimoti belgilangan hujjat hisoblanadi.

9. Tayanch o'quv reja umumiy o'rta ta'lim muassasalarining dars jadvalini ishlab chiqish uchun asos hisoblanadi.

10. Tayanch o'quv reja umumta'lim fanlari bo'yicha belgilangan ta'lim mazmunini o'quvchiga yetkazish uchun ajratilgan o'quv soatlari (davlat ixtiyoridagi va maktab ixtiyoridagi soatlar)ning minimal hajmini belgilaydi.

Umumiy o'rta ta'limning tayanch o'quv

REJASI

T/r	O'quv fanlari	Sinflar									Haftalik umumiy soat
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	Davlat ixtiyoridagi soatlar	22	24	26	26	30,5	32,5	33,5	34	36	264,5
1.	Ona tili va adabiyot	8	8	10	10	9	7	5	5	5	67
2.	O'zbek tili/rus tili		2	2	2	2	2	2	2	2	16
3.	Chet tili	2	2	2	2	3	3	3	3	3	23
4.	Tarix					2	2	3	3	4	14
5.	Davlat va huquq asoslari								1	1	2
6.	Iqtisodiy bilim asoslari								1	1	2
7.	Matematika	5	5	5	5	5	5	5	5	5	45
8.	Informatika va axborot texnologiyalari					0,5	0,5	0,5	1	2	4,5
9.	Fizika						2	2	2	2	8
10.	Kimyo							2	2	2	6
11.	Biologiya					1	2	2	2	2	9
12.	Tabiiyot va geografiya	1	1	1	1	1	2	2	2	2	13
13.	Odobnoma	1	1	1	1						4
	Vatan tuyg'usi					1	1				2
	Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari							1	1	1	3
14.	Musiq madaniyati	1	1	1	1	1	1	1			7
15.	Tasviriy san'at	1	1	1	1	1	1	1			7
16.	Chizmachilik								1	1	2
17.	Texnologiya	1	1	1	1	2	2	2	1	1	12
18.	Jismoniy tarbiya	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18
	Maktab ixtiyoridagi soatlar	0,5						0,5	0,5	1	2,5
	Umumiy soatlar	22,5	24	26	26	30,5	32,5	34	34,5	37	267
	Amaliy mehnat mashg'uloti (kun hisobida)					6	6	10	16		

11. Pedagog kadrlar salohiyati hamda moddiy-texnika bazasi yetarli bo'lgan umumiy o'rta ta'lim muassasalarida Qoraqalpog'iston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, Toshkent shahar xalq ta'limi bosh boshqarmasi va viloyatlar xalq ta'limi boshqarmalarining ruxsati bilan umumiy o'rta ta'lim muassasalarining pedagogik kengashlariga dars jadvalini tuzishda tayanch o'quv rejadagi umumiy soatlar hajmidan oshmagan holda, ma'lum bir fanlarni chuqurlashtirib o'qitish maqsadida 15 %gacha o'zgartirish kiritish huquqi beriladi.

12. Umumiy o'rta ta'limning o'quv dasturi (keyingi o'rinlarda — o'quv dasturi deb ataladi) tayanch o'quv rejaga muvofiq o'quv fanlarining sinflar va mavzular bo'yicha hajmi, mazmuni, o'rganish ketma-ketligi va shakllantiriladigan kompetensiyalari belgilangan hujjat hisoblanadi.

O'quv dasturi O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi.

13. Umumiy o'rta ta'limning malaka talablari umumta'lim fanlari bo'yicha ta'lim mazmunining majburiy minimumi va yakuniy maqsadlariga, o'quv yuklamalari hajmiga hamda ta'lim sifatiga qo'yiladigan talablardan iborat bo'lib, u quyidagilardan tashkil topadi:

bilim — o'rganilgan ma'lumotlarni eslab qolish va qayta tushuntirib berish;

ko'nikma — o'rganilgan bilimlarni tanish vaziyatlarda qo'llay olish;

malaka — o'rganilgan bilim va shakllangan ko'nikmalarni notanish vaziyatlarda qo'llay olish va yangi bilimlar hosil qilish;

kompetensiya — mavjud bilim, ko'nikma va malakalarni kundalik faoliyatda qo'llay olish qobiliyati.

14. Baholash tizimi — davlat ta'lim standarti bo'yicha umumiy o'rta ta'limning malaka talablarini o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi darajasini hamda umumiy o'rta ta'lim muassasasining faoliyati samaradorligini aniqlaydigan mezonlar majmuidan iborat.

5-bob. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartini joriy etish tartibi

15. O'zbekiston Respublikasida davlat ta'lim standartini joriy etish, muvofiqlashtirish, unga metodik rahbarlik qilish O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan amalga oshiriladi.

16. Davlat ta'lim standartini joriy etish, shu jumladan, umumta'lim fanlari bo'yicha ta'lim mazmuni va sifatiga qo'yiladigan minimal talablarni, umumiy o'rta ta'lim muassasalari bitiruvchilariga qo'yiladigan malaka talablarini tasdiqlash pedagogik tajriba-sinov ishlari muvaffaqiyatli yakunlanib, ularga ekspert baho berilgach amalga oshiriladi.

17. Davlat ta'lim standartiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan amalga oshiriladi.

6-bob. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti talablariga rioya etilishini nazorat qilish

18. Davlat ta'lim standarti talablariga rioya qilish ustidan nazoratni amalga oshirishning maqsadi — davlat ta'lim standarti talablarini bajarish darajasini

aniqlash, zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish asosida ta'lim sifatini ta'minlashdan iborat.

19. Davlat ta'lim standarti talablariga rioya qilish ustidan nazorat O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan quyidagi ko'rinishlarda amalga oshiriladi:

davlat ta'lim standarti talablari asosida barcha umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilar egallashi lozim bo'lgan malaka talablariga baho berish;
tayanch o'quv reja va o'quv dasturlarining bajarilishini tahlil qilish;
umumiy o'rta ta'lim muassasasida davlat ta'lim standartlari talablari bajarilishi va ta'lim sifatiga ta'sir etuvchi omillarni, foydalanilgan pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining natijaviyligini tahlil qilish.

20. Umumiy o'rta ta'lim sifatini nazorat qilishning turlari quyidagilardan iborat:

ichki nazorat — O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlangan tartib asosida umumiy o'rta ta'lim muassasasining monitoring guruhi tomonidan amalga oshiriladi;

tashqi nazorat — ta'lim sohasidagi vakolatli davlat organlari, hududiy xalq ta'limi boshqaruvi organlari tomonidan amalga oshiriladi;

davlat-jamoatchilik nazorati — qonun hujjatlarida belgilangan tartibda hududiy xalq ta'limi boshqaruvi organlari va nodavlat notijorat tashkilotlar hamkorligida amalga oshiriladi;

milliy va xalqaro darajada baholash — Hukumatning tegishli qarori hamda xalqaro shartnomalar asosida xalq ta'limi boshqaruvi organlari, nodavlat notijorat tashkilotlar va xalqaro tashkilotlar hamkorligida amalga oshiriladi.

21. Umumiy o'rta ta'lim muassasasi o'quvchilarining bilimi sifatini nazorat qilishning reyting tizimi tartibi O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi hamda Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi tomonidan tasdiqlanadi.

22. Davlat ta'lim standarti talablarining bajarilmaganligi uchun javobgarlik qonun hujjatlariga muvofiq umumiy o'rta ta'lim muassasasi rahbariyatiga yuklanadi.

**Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimining umumtaʼlim
fanlari boʻyicha**

MALAKA TALABLARI

I-bob. Umumiy qoidalar

1-§. Qoʻllanish sohasi

1. Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimining umumtaʼlim fanlari boʻyicha malaka talablari (keyingi oʻrinlarda — Malaka talablari deb ataladi) umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi davlat taʼlim standartlarining negizi hisoblanadi va standartlashtirishning umumtaʼlim fanlarini oʻrganishning bosqichlarini, oʻquv fanlari boʻyicha taʼlim mazmuni va malaka talablarining tuzilishini belgilaydi.

2. Malaka talablari taʼlimni boshqarish boʻyicha vakolatli davlat organlari hamda umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlim faoliyati bilan shugʻullanuvchi yuridik shaxslar tomonidan qoʻllanilishi majburiydir.

3. Malaka talablari asosida taʼlim muassasasining turi va xususiyatlarini inobatga olgan holda oʻquv dasturlari, davlat attestatsiyasi uchun umumtaʼlim fanlari boʻyicha nazorat-baholash koʻrsatkichlari ishlab chiqiladi va vakolatli vazirliklar, idoralar tomonidan belgilangan tartibda tasdiqlanadi.

2-§. Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi tizimida umumtaʼlim fanlarini oʻrganish bosqichlari

4. Oʻzbekiston Respublikasi umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi tizimida davlat taʼlim standartlariga asoslangan holda umumtaʼlim fanlarini oʻrganish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Standart darajalari	Darajalarning nomlanishi
A1	Umumtaʼlim fanlarini oʻrganishning boshlangʻich darajasi
A1+	Umumtaʼlim fanlarini oʻrganishning kuchaytirilgan boshlangʻich darajasi
A2	Umumtaʼlim fanlarini oʻrganishning tayanch darajasi
A2+	Umumtaʼlim fanlarini oʻrganishning kuchaytirilgan tayanch darajasi
B1	Umumtaʼlim fanlarini oʻrganishning umumiy darajasi
B1+	Umumtaʼlim fanlarini oʻrganishning kuchaytirilgan umumiy darajasi

3-§. Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimining umumtaʼlim fanlari boʻyicha malaka talablarining tuzilishi

5. Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimining umumtaʼlim fanlari boʻyicha malaka talablari:

oʻquv fanini oʻrganishning bosqichlarini;

tayanch va fanga oid umumiy kompetensiyalarni;
o'quv fanining maqsad va vazifalarini;
umumta'lim fanlarini o'rganishning mazmunini;
umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari bitiruvchilarining umumta'lim fanlari bo'yicha majburiy tayyorgarlik darajalarini hamda ta'lim muassasalarini bitiruvchilariga nisbatan qo'yiladigan talablarni belgilab beradi.

4-§. Tayanch va fanga oid umumiy kompetensiyalar

6. O'zbekiston Respublikasida ta'limning uzluksizligi, uzviyligi, o'quvchi shaxsi va qiziqishlari ustuvorligidan kelib chiqib, ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda quyidagi tayanch kompetensiyalar shakllantiriladi.

Kommunikativ kompetensiya — ijtimoiy vaziyatlarda ona tilida hamda birorta xorijiy tilda o'zaro muloqotga kirisha olishni, muloqotda muomala madaniyatiga amal qilishni, ijtimoiy moslashuvchanlikni, hamkorlikda jamoada samarali ishlash layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi — mediamanbalardan zarur ma'lumotlarni izlab topa olishni, saralashni, qayta ishlashni, saqlashni, ulardan samarali foydalana olishni, ularning xavfsizligini ta'minlashni, media madaniyatga ega bo'lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi — doimiy ravishda o'z-o'zini jismoniy, ma'naviy, ruhiy, intellektual va kreativ rivojlantirish, kamolotga intilish, hayot davomida mustaqil o'qib-o'rganish, kognitivlik ko'nikmalarini va hayotiy tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish, o'z xatti-harakatini muqobil baholash va mustaqil qaror qabul qila olish ko'nikmalarini egallashni nazarda tutadi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi — jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va ularda faol ishtirok etish, o'zining fuqarolik burch va huquqlarini bilish, unga rioya qilish, mehnat va fuqarolik munosabatlarida muomala va huquqiy madaniyatga ega bo'lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya — vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lish, badiiy va san'at asarlarini tushunish, orasta kiyinish, madaniy qoidalarga va sog'lom turmush tarziga amal qilish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi — aniq hisob-kitoblarga asoslangan holda shaxsiy, oilaviy, kasbiy va iqtisodiy rejalarni tuza olish, kundalik faoliyatda turli diagramma, chizma va modellarni o'qiy olish, inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan, qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan foydalana olish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi. Mazkur kompetensiyalar umumta'lim fanlari orqali o'quvchilarda shakllantiriladi.

Shuningdek, har bir umumta'lim fanining mazmunidan kelib chiqqan holda o'quvchilarda fanga oid umumiy kompetensiyalar ham shakllantiriladi.

**Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlim muassasalari uchun
umumtaʼlim fanlaridan oʻquv-metodik majmualarning yangi avlodini ishlab
chiqishga qoʻyiladigan
UMUMIY TALABLAR**

1-bob. Umumiy qoidalar

1. Mazkur Umumiy talablar Oʻzbekiston Respublikasining «Taʼlim toʻgʻrisida»gi, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi toʻgʻrisida»gi qonunlari, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining «Umumtaʼlim maktablari oʻquvchilarini darsliklar bilan taʼminlash tizimini takomillashtirish borasidagi qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida» 2006-yil 31-maydagi 362-son, Vazirlar Mahkamasining «2005-2009 yillarda umumtaʼlim maktablari uchun darsliklar va oʻquv-metodik qoʻllanmalar nashr etish dasturi toʻgʻrisida» 2004-yil 22-noyabrdagi 548-son hamda «2009-2013 yillarda oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi muassasalari uchun oʻquv qoʻllanmalarini nashr etish dasturi toʻgʻrisida» 2009-yil 20-martdagi 80-son qarorlariga muvofiq, umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi muassasalari uchun oʻquv-metodik majmualarni ishlab chiqish tartibini belgilaydi.

2. Mazkur Umumiy talablarda quyidagi asosiy tushunchalar qoʻllaniladi:

Oʻquv-metodik majmua — darslik, mashq daftari, oʻqituvchi uchun metodik qoʻllanma, darsliklarning multimediali ilovasidan iborat majmua.

Darslik — davlat taʼlim standartlariga muvofiq oʻquv dasturi asosida didaktik, metodik, pedagogik-psixologik, estetik va gigiyenik talablarga javob beradigan, oʻquv fanining mavzulari toʻliq yoritilgan, uning asoslari mukammal oʻzlashtirilishiga qaratilgan, oʻquv fanining maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda taʼlim oluvchilarning yoshi va psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqiladigan, nazariy maʼlumotlardan tashqari amaliy-tajriba va sinov mashqlarini qamrab olgan kitob shaklidagi oʻquv nashri.

Mashq daftari — darslikning tarkibiy qismi hisoblanadigan, davlat taʼlim standartlariga muvofiq oʻquvchilar tomonidan egallangan bilim va koʻnikmalarni mustahkamlash hamda oʻquv fanining mavzulariga mos ravishda ishlab chiqilgan, mantiq va tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan (krossvordlar, boshqotirmalar, mantiqiy fikrlashga undovchi topshiriqlar va hokazo) topshiriqlardan iborat boʻlgan didaktik vosita.

Oʻqituvchi uchun metodik qoʻllanma — darslikdagi har bir mavzuni samarali oʻqitish metodikasi, qoʻshimcha sinov topshiriqlari va oʻqituvchining darsni qiziqarli tashkil etishiga oid boshqa metodik koʻrsatmalar berilgan, har bir darsning maqsadi, darsda foydalaniladigan vositalar va ulardan foydalanish usullari, darsning mazmuni, amaliy mashgʻulotlar, qoʻshimcha topshiriqlar va boshqalar haqida metodik koʻrsatmalar aniq bayon qilingan kitob shaklidagi oʻquv nashri.

Darsliklarning multimediali ilovalari — axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida o'quv faniga oid materiallarni davlat ta'lim standarti va o'quv dasturiga mos ravishda yoritiladigan, o'quv fanini samarali o'zlashtirishga, o'quvchilarning mustaqil ta'lim olishiga ko'maklashuvchi hamda video, ovoz, animatsiya, jadval, matn va lug'atlarni o'z ichiga olgan, bilimlarni nazoratdan o'tkazish va mustahkamlashga yo'naltirilgan, o'quv fanining asosiy mazmunini boyitadigan qo'shimcha materialga ega bo'lgan yoki shu kabi manbalarga murojaatlarni o'z ichiga olgan interaktiv elektron axborot-ta'lim resursi.

3. O'quv-metodik majmualar davlat ta'lim standartlari, o'quv reja va dasturlariga muvofiq, didaktik, metodik, pedagogik-psixologik, estetik va gigiyenik talablar asosida ishlab chiqilgan darslik, mashq daftari, o'qituvchi uchun metodik qo'llanma va darslikning multimediali ilovalarini o'z ichiga oladi.

4. O'quv-metodik majmualarni ishlab chiqish qonun hujjatlari hamda ushbu Umumiy talablarga muvofiq amalga oshiriladi.

2-bob. Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari uchun o'quv-metodik majmualarni ishlab chiqishning maqsad va vazifalari

5. O'quv-metodik majmualarni ishlab chiqishning maqsadi umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari uchun zamonaviy fan va texnika rivojini hisobga olgan holda kompetensiyaviy yondashuv talablari asosida o'quv materiallari mazmuni va sifatini takomillashtirish hamda ushbu sohadagi ilg'or xorijiy tajribani samarali tatbiq etishdan iborat.

6. O'quv-metodik majmualarni ishlab chiqishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

o'quv-metodik majmualarning yangi avlodini ishlab chiqish prinsiplari hamda ularning mazmuni va sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilash;

o'quvchilarda milliy g'urur va iftixor, moddiy va ma'naviy merosga qadriyatli munosabatni tarkib toptirish;

davlat ta'lim standartlari talablari asosida o'quvchilar tomonidan bilim, ko'nikma va malaka hamda kompetensiyalarning to'liq o'zlashtirilishiga erishish;

o'quvchilarda mustaqil va erkin fikrlashni hamda ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish;

yangi avlod o'quv-metodik majmualarini yaratish va amaliyotga joriy etish;

o'quvchilarda ilmiy dunyoqarash va global tafakkur yuritish kompetentligini shakllantirish;

umumta'lim fanlarini o'qitishning prinsiplar yangi metodologiyasi asosida ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish.

3-bob. Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari uchun o'quv-metodik majmualarni ishlab chiqish prinsiplari

7. O'quv-metodik majmualarni ishlab chiqish quyidagi prinsiplar asosida amalga oshiriladi:

o'quv-metodik majmualar ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari asosida yaratilganligi;

o'quvchilarning aqliy va jismoniy imkoniyatlari, yoshi, psixofiziologik xususiyatlari, bilim darajasi, qiziqishlari, layoqatlari hisobga olinganligi;

o'quvchilarda vatanparvarlik va milliy g'urur hissini shakllantirishga qaratilganligi;

umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining zarur hajmi berilganligi, o'quvchilarda mustaqil ijodiy fikrlash, tashkilotchilik qobiliyati va amaliy tajriba ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilganligi.

4-bob. O'quv-metodik majmualarni ishlab chiqishga qo'yiladigan talablar

8. O'quv-metodik majmualarni ishlab chiqishga quyidagicha talablar qo'yiladi:

Didaktik talablar:

o'quvchi tomonidan o'quv materiallarining to'liq o'zlashtirilishini ta'minlash; matnlar axborot berishga emas, balki o'quv fanining mazmun-mohiyatini tushuntirish maqsadlariga xizmat qilishi;

qiziqarli, lo'nda va hamma uchun qulay va tabaqalashtirilgan bo'lishi;

ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, vatanparvarlik va millatlararo totuvlik talablariga javob berishi, aniq dalillarga asoslangan materiallardan tarkib topishi;

ta'limning kundalik hayot va amaliyot o'rtasidagi bog'liqligini ta'minlashga, olingan bilimlarni amaliyotda qo'llay olish layoqatlari shakllantirilishiga, boshqa o'quv fanlari bilan uzviy bog'liqlikni ta'minlashga yo'naltirilgan bo'lishi;

rasmlar ko'rinishidagi illustrasiyalar: xaritalar, chizmalar, sxemalar, jadvallar, diagrammalar va fotosuratlar bilan bezatilgan bo'lishi;

yangi tushunchalar, atamalar, qoidalar, formulalar, ta'riflar va shu kabilar lug'at ko'rinishida ifodalangan bo'lishi lozim.

Ilmiy-metodik talablar:

fan-texnikaning so'nggi yutuqlarini o'zida aks ettirishi;

o'quv fani mavzularining mazmunan yaxlitligi ta'minlangan bo'lishi;

o'quv fani mavzulari o'zbek adabiy tili qoidalariga to'liq rioya qilgan holda oddiy va sodda, tushunarli va ravon tilda bayon qilinishi;

mantiqiy ketma-ketlikka va izchillikka amal qilinishi;

milliy g'oya va O'zbekiston xalqining mentalitetiga zid bo'lmagan tegishli illustrasiyalar bilan boyitilishi;

savol va topshiriqlar aniq ifodalangan bo'lishi;

o'quvchilarni fikrlashga, yozishga, tasvirlashga, chizma chizishga, hisoblashga, amaliy ishlarni bajarishga, tajribalar o'tkazishga o'rgatishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish nazarda tutilgan bo'lishi;

bir tushunchaning ikki xil atama bilan ifodalanishiga, sanalarni keltirishda mavhumlikka yo'l qo'yilmasligi;

kasb-hunarga yo'naltirishga oid matnlar va rasmlar, izohli lug'at, texnik ijodkorlik va mantiqiy tafakkurni o'stirishga qaratilgan loyihalash hamda modellashtirish yuzasidan topshiriqlarni qamrab olgan bo'lishi lozim.

Pedagogik-psixologik talablar:

keng jamoatchilik tomonidan tan olingan ilmiy asoslangan ma'lumotlar, o'quvchilarning bilim darajalari, eslab qolish qobiliyatlari, tafakkuri hisobga olingan holda voqea va hodisalarning mohiyatini anglashga va amaliy qiziqishlarini rivojlantirishga, bilim olishga va amaliy faoliyat bilan shug'ullanishga bo'lgan ehtiyojlarini to'laqonli qondirishga yo'naltirilgan bo'lishi;

o'quv fani mavzularining o'quvchi yoshi va psixofiziologik xususiyatlariga mos holda berilishi, ma'lum faktlar, tushunchalar, qoidalar va fanlararo bog'liqlikni hisobga olgan holda tushunarli bayon qilinishi;

o'quvchilarning yangiliklarni qabul qilish qobiliyatlari, oldin olgan bilimlarini o'zlashtirganlik darajasi hisobga olingan bo'lishi lozim.

Estetik talablar:

imkon darajasida yorqin, rangli, qiziqarli va chiroyli bo'lishi;

matnlar o'quvchiga ma'lum ijobiy hissiy ta'sirlarni o'tkazishi va o'quv faniga qiziqish uyg'otishi;

bo'lim, bob, paragraf va mavzular matnlarining turli shakl va ranglar bilan ajratilishi, mutanosibli ta'minlanishi;

rasm va tasvirlar badiiy estetik talablarga javob berishi, aniq va tiniq ifodalanishi lozim.

Gigiyenik talablar:

matn va ilustrasiyalar sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlariga mos bo'lishi;

harflarning kattaligi va qog'ozning sifati (og'irligi, qalinligi, oqligi va shaffofligi) Vazirlar Mahkamasining «Ta'lim muassasalari uchun matbaa mahsulotlarining xavfsizligi to'g'risidagi umumiy texnik reglamentni tasdiqlash to'g'risida» 2015-yil 3-iyundagi 146-son qarori talablariga mos bo'lishi lozim.

5-§. Tarix fani
Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi muassasalarida tarix fanini oʻrganish bosqichlari

Taʼlim bosqichi	Bitiruvchilar	Standart darajasi	Daraja nomlanishi
Umumiy oʻrta taʼlim	Umumiy oʻrta taʼlim maktablarining 5-sinf bitiruvchilari	A1	Tarix fanini oʻrganishning boshlangʻich darajasi
	Tarix fani chuqur oʻrganiladigan ixtisoslashtirilgan umumtaʼlim muassasalarining 5-sinf bitiruvchilari	A1+	Tarix fanini oʻrganishning kuchaytirilgan boshlangʻich darajasi
	Umumiy oʻrta taʼlim maktablarning 9-sinf bitiruvchilari	A2	Tarix fanini oʻrganishning tayanch darajasi (eng qadimgi davrdan XX asr boshlarigacha)
	Tarix fani chuqur oʻrganiladigan ixtisoslashtirilgan umumtaʼlim muassasalarining 9-sinf bitiruvchilari	A2+	Tarix fanini oʻrganishning kuchaytirilgan tayanch darajasi.
Oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi	Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari bitiruvchilari	B1	Tarix fanini oʻrganishning tayanch darajasi davom ettiriladi (XX asr boshlaridan hozirgi kungacha boʻlgan davr). Tarix fanini oʻrganishning umumiy darajasi.
	Tarix fani chuqurlashtirilib oʻrganiladigan akademik litsey bitiruvchilari	B1+	Tarix fanini oʻrganishning kuchaytirilgan umumiy darajasi.

Tarix oʻquv fanini oʻqitishning maqsad va vazifalari

Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi muassasalarida tarix fanini oʻqitishning asosiy maqsadi:

Oʻquvchilarda tarixiy ong va tarixiy tafakkurni shakllantirish, dunyo xalqlari hamda koʻp millatli xalqimizning tarixi va bugungi kuniga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat hissini tarbiyalash;

o'quvchilarga davlatchiligimiz tarixi jahon sivilizatsiyasining ajralmas qismi ekanligini anglatish;

o'quvchilarda tayanch va tarix faniga oid umumiy va kuchaytirilgan kompetensiyalarni shakllantirishdan iboratdir.

Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida tarix fanini o'qitishning vazifalari:

O'quvchilarga davlatchiligimiz tarixi jahon sivilizatsiyasining ajralmas qismi ekanligini anglatish;

ajdodlarimizning ma'naviy merosi va jasoratlaridan ibrat olishga, ularga munosib voris bo'lishga o'rgatish;

o'quvchilarni tarixiy voqealarni idrok etishga yo'naltirish orqali ularning o'zligini anglash, shaxs sifatida kamol topishiga yordam beradigan tushunchalar, milliy, umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdan iborat.

Tarix fani bo'yicha umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalari bitiruvchilariga qo'yiladigan malaka talablari

1. Tarixiy voqelikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi

A1

tarixda yil hisobini biladi;

tarixga oid muhim fakt, voqea va jarayonlar haqida ma'lumot bera oladi;

o'z fikr va qarashlarini bayon etishda tarixiy bilimlaridan foydalana oladi.

A1+

tarixiy jarayonlarni ko'rgazmali tushuntira oladi.

A2

tarixda davr va yil hisobini biladi;

tarixiy-geografik makon haqida ma'lumot bera oladi;

O'zbekiston va jahon tarixining eng qadimgi davridan XX asr boshlariga qadar insoniyat tarixida muayyan iz qoldirgan muhim voqea va jarayonlar haqida ma'lumot bera oladi;

o'zbek xalqining shakllanish bosqichlarini tushuntirib bera oladi;

o'rganilgan tarixiy davrlarga munosabat bildirib, xulosa chiqara oladi;

davlatlarning tashkil topishi, hududi, aholisi va boshqaruv tartiblarini tushuntira oladi;

o'zbek xalqining madaniyati, ma'naviyati, dunyoviy va diniy qadriyatlarining ravnaq topishi, ularning jahon sivilizatsiyasiga ta'siri haqida ma'lumot bera oladi;

mamlakatimizdagi tarixiy-me'moriy obidalar hamda ilm-fan, davlatchilik rivojiga hissa qo'shgan tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bera oladi.

B1

tarixiy-geografik makon haqida ma'lumot bera oladi;

O'zbekiston va jahon tarixining XX asr boshlaridan bugungi kunga qadar bo'lgan insoniyat tarixida muayyan iz qoldirgan muhim voqea va jarayonlar haqida ma'lumot bera oladi;

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda amalga oshirilgan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy jarayonlar haqida ma'lumot bera oladi;

O‘zbekiston davlatining tinchlikni asrash siyosati, tashqi siyosiy faoliyati haqida ma’lumot bera oladi;

o‘rganilgan tarixiy davrlarga munosabat bildirib, xulosa chiqara oladi;

davlatlarning tashkil topishi, hududi, aholisi va boshqaruv tartiblarini tushuntira oladi;

mustaqillik yillarida o‘zbek xalqining madaniyati, ma’naviyati, dunyoviy va diniy qadriyatlarining hamda ilm-fan, davlatchilik rivojiga hissa qo‘shgan mutafakkirlar nomlarining tiklanishi haqida ma’lumot bera oladi;

jismoniy tarbiya va sport sohasining rivojlanishi haqida ma’lumotlarni tushuntira oladi.

tarixiy voqealar natijasi yuzasidan munosabat bildiradi, umumlashtiradi, bayon qiladi va xulosa chiqaradi;

B1+

O‘zbekiston va jahon tarixining eng qadimgi davridan bugungi kunga qadar insoniyat tarixida muayyan iz qoldirgan muhim voqea va jarayonlar haqida ma’lumot bera oladi;

tarixning davrlarini taqqoslay oladi, tahlil qiladi, baholaydi va xulosa qiladi, yozma ma’lumot bera oladi;

voqea va jarayonlarni tarixiy davr nuqtai nazaridan tahlil qiladi, baho beradi, xulosa chiqaradi, munosabat bildiradi.

davlatlarning tashkil topishi, davlat shakli, davlatdagi ijtimoiy-iqtisodiy-siyosiy jarayonlar, ichki va tashqi munosabatlar, harbiy salohiyat, insoniyat sivilizatsiyasida tutgan o‘rni haqida yozma ma’lumot bera oladi;

tarix fanidan olgan bilimlarini boshqa fanlar bilan bog‘lay oladi.

2.Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi

A1

tarixiy illyustratsiyalar asosida hikoyalar tuza oladi;

fikrini tarixiy xaritalar va qo‘shimcha materiallar (videofilm, slaydlar) yordamida tushuntira oladi.

A2

eng qadimgi davrdan XX asr boshlarigacha kechgan tarixiy voqelikni bayon qilishda muhim bo‘lgan tarixiy toponomik atamalar mazmunini tushuntira oladi

qo‘shimcha adabiyot va manbalardan foydalana oladi;

tarixiy-badiiy asarlar, OAVlarida berilayotgan ma’lumotlarga tarixiy bilimlari asosida munosabat bildira oladi.

B1

XX asr boshlaridan bugungi kungacha kechgan tarixiy voqelikni bayon qilishda muhim bo‘lgan tarixiy toponomik atamalar mazmunini tushuntira oladi;

tarixiy jarayon va voqealar haqida ma’lumot berishda qo‘shimcha adabiyot va manbalardan foydalana oladi;

tarixiy-badiiy asarlar, ommaviy axborot vositalarida berilayotgan ma’lumotlardan foydalanishda va ularga munosabat bildirishda axborot madaniyatiga rioya qiladi.

B1+

tarixiy manbalarni mustaqil o'rganadi, mavzuga oid qo'shimcha ma'lumotlar to'play oladi, xulosalar chiqaradi, baholaydi, mustaqil fikr bildiradi;

mavzu yuzasidan tarixiy adabiyotlarni mustaqil tanlay oladi, mustaqil ishlar va taqdimotlar tayyorlay oladi;

o'z oilasining shajarasini tuza oladi.

TARIX FANIDAN O'QUV DASTURI

(5-9-sinf)

UQTIRISH XATI

O'zbekiston milliy davlat mustaqilligini qo'lga kiritgandan keyin ta'lim davlat siyosatining ustuvor sohasiga aylanib, ushbu sohada tub islohotlar amalga oshirila boshlandi. O'zbekiston tarixini o'rganish bu boradagi markaziy sohani egallaydi. Bugun biz tarixiy bir davrda – xalqimiz o'z oldiga ezgu va ulug' maqsadlar ko'yib, tinch-osoyishta hayot kechirayotgan, avvalambor o'z kuch va imkoniyatlariga tayanib, demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurish yo'lida ulkan natijalarni qo'lga kiritayotgan bir zamonda yashamoqdamiz.

O'z avlod-ajdodi kimligini, nasl-nasabi, o'zi tug'ilib, voyaga yetgan Vatani tarixini bilishga intilish har bir sog'lom fikrli insonga xos fazilatdir. Shuning uchun ham o'zlikni anglash, avvalo, tarixni bilishdan boshlanadi. Tarixiy xotirasi bor inson – irodali inson, haqqoniy tarixni bilmasdan turib esa, kelajakni yaratib bo'lmaydi. Shu ma'noda tarix fani o'zining oldiga **quyidagi maqsad vazifalarni** qo'yadi:

o'quvchilarda tarixiy ong va tarixiy tafakkurni shakllantirish, dunyo xalqlari hamda ko'p millatli xalqimizning tarixi va bugungi kuniga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat hissini tarbiyalash;

o'quvchilarga davlatchiligimiz tarixi jahon sivilizatsiyasining ajralmas qismi ekanligini anglatish;

o'quvchilarda tayanch va tarix faniga oid umumiy va kuchaytirilgan kompetensiyalarni shakllantirishdan iboratdir.

Tarix fanini o'qitish esa, quyidagi **vazifalar** orqali amalga oshiriladi:

ajdodlarimizning ma'naviy merosi va jasoratlaridan ibrat olishga, ularga munosib voris bo'lishga o'rgatish;

o'quvchilarni tarixiy voqealarni idrok etishga yo'naltirish orqali ularning o'zligini anglash, shaxs sifatida kamol topishiga yordam beradigan tushunchalar, milliy, umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdan iborat.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining V-IX sinflarida O'zbekiston va jahon tarixining qadimgi zamonlaridan XX asr boshlarigacha bo'lgan davri o'rganishni taqozo etadi. Tarixiy hodisalar va voqealarni o'rganishga qo'yilgan talablar (V-IX sinflar) o'quvchilarning yoshi, bilim saviyasi, ruhiy xususiyatlari, jismoniy rivojlanishi darajalariga mos bo'lishi lozim. Shunga muvofiq tarzda o'quv fani uch yo'nalishni tashkil etadi. Jahon tarixi, O'zbekiston tarixi, Dunyo dinlari tarixi.

5-sinfda (68 soat) tarix fan sifatida o'rganilmay, qisman tarixiy tasavvur hamda eng sodda tushunchalarni egallash bilan cheklaniladi.

6-sinf tarix (68 soat) o'quv fani asosiy predmet sifatida o'rganiladi. Bunda eng qadimgi davrlardan milodning V asr ikkinchi yarmigacha bo'lgan davrdagi jahon va O'zbekiston tarixi o'rganiladi.

7-sinf O'zbekiston tarixi (51 soat) – mamlakatimiz tarixining V asridan XVI asrgacha bo'lgan davrini qamrab oladi.

7-sinf Jahon tarixi (51 soat) – dunyo xalqlari tarixining V asridan XVI asrigacha bo‘lgan davri o‘rganiladi.

8-sinf O‘zbekiston tarixi (34 soat)da – tariximizning XVI asrdan XIX asr o‘rtalarigacha bo‘lgan davri o‘rganiladi.

8-sinf Jahon tarixi (34 soat)da esa, XVI asrdan XIX asrning 70-yillarigacha bo‘lgan davr o‘rganiladi.

8-sinf Dunyo dinlari tarixi (34 soat) da eng qadimgi davrdan XX asrgacha bo‘lgan davrni qamrab oladi.

9-sinf O‘zbekiston tarixi (34 soat) – mamlakatimiz tarixining XIX asrning ikkinchi yarmidan 1918-yilgacha bo‘lgan davr tarixi bilan tanishtiradi.

9-sinf Jahon tarixi (34 soat) XIX asrning 70-yillaridan XX asrning 1918-yillarini o‘z ichiga oladi.

9-sinf Dunyo dinlari tarixi (34 soat) jahon dinlari, kiber makon, globallashuv sharoitida inson ongi va tafakkuri uchun kurash, din niqobidagi terrorchilik harakatlari, ularning maqsad-vaziflarini yorituvchi materillarni o‘z ichiga oladi.

Dastur – mavzularini o‘rganish uchun ajratilgan soatlar miqdori o‘qituvchi ixtiyoriga ko‘ra, maktab metod birlashmasi va viloyat (shahar, tuman) xalq ta’limi boshqarmasi bilan kelishilgan holda qayta ko‘rib chiqilishi mumkin.

Tarix fani chuqur o‘qitiladigan sinflarda mazkur dasturda berilgan mavzular kengaytirib o‘qitiladi.

Eng yangi davr tarixini o‘rganish umumta’lim maktablari (V-IX sinflar) vazifasiga kirmaydi. Uni izchillikda o‘rganish o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi o‘quv yurtlarida davom ettiriladi.

Tarix ta’limida o‘quvchilar nimani bilishlari, nimani mustaqil o‘qib olishlari, qanday muammolarni o‘rganishlari muhim ahamiyatga ega. O‘quvchilar tarixiy hodisalarning mazmunini bilishdan tashqari, tarixiy voqealarni bir-biri bilan taqqoslay olishlari, mustaqil fikr yuritib, ularga baho berishlari, voqealar mohiyatini tushuntira olishlari, yozma ifodalay olishlari zarur. Birinchi darajali voqealardan ikkinchi darajalisini farqlay olishlari, ularni ijtimoiy tahlil qilib, xulosalar chiqara olishlari zarur.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda tarix fanini o‘rganishning asosiy maqsadi:

tarixni o‘rganish orqali tarixiy tafakkurni shakllantirish, o‘zlikni anglash, ma’naviy bo‘shliqlarni oldini olish;

Vatan, millat taqdiri uchun ma’suliyat, daxldorlik, umuminsoniy va milliy qadriyatlarga hurmat hissini shakllashtirish va rivojlantirish;

mamlakatimiz tarixi jahon tarixining bir bo‘lagi ekanligini anglash orqali, buyuk ajdodlarimizning ishlari va jasoratlaridan axloqiy tarbiya va ibrat olishni o‘rganish.

O‘zbekiston Respublikasida umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limida tarix fanini o‘rganishning asosiy vazifalari:

Tarixiy voqea va hodisalar asosida “Tarix – xalq ma’naviyatining asosi” ekanligini singdirish;

har bir xalq o'z tarixini turli ta'sir va tajovuzlardan asrashi kerakligini singdirib borish;

tarixiy xotirasiz kelajak yo'qligini tushuntirish;

ta'lim-tarbiya jarayonida tayanch kompetensiyalar – kommunikativ kompetensiya, axborotlar bilan ishlash, o'z o'zini rivojlantirish, ijtimoiy faol fuqarolik, milliy va umummadaniy, matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi va tarix fani mazmuniga oid tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish, tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kabi fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat.

Shuningdek, me'yoriy hujjatlarni yuritishda **tayanch** va **fanga oid kompetensiyalar** quyidagicha yozilishi tavsiya qilinadi.

I. TK-tayanch kompetensiya

1. TK1-kommunikativ kompetensiya
2. TK2-axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi
3. TK3-o'zini-o'zi rivojlantirish kompetensiyasi
4. TK4-ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi
5. TK5-milliy va umuminsoniy kompetensiya
6. TK6-matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi

II. FK-fanga oid kompetensiyalar

1.FK1- **Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:**

2. FK2- **Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi.**

5- SINF

(A1: 68 soat, haftasiga 2 soatdan, A1+: 102 soat)

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

A1

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya olish va javob berish.

A1+

ijtimoiy moslashuvchanlik, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

A1

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarini (urf-odatlar, marosimlar, milliy madaniy an'analar va h.k.) hurmat qilish.

A1+

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, diniy e'tiqodi, milliy xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish; jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A1,

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirish, ma'naviy va intellektual kamolotga intilish.

A1+

o'z xatti-harakatini adekvat baholash, o'zini nazorat qila bilish, halollik, to'g'rilik kabi sifatlarga ega bo'lish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A1

Tarixda yil hisobini o'qiy olish, tarixiy darvlarga oid chizmalarni o'qiy olish, rim raqamida yozilgan raqamlarni o'qiy oladi. Miloddan avvalgi, era, milodiy yillar o'rtasidagi farqlarni matematik amallar bilan yecha oladi.

A1+

hijriy yilni milodiy yilga aylantira oladi.

I BOB. TARIX FANI NIMANI O'RGANADI?

(A1: 5 soat, A1+: 9 soat)

Kirish.

Tarix fani nimani o'rgatadi? "Tarixdan hikoyalar" darsligi bilan ishlash.

1-mavzu: "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q". (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

Vatan ta'rifi. O'zbekiston – bizning Vatanimiz. "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q" iborasining ma'nosi.

2-mavzu: Tarixiy manbalar. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Tarixiy manba. Moddiy manbalar. Yozma manbalar. Xronologiya tushunchasi. Tarixni o'rganishda yil hisobi nima uchun kerak?

3-mavzu: Kalendarlar tarixidan. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Dastlabki kalendarlar. Kalendarlar vatani. Grigoryan va Yuliy kalendari. Hijriy va milodiy-yil hisobi.

4-mavzu: Tarixda yillarni hisoblash (amaliy mashg'ulot). (A1+: 2 soat)

(A1) Tarixiy sanalarni matematik usullarda hisoblash.

(A1+) Hijriy yilni milodiy yilga, milodiy yilni hijriy yilga o'girish. Kalendarlar tayyorlash.

5-mavzu: Dunyo xaritasi tarixi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

(A1) Dastlabki xaritalar. Globusning yaratilishi. Zamonaviy xaritalar.
(A1+) Yozuvsiz xaritalar bilan ishlash.

II BOB. ENG QADIMGI DUNYO XALQLARI (A1 9 soat, A2+ 15 soat)

6-mavzu: Eng qadimgi odamlar va ularning manzilgohlari. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

Janubiy Afrika, Xitoy, O'rta Osiyodagi qadimgi manzilgohlar. Yevropada topilgan qadimgi inson izlari.

7-mavzu: Dastlabki rassomlar. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Qoyatosh suratlari ilk san'at namunasi sifatida. Altamir, Kapova va Lasko g'orlari. O'zbekiston hududidagi qoyatosh suratlari.

8-mavzu: Insoniyatning dastlabki turmush tarzi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Qadimgi odamlarning uy joylari, ro'zg'or buyumlari. Musiqa asboblari. Mamlakatimiz hududidan topilgan qadimgi musiqa asboblari.

9-mavzu: Insonlarning dastlabki liboslari. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Liboslarning kelib chiqishi, liboslar bilan bog'liq marosimlar. Liboslarning takomillashuvi.

10-mavzu: Insonlarning dastlabki liboslari. (A1: 2 soat, A1+: 2 soat)

Milliy liboslar va ommaviy liboslar. Tantana va kundalik liboslar. Zamonaviy liboslar. Ish kiyimlari qachondan urf bo'lgan?

11-mavzu: Asotirlar va afsonalar. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Afsonlarda nimalar haqida gapiriladi. Turli millat afsonalarini nimalar birlashtiradi? Eron, Hind Yunon, Rim afsonalari.

12-mavzu: Tarixni o'rganishda arxeologiyaning o'rni. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

Arxeologlar qanday ishlaydilar? Qazilma joylarni aniqlash.

13-mavzu: Tarixni o'rganishda arxeologiyaning o'rni. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Suv osti arxeologiyasi. Suv osti arxeologiyasida kimlar ishtirok etadi? Suv osti arxeologiyasini nimani o'rganadi?

III BOB. KISHILIK MADANIYATINING SHAKLLANISHI. **SHAHARLAR VA DAVLATLAR** (A1: 9 soat, A1+: 18 soat)

14-mavzu: Yozuvning paydo bo'lishi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Ilk yozuv belgilari. Qadimgi yozuvlar va ularning turlari. Alifbolarning vujudga kelishi.

15-mavzu: Qadimiy diniy e'tiqodlar. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Diniy e'tiqodlarning paydo bo'lishi. Odamlar hayotida dinning o'rni.

16-mavzu: Olimpiya o'yinlari: (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

Olimpiya o'yinlarining paydo bo'lishi. Hozirgi kunda olimpiada o'yinlari.

17-mavzu: Qadimgi dunyoning yetti mo'jizasi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Misr ehromlari, Bobil osma bog'lari, Olimp xudosi, Zevs haykali, ma'buda Artemida ibodatxonasi, Quyosh xudosi, Gelios haykali, Aleksandr mayog'i, Galikarnasdagi maqbara.

18-mavzu: O'zbekistonning tarixiy – me'moriy obidalari. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

Qo'yqirilganqal'a. Tuproqqal'a, Afrosiyob.

19-mavzu: O'zbekistonning tarixiy – me'moriy obidalari. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Ismoil Somoniy maqbarasi. Minorai Kalon, Registon majmuasi, Oqsaroy, Ichanqal'a.

20-mavzu: Dunyoning tarixiy obidalari. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Jahon madaniyatining mumtoz namunalari: Peza minorasi. Tauer ko'prigi.

21-mavzu: Dunyoning tarixiy obidalari. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Toj Mahal maqbarasi, Eyfel minorasi, Ozodlik haykali.

22-mavzu: Tarixni o'rganishda muzeylarning o'rni. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Jahonning mashhur muzeylari. Mamlakatimiz muzeylari.

23-mavzu: Muzeylar tarixdan saboq beradi (amaliy mashg'ulot). (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

IV BOB. SAVDO VA ALOQA

(A1: 4 soat, A1+: 8 soat)

24-mavzu: Tangalar tarix guvohi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Dastlabki tangalar. Tangalar tarixdan guvohlik beradi. Qadimiy va zamonaviy tangalarda ramzlarning aks etishi.

25-mavzu: Savdo yo'llari. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Qadimgi savdo yo'llari. Buyuk ipak yo'li. Savdo aloqalari. Savdo yo'llaridagi xizmat ko'rsatish shahobchalari.

26-mavzu: Dengiz yo'llarining kashf etilishi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Dengiz yo'llariga ehtiyoj. Dengiz savdo yo'llari. Jahon savdo aloqalarining vujudga kelishi.

V BOB. OZODLIK UCHUN KURASH QAHRAMONLARI

(A1: 14 soat, A1+: 24 soat)

27-mavzu: To'maris va Shiroq jasorati. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Ahamoniylarning O'rta Osiyoga kirib kelishi. To'maris va Shiroq jasorati.

28-mavzu: Spitamenning qahramonligi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

O'rta Osiyo xalqlarining Aleksandr Makedonskiyning bosqinchiligiga qarshi kurashi. Spitamenning qahramonligi.

29-mavzu: Arablarga qarshi xalq ozodlik kurashlari. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Muqanna qo'zg'oloni.

30-mavzu: Jaloliddin Manguberdi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Mo'g'ullarga qarshi mardonavor kurash. Jaloliddin Manguberdi jasur va mohir sarkarda.

31-mavzu: Temur Malik jasorati. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Mo'g'ullar bosqiniga qarshi Xo'jand mudofaasi. Temur Malik faoliyati.

32-mavzu: Amir Temur jasorati va uning davlati. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Amir Temur hayoti va faoliyati. Amir Temur davlati.

33-mavzu: Amir Temurning jahon tarixida tutgan o'rni. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Amir Temur – Movarounnahr, Osiyo va Yevropa xalqlarining xaloskori.

Nazorat ishi. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

O'quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A1

tarixiy davrlar va yillarni ajrata oladi, tarixiy hisobini tushuntira oladi;

hijriy yilni milodiy, milodiy yilni hijriy yilga o'gira oladi;

arxeologiya, etnografiya. Moddiy va ma'naviy madaniyat. sivilizatsiya, tarixni davrlashtirish va xronologiya, manzilgoh, me'morchilik, hunarmandchilik. madaniy aloqalar, fir'avn, kohin, ibodatxona, piramida, sfinkslar. ierogrif, zardushtiylik, sak va massagetlar, Artimediya, Geolis, eyfel, Toj mahal, eftallar, ark, temuriylar, Movarounnahr kabi tarixiy atamalar mazmunini biladi;

Kirill va Medofiy, Yuliy Sezar, Zardusht, Doro III, Aleksandr, Xammurapi, Ashoka, Firavn Xeops, Fidiy, Gerodot, Doro I, Kir II, To'maris, Shiroq, Spitamen, Yuliy sezar, Grigoriy, Muhammad Rasululloh, Ptolemey, Muqanna, Chingizxon, Najmiddin Kubro, Jaloliddin Manguberdi, Amir Temur, Bibixonim, Boyazid, Sayyid Baraka, Klavixo kabi tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bera oladi;

Quyidagi tarixiy sanalarda ro'y bergan voqealar haqida ma'lumot bera oladi:

1991-yil 31-avgust. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov O'zbekistonni mustaqil davlat deb e'lon qildi.

1 sentabr – Mustaqillik kuni.

2009-yil – Toshkent shahrining 2200 yilligi nishonlandi.

Ml. avv. 46-yil Rim davlati hukmdori Yuliy sezar o'z nomi bilan ataluvchi Yuliy kalendarlarini joriy etgan.

622-yil – hijriy birinchi yil.

Ml. avv. III asr – Qadimgi Gresiyada Yerning kattaligini ancha aniq o'lchandi.

X asr – Samarqandda Mirzo Ulug'bek rasadxonasida o'z davri uchun yanada mukammalroq globus yaratildi.

Ml. avv. 40-12 mingyilliklar oralig'ida yashagan odam suyaklari Fransiyaning Kramonon g'oridan topilgan.

Ml. avv. 15-8 mingyilliklar Altamir, Kapova, Lasko g'orlarida qoyatosh suratlarini kromonyon odamlari yaratganlar.

Ml. avv. 2 mingyillik o'rtalarida qadimgi finikiyaliklar yaratishdan va "Finikiya yozuvi" deb atalgan.

Ml. avv IV-III asrlarda lotin alifbosi yaratildi.

Milodning IV asrida esa arab alifbosi yaratilgan.

IX asrda aka-uka Kirill va Mefodiyalar eski slavyan alifbosini yaratganlar.

Ml. avv. 32 mingyilliklarda Kritda davlat tashkil topgan.

Ml. avv. 2 mingyillik Miken shahri qurilgan.

Ml. avv. 2 mingyillikda Mesopotamiyada Bobil davlati tashkil topgan.

Ml. avv. 2 mingyillikda Xitoyning Xuanxe daryosi etaklarida dastlabki davlatlar vujudga kelgan.

Ml. avv. VII asrda Bobil shahrida tarixga "Semiramida osma bog'lari" nomi bilan kirgan bog' bunyod ettirilgan.

Ml. avv. 304-yilda Rodos aholisi Quyosh xudosi Geliosning haykalini yaratishgan.

Ml. avv. 283-yilda Aleksandr mayog'i bunyod etilgan.

Ml. avv. VII asrda Xorazm va Baqtriya davlatlari vujudga kelgan.

Ml. avv. IX-VIII asrda Qadimgi Xorazm diyorida zardushtiylilik vujudga keldi.

1996-yilda buyuk bobomiz Amir Temur yubileyining 660 yilligi munosabati bilan oltin suvi yuritilgan 100 so'mlik zarb etildi.

2001-yilda "Avesto"ning 2700 yilligi nishonlandi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi.

A1

Tarixiy ilustrasiyalar asosida kichik hikoyalar tuza oladi.

Quyidagi tarixiy joylarni xaritadan ko'rsata oladi: Sharqiy va Janubiy Afrika, Yava oroli, Xitoy, Farg'ona vodiysi, Seleng'ur, Ko'lbuloq, Teshiktosh, Altamir, Lasko g'orlari, Misr, Nil, Mesopotamiya, Shumer va Akkad, Bobil, Eron, Hindiston, Qadimgi Xorazm va Baqtriya. Afrosiyob, Ko'zaliqir, Qadimgi Yunoniston, Afina, Sparta, Ellada, Makedoniya, Parfenon, Baqtriya, So'g'diyona, Qadimgi Xorazm, Qang', Dovon, Jonbosqal'a Kushon, Qadimgi Rim, Italiya.

Takrorlash. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

35-mavzu: Rossiya imperiyasi bosqiniga qarshi kurshgan xalq qahramonlari. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

Aliquli, Po'latxon, Qurbonjon dodxoh, Dukchi Eshon.

36-mavzu: Sovetlarga qarshi kurashgan qo'rboshilar. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Madaminbek, Shermuhammadbek, Ibrohimbek, Katta va kichik Ergash.

37-mavzu: Jadidlar. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Jadid g'oyalalarining paydo bo'lishi. Mahmudho'ja Behbudiy. Abdulla Avloniy. Fitrat. Munavvar Qori Abdurashitxonov.

38-mavzu: Sovetlar davrida ilm-fan, madaniyat sohasiga munosabat. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

1933-39-yillarda Sovetlarning qatog'onlik siyosati. 1953-1956-yillardagi ziyolilarga qarshi harakatlar. 1980-yilarning ikkinchi yarmi "Paxta ishi", "o'zbeklar ishi" siyosati.

39-mavzu: Mustaqillik yillarida Xotira xiyobonining qad ko'tarishi. (amaliy mashg'ulot, virtual ekskusiya darsi). (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

VI BOB. JAHON ILM-FAN TARAQQIYOTI.

(A1: 6 soat, A1+: 10 soat)

40-mavzu: Maktab – ilm o'chog'i. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Insoniyat hayotida maktablarning o'rni. O'rta Osiyoda ta'lim. Ma'mun akademiyasi.

41-mavzu: Yurtimiz allomalari. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Aniq va tabiiy fanlarning rivoji. Muso Xorazmiy. Ahmad Farg'oniy..

42-mavzu: Yurtimiz allomalari. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

Abu Rayhon Beruniy. Abu Ali ibn Sino. Mirzo Ulug'beklarning ilm-fan rivojiga qo'shgan hissasi.

43-mavzu: Yurtimiz mutafakkirlarining ilmiy merosi (amaliy dars). (A1+: 1 soat)

44-mavzu: Buyuk daholar kashfiyotlari. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Nikolay Kopernik kashfiyotining jahonshumul ahamiyati. Jordano Bruno va Galileo Galileylarning astronomiya faniga qo'shgan hissalar.

45-mavzu: Buyuk ixtirolar. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Transport vositalarining kashf etilishi. Bug' mashinalari. Jahonda temir yo'llarning qurilishi. Samolyot, telegraf, telefon, radioning kashf etilishi.

VII BOB. INSONIYAT TARIXIDAGI JAHON URUHLARI

(A1: 8 soat, A1+: 13 soat)

46-mavzu: Birinchi jahon urushi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Birinchi jahon urushining kelib chiqish sabablari. Birinchi jahon urushida ishtirok etgan davlatlar. Urushning insoniyat va Turkiston uchun keltirgan fojeali oqibatlari.

47-mavzu: Ikkinchi jahon urushi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Fashizm nima? Ikkinchi jahon urushining kelib chiqish sabablari. Ikkinchi jahon urushida ishtirok etgan davlatlar. Urushning fojeali oqibatlari. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi.

48-mavzu: Fashizm ustidan qozonilgan g'alabaga o'zbek xalqining qo'shgan hissasi. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

O‘zbek xalqining frontga yordami. O‘zbekiston bag‘rikeng diyor. Qariyalar va bolalarga ko‘rsatilgan muruvvat.

Takrorlash. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

49-mavzu: Birlashgan Millatlar Tashkilotining tashkil topishi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Birlashgan Millatlar Tashkilotining tashkil topishi va uning bugungi kundagi maqsad va vazifalari.

50-mavzu: Xotira maydoni. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

Mamlakatimizda Ikkinchi jahon urushi qatnashchilarining e‘zozlanishi. Xotira maydoni. Xotira kitobi.

51-mavzu: Xotira abadiy inson qadri ulug‘dir (o‘lkashunoslik darsi). (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Ikkinchi jahon urushi va mehnat fahriylari bilan uchrashuv.

VIII BOB. O‘ZBEKISTON MUSTAQIL TARAQQIYOT YO‘LIDA (A1: 13 soat, A1+: 22 soat)

52-mavzu: O‘zbekiston mustaqilligining qo‘lga kiritilishi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

O‘zbekistonning birinchi Prezidenti. O‘zbekiston mustaqilligining e‘lon qilinishi. Dunyo mamlakatlari tomonidan O‘zbekiston mustaqilligining tan olinishi. O‘zbekiston xalqaro tashkilotlar a‘zosi.

53-mavzu: Islom Karimov Mustaqilligimiz asoschisi. Manbalar bilan ishlash. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimovning faoliyati. (Video va foto lavhalar namoyishi.)

54-mavzu: O‘zbekistonning davlat ramzlari va Konstitutsiyasining qabul qilinishi. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

O‘zbekiston Respublikasi davlat ramzlari va Konstitutsiyasining qabul qilinishi.

55-mavzu: O‘zbekiston iqtisodiyotidagi yutug‘lar. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

Avtomobil sanoati. Temir yo‘llarning qurilishi. Zamonaviy yo‘llarning qurilishi.

56-mavzu: O‘zbekiston iqtisodiyotidagi yutug‘lar. (A1: 1 soat, A1+: 1 soat)

Biznesning rivojlanishi. Zamonaviy uy joylarning qurilishi. Akfa, Artel, Imzo brendlarining paydo bo‘lishi.

57-mavzu: Barkmol avlod yurt tayanchi. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Ta‘lim va tarbiya sohasining rivojlanishi. Zamonaviy ta‘lim muassasalari. Ta‘lim sohasida erishilgan yutuqlar.

58-mavzu: Dunyo xavfsizligiga tahdid. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

O‘zbekistonning tinchlik uchun kurashi. O‘zbekistonning tashqi siyosatining asosiy ustuvor yo‘nalishlari.

59-mavzu: Ekstremizm va terrorizm. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Ekstremizm va terrorizmning barqaror taraqqiyotga ta'siri.

60-mavzu: Ma'naviy va ma'rifiy yuksalish.(A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Milliy va ma'naviy qadriyatlarning tiklanishi. Millatlararo totuvlik, diniy bag'irkeglik.

61-mavzu: Ma'naviy va ma'rifiy yuksalish. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Madaniyat va sportning rivojlanishi. Jahon maydonidagi yutuqlar.

62-mavzu: O'zbekistonning zamonaviy me'morchilik obidalari. (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Mustaqillik maydoni me'morchiligi. "Elyurt tayanchi", "Ko'hna va va boqiy Buxoro" monumenti, "O'zbekiston" xalqaro anjumanlar saroyi.

63-mavzu: Mening Vatanim (o'lkashunoslik darsi). (A1: 1 soat, A1+: 2 soat)

Oila shajarasi. Mahalla tarixi. Yashab turgan hududi tarixi haqida.

Takrorlash. (A1: 2 soat, A1+: 1 soat)

Nazorat ishi. 1 soat

O'quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchilikda tushuntira olish kompetensiyasi.

A1

Quyidagi tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bera oladi: Alisher Navoiy, Kamoliddin Behzod, Imom at Termiziy, Burhoniddin Marg'inoniy, Ismoil Somoniy, Shohjahon, Aleksandr Eyfel, Sh.Shomahmudov, Dmitriy Medvedev, Xu Szin Tao, Li yon Bak, Xillari Klinton, Abdulla Oripov, Abu Iso at Termiziy, Moturidiy, Pan Gi Mun, Alfred Nobel, aka-uka Uilber va Orvill Raytlar, Abdurauf Fitrat. Aliquli, Po'latxon, Qurbonjon dodxoh, Dukchi Eshon. Madaminbek, Shermuhammadbek, Ibrohimbek, Katta va kichik Ergash, Mahmudho'ja Behbudiy. Abdulla Avloniy. Fitrat. Munavvar Qori Abdurashitxonov. Nikolay Kopernik, Jordano Bruno va Galileo Galiley, Islom Karimov;

Quyidagi tarixiy sanalarda bo'lgan voqealar haqida hikoya qila oladi:

Ml. avv. VII asrda hozirgi O'zbekiston hududida Xorazm va Baqtriya davlatlari vujudga kelgan.

1994-yil 1-iyulidan O'zbekiston Respublikasining pul birligi so'm muomalaga kiritilgan.

2009-yilda Toshkent shahrining 2200 yilligiga atab 100 so'mlik tanga pul zarb etildi.

Ml. avv. 32 mingyilliklarda Qadimgi karvon savdo yo'llaridan biri "La'l yo'li" deb atalgan yo'l ochilgan.

Ml. avv. II asrda uzunligi 12000 km bo'lgan Buyuk Ipak yo'li ochilgan.

Milodning XV asr oxiri XVI asr boshlarida Yevropa qit'asi davlatlarida yangi dengiz savdo yo'llariga ehtiyoj yanada kuchaygan.

1492-yilning yozida X.Kolumb boshchiligidagi 3 ta kema Atlantika okeani orqali harakatni boshladi.

1498-yilda Atlantika okeani orqali Hindistonga boriladigan dengiz yo'lini portugaliyalik sayyoh Vasko da Gama ochishga muvaffaq bo'lgan.

1806-yilda bug' mashinasi yaratildi.

1819-yilda birinchi marta paroxod Atlantika okeanidan suzib o'tib, 26 kunda Amerikaga yetib borgan.

1885-yilda ikkita bug' dvigateli o'rnatilgan birinchi samalyot yaratildi.

MI. avv. 776-yilda Dastlabki olimpiada o'yinlari Olimpiya shahrida o'tkazilgan.

783-yil Al-Xorazmiy Xorazmning Xiva shahrida tug'ilgan.

861-yilda Ahmad al Farg'oniy Misrga kelib Nil daryosi suvining sathini o'lchovchi qurilma yaratgan.

973-1048-yillar Abu Rayhon Beruniy yashagan yillar.

1004-yilda mamlakat poytaxtida "Dorul hikma va maorif" – ilm-fan markazi tashkil etilgan.

1336-yil 9-aprelda Amir Temur (hozirgi Yakkabog' tumanidagi) Xoja Ilg'or qishlog'ida tug'ilgan.

1370-yil Amir Temur Movaraunnahr hukmdori deb e'lon qilindi.

1441-yil 9-fevralda Alisher Navoiy Hirot shahrida tug'ilgan.

1394-yilda Mirzo Ulug'bek tug'ilgan.

1647-yilda Yan Geveliy tomonidan nashr qilingan "Selenografiya" kitobida Oydagi kraterlardan ikkitasi ikki buyuk vatandoshimiz – Ahmad Farg'oniy va Mirzo Ulug'bek nomlari bilan atalgan.

1876-yilda Dastlabki telefon apparatildi.

1895-yilda dunyoda birinchi radioni rus olimi A.S.Popov ixtiro qilgan.

1902-yilda amerikalik aka-uka Uilber va Orvill Raytlar dunyoda birinchi shunday (olimlar va konstruktorlar dvigateli yonilg'i (benzin, kerosin) bilan ishlaydigan samalyot yaratish ustida ham bosh qotirganlar) samolyot yaratganlar.

1914-1918-yil – Birinchi jahon urushi.

1939-1945-yil – ikkinchi jahon urushi.

BMT 1989-yilda "Bolalar huquqlari to'g'risida" deb ataluvchi xalqaro Konvensiyani qabul qildi.

1990-yilning 24-martida O'zbekiston tarixida birinchi bor Prezidentlik lavozimi ta'sis etildi.

1990-yilda qabul qilingan "Mustaqillik Dekloratsiyasi" katta tarixiy ahamiyatga ega bo'ldi.

1990-yilda 21-mart Navro'z – milliy xalq bayrami hamda dam olish kuni deb belgilandi.

1991-yilning 29-sentabrida Islom Abdug'anievich Karimov muqobillik asosida mustaqil O'zbekiston Respublikasining Prezidenti etib saylandi.

1991-yil 18-noyabrida O'zbekiston Respublikasi Davlat bayrog'i tasdiqlandi.

1992-yil 2-iyulida O'zbekiston Respublikasi Davlat gerbi tasdiqlandi.

1992-yil 10-dekabrida O'zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasi tasdiqlandi.

1992-yilning 2-mart kuni O'zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a'zo bo'ldi.

1993-yilda O‘zbekiston Prezidenti Islom Karimov BMTning 48-yalpi majlisida ilk bor qatnashdi va nutq so‘zladi.

1994-yilda yurtimizda va xalqaro miqyosda buyuk alloma Mirzo Ulug‘bek tavalludining 600 yilligi nishonlandi.

1996-yil 26-mart kuni Yurtimizda birinchi avtomobil ishlab chiqarildi.

1997-yilda Buxoro shahrining 2500 yilligi nishonlandi.

1997-yilda Xivaning 2500 yilligi nishonlandi.

1999-yilda Prezident Islom Karimovning tashabbusi bilan Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yilligi keng nishonlandi.

2000-yilda davlatimizning oliy harbiy mukofotlaridan biri – “Jaloliddin Manguberdi” ordeni ta’ sis etildi.

2000-yilda yurtimizda YuNESKO homiyligida Behzod tavalludining 545 yilligi nishonlandi.

2006-yil Yurtimizda Xorazm Ma’mun akademiyasining 1000 yilligi nishonlandi.

2007-yilda Marg‘ilon shahrining 2000 yillik yubileyi nishonlandi.

2007-yilda YuNESKO “Aristotel” va “Buyuk Ipak yo‘li” oltin medallarini ta’ sis etgan. Islom Karimov YuNESKOning ana shu oltin medallari bilan mukofotlangan.

2007-yil Misr poytaxti Qohira shahrida Ahmad al Farg‘oniyga haykal o‘rnatildi.

2009-yil Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ulug‘bek sharafiga “Xalqaro astronomiya – yili” deb e’lon qilingan.

2016-yil 2-sentyabr O‘zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimov vafot etdi.

A1+

tarixiy jarayonlarni ko‘rgazmali tushuntira oladi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A1, A1+

Tarixiy ilustrasiyalar asosida kichik hikoyalar tuza oladi, fikrini bayon qilishda tarixiy atlaslardan foydalanadi, yozuvsiz xaritalar bilan ishlay oladi.

Tarixiy ilustrasiyalar asosida kichik hikoyalar tuza oladi, fikrini bayon qilishda tarixiy atlaslardan foydalanadi, yozuvsiz xaritalar bilan ishlay oladi.

Quyidagi tarixiy joylarni xaritadan topa oladi. Misr, Nil, Qadimgi Xorazm va Baqtriya. Afrosiyob, Ko‘zaliqir, Qadimgi Yunoniston, Baqtriya, So‘g‘diyona, Qadimgi Xorazm, Qang‘, Dovon, Jonbosqal’a, Kushon, Hindiston, Germaniya, Rossiya, O‘zbekiston Respublikasi.

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

A1

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, mavzudan kelib chiqib, savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya olish va javob berish;

A1+

ijtimoiy moslashuvchanlik, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

A1, A1+

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy madaniy an'analar va h.k.) hurmat qilish;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, diniy e'tiqodi, milliy xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish; jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A1, A1+

shaxs sifatida doimiy ravishda o'zfo'zini rivojlantirish, ma'naviy va intellektual kamolotga intilish;

o'z xatti-harakatini adekvat baholash, o'zini nazorat qila bilish, halollik, to'g'rilik kabi sifatlarga ega bo'lish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A1

tarixda yil hisobini o'qiy olish, tarixiy darvlarga oid chizmalarni o'qiy olish, rim raqamida yozilgan raqamlarni o'qiy oladi. Miloddan avvalgi, era, milodiy yillar o'rtasidagi farqlarni matematik amallar bilan yecha oladi.

A1+

hijriy yilni milodiy yilga aylantira oladi.

Jami o'rganilidagan mavzular soni - 63 ta

Nazorat ishi - (A1: 2 soat, A1+: 2 soat)

Takrorlash. (A1 3 soat, A1+: 4 soat)

Jami soatlar: (A1: 68 soat, A1+: 102 soat)

6-SINF

TARIX

(68 soat, haftasiga 2 soatdan)

(A2: 68 soat, haftasiga 2 soatdan, A2+: 136 soat)

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

A2

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib o‘ savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya olish va javob berish.

A2+

ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

A2, A2+

umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy madaniy an‘analar va h.k.) hurmat qilish;

o‘zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, diniy e‘tiqodi, milliy xususiyatlari, an‘ana va marosimlarini hurmat qilish; jamiyatda o‘rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A2, A2+

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirish, ma‘naviy va intellektual kamolotga intilish;

o‘z xatti-harakatini adekvat baholash, o‘zini nazorat qila bilish, halollik, to‘g‘rilik kabi sifatlarga ega bo‘lish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A2

tarixda yil hisobini o‘qiy olish, tarixiy darvlarga oid chizmalarni o‘qiy olish, rim raqamida yozilgan raqamlarni o‘qiy oladi.

miloddan avvalgi, era, milodiy yillar o‘rtasidagi farqlarni matematik amallar bilan yecha oladi.

A2+

hijriy yilni milodiy yilga aylantira oladi.

1-BOB. ENG QADIMGI TUZUM

(A2: 9 soat A2+: 15 soat)

1-mavzu: Kirish. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Qadimgi dunyo tarixi haqida. Darslik bilan ishlash.

2-mavzu: Qadimgi tarix taraqqiyotining boshlanishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Qadimgi tarixni o‘rganish. Qadimgi tarix bo‘yicha manbalar. O‘zbekiston va jahon sivilizatsiyasi. Eng qadimgi tuzumni davrlashtirish. Arxeologiya, antropologiya, etnografiya.

3-mavzu: Eng qadimgi odamlarning rivojlanish bosqichlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Eng qadimgi odamlar. Eng qadimgi odamlarning mashgʻulotlari. Diniy eʼtiqodlarning vujudga kelishi.

4-mavzu: Urugʻchilik jamiyati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Soʻnggi paleolit davr. Mezolit davri. Dehqonchilik va chorvachilikning rivojlanishi. Tarixni davrlashtirish va xronologiya.

5-mavzu: Eneolit va bronza davri. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Metall davrining asosiy xususiyatlari. Patriarxatning boshlanishi. Bronza davri manzilgohlari.

6-mavzu: Temir davriga oʻtishda Oʻrta Osiyoning rivojlanishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Temirdan foydalanish. Ijtimoiy tuzum. Harbiy demokratiyaga oʻtish. “Avesto”- eng qadimgi yozma manba.

Takrorlash. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

2-BOB. QADIMGI SHARQ VA OʻRTA OSIYO

(A2: 21 soat A2+: 32 soat)

7-mavzu: Nil vodiysi va uning aholisi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Misr Nil inʼomi. Misrliklarning mashgʻulotlari. Hunarmandchilikning rivojlanishi. Misr davlatining vujudga kelishi. “Nom”larning vujudga kelishi.

8-mavzu: Qadimgi Misr. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Misr Firʼavnlarning harbiy yurishlarining boshlanishi. Qadimgi Misrning geografik joylashuvi, hududi, chegaralari, davlatning boshqaruv shakli. Firʼavnlarning bosqinchilik yurishlari va ularning natijalari.

10-mavzu: Qadimgi Misrda din. (A2: 2 soat, A2+: 2 soat)

Misrliklarning olam toʻgʻrisidagi tasavvurlari. Misrliklarning xudolari.

11-mavzu: Piramidalar va dahmalar. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Piramidalar va zamon. Sfinkslar. Tutanxamon. Moʻmiyolash. Muqaddas hayvonlar.

12-mavzu: Qadimgi Misr madaniyati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Yozuv. Ierogriflar. Nazariy bilimlarning vujudga kelishi. Adabiyot ravnaqi.

13-mavzu: Mesopotamiya sivilizatsiyalari. (A2: 2 soat A2+: 2 soat)

Geografik joylashuvi, hududi, chegaralari, Mesopotamiya aholisining mashgʻulotlari. Mesopotamiya davlatning boshqaruv shakli.

14-mavzu: Bobil podsholigi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Bobil “Xudolar darvozasi”. Hamurappi qonunlari.

15-mavzu: Yangi Bobil podsholigi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Bobil madaniyati. Din, rassomchilik, arxitektura va sanʼat.

16-mavzu: Old Osiyo davlatlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Xett davlati. Ossuriya podsholigi.

17-mavzu: Old Osiyo davlatlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Urartu davlati. Finikiya va Falastin. Hududi, georgafik joylashuvi, davlat boshqaruvi.

18-mavzu: Ahamoniylar davlati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Ahamoniylar davlati aholisi. Eron hududidagi qadimgi davlatlar. Fors podshohligining paydo bo'lishi. Doro I islohotlari. Qadimgi forslar madaniyatining rivojlanishi.

19-mavzu: Hindiston sivilizatsiyasi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Hududi, geografik joylashuvi, davlat boshqaruvi. Hindistonning eng qadimgi sivilizatsiyalari, diniy e'tiqodi. Kastalar.

20-mavzu: Miloddan avvalgi I mingyillikda Hindiston. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Hindiston davlati. Chandragurta "Xudosiz din". Ilm va madaniyatning rivoji. "Mahobxorot", "Ramoyana" va "Panchatantra".

21-mavzu: Xitoy sivilizatsiyasi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Xitoyda sivilizatsiyaning vujudga kelishi. Aholi mashg'ulotlari. "ko'ppodsholiklar davri" davrida Xitoy.

22-mavzu: Miloddan avvalgi III mil-II asrlarda Xitoy. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Markazlashgan davlatning tashkil topishi. Buyuk Xitoy devori. Xitoydagi xalq qo'zg'olonlari. Sin davlati hukmronligiga qarshi boshchiligidagi xalq qo'zg'olonlari. Qadimgi Xitoy madaniyati.

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

Nazorat ishi. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

O'quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

tarixiy davrlar va yillarni ajrata oladi, tarixiy hisobini tushuntira oladi;

anemizm, totemizm, fetishizm, arxeologiya, antropologiya, etnografiya. Moddiy va ma'naviy madaniyat. sivilizatsiya, tarixni davrlashtirish va xronologiya, irq, urug'chilik jamiyati. Mezolit, neolit, ishlab chiqaruvchi xo'jalik, eneolit bronza, patriarxat, ziroatchilar, manzilgoh, me'morchilik, hunarmandchilik, madaniy aloqalar, qo'shni jamoasi, "nom", fir'avn, kohin, ibodatxona, piramida, sfinkslar, mo'miyolash, tanah, tavrot, talmud, ierogrif, nazariy bilimlar, hamurappi qonunlari, zabur, kastalar kabi tarixiy atamalar mazmunini biladi;

Tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bera oladi: Gerodot, Strabon, Kvint Kursi Ruf, Jak Fransua Shampanion, Arrian, Odam, Menis, Tutanxamon. Gilgamish, Muso, Dovud, Sulaymon, Tutmos II, Tutmos III, Hammurappi, Sargon I, Kir II, Doro I, Kserks, Chandragupta, Konfutsiy, Chjan Xen;

Quyidagi tarixiy sanalarda ro'y bergan voqealar haqida ma'lumot bera oladi:

mil.avv. 1 million100 mingyilliklar – ilk paleolit davri.

mil.avv. 100-40 mingyilliklar – o'rta paleolit davri.

mil.avv.. 40-12 mingyilliklar – O'rta Osiyoda so'nggi paleolit davri.

mil.avv. 12-7 mingyilliklar – O'rta Osiyoda mezolit davri.

mil.avv. 6-4 mingyilliklar – O'rta Osiyoda neolit davri.

mil.avv. 4-3 mingyilliklarning o'rtalari – eneolit davri.

mil.avv. IX-VIII asrlar – O‘rta Osiyoda temirdan yasalgan ilk mehnat qurollari mavjud bo‘lgan.

mil.avv. 40–12 mingyilliklar – so‘nggi paleolit davri.

mil.avv. 12–7 mingyilliklar – mezolit davri. (ayrim adabiyotlarda 15-7 mingyillik?)

mil.avv. 6–4 mingyilliklar – neolit davri.

mil.avv. 4–3 mingyillikning o‘rtalari – eneolit davri.

mil.avv. 4 mingyillik Mesopotamiyada shumer va akkadlarning manzilgohlari, Uruk, Eridu, Lagash. Ur shaharlarining vujudga kelishi.

mil.avv. 4 mingyillik boshlarida – Nil qirg‘oqlarida manzilgohlarning vujudga kelishi.

mil.avv. 3000 mingyilda Quyi va Yuqori Misr davlatlari o‘rtasida urush bo‘lib, Misr hukmroni Menes g‘alaba qozondi va u birinchi fir‘avn bo‘ldi.

mil.avv. 3000 mingyilda yagona birlashgan Misr davlati poytaxti Memfes shahri paydo bo‘ldi.

mil.avv. 3000 mingyillikning ikkinchi yarmida Sargon I Akkadni va Shumer shaharlarini o‘z hokimiyati ostida birlashtirdi.

mil.avv. 2000 mingyillikning boshlarida Shummer-Akkad davlati ko‘chmanchi qabalalar zarbasidan parchalandi.

mil.avv. 2000 mingyillikda Bobil podsholigi Mesopotamiya janubidagi eng yirik qudratli davlatga aylandi.

mil.avv. 2600-yil – Misrda Xeops (Xufu) piramidasi qurilishi.

mil.avv. XVIII asrda Bobil podshosi Xammurami butun Mesopotamiyani yagona davlatga birlashtirdi.

mil.avv. 539-yilda Bobilga forslar bostirib kirdi.

mil.avv. 3 mingyillik – Hind daryosi vodiysida katta shaharlar vujudga kela boshladi, biroq bu shaharlar mil avv. XVIII asrda vayronaga aylandi.

mil.avv. 2 mingyillikdan boshlab, quyosh xudosi Amoon Ra firavnlarning bosh ilohi va homisi hisoblangan.

mil.avv. 2 mingyillikda Old Osiyo hududida Ossuriya, Xett, Mitanni kabi davlatlar, Finikiya shahar-davlatlari vujudga keldi.

mil.avv. 2 mingyillik – Muso payg‘ambar yashagan davr.

mil.avv. 1000-970-yillar Dovud podshoh hukmronlik qilgan yillar.

mil.avv. 969-93-yillar Sulaymon podshohlik qilgan yillar.

mil.avv. 605-yil – Ossuriya podshohligining Bobil va Midiya tomonidan qulatildi.

mil.avv. XVIII asrda Kichik Osiyo markazida Xetlar degan shimolliq xalq o‘z davlatiga asos soldi.

mil.avv. IX-VIII asr boshlarida Urartu davlati gullab yashnadi.

mil.avv. X asrda Finikiyada 22 undosh xarfdan iborat bo‘lgan alifbo yaratildi.

mil.avv. XI asrda Falastin hududida Isroil podsholigi qujudga keldi.

mil.avv. VI asrda Fors podsholigi vujudga keldi.

mil.avv. VII-VI asrlarda Hindistonda Magadha, Kashala, Malla kabi davlatlar vujudga keldi.

mil.avv. 558-yil – Fors podsholigining tashkil topishi (Kir II).
mil.avv. 545–540-yillar – Parfiya, Marg‘iyona va Baqtriyani Kir II tomonidan bosib olinishi.
mil.avv. 539-yil – Bobilning forslar tomonidan bosib olinishi.
mil.avv. 327-yil – Makedoniyalik Aleksandrning Hindistonga, Panjob o‘lkasi hududiga bostirib kiradi.
mil.avv. III asrda podsho Ashoka hukmronligi davrida Mauriya rivojlandi.
mil.avv. 318-yil – Chandragupta tomonidan yunon-makedonlarning Hindistondan quvib chiqarilishi.
mil.avv. VII-VI asrlar Xitoyda ko‘p podsholiklar davri nomini olgan.
mil.avv. 246–210-yillar – Xitoyda Sin Shixuandi hukmronligi.
mil.avv. 206-yil – Xitoyda Sin sulolasiga qarshi qo‘zg‘olon.
mil.avv. IV asr Buyuk Xitoy devori qurilishi boshlangan davr.
mil.avv. I asr – Xitoyda qog‘oz ixtiro qilingan.
III asr – Xitoyda Xan davlati uchta podsholikka parchalanib ketdi.
II asr – Xitoyda “Sariq ro‘mollilar qo‘zg‘oloni” bo‘ldi.
II asr – Astronom va matematik olim Chjan Xen tomonidan 124 ta yulduz turkumi, 2500 ta yulduzlarning nomini eslatib o‘tilgan.
1822-yil Jak Fransua Shampanion qadimgi misr qabr toshlarini o‘qidi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A1

Tarixiy ilustrasiyalar asosida kichik hikoyalar tuza oladi;

Quyidagi tarixiy joylarni xaritadan ko‘rsata oladi:

Kirmonshoh shahri, Amudaryo, Sirdaryo, Farg‘ona, Zarafshon, Surxondaryo vohasi, Sharqiy va Janubiy Afrika, Zinj vodiysi, Yava oroli, Xitoy, Farg‘ona vodiysi, Seleng‘ur, Ko‘lbuloq, Teshiktosh, Obirahmat, Ispaniyadagi Altamir, Fransiyadagi Lasko g‘orlari, Bo‘zsuv, Obishir, Machay, Zarutsoy, Sopollitera, Jarqo‘ton, Zamonbobo manzilgohlari, Misr, Memfis, Qohira, Rozett, Xattusa, Mitanni, Urartu, Kichik osiyo, Nil, Liviya cho‘li, Fiva, Falastin, Nubiya, Suriya. Old Osiyo, Suriya, Finikiya, Mesopotamiya, Shumer va Akkad, Bobil, Armaniston, Lidiya, Suza, Ekbatana, Eron, Hindiston, Mohenjodaro, Xarappa, Magadha, Malla, Panjob, Pataliputra, Xitoy, Chjou davlati.

A2+

fikrini tarixiy xaritalar va qo‘shimcha tarixiy materiallar yordamida hozirgi kun bilan bog‘lay oladi;

Mavzuga oid bo‘lgan tarixiy voqeyilikni bayon qilishda tarixiy atamalar, sanalar, shaxs nomlari, toponimik atamalarni sharhlay oladi.

24-mavzu: O‘zbekiston hududidagi ilk davlatlar. (A2: 2 soat, A2+: 4 soat)

O‘zbekiston hududida qadimda aholining joylashishi. Miloddan avvalgi asrlarda xo‘jalikning rivojlanishi.

Ilk davlat birlashmalari – Qadimgi Xorazm va Baqtriya. So‘g‘d, Qiziltera. Yerqo‘rg‘on, Afrosiyob, Ko‘zaliqir.

25-mavzu: Zardushtiylik. (A2: 2 soat (A2+: 4 soat)

Zardushtiylikning vujudga kelishi tarixi. Zardusht. Zardushtiylikning tarqalishi. Ahuramazda, Mitra, Anaxita, Ahriman. "Avesto" zardushtiylik marosimlari.

Takrorlash. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

**3-BOB. QADIMGI YUNONISTON
(A2: 12 soat, A2+: 24 soat)**

26-mavzu: Antik tarixning boshlanishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Qadimgi Yunonistonning geografik joylashuvi, chegaralari, davlat boshqaruvi, aholining mashg'ulotlari. Minoy sivilizatsiyasining vujudga kelishi. Yunonlarning dengiz sayohatlari.

27-mavzu: Qadimgi Yunonistonning yuksalishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Yunon polislari. Shahar davlatlar. Afina davlati. Sparta davlati. Yunon koloniyalari.

28-mavzu: Buyuk yunon koloniyalashtirishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Yangi hududlarni o'zlashtirish sabablari. Yunon koloniyalarining tashkil topishi. Mil.avv. VIII-VII asrlar – yunon koloniyalarining tashkil topishi. Olviya, Xersones, Pantikapey koloniyalari.

29-mavzu: Afinada demokratiyasi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Afinada demokratiyaning shakllanishi. Drakont qonunlari. Salon islohotlari. Afinada demokratiya ravnaqi. "Prekl asri".

30-mavzu: Yunon-fors urushlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Ellada va Eron. Marafon jangi. Fermopol jangi. Salamin jangi.

31-mavzu: Yunonistonning Makedoniya tomonidan bosib olinishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Yunonistonning qulashi sabablari. Demosfen. Xeroney yaqinidagi jang. Yunoniston Makedoniya tarkibida.

32-mavzu: Qadimgi Yunoniston madaniyati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Fuqarolar tarbiyasi. Olimpiya o'yinlari. Gomerning "Iliada" va "Odisseya" dostonlari. Yunonistonda teatr. Arxitektura va haykaltaroshlik. Fidiy va Dedal. Parfenon ibodatxonasi.

33-mavzu: Qadimgi Yunoniston olimlari va mutafakkirlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Qadimgi Yunonistonda ilm-fan. Geraklit, Demokrit, Diogen, Gerodot, Aristotel, Arximed, Afinalik donishmandlar. Platon, Sokrat.

34-mavzu: Qadimgi Yunoniston afsonalari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Qadimgi yunon afsonalarining qahramonlari. Qadimgi yunonlarning xudolari.

Takrorlash. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

**4-BOB. O'RTA OSIYO (TURON)
(A2: 9 soat, A2+: 18 soat)**

35-mavzu: O‘rta Osiyoda Ahamoniylar hukmronligi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Kir II va uning bosqinchilik yurishlari. Doro I ning saklar ustiga yurishlari. To‘maris va Shiroq jasorati.

Ahamoniylar hukmronligi davrida davlatning boshqarilishi. Satraplik. Miloddan avvalgi VII-V asrlarda madaniyat taraqqiyoti. Madaniyat.

36-mavzu: O‘rta Osiyo xalqlarining yunon-makedon istilochilariga qarshi kurashi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Turon xalqlarining qurollari va harbiy san‘ati. Spitamenning Makedoniyalik Aleksandr bosqinchiligiga qarshi kurashi.

Makedoniyalik Aleksandrning O‘rta Osiyoga bostirib kirishining oqibatlari.

37-mavzu: Salavkiylar davlati va Yunon Baqtriya podsholigi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Baqtriya va So‘g‘diyona Salavkiylar davlati tarkibida. Yunon Baqtriya davlati. Iqtisodiyot, madaniyat va xalqaro savdo aloqalarining rivoj topishi.

38-mavzu: Qadimgi Xorazm. Qadimgi Dovon. Qadimgi Qang‘. (A2: 2 soat (A2+: 3 soat)

Xorazm tarixi va madaniyati. Ko‘zaliqir, Jonbosqal’a, Qo‘yqirilganqal’a, Tuproqqal’a. O‘zbek davlatchiligi tarixida tutgan o‘rni. Qadimgi Dovon davlatining tashkil topishi, hududi va aholisi. Dovon davlatining tashqi aloqalari. O‘zbek davlatchiligi tarixida tutgan o‘rni. Qadimgi Qang‘ davlatining tashkil topishi, hududi va aholisi. Madaniy aloqalari. O‘zbek davlatchiligi tarixida tutgan o‘rni.

39-mavzu: Qadimgi Kushon podsholigi. (A2: 2 soat (A2+: 3 soat)

Kushon podsholigining tashkil topishi. Geografik joylashuvi. Kudzula, Kadfiz, Vima, Kanishka. Iqtisodiyotning rivojlanishi. Yozuv. Diniy e‘tiqodlar. Arxitektura va san‘at.

40-mavzu: Buyuk ipak yo‘li. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Buyuk ipak yo‘lining vujudga kelishi, uning shaxobchalari va yo‘nalishlari. Buyuk ipak yo‘lining ahamiyati.

Takrorlash. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 2 soat)

5-BOB. QADIMGI RIM (10 soat, A2+: 20 soat)

41-mavzu: Italiya va uning aholisi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Italiyaning hududi va tabiiy sharoiti. Rimga asos solinishi. Qadimgi Rimda davlat boshqaruvi.

42-mavzu: Rim Respublikasi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Respublikani boshqarish. Senat. Respublika. Diktator. “12 jadval qonunlari”.

43-mavzu: Rim Respublikasi hayoti. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Rim shaharlarida hayot. Qadimgi rimliklarning xudolari. Diniy marosimlar va qohinlar.

44-mavzu: O'rta yer dengizida hukmronlik uchun kurash. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Rim armiyasi. Puni urushlari. Karfagenning vayron etilishi. Rim provinsiyalari.

45-mavzu: Qullar va gladiatorlar. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Rimda qullarning ahvoli. Gladiatorlar janji. Spartak boshchiligidagi qo'zg'olon.

46-mavzu: Rimda Respublikaning qulashi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Respublika qulashining sabablari. Sezar diktaturasi. Hokimiyat uchun kurash va uning oqibatlari.

47-mavzu: Rim imperiyasining qulashi va zavlga yuz tutishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Rim imperiyasining G'arbiy va Sharqiy qismlarga bo'linishi. Imperiyaning qulashi. Varvarlar. Gotlarning Rimni ishg'ol etishi. G'arbiy Rim imperiyasining qulashi.

48-mavzu: Qadimgi Rim madaniyati. (A2: 2 soat (A2+: 3 soat)

Rim quldorlari va kambag'allarning turmushi. Ta'lim. Arxitektura, haykaltaroshlik. Iso Masih, Xristianlikning muqaddas kitobi. Xristianlikning yo'yilishi.

Takrorlash. (A2:1 soat, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

O'quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

Mazkur davrni o'rganish orqali o'quvchilar tarix fanining o'rganilayotgan davriga oid tarixiy atamalar mazmunini biladi:

Avesto, zardushtiylik, Turonning eng qadimgi davlatlari, sak va massagetlar, ilk shahar va davlatlar, satraplik, yunon polislari, minoy sivilizatsiyasi, shahar davlatlar, yunon koloniyalari, Afinada demokratiyasi, demos, demokratiya, respublika, senat, diktator, injil, bibliya, qul, gladiator;

Tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bera oladi: Zardusht, Minoy, Drakont, Solon, Salavka, Diodot, Demetriy, Kudzula Kadfiz, Kanishka, Perikl, Demosfen, Gomer, Fidiy, Dedal, Geraklit, Demokrit, Diogen, Gerodot, Aristotel, Arximed, Platon, Chjan Xen, Suqrot, To'maris, Shiroq, Makedoniyalik Aleksandr, Spitamen, Iso, Spartak, Sezar, Oktavian, Trayan, Romul, Alarix, Attila;

Quyidagi tarixiy sanalarda ro'y bergan voqealar haqida ma'lumot bera oladi:

mil.avv. 1 mingyillik – zardushtiylikning tarqalishi.

mil.avv. IX-VIII asrlarda Avestoning ilk qismi paydo bo'lgan.

mil.avv. III asrda Zardusht vazlari matnlarining hammasi 21 ta kitobga jamlangan.

mil.avv. VII–VI asrlar – so‘g‘diylar, baqtriyaliklar, xorazimliklar ellatlari hamda sak va massaget qabilalari yashaganlar, qadimgi shaharlarda hunarmandchilik, ishlab chiqarish va savdo rivojlangan.

mil.avv. VII asr – Qadimgi Baqtriya davlatining tashkil topishi.

mil.avv. VII–IV asrlar – Qizilpeta, Afrosiyob, Uzunqir, Yerqo‘rg‘on, Ko‘zaliqir shaharlarining rivojlanishi.

mil.avv. 530-yil – Kir II ning malika To‘maris tomonidan mag‘lubiyatga uchrashi va halok bo‘lishi.

mil.avv. 519-yil – Doro I qo‘shinlarining Shiroq tomonidan mag‘lub qilinishi.

mil.avv. 329-yil – Spitamen tomonidan Zarafshon daryosi qirg‘oqlarida bo‘lgan jangda yunon-makedon qo‘shinlarining tor-mor qilinishi.

ml.avv.. 328-yil – Spitamenning halok bo‘lishi.

ml.avv. 312-yil – Salavka hukmronligining boshlanishi.

ml.avv. 250-yil – Yunon-Baqtriya podsholigining tashkil topishi.

ml.avv. III asr – Qang‘ davlatining tashkil topishi.

ml.avv. III asr – Dovon davlatining tashkil topishi.

ml.avv. III asr – Buyuk Ipak yo‘lining shakllanishi.

ml.avv. 140 yoki 130-yillar – Yunon-Baqtriya davlatining yuechji (kushon)lar tomonidan bosib olinishi.

milodiy II-III asrlar – Xorazmdagi Tuproqqal’a shaharining qurilishi.

305-yil – Xorazm davlati poytaxtining Tuproqqal’adan Katga ko‘chirilishi.

ml.avv. 3 mingyillik – Elam davlatining vujudga kelishi.

miloddan avvalgi 776-yil – Olimpiya o‘yinlarining birinchi bor o‘tkizilishi.

ml.avv. 753-yil – Rimning tashkil topishi.

ml.avv. VIII asrda Midiya qudratli davlatga aylandi.

ml.avv. 621-yil – Drakont qonunlarining qabul qilinishi.

ml.avv. 594-yil – Afinada Solon islohotlarining o‘tkazilishi.

ml.avv. 522-yil – Doro I ga qarshi Frada qo‘zg‘oloni.

ml.avv. 509-yil – Rimda Respublika e’lon qilinishi.

ml.avv. 490–449-yillar – Yunonfors urushlari.

ml.avv. 490-yil – Marafon tekisligidagi jang.

ml.avv. 480-yil – Fermopil jangi (300 spartalik jasorati).

ml.avv. 480-yil – Salamin jangi.

ml.avv. 443–429-yillar – Afinada strateg Perikl hukmronligi.

ml.avv. 338-yil – Xeronya yaqinidagi jang – makedoniyaliklar tomonidan yunonlarning tor-mor qilinishi.

ml.avv. 337-yil – yunon shaharlarining shahardavlatlar Ittifoqiga birlashishi.

ml.avv. 334-yil – Makedoniyalik Aleksandrning Sharqqa yurishi.

ml.avv. 330-yil – Makedoniyalik Aleksandr tomonidan Ahamoniylar saltanatining zabt etilishi.

ml.avv. 329-yil – Makedoniyalik Aleksandr boshchiligidagi yunon-makedonlar tomonidan Maroqandani bosib olinishi.

ml.avv. 216-yil – Kann yaqinida Rim armiyasining tor-mor qilinishi.

I asrda qadimgi Rim tarixchisi Kvint Kursiy Ruf “Aleksandr Makedonskiy tarixi” nomli asar yozgan.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

Quyidagi hududlarni xaritadan ko‘rsata oladi:

Qadimgi Xorazm va Baqtriya. Qiziltepa. Yerqo‘rg‘on, Afrosiyob, Ko‘zaliqir, Qadimgi Yunoniston, Afina, Sparta, Ellada, Marafon, Fermopol, Salamin, Makedoniya, Parfenon, Baqtriya, So‘g‘diyona, Qadimgi Xorazm, Qang‘, Dovon, Ko‘zaliqir, Jonbosqal‘a, Qo‘yqirilganqal‘a, Tuproqqal‘a, Kushon, Qadimgi Rim, Italiya, Karfagen.

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

A2

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, mavzudan kelib chiqib, savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya oladi va javob beradi;

A2+

ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi;

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

A2, A2+

umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan qadriyatlarini (urf-odatlar, marosimlar, milliy madaniy an‘analar va h.k.) hurmat qiladi;

o‘zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiqlik, diniy e‘tiqodi, milliy xususiyatlari, an‘ana va marosimlarini hurmat qiladi; jamiyatda o‘rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi;

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A2, A2+

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantiradi, ma‘naviy va intellektual kamolotga intiladi;

o‘z xatti-harakatini adekvat baholaydi, o‘zini nazorat qila oladi, halollik, to‘g‘rilik kabi sifatlarga ega bo‘ladi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A2

tarixda yil hisobini o‘qiy oladi, tarixiy davrlarga oid chizmalarni o‘qiy oladi, rim raqamida yozilgan raqamlarni o‘qiy oladi.

miloddan avvalgi, era, milodiy yillar o‘rtasidagi farqlarni matematik amallar bilan yecha oladi.

A2+

hijriy yilni milodiy yilga aylantira oladi.

O‘rganish uchun ajratilgan mavzular soni – 48 ta

Ajratilgan soat: (A2: 68 soat, A2+: 136 soat)

Nazorat ishlari uchun - (A2: 2 soat, A2+: 2 soat)

Takrorlash uchun - (A2: 8 soat, A2+: 16)

7-SINF

O‘ZBEKISTON TARIXI

(A2: 51 soat, A2+: 68 soat)

**(o‘quv yilining birinchi yarim yilligida bir soat,
ikkinchi yarim yilligida ikki soat o‘qitiladi)**

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

A2

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib, savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya olish va javob berish; ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

A2+

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila bilish, uni shontira bilish; turli ziddiyatli vaziyatlarda o‘z ehtiroslarini boshqarish.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana olish;

A2+

media vositalardan zarur bo‘lgan axborotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishlash, uzatish, saqlash, xavfsizligini ta‘minlash va foydalanishda mediamadaniyatga rioya qilish.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A2

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirish, jismoniy, ma‘naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intilish;

o‘z xatti-harakatini adekvat baholash:

A2+

fanga oid tanlovlarda ishtirok etish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

A2, A2+

Jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini bilishi, unga rioya qilish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

A2, A2+

orasta kiyinish, yurish turishda madaniy me‘yorlarga va sog‘lom turmush tarziga amal qilish,

umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an‘analar va h.k.) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo‘lish;

o‘zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o‘zgalarning dunyoqarashi, diniy e‘tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an‘ana va marosimlarini hurmat qilish;

xalqining tarixiy, ma‘naviy va madaniy merosini avaylab asrash, jamiyatda o‘rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A2, A2+

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o‘qiy olish va foydalanish;

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish.

1-mavzu: Kirish. “Diyorimiz jahon sivilizatsiyasi beshiklaridan biri”

(A2, A2+: 1 soat)

Kursning asosiy maqsad va vazifalari. Mamlakatimiz hududida yashagan aholining hayotidagi tub o‘zgarishlar haqida. O‘rganiladigan davrning o‘ziga xos xususiyatlari.

**I BOB. O‘RTA ASRLARDA YERGA EGALIK QILISH
MUNOSABATLARINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI
(A2: 8 soat, A2+: 9 soat)**

2-mavzu: Ijtimoiy iqtisodiy o‘zgarishlar. (A2, A2+: 1 soat)

Qadimgi Turon. Yirik sug‘orish tarmoqlarining qazib chiqarilishi. Yerga egalik qilishning yangi shaklining qaror topishi va uning rivojlanishi. Qishloq jamoasining dehqon va unga qaram kadivar, koranda tabaqalarga ajralishi.

3-mavzu: Ilk o‘rta asrlarda. Xorazm. Xioniylar. Kidariy davlatlari. (A2, A2+: 1 soat)

Xorazm davlati. Ko‘chmanchi chorvador, xioniy va kidariylarining kirib kelishi. Xioniylar. Kidariy. Davlat hududi, geografik joylashuvi, davlat boshqaruvi. Aholining mashg‘ulotlari.

4-mavzu: Eftallar davlati. Eftallar davrida ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayot. (A2, A2+: 1 soat)

Eftallar davlatining tashkil topishi, hududi, geografik joylashuvi, davlat boshqaruvi, inqirozinining sabablari. Aholining mashgʻulotlari. Aholining hoʻjalik hayoti. Yer egaligi. Savdo va pul mumomalasi, til va madaniy aloqalar.

5-mavzu: Oʻrta Osiyo xalqlari Turk xoqonligi davrida. (A2, A2+: 1 soat)

Turk xoqonligining tashkil topishi, kengayishi, hududi. Turk xoqonligining boshqaruvi. Xoqonlikning boʻlinishi. Xoqonlikning ijtimoiy-iqtisodiy hayoti.

6-mavzu: Gʻarbiy Turk xoqonligi. (A2, A2+: 1 soat)

Gʻarbiy Turk xoqonligining hududi, davlat boshqaruvi, tudunlar, yabgʻular, teginlar faoliyati. Ijtimoiy-iqtisodiy hayot.

7-mavzu: Mahalliy hokimliklarning tashkil topishi. (A2, A2+: 1 soat)

Soʻgʻd ixshidlari, Tohariston yabgʻulari, Choch tudunlari, Iloq dehqonlari, Fargʻona ixshidlari boshqargan davlatlar. Boshqaruv maʼmuriyati, shaharlar meʼmorchiligi.

8-mavzu: VI-VII asrlarda madaniy hayot. (A2, A2+: 1 soat)

Yozuv va savod. Diniy eʼtiqod. Shaharlar. Musiqa va sanʼat.

Takrorlash. (A2, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

II BOB. ARAB XALIFALIGI DAVRIDA MOVAROUNNAHR

(A2: 5 soat, A2+: 7 soat)

9-mavzu: Movarounnahrda arab xalifaligining oʻrnatilishi. (A2, A2+: 1 soat)

Movarounnahr hududi, geografik joylashuvi. Gʻarbiy Turk xoqonligining tugatilishi. Movarounnahr hududini arablar tomonidan zabt etilishi.

Arablar davrida oʻlkamizda mavjud boʻlgan yerga egalik shakllari.

10-mavzu: Movarounnahrda islom dinining yoyilishi. (A2, A2+: 1 soat)

Islom dinini qabul qilgan aholiga imtiyozlarning berilishi. Jizya, zakot, xiroj, ushr soliqlarning joriy etilishi.

11-mavzu: Halifalikka qarshi xalq noroziligi. (A2, A2+: 1 soat)

Xalifa Umar ibn Abdulazizning yerli xalqlar bilan kelishish siyosati. Gʻurak va Divashtich harakatlari. “Oq kiyimlilar” qoʻzgʻoloni, uning oqibatlarini.

12-mavzu: Abbosiylar davrida Xuroson va Movarounnahr. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Ummaviylar siyosatiga qarshi noroziliklarning vujudga kelishi. Abu Muslim. Abbosiylar davrida Xuroson va Movarounnahrda ijtimoiy-iqtisodiy hayot.

Aholining mashgʻulotlari. Abbosiylar davrida Movarounnahrning boshqaruv usullari. Ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar.

Takrorlash. (A2, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

III BOB. MOVAROUNNAHRDA MUSTAQIL DAVLATLARNING TASHKIL TOPISHI

(A2: 16 soat, A2+: 19 soat)

13-mavzu: Mustaqil davlatlarning shakllana boshlashi. (A2, A2+: 1 soat)
Xalifalikning zaiflashuvi. Mahalliy hukmdorlarning mustaqil davlatchilikka intilishi.

14-mavzu: Qorluqlar, O'g'uzlar, Toxiriylar. (A2, A2+: 1 soat)

Qorluqlar, O'g'uzlar, Toxiriylar davlatlarining tashkil topishi.

15-mavzu: Somoniylar. (A2, A2+: 1 soat)

Ismoil Somoniy, Movarounnahr va Xurosonning yagona davlatga birlashtirilishi. Davlat boshqaruv tizimi, islom dini rivoji.

16-mavzu: Somoniylar davrida ijtimoiy-iqtisodiy hayot. (A2, A2+: 1 soat)

Somoniylarning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy ahvoli. Xo'jalik hayoti. Ichki va tashqi savdo. Somoniylar sulolasining inqirozi. Yer egaligining shakllari. Somoniylar davlatining inqirozi.

17-mavzu: G'aznaviylar. (A2, A2+: 1 soat)

G'aznaviylar davlati. Mahmud va Mas'ud G'aznaviylar davrida g'aznaviylar davlati. Davlat boshqaruvi, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar. Diniy munosabatlar.

18-mavzu: Qoraxoniylar. (A2, A2+: 1 soat)

Qoraxoniylar davlatining Movarounnahrda hujumi. Davlatning ikkiga bo'linishi. Saljuqiylar davlati. Davlat boshqaruvi. Diniy munosabatlar. Qoraxitoylarning Movarounnahrda hujumi.

19-mavzu: Xorazm davlati va uning yuksalishi. (A2, A2+: 1 soat)

Xorazmshohlar davlatining tashkil topishi. Davlat hududining kengayishi. Ijtimoiy-iqtisodiy munosabat. Yer egaligi. "Iqto"ning kengayishi. Savdo-sotiq, hunarmandchilikning rivojlanishi.

20-mavzu: Xorazmshoh va Chingizxon munosabatlari. (A2, A2+: 1 soat)

Xorazm davlatining ichki va tashqi siyosati. Elchilik va diplomatik munosabatlar. Ichki ziddiyatlarning kuchayishi. O'tror voqeasi.

21-mavzu: Muhammad Xorazmshohning mamlakat mudofasiga oid tadbirlari va uning oqibati. (A2, A2+: 1 soat)

Xorazmshohning qo'shin tuzilishi. Chingizxon bochiqning qarshi mudofaa rejasi. O'tror qamali. Buxoro fojeasi. Samarqand ostonasidagi janglar. Urganch qamali. Temur Malik jasorati. Najmiddin Kubro jasorati.

22-mavzu: Jaloliddin Manguberding Xorazm taxtiga o'tirishi. (A2, A2+: 1 soat)

Jaloliddinning taxt vorisi etib tayinlanishi. Jaloliddin Chingizxon qo'shiniga qarshi tadbirlari va dastlabki g'alabalar. Parvon jangi. Sind daryosi bo'yidagi jang.

23-mavzu: Jaloliddin Manguberdi mohir sarkarda. (A2, A2+: 1 soat)

Hindiston Shimoliy g'arbida Jaloliddin davlatining tashkil topishi. Eron va Kavkazdagi g'alabalar. Ichki ziddiyatlar. Jaloliddin Manguberding fojiali halok bo'lishi.

24-mavzu: Jaloliddin Manguberdi – Vatan qahramoni. (A2, A2+: 1 soat)

Mustaqillik yillarida Jaloliddin Manguberdi nomining tiklanishi. Jaloliddin Manguberdi ordeni ta'sis etilishi. Tarixiy-badiiy asarlarda Jaloliddin Manguberdi obrazining yaratilishi.

25-mavzu: Chig‘atoy ulusining tashkil topishi. (A2, A2+: 1 soat)

Mamlakatning siyosiy va iqtisodiy ahvoli. Mo‘g‘ullarga qarshi xalq harakatlari. Chig‘atoy ulusining tashkil topishi, undagi ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy vaziyat.

26-mavzu: Ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayot. (A2, A2+: 1 soat)

Mas‘udbekning pul islohotlari. Kebekxon va uning islohotlari. Iqtisodiy hayotning jonlanishi.

27-mavzu: Etnik jarayonlar va o‘zbek xalqining shakllanishi. (A2, A2+: 1 soat)

Mintaqada xalqlarning shakllanishi. O‘zbek xalqining shakllanishi.

Takrorlash. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 2 soat)

**IV BOB. AJDODLARIMIZNING ILMIIY MEROSI ABADIYATGA
DAXLDOR MA’NAVIY XAZINA
(A2: 5 soat, A2+: 8 soat)**

28-mavzu: Movarounnahr va Xorazmning madaniy hayoti (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

O‘lkamizda aniq va tabiiy fanlarning rivoji. Muso Xorazmiy, Ahmad Farg‘oniy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sinolarning ilmiy merosi zamonaviy ilm-fan rivojida tutgan o‘rni. “Bayt ul hikma”.

29-mavzu: Adabiyot. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Turkiy tildagi adabiy meros. Mahmud Zamaxshariy, Mahmud Qoshg‘ariy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy ijodi.

30-mavzu: Diniy bilimlarning rivojlanishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Imom Buxoriy, Abu Mansur Moturidiy, Burxoniddin Marg‘inoniy, Abduxoliq G‘ijduvoniy, Ahmad Yassaviy. Najmiddin Kubro faoliyati.

31-mavzu: Me‘morchilik, san‘at va musiqa. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Xalq amaliy san‘ati. Musiqa asboblari. Shashmaqomga asos bo‘lgan maqomlarning shakllanishi. Me‘morchilik san‘ati, Xattotlik, naqqoshlik, o‘ymakorlik,

Takrorlash. (A2, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

Nazorat ishi. (A2, A2+: 1 soat)

O‘quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

tarixiy davrlar va yillarni ajrata oladi, tarixiy hisobini tushuntira oladi;

mazkur davrni o'rganish orqali o'quvchilar tarix fanining o'rganilayotgan davriga oid tarixiy atamalar mazmunini biladi:

O'zbekiston tarixi O'rta asrlarga oid tayanch atamalar: Qishloq jamoasi, dehqon, kadivar, koranda, Ko'chmanchi chorvador, xioniy, kidariy, Eftallar, Turk xoqonligi. G'arbiy Turk xoqonligi, tudun, yabg'u, tudunlar, So'g'd ixshidlari, Tohariston yabg'ulari, Choch tudunlari, Iloq dehqonlari, Farg'ona ixshidlari, Ark, Shahrison, Rabot, mahalliy qo'rg'onlar, ko'shklar, Islom dini, Movarounnahr, Umaviylar, Abbosiylar, Abu Muslim qo'zg'oloni, "Oq kiyimliklar", Qorluqlar, O'g'uzlar, Toxiriy, Somoniylar, G'aznaviylar, Saljuqiylar, Qoraxoniylar, Qoraxitoylar, "Iqto", Afrig'iylar, Ma'muniylar, "Bayt ulhikma", Etnik jarayonlar, Xorazmshohlar, Chig'atoy ulusi.

Tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bera oladi: Grumbat, Afrig', Vaxshunvor, Qutayba, Abu Muslim, Tohir ibn Xusayn, Abul Abbos Abdulloh, Nasr, Nuh, Ismoil Somoniy, Sabuqtegin, Mahmud G'aznaviy, Muso Xorazmiy, Ahmad Farg'oniy, Imom Buxoriy, Abu Mansur Moturidiy, Abduxoliq G'ijduvoni, Abu Nasr Farobiy, Abu Bakr Narshahiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mahmud Zamaxshariy, Ahmad Yassaviy. Najmiddin Kubro, Chingizxon Temur Malik, Jaloliddin Manguberdi, Mahmud Tarobiy, Mas'udbek, Kebekxon.

Quyidagi tarixiy sanalarda ro'y bergan voqealar haqida ma'lumot bera oladi:

Tarixiy sanalar:

V asrning ikkinchi yarmi – Eftaliylar davlatining tashkil topishi.

552-yil – Bumin boshliq turk xoqonligining tashkil topishi.

563-567-yillar – Turk xoqonligining Eftallar davlatini bosib olishi.

588-yil – Turk xoqonligining Sharqiy va G'arbiy qismlarga bo'linib ketishi.

622-yil, 16-iyul – Xijriyqamariy yil hisobining boshlanishi.

632-yil – Arab xalifaligining tashkil topishi.

651-yil – Mavr shahrining xalifalik tomonidan bosib olinishi va Xurosonda maxsus noiblikning tashkil etilishi.

667-yil – Arablarning Chag'oniyonga yurishi.

707-yil – Qutayba ibn Muslimning Movarounnahrda bostirib kirishi.

720-yil – G'urak va Divashtichning qo'zg'olonlari.

747–750-yillar – Abu Muslim qo'zg'oloni va hokimiyatning Abbosiylar qo'liga o'tishi.

769–783-yillar – Muqanna va "Oq kiyimlilar" qo'zg'oloni.

797-850-yillar Ahmad Farg'oniy yashagan yillar

798-869-yillar Abdurahmon Dorimiy yashagan yillar

810-870-yillar Buyuk muhaddis imom Buxoriy yashagan yillar.

824-892-yillar Buyuk muhaddis Imom Termiziy yashagan yillar

821-873-yil – Xurosonda Toxiriylar davlati.

819-1005-yillar – Somoniylar davlati.

873-901-yillar – Sofforiylar davlatining tashkil topishi.

888-yil – Movarounnahrda Ismoil Somoniy hukmronligining boshlanishi.

840-1212-yillar – Qoraxoniylar davlati.

873-950-yillar Abu Nasr Farobiy yashagan davr

899-959-yillar – tarixchi olim Narshahiy yashagan davr
962-1186-yillar – G‘aznaviyalar davlatining tashkil topishi.
973-1048-yillar Abu Rayhon Beruniy yashagan davr.
980-1037-yillar Abu Ali ibn Sino yashagan yillar
1004-yil Xorazm Ma‘mun akademiyasi tashkil etilgan.
IX asrning oxiri – X asrning oxiri Saljuqiylar davlati.
1075-1144-yillar Mahmud Zamahshariy yashagan davr.
XXII asrlar – O‘zbek xalqining shakllanishi.
XII asrning ikkinchi yari – Xorazmshohlar davlatining tashkil topishi.
1206-yil – Malik Sanjar qo‘zg‘oloni.
1218-yil – O‘trorda Chingizxon elchilarining talanishi.
1219-yil – Mo‘g‘ullarning Movarounnahrda hujumining boshlanishi.
1219–1220-yillar – Mo‘g‘ullar bosqiniga qarshi kurashda Xo‘jand hokimi
Temur Malik jasorati.
1220-yil – Mo‘g‘ullarning Buxoro va Samarqandni bosib olishi.
1221-yil – Chingizxonning Urganchni bosib olishi.
1221–1231-yillar – Sulton Jaloliddin Manguberding mo‘g‘ullarga qarshi
kurashi.
1221-yili – Jaloliddin Manguberding Parvon dashti va Sind daryosi bo‘yida
mo‘g‘ullarga qarshi janglari.
XIII asr 20-yillari – Chig‘atoy ulusining tashkil topishi.
1238-yil – Mahmud Torobiy qo‘zg‘oloni.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

Quyidagi hududlarni xaritadan ko‘rsata oladi:

Xorazm, So‘g‘d, Toxariston, Choch, Iloq, Farg‘ona, Turon, Movarounnahr, Siyob, Yangikent, Qorluqlar, O‘g‘uzlar, Toxiriylar, Somoniylar, G‘aznaviyalar, Qoraxoniylar, Qoraxitoylar, Xorazmshohlar davlatlari, Samarqand, Buxoro, Hirot, Marv, Nishopur Urganch, O‘tror, Chingizxon davlati, Xorazmshohlar davlati, Chig‘atoy ulusi.

A2+

Eftallar, Turk xoqonligi. G‘arbiy Turk xoqonligi, Tohariston, Iloq, Farg‘ona Movarounnahr, Umaviylar, Abbosiylar, Qorluqlar, O‘g‘uzlar, Toxiriy, Somoniylar, G‘aznaviyalar, Saljuqiylar, Qoraxoniylar, Qoraxitoylar, Afrig‘iylar, Ma‘muniylar, Xorazmshohlar, Chig‘atoy ulusi davlatlari hududlarini zamonaviy xaritadan ko‘rsata oladi;

Jaloliddin Manguberdi jasorati bilan bog‘liq tarixiy, ilmiy-badiiy manbalardan mavzuga oid qismlarini topa oladi;

Muso Xorazmiy, Ahmad Farg‘oniy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mahmud Zamaxshariy, Mahmud Qoshg‘ariy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Imom Buxoriy, Abu Mansur Moturidiy, Burxoniddin Marg‘inoniy, Abduxoliq G‘ijduvoni, Ahmad Yassaviy. Najmiddin Kubro

faoliyatlari haqidagi manbalar (tarixiy, ilmiy, badiiy adabiyotlar)dan misollar keltira oladi.

V BOB. AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRI TARIXI (A1: 9 soat, A2+: 12 soat)

32-mavzu: XIV asrning o'rtalarida Movarounnahrda ijtimoiy-siyosiy vaziyat. (A2, A2+: 1 soat)

Mamlakatdagi bo'linishlar. Siyosiy vaziyat. Mamlakat aholisining turmush tarzi. Amir Husayin va Amir Temur munosabatlari. Loy jangi. Samarqand sardadorlari.

33-mavzu: Amir Temur – markazlashgan davlat asoschisi. (A2, A2+: 1 soat)

Amir Temurning hokimiyat tepasiga kelishi. Amir Temurning mamlakatni birlashtirish yo'lidagi harakatlari. Mustahkam qo'shining tashkil topishi.

34-mavzu: Amir Temur saltanatining tashkil topishi. (A2, A2+: 1 soat)

Davlat boshqaruvi, Davlat chegaralari. Amir Temur saltanatining ma'muriy va harbiy tuzilishi. Temurning harbiy yurishlari. Suyurg'ol yerlar. Amir Temur "Temur tuzuklari".

35-mavzu: Amir Temurning tashqi siyosati. (A2, A2+: 1 soat)

Sharq va G'arb mamlakatlari bilan munosabatlar. Elchilik va diplomatik aloqalarning yo'lga qo'yilishi. Buyuk ipak yo'lida savdo munosabatlarining rivojlanishi.

36-mavzu: Amir Temurning jahon tarixida tutgan o'rni. (A2, A2+: 1 soat)

Amir Temurning Vatanimiz va jahon tarixida tutgan o'rni. Amir Temur jahon va milliy tarixchilarning e'tirofida. Mustaqillik yillarida Amir Temur xotirasining tiklanishi.

37-mavzu: Temuriylar davridagi siyosiy jarayonlar. (A2, A2+: 1 soat)

Text uchun kurashlar va uning oqibatlari. Shohrux hokimiyatining qaror topishi.

38-mavzu: Mirzo Ulug'bekning hukmronligi davrida Movarounnahr. (A2, A2+: 1 soat)

Movarounnahr va Xuroson. Ulug'bekning harbiy yurishlari. Davlat boshqaruvi. Ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar. Ichki va tashqi siyosat.

39-mavzu: Temuriylar saltanatining inqirozga yuz tutishi. (A2, A2+: 1 soat)

Siyosiy parokandalik. Temuriy shahzodalar o'rtasida hokimiyat uchun kurash.

40-mavzu: Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot va bunyodkorlik. (A2, A2+: 1 soat)

Shaharsozlik, hunarmandchilik, savdo. Sug'orish va qishloq ho'jaligi, yer munosabatlari, soliq turlari.

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 2 soat)

VI BOB. XIV-XV ASRDA FAN VA MADANIYATNING ZAMONAVIY SIVILIZATSIYA RIVOJIDAGI ROLI VA AHAMIYATI

(A2: 7 soat A2+: 9 soat)

41-mavzu: Ta'lim tizimi. (A2, A2+: 1 soat)

Majburiy ta'limning joriy etilishi. Boshlang'ich ta'lim, madrasi umumiy, madrasai oliya kabi uzluksiz ta'lim tizimining tashkil etilishi.

42-mavzu: Aniq fanlarning rivojlanishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Matematika va astronomiya fanlarining rivojida Mirzo Ulug'bek, Qozizoda Rumiy, G'iyosiddin Jamshid Koshiy, Muhammad Ali Qushchi, Muhammad Xavofiylarning ilmiy merosi, ularning zamonaviy sivilizatsiya rivojidagi o'rni.

43-mavzu: Adabiyot. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Lutfiy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Mirxond, Xondamirlarning o'lkamiz tarixini yaratilishidagi o'rni. Jahon jamoatchiligi tomonidan adiblarimiz va tarixchilarimiz ilmiy merosining e'tirof etilishi.

44-mavzu: Tasviriy san'at. (A2, A2+: 1 soat)

Tasviriy san'at, kitob san'ati, Kamolliddin Behzod ijodi, uning o'zga xosligi.

Takrorlash. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

Nazorat ishi. (1 soat)

O'quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

tarixiy davrlar va yillarni ajrata oladi, tarixiy hisobini tushuntira oladi; mazkur davrni o'rganish orqali o'quvchilar tarix fanining o'rganilayotgan davriga oid tarixiy atamalar mazmunini biladi:

O'zbekiston tarixi O'rta asrlarga oid tayanch atamalar: Chig'atoy ulusi, Samarqand sarbadorlari, Amir Temurning "uch yillik", "besh yillik", "yetti yillik" yurishlari, Anqara jangi, Suyurg'ol yerlar, "Temur tuzuklari", Siyosiy parokandalik, madrasa, rasadxona.

Quyidagi tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bera oladi:

Mas'udbek, Kebekxon, To'g'luq Temur, Amir Temur, Xalil Sulton, Shohrux Mirzo, Mironshoh, Pirmuhammad Mirzo, Mirzo Ulug'bek, Abu Said Mirzo, Husayn Boyqaro, Qozizoda Rumiy, G'iyosiddin Jamshid Koshiy, Muhammad Ali Qushchi, Muhammad Xavofiy, Lutfiy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Kamolliddin Behzod, Mirxond, Xondamir.

Quyidagi tarixiy sanalarda ro'y bergan voqealar haqida ma'lumot bera oladi:

1336-yil, 9-aprel – Sohibqiron Amir Temurning tavallud topgan kuni.

1365-yil – "Loy jangi".

1365-yil – Samarqandda Sarbadorlar qo'zg'oloni.

1370-yil – Amir Temurning hokimiyat tepasiga kelishi.

1394-yil – Mirzo Ulug'bek Muhammad Tarag'ay tavallud topgan yil.

- 1395-yil – Terek daryosi bo‘yida jang.
1402-yil – Anqara jangida Amir Temurning g‘alabasi.
1403-yil – Ispaniya elchisi Rui Gonzales de Klavixoning Samarqandga kelishi.
1417-yil – Buxoroda Ulug‘bek madrasasining barpo etilishi.
1417-1420-yillar – Samarqandda Ulug‘bek madrasasining barpo qurilishi.
1424-1429-yillar – Ulug‘bek rasadxonasining qurilishi.
1429-yil – Samarqand akademiyasi “Dorul ilm”ga asos solinishi.
1433-yil – G‘ijduvonda Ulug‘bek madrasasining qurilishi

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

Quyidagi hududlarni xaritadan ko‘rsata oladi:

Xorazm, Farg‘ona, Turon, Movarounnahr, Samarqand, Buxoro, Hirot, Marv, Urganch, O‘ror, Chingizxon davlati, Xorazmshohlar davlati, Chig‘atoy ulusi, Amir Temur davlatining chegaralari, O‘rta Osiyo, Xuroson, Ispaniya, Anqara, Terek daryosi.

A2+

Loy jangi, Terek daryosi bo‘yidagi, Anqara jangi, Amir Temurning yurushlarini xaritadan ko‘rsatib, tushuntirib beradi;

Temur davlati chegaralarini zamonaviy xaritadan ko‘rsata oladi;

Amir Temur davriga oid tarixiy, badiiy va ilmiy manbalardan mavzuga oid bo‘lgan qismlaridan foydalana oladi.

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari Kommunikativ kompetensiya:

A2

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya oladi va javob beradi;

ijtimoiy moslashadi, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi;

A2+

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila biladi, uni ishontira biladi;

turli ziddiyatli vaziyatlarda o‘z ehtiroslarini boshqara oladi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana oladi.

A2+

media vositalardan zarur bo‘lgan (tarixiy, ilmiy, badiiy) axborotlarni izlab topa oladi, saralaydi, qayta ishlaydi, uzatadi, saqlaydi, xavfsizligini ta‘minlash va foydalanishda media madaniyatga rioya qiladi.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:**A2**

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirib boradi, jismoniy, ma’naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intiladi;

o‘z xatti-harakatini adekvat baholay oladi:

A2+

fanga oid tanlovlarda va tadbirlarda ishtirok etadi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:**A2, A2+**

Jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etadi va faol ishtirok etadi;

o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini biladi, unga rioya qiladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:**A2, A2+**

orasta kiyinish, yurish turishda madaniy me‘yorlarga va sog‘lom turmush tarziga amal qiladi;

umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an‘analar va h.k.) biladi, unga hurmat bilan munosabatda bo‘ladi;

o‘zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o‘zgalarning dunyoqarashi, diniy e‘tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an‘ana va marosimlarini hurmat qiladi;

xalqining tarixiy, ma’naviy va madaniy merosini avaylab asrash, jamiyatda o‘rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi:**A2, A2+**

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o‘qiy oladi va foydalana oladi;

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘ladi.

Mavzularni o‘rganish uchun - (A2: 41 soat (A2+: 50 soat)**Nazorat ishlari uchun - (A2: 2 soat (A2+: 2 soat)****Takrorlash uchun - (A2, A2+: 6 soat)****Manbalar bilan ishlash - (A2+: 6 soat)****Jami: (A2: 51 soat, A2+: 68 soat)**

(A2: 51 soat, A2+: 68 soat)
(A2 o‘quv yilining birinchi yarim yilligida ikki soat, ikkinchi yarim yilligida bir soat o‘qitiladi. A2+ haftasiga 2 soat o‘qitiladi)

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:
Kommunikativ kompetensiya:

A2

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya olish va javob berish; ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish.

A2+

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila bilish, uni ishonтира bilish; turli ziddiyatli vaziyatlarda o‘z ehtiroslarini boshqarish.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana olish.

A2+

media vositalardan zarur bo‘lgan axborotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishlash, uzatish, saqlash, xavfsizligini ta‘minlash va foydalanishda mediamadaniyatga rioya qilish.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A2

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirish, jismoniy, ma‘naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intilish; o‘z xatti-harakatini adekvat baholash:

A2+

fanga oid tanlovlarda ishtirok etish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

A2, A2+

Jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini bilishi, unga rioya qilish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

A2, A2+

orasta kiyinish, yurish turishda madaniy me‘yorlarga va sog‘lom turmush tarziga amal qilish,

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va h.k.) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo'lish; o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish; xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asrash, jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi: kompetensiyasi

A2, A2+

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o'qiy olish va foydalanish;

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shartsharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish.

1-mavzu: Kirish. (A2, A2+: 1 soat)

O'rta asrlar davri tarixini o'rganish uchun mavjud manbalar. O'rta asrlar davri jahon tarixining bir qismi. U nimani o'rganadi? O'rta asrlarning davrlashtirilishi, uning o'ziga xos xususiyatlari. Bu davrda jahon mamlakatlarining ijtimoiy tuzumi haqida umumiy tushunchalar.

I BOB. O'RTA ASRLARNING ILK DAVRI

(A2: 11 soat, A2+: 12 soat)

2-mavzu: German qabilalari va Rim imperiyasi. (A2, A2+: 1 soat)

IV–VI asrlarda xalqlarning buyuk ko'chishi. Germanlar va ularning G'arbiy Rim imperiyasi hududida joylashishi. Germanlarning ijtimoiy tuzumi. G'arbiy Rim imperiyasining qulashi. G'arbiy Yevropa sodir bo'lgan o'zgarishlar.

3-mavzu: Franklar. Franklar davlatining tashkil topishi. (A2, A2+: 1 soat)

Frank qabilalari. Franklar davlatining tashkil topishi. Xlodvig zamonida qirol hokimiyati. Xristian dinining qabul qilinishi. Cherkovning qirol hokimiyati bilan ittifoqi. Yirik yer egaligi va uning mamlakat hayotidagi o'rni.

4-mavzu: Britaniyadan – Angliyaga. (A2, A2+: 1 soat)

Britaniya qabilalari buyuk xalqlar ko'chishi arafasida. Anglsaks qirolliklarining tashkil topishi. Angliya-Daniya munosabatlari. Shimoliy davlatning tuzilishi. Ijtimoiy hayot. "Donolar kengashi" faoliyati.

5-mavzu: Franklar imperiyasi. (A2, A2+: 1 soat)

Karolinglar sulolasi. Frank imperiyasining tashkil topishi. Buyuk Karl davrida davlatning idora qilinishi. Yirik yer egaligining shakllanishi. Qaram dehqonlarning majburiyatlari. Imperiyaning parchalanib ketishi. Verden shartnomasi. Uch qirollikning vujudga kelishi. Feodal tarqoqlik davrida o'zaro urushlar, ularning oqibatlarini.

6-mavzu: Muqaddas Rim imperiyasi. (A2, A2+: 1 soat)

Karolinglar davrida Germaniya. Saksoniyaliklar sulolasi hukmronligi. Muqaddas Rim imperiyasining tashkil topishi. Rim papasi va Otton I munosabatlari. Frankoniya sulolasining hukmronligi. Sulola va Rim papalari o'rtasidagi ziddiyatlar.

7-mavzu: Vizantiya: G'arb va Sharq orasida. (A2, A2+: 1 soat)

Imperiyaning tashkil topishi. Ilk o'rta asrlarda Vizantiya shaharlari. Hunarmandchilikning rivojlanishi va savdo-sotiqning o'sishi. Yustinian hokimiyati va uning siyosati. Vizantiyaning zaiflashuvi.

8-mavzu: Slavyanlar va ularda davlatlarning tashkil topishi. (A2, A2+: 1 soat)

Slavyanlarning joylashishi, ijtimoiy tuzumi. Bolgariya podsholigi. Chexiya davlati, Pol'sha davlatining tashkil topishi.

9-mavzu: Sharqiy slavyanlar. Kiev Rusi davlati. (A2, A2+: 1 soat)

Sharqiy slavyanlarning joylashuvi, ijtimoiy tuzumi. Kiev Rusi davlatining tashkil topishi va feodal munosabatlar. Vladimir Monomax knyazligi.

10-mavzu: Yevropa xalqlarining madaniyati. (A2, A2+: 1 soat)

Vizantiya madaniyati. Yevropada cherkov va madaniyat. Ma'orif. Me'morchilik va san'at. Qo'lyozma kitob san'ati. Kirill va Mefodiy yozuvlari.

Takrorlash. (A2, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

II BOB. ILK O'RTA ASRLARDA OSIYO

(A1: 6 soat, A2+: 10 soat)

11-mavzu: Arabiston ilk o'rta asrlar boshida. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Arab qabilalari va ularning ijtimoiy turmushi. VII asr boshlarida Arabistondagi iqtisodiy, siyosiy vaziyat. Islom dinining vujudga kelishi. Islom dini, uning mohiyati.

12-mavzu: Arab xalifaligi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Arab xalifaligining tashkil topishi va yuksalishi. Sulolalar. Ummaviylar, Abbosiylar hukmronligi davrida xalifalik. Xalifalikning zaiflashuvi va parchalanishi.

13-mavzu: Hindiston. (A2, A2+: 1 soat)

Hindistonda Guptalar davlatining ijtimoiy-iqtisodiy tuzumi. Xarsha imperiyasi. Savdo aloqalari.

14-mavzu: Xitoy. (A2, A2+: 1 soat)

Suy imperiyasining tashkil topishi. Tan imperiyasi davrida tashqi siyosat. Agrar munosabatlar, shaharlar, hunarmandchilik va savdo.

15-mavzu: Osiyo mamlakatlari madaniyati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Arab xalifaligi mamlakatlari madaniyati. Xalifalik mamlakatlarida me'morchilik va san'at. Ilm-fan taraqqiyoti. "Bayt ulhikma".

Xalifalik davrida O'rta Osiyo olimlarining jahon ilm-fani va madaniyati taraqqiyotiga qo'shgan hissasi. Hindiston va Xitoy xalqlari madaniyati.

Takrorlash. (A2, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

**III BOB. JAHON XALQLARI O‘RTA ASRLARNING RIVOJLANGAN
DAVRIDA (XI-XV ASRLAR)
(A2: 9 soat, A2+: 10 soat)**

16-mavzu: Yevropada o‘rta asr shaharlari. (A2, A2+: 1 soat)

Xo‘jalikdagi o‘zgarishlar. Hunarmandchilikning ajralib chiqishi. Shaharlarning vujudga kelishi. Sexlarning paydo bo‘lishi.

17-mavzu: O‘rta asrlarda tovar ishlab chiqarishning rivojlanishi. Bozor va yarmarkalar. (A2, A2+: 1 soat)

Tovar xo‘jaligining vujudga kelishi. Shaharlarni o‘z-o‘zini boshqaruvi. Shaharliklarning turmushi. Hunarmandchilik. Savdo-sotiqning rivojlanishi. Yevropa shimolidagi savdo-sotiq ishlari. Yarmarkalar, banklar va birjalarning vujudga kelishi.

18-mavzu: Osiyo mamlakatlarining o‘rta asr shaharlari. (A2, A2+: 1 soat)

Osiyoda shaharlar, ularning aholisi, turmush tarzi. Hunarmandchilik va savdo. Bozorlar. Sarroflar. Yevropa mamlakatlari bilan savdo-sotiq aloqalari.

19-mavzu: O‘rta asrlarda xristianlik. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Xristian dinining ikkiga bo‘linishi va uning oqibatlari. Katolik cherkovi davlati. Provaslav cherkovi. Katolik cherkovining jamiyatdagi o‘rni. Yeretiklar va ularga qarshi kurash.

20-mavzu: Salib yurishlari. (A2, A2+: 1 soat)

Salib yurishlari arafasida Yevropadagi siyosiy vaziyat. Salib yurishlarining sabablari. Salibchilar qo‘shini.

21-mavzu: Dastlabki salib yurishlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Salib yurishining boshlanishi. Quddus qirolligining tashkil topishi. Diniy ritsarlik ordenlari. Salibchilarga qarshi kurash. Ikkinchi va uchinchi salib yurishlari.

22-mavzu: Keyingi salib yurishlari. (A2, A2+: 1 soat)

To‘rtinchi salib yurishi. So‘ngi salib yurishlari. Salib yurishlarining to‘xtashi sabablari. Salib yurishlarining oqibatlari.

Takrorlash. (A2, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

Nazorat ishi. (A2, A2+: 1 soat)

O‘quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

tarixiy davrlar va yillarni ajrata oladi, tarixiy hisobini tushuntira oladi;

mazkur davrni o‘rganish orqali o‘quvchilar tarix fanining o‘rganilayotgan davriga oid tarixiy atamalar mazmunini biladi:

Jahon tarixining oʻrta asrlar davriga oid atamalar: xalqlarning buyuk koʻchishlari, Germanlar, “Sali haqiqati”, Cherkov, Qirol, erkin jamoatchi dehqon, yirik yer egaligi, sulola, jamoa yerlari, feodal, qaram dehqon, obrok, barshchina, ushr, Verden shartnomasi, feodal tarqoqlik, imperiya, Rim papasi, imperator, Kiril va Mefodiy yozuvlari, knyaz, boyar, islom dini, xalifalik, musulmon, renessans, “Bayt ul hikma”, hunarmandlar ustaxonasi, hunarmandlar sexi, Yarmarka, Bank, Birja, cherkovi, katolik, provaslav, yeretik, salib yurishlari, salibchilar, diniy ritsarlik ordenlari, toifaviy monarxiya.

Tarixiy shaxslar haqida maʼlumot bera oladi: Xlodvig, Buyuk Karl, Otton I, Otton III, Yustin, Yustinian, Vladimir Monamax, Muhammad (s.a.v), Xalifa Abu Bakr, Umar, Usmon, Ali, Toriq ibn Said, Karl Martell, Bobek, Xorun ar Rashid, Knyaz Meshko, Oleg, Buyuk Simeon, gersog Vilgelm, Chju Yuan Chjan, Richard II, Eduard, Karl VI, Ioann XII.

Quyidagi tarixiy sanalarda roʻy bergan voqealar haqida maʼlumot bera oladi:

486-yil – Xlodvig franklar davlatiga asos soladi.

527-565-yillar – Yustinian I hukmronlik qilgan davr.

532-537-yillar – Konstantinopolda Muqaddas Sofiya ibodatxonasi barpo tilgan.

570-yil – Muhammad (s.a.v.) Makkada tavallud topadilar.

589-618-yillar – Xitoyda Suy sulolasi hukm surgan davr.

610-yil – Muhammad (s.a.v.)ga Alloh taolodan ilohiy oyatlar ayon boʻla boshlaydi.

618-907-yillar – Xitoyda Tan sulolasi hukm surgan davr.

622-yil – Muhammad (s.a.v.) oʻz tarafdorlari bilan Yasrib (Madina)ga keladi.

632-1258-yillar – Arab xalifaligi faoliyat yuritgan davr.

632–634-yillar – Abu Bakr xalifalik qilgan davr.

656-661-yillar – Ali xalifalik qilgan davr.

661-750-yillar – Arab xalifaligida Umaviylar sulolasi hukmronligi davri.

711-yil – Toriq ibn Said boshchiligida arablar qoʻshini Ispaniyani bosib oladi.

732-yil – Puate jangida franklar hukmdori Karl Martell arablarni yengib, ularning Fransiyaga yurishlariga chek qoʻyadi.

750-1258-yillar – Arab xalifaligida Abbosiylar hukmronligi davri.

756-yil – Italiyada Rim papalari davlati – Papa viloyati tashkil topadi.

768-814-yillar – Buyuk Karl hukmronlik qilgan davr.

769-783-yillar – Movarounnahr markazi Sugʻdiyona Muqanna boshchiligida yirik xalq qoʻzgʻoloni boʻlib oʻtadi.

772-802-yillar – Franklarning saksalar bilan urushlari.

800-yil dekabr – Rim papasi avliyo Pyotr ibodatxonasida Karlga imperatorlik tojini kiydiradi.

815-yil – Ozarbayjonda Bobek boshchiligidagi qoʻzgʻolon boshlanadi.

843-yil – Verden shahrida tuzilgan shartnomaga binoan vujudga kelgan qirolliklar oʻrnida keyinchalik – Fransiya, Germaniya va Italiya davlatlari tashkil topadi.

879-yil – Buyuk Alfred daniyaliklar bilan tinchlik sulhini tuzadi.

882-yil – Oleg Kiev Rusi davlatiga asos soladi.
893-927-yillar – Bolgariyada Buyuk Simeon hukmronlik qilgan davr.
919-yil – Saksoniya gersogi Genrix qirol deb e'lon qilindi.
X asr o'rtalari – Knyaz Meshko Polsha davlatiga asos soladi.
960-1279-yillar – Xitoyda Sun sulolasi davri.
962-1806-yillar – Muqaddas Rim imperiyasi hukm surgan davr.
962-yil – Rim Papasi Ioann XII Otton I ga imperatorlik tojini kiydiradi.
988-yil – Kiev Rusida xristian dini joriy qilinadi.
1054-yil – Xristian cherkovi rasman katolik va pravoslav cherkovlariga bo'lindi.
1066-yil – Angliya Normandiya gersogi Vilgelm tomonidan bosib olinadi.
1085-yil – German imperatori Genrix IV Rim papasiga qarshi og'ir kurashda unga yordam bergan chex knyazi Bratislav II ga qirol unvonini taqdim etadi.
1095-yil – Papa Urban II Fransiyaning janubidagi Klermon shahrida so'zlagan nutqida xristianlarni salib yurishiga da'vat qiladi.
1096-1270-yillar – Salib yurishlari bo'lib o'tgan-yillar.
1108-1137-yillar – Fransiya qiroli Lyudovik VI hukmronlik qilgan davr.
1113-1125-yillar – Kiev Rusida Vladimir Monomax hukmronlik qilgan davr.
XIII-XV asrlar – G'arbiy Yevropada Ispaniya, Italiya, Janubiy Fransiya dengiz orqali Vizantiya hamda Osiyo mamlakatlari bilan bog'laydigan Levant, shimolda Boltiq dengizi orqali London, Bryugge, Lyubek, Novgorod shaharlarini bog'laydigan Shimoliy savdo yo'llari harakatda bo'lgan.
1152-1190-yillar – Fridrix I Barbarossa hukmronlik qilgan davr.
1180-1223-yillar – Filipp II hukmronlik qilgan davr.
1187-yil – Misr sultoni Salohiddin Ayubiy salibchilardan Quddusni tortib oladi.
1202-1204-yillar papa Inokentiy III yangi salb yurishlarini tashkil etdi.
1204-1261-yillar – salibchilar tomonidan asos solingan Lotin imperiyasi faoliyat yuritgan davr.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

Quyidagi hududlarni xaritadan ko'rsata oladi:

German, frank qabilalari yashagan hududlar, Angliya, Daniya, Franklar imperiyasi, Muqaddas Rim imperiyasi, Germaniya, Saksoniya, Vizantiya imperiyasi, Bolgariya podsholigi. Chexiya va Pol'sha davlatlari, Sharqiy slavyanlarning joylashuvi, Kiev Rusi davlati, Vizantiya, Ummaviylar, Abbosiylar hukmronligi davrida xalifalik hududlari, Xarsha, suy, Tan imperiyalari, Arab xalifaligi mamlakatlari, Hindiston va Xitoy, Quddus qirolligi, salib yurishlari bo'lib o'tgan hududlarini davrga oid xaritalardan ko'rsata oladi.

A2+

mavzuga oid o'rganilgan qabilalar va davlatlari hududlarini zamonaviy xaritadan ko'rsata oladi.

mavzuga oid ma'lumotlarni tarixiy, ilmiy badiiy manbalardan mavzuga oid qismlarini topa oladi.

IV BOB. YEVROPADA MARKAZLASHGAN DAVLATLARNING TASHKIL TOPISHI (A2: 13 soat, A2+: 15 soat)

23-mavzu: Fransiya markazlashgan davlatning tashkil topishi. (A2, A2+: 1 soat)

Iqtisodiy-siyosiy ahvol. Mamlakatni birlashish zarurati. Fransiya toifaviy monarxiyaning qaror topishi. Aholining toifalarga bo'linishi.

24-mavzu: General shtatlar. (A2, A2+: 1 soat)

Fransiya qirolining cherkovga qarshi siyosati. General shtatlarning chaqirilishi. General shtatlardagi ixtilof.

25-mavzu: Yuz-yillik urushning boshlanishi va uning dastlabki davri. (A2, 1 soat, A2+: 2 soat)

Yuz-yillik urush, uning kelib chiqish sabablari. Urushning boshlanishi. Mamlakatdagi og'ir ichki vaziyat. Jakeriya. Angliya bilan sulh shartnomaning imzolanishi. Janna d'Ark. Urushdagi keskin burilish. Urush yakunlari.

26-mavzu: Fransiya mutlaq monarxiya. (A2 soat, A2+: 2 soat)

Fransiya mutlaq monarxiyaning qaror topishi. Sulh shartnomasi. Fransiyaning siyosiy birlashuvi yakunlari. Fransiya mutlaq monarxiyaning tashkil topishi. Lyudovik XI ning idora usuli.

27-mavzu: Angliyada markazlashgan davlatning tashkil topishi. (A2, A2+: 1 soat)

Normandlar istilosi va uning oqibatlari. Kuchli qirollik hokimiyatining vujudga kelishi. "Buyuk erkinlik xartiyasi". Angliya parlamenti.

28-mavzu: Angliya. (A2, A2+: 1 soat)

Angliyaning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyoti. Ijtimoiy ziddiyatlarning kuchayishi. Angliyada sulolaviy kurashlar, tyudorlarning hokimiyaga kelishi.

29-mavzu: Germaniya. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Mamlakat xo'jaligi. Siyosiy taraqqiyotning o'ziga xosligi. Shtaufenlar sulolasi hukmronligi. XIII-XV asrlarda Germaniyadagi siyosiy ahvol. Iqtisodiy va ijtimoiy hayot. Siyosiy taraqqiyot. German shaharlari.

30-mavzu: Rus knyazliklari. (A2, A2+: 1 soat)

Kiev Rusining bo'linib ketishi. Rusning siyosiy tarqoqlik sabablari va uning oqibatlari. Ichki ziddiyatlar va ularning oqibatlari.

31-mavzu: Ruslarning bosqinchilarga qarshi kurashi. (A2, A2+: 1 soat)

Mo'g'ullar hujumi. Botuxonning Rus yerlariga bosqini. Shved va nemis ritsarlarining rus yerlariga tahdidlari.

32-mavzu: Rus knyazliklarida markazlashish jarayonlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Rusni yagona davlatga birlashtirish shart-sharoitlari. Kulikovo jangi.

Rusning ozod bo'lishida Amir Temurning o'rni.

33-mavzu: Yevropa madaniyati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Dunyo haqidagi tasavvurlarning kengayishi. Ma'orifning rivojlanishi. Universitetlarning tashkil topishi. Ilm-fanning rivojlanishi. Kitob bosishning ixtiro qilinishi.

34 dars G'arbiy Yevropada me'morchilik, san'at va adabiyot. (A2, A2+: 1 soat)

Me'morchilik, G'arbiy Yevropada san'at va adabiyot. Gumanizm.

Takrorlash. (A2, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

VI BOB. OSIYO, AMERIKA VA AFRIKA XALQLARI

(A2: 13 soat, A2+ 16 soat)

35-mavzu: Saljuqiylar davlati. (A2, A2+: 1 soat)

Saljuqiy turklar davlatining vujudga kelishi, ravnaqi. Iqtisodiy-ijtimoiy munosabatlar. Davlat boshqaruvining o'ziga hosligi.

36-mavzu: Usmonli turklar davlati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Usmoniy turklar davlati va uning yuksalishi. Yevropaga tahdidi. Amir Temur va Boyazid munosabatlari. Vizantiya imperiyasining barham topishi.

37-mavzu: Mo'g'ullar davlati. (A2, A2+: 1 soat)

"Yakka mo'g'ul ulusi" ning tashkil topishi. Iqtisodiy-ijtimoiy munosabatlar. Davlat boshqaruvining o'ziga hosligi. Mo'g'ullar davlati va uning yuksalishi.

38-mavzu: Oltin O'rda xonligi. (A2, A2+: 1 soat)

Xonlikning tashkil topishi. Oltin O'rdada ijtimoiy munosabatlar. Botuxon va Berkaxon hukmdorligi davrida Oltin O'rda. Oltin O'rdaning qulashi.

39-mavzu: Xitoy. (A2, A2+: 1 soat)

XIII-XV asrlarda Xitoydagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar. Mo'g'ullar bosqini va uning oqibatlari. Min sulolasi hukmronligining o'rnatilishi. Min sulolasining ichki va tashqi siyosati.

40-mavzu: Yaponiya. (A2, A2+: 1 soat)

Yaponiyada yer egaligi jamiyatining qaror topishi. Xo'jalikning rivojlanishi. Davlat boshqaruvining o'ziga hosligi. Imperator va syogun hokimiyati. Xodzyo xonadoni hukmronligi. Mamlakatdagi ichki ziddiyatlar.

41-mavzu: O'rta asrlarda Koreya (A2, A2+: 1 soat)

Uch qirollik davri. Silla, Koryo, Choson qirolligi. Buyuk Sechjon. Boshqaruv shakli, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy vamaadaniy hayot.

42-mavzu: Hindiston. (A2, A2+: 1 soat)

XI-XV asrlarda Hindistonda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar. Dehli sultonligining tashkil topishi. Davlat boshqaruvining o'ziga hosligi. Dehli sultonligining keyingi taqdiri. Yevropaliklarning kirib kela boshlashi.

43-mavzu: Amerika o'rta asrlarda. (A2, A2+: 1 soat)

Amerikaning tub aholisi. Ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar. Mayyalar. Asteklar. Inklar sivilizatsiyalari.

44-mavzu: Afrika xalqlari o'rta asrlarda. (A2, A2+: 1 soat)

Afrika davlatlar: Ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar. Gana, Mali, Songai, Gvineya, Benin davlatlari boshqaruvidagi o'ziga hosliklar.

45-mavzu: Osiyo, Amerika va Afrika xalqlari madaniyatiro (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Osiyo mamlakatlarida me'morchilik, san'at va madaniyat. Amerika xalqlarining Yevropaliklar kelguniga qadar madaniyati, me'morchilik, san'at. Afrika xalqlari madaniyatining o'ziga hosligi.

Takrorlash. (A2, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

Nazorat ishi. (A2, A2+: 1 soat)

O'quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchilikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

tarixiy davrlar va yillarni ajrata oladi, tarixiy hisobini tushuntira oladi;

mazkur davrni o'rganish orqali o'quvchilar tarix fanining o'rganilayotgan davriga oid tarixiy atamalar mazmunini biladi:

Domen, Toifaviy monarxiya, general shtatlar, dvoryan, "tampliyrlar ishi", mutlaq monarxiya, Sulh shartnomasi, markazlashgan feodal davlat, kuchli qirollik hokimiyati, "Buyuk erkinlik xartiyasi", parlament, ijtimoiy ziddiyatlar, gumanizm, "Yakka mo'g'ul ulusi", Oltin O'rda, bekjarbegi, sultonligi, jakeriya, "Orlea qizi", lord, xartiya, "Mayl End", magistr, univesitet, kollegiya, kansler, rektor, dekan, monostir, "Dahshatli sud kitobi", sherif, kommuna, gotika va roman uslubi, viteraj, miniatyura, Yeildirim, yanchar, tumori, Chingizxon, keshik, xon, shomonlik, ulus, suyurg'ol, iqto, vazir, chiqim, talab, bosqoq, panno, syogun, xanke, ryokalar, samuray, mikado, mayyalar, asteklar, iniklar, radxona, tugunli xat (kipu) piktgrafika, tlatoni, "suzuvchi dalalar", Oliy inka;

Quyidagi tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bera oladi:

Qirol Lyudovik VI, Inokentiy III, Isaak II, Filipp II, Filipp IV, Ioann XII, Gilom Kal, gersog Vilgelm, Robim Gud, "Buyuk ozodlik xartiyasi", Uot Tayler, Genrix Tyudor, Fridrix I Barbarossa, Innokentiy II, Fridrix II, Janna d'Ark, Lyudovik XI, Uot Tayler, Urban II, Aleksandr Nevskiy, Marko Polo, Salohiddin Ayubiy, Chingizxon, Botu, O'zbekxon, Jonibekxon, Muso I, Iogann Gutenberg, Mamay, Yaroslav Donishmand (Mudriy), Vladimir Monamax, Vladimir Suzdal, Knyaz Dmitriy (Donskiy);

Quyidagi tarixiy sanlar haqida ma'lumot bera oladi:

XIII asrning boshlari Fransiya qiroli Filipp II tomonidan "Ingliz tojining marvaridi" hisoblangan Noriandiya qaytrib olinadi.

1307-1377-yillar, Rim cherkovi tarixida "Papaning Avinon tutqini" degan nom oldi.

1337-yil – ingliz qiroli Edurad III Fransiyaga qarshi urush boshlaydi.

1302-yil – Fransiyada General shtatlarning chaqirilishi.

- 1337–1453-yillar – Angliya va Fransiya o‘rtasidagi “Yuz yillik urush”.
- 1346-yil – Angliya va Fransiya o‘rtasidagi Kresi jangi.
- 1358-yil – Fransiya Gilom Kal boshchiligidagi dehqonlarning Jakeriya qo‘zg‘oloni bo‘lib o‘tadi.
- 1491-yil – Karl VIIIning Bretan gersogining qizi Annaga uylanishi Fransiyaning markazlashuvini yakunladi.
- 1086-yil – Normandiya gersogi Vilgelm Yevropada ilk marotaba yer mulk va aholi ro‘yxatini o‘tkazdi.
- 1279-yil – Mo‘g‘ullar tomonidan Xitoy to‘liq bo‘ysundiriladi.
- 1206-yil – Onon daryosi bo‘yidagi qurultoyda Temuchin ulug‘ xon deb e‘lon qilinadi.
- 1206-yil – Dehli sultonligi tashkil topadi.
- 1368-yil – Xitoyda Yuan Chjan asos solgan Min imperiyasi tashkil topdi.
- XII- XIII asrlar Angliyada dehqonlar urushi.
- 1215-yil – qirol Ioann “Buyuk ozodlik xartiyasi” nomini olgan hujjatga imzo qo‘ydi.
- 1265-yil – Angliyada birinchi parlament chaqirildi.
- XIV asrdan Angliya parlamenti lordlar va umumpalatalarga bo‘lindi.
- 1381-yil Uot Tayler qo‘zg‘oloni.
- 1397-yil – Londondagi birinchi yopiq bozor Blekuelxoll qurib bitkazilgan.
- 1455-1485-yillar Angliyada “qizil va oq gullar” urushi.
- 1485-yil – Lankasterlar xonadoni yordamida Genrix Tyudor Angliya taxtiga o‘tirdi.
- 1176-yil – Lenyando jangidan so‘ng, Fidrix I Shimoliy Italiya shaharlariga kommuna – erkinlik huquqni berishga majbur bo‘ldi.
- 1237-1242-yil – Botuxon Sharqiy Yevropadagi Polsha, qisman Serbiya va Bolgariyani iste‘lo qiladi. Oltin O‘rda xonligi tuziladi.
- 1240-yilda – Aleksandar Yaraslavich neva daryosi sohilidagi jangda shvedlar ustidan g‘alaba qozonadi va unga Nevskiy nomi beriladi.
- 1242-yil – Chud ko‘lida “Muz ustidagi jang” ruslar va nemislar o‘rtasidagi jang.
- XII-XIII asrlar – Italiya (Neapl, Boloniya), Ispaniya (Siviliya, Valnenskiy), Fransiya (Parij, Tuluza), Angliya (Oksford, Kemberj) dastlabki universitetlar tashkil etilgan.
- 1445-yil – Logann Gutenberg tomonidan kitob bosish dastgohi kashf qilindi.
- 1337-yil – Botu va Subutoylar Ryazanni bosib oldi.
- 1238-1340-yillarda Botu va Subutoylar Vladimir, Suzdal, Kiev, Galich, Volin va boshqa shaharlarni bosib oldi.
- 1380-yil – Knyaz Dmitriy (Donskiy) Mamay boshchiligidagi qo‘shinni yengdi.
- 1391-yil – Amir Temur Oltin O‘rda ustidan Qunduzcha, 1395-yilda Tarak daryosi bo‘yidagi mo‘g‘ullar ustidan qozonilgan g‘alabasi rus yerlari va Sharqiy Yevropa xalqlarining mo‘g‘ullar zulmidan ozod etdi va saqlab qoldi.
- 1402-yil – Amir Temur bilan Boyazid o‘rtasida Anqara jangi.

1409-yil – Bryuggeda birja tashkil topgan.

1415-1420-yillar Xitoy imperatorlarin Samarqanddagi Ulug‘bek saroyiga elchi yubordi.

1445-yil – Konstantinopol Usmonli turklar tomonidan bosib olindi va Istanbul deb nomlandi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

Quyidagi hududlarni xaritadan ko‘rsata oladi:

Angliya, Fransiya, frank qirolligi, Normandiya, Burgundiya, Vretan, Akvitanija, Shampän, Flandiya, Parij, Tuluziya, Avinon, Kresi, Jakeriya, Reyms, Kompen, Ruan, Kale, Marsel, Tauer, Frankfurt, Kyoln, Vorms, Ulm, Nyunberg, Angsburg, Milan, Lombardiniya, Ganza, Daniya, Shvabiya, Italiya, Kiev, Moskva, Venesiya, Florensiya, Bursa, Kichik Osiyo, Bolqon, Istanbul, Qunduzcha, Tarak.

A2+

mavzuga oid o‘rganilgan qabilalar va davlatlar hududlarini zamonaviy xaritadan ko‘rsata oladi;

mavzuga oid ma‘lumotlarni tarixiy, ilmiy badiiy manbalardan mavzuga oid qismlarini topa oladi.

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari Kommunikativ kompetensiya:

A2

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya oladi va javob beradi;

ijtimoiy moslashadi, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi.

A2+

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila biladi, uni ishontira biladi;

turli ziddiyatli vaziyatlarda o‘z ehtiroslarini boshqara oladi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana oladi.

A2+

media vositalardan zarur bo‘lgan (tarixiy, ilmiy, badiiy) axborotlarni izlab topa oladi, saralaydi, qayta ishlaydi, uzatadi, saqlaydi, xavfsizligini ta‘minlash va foydalanishda media madaniyatga rioya qiladi.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A2

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirib boradi, jismoniy, ma’naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intiladi;
o‘z xatti-harakatini adekvat baholay oladi.

A2+

fanga oid tanlovlarda va tadbirlarda ishtirok etadi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

A2, A2+

Jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etadi va faol ishtirok etadi;

o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini biladi, unga rioya qiladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

A2, A2+

orasta kiyinish, yurish turishda madaniy me‘yorlarga va sog‘lom turmush tarziga amal qiladi,

umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an’analar va h.k.) biladi, unga hurmat bilan munosabatda bo‘ladi;

o‘zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o‘zgalarning dunyoqarashi, diniy e‘tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an’ana va marosimlarini hurmat qiladi;

xalqining tarixiy, ma’naviy va madaniy merosini avaylab asrash, jamiyatda o‘rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A2, A2+

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o‘qiy oladi va foydalana oladi;

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘ladi.

Mavzularni o‘rganish uchun - (A2 :44 soat, A2+: 56 soat)

Nazorat ishlari uchun - (A2: 2 soat, A2+: 2 soat)

Takrorlash uchun - (A2, A2+: 5 soat)

Manbalar bilan ishlash - (A2+: 5 soat)

Jami: (A2: 51 soat, A2+: 68 soat)

8-SINF
O‘ZBEKISTON TARIXI
(A1: 34 soat, A2+: 51 soat)

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

A2

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya olish va javob berish; ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish.

A2+

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila bilish, uniishontira bilish; turli ziddiyatli vaziyatlarda o‘z ehtirolarini boshqarish.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana olish.

A2+

media vositalardan zarur bo‘lgan axborotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishlash, uzatish, saqlash, xavfsizligini ta‘minlash va foydalanishda mediamadaniyatga rioya qilish.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A2

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirish, jismoniy, ma‘naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intilish;

o‘z xatti-harakatini adekvat baholash.

A2+

fanga oid tanlovlarda ishtirok etish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

A2, A2+

Jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini bilishi, unga rioya qilish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

A2, A2+

orasta kiyinish, yurish turishda madaniy me'yorlarga va sog'lom turmush tarziga amal qilish,

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va h.k.) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo'lish;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish;

xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asrash, jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A2, A2+

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o'qiy olish va foydalanish;

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shartsharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish.

Kirish. (A2, A2+: 1 soat)

8-sinf O'zbekiston tarixi qaysi davrlarni o'rgatadi? Darslik bilan ishlash.

I BOB. XV ASRNING OXIRI – XVI ASRNING BOSHLARIDA MOVAROUNNAHR VA XUROSONDA SIYOSIY VAZIYAT (A2: 4 soat, A2+: 6 soat)

1-mavzu: Dashti Qipchoqdagi siyosiy vaziyat. (A2, A2+: 1 soat)

Dashti Qipchoqda Abulxayrxon davlatining tashkil topishi. Abulxayrxon vafotidan keyin Dashti Qipchoqdagi siyosiy vaziyat va Muhammad Shayboniyning siyosiy maydonga chiqishi. Dashti Qipchoqda Shayboniyxon hukmronligining o'rnatilishi.

2-mavzu: Zahiriddin Muhammad Bobur va Muhammad Shayboniy munosabatlari. (A2 1soat, A2+: 2 soat)

Boburning siyosiy faoliyati. Shayboniyxonning Movarounnahr uchun kurashlarga qo'shilishi. Samarqand uchun kurash. Saripul jangi va uning ahamiyati. Boburning Movarounnahrni tark etishi. Bobur va Shayboniyxonlarning o'zbek davlatchiligidagi o'rni.

3-mavzu: Movarounnahrda shayboniylar hukmronligining o'rnatilishi. (A2, A2+: 1 soat)

Shayboniyxonning Movarounnahrni egallashi. Xorazm va Xuroson uchun kurash. Ismoil Safaviy va Shayboniyxon o'rtasidagi kurash. Bobur va shayboniylar o'rtasidagi kurash. Ko'li Malik va G'ijduvon janglari va uning ahamiyati.

Takrorlash. (A2, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

II BOB. BUXORO XONLIGI VA BUXORO AMIRLIGI DAVRIDA O'RTA OSIYO (A2: 11 soat, A2+: 18 soat)

4-mavzu: Buxoro xonligining tashkil topishi. (A2, A2+: 1 soat)

Ubaydullaxon va Shayboniylar davlatining tiklanishi. XVI asrning 40-50-yillarida Shayboniylar o'rtasida o'zaro kurashlar. Toshkent, Samarqand, Balx va Buxoro xonliklari o'rtasidagi kurashlar. Navro'z Ahmadxon.

5-mavzu: Abdullaxon II davrida Buxoro xonligining yuksalishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Abdullaxon II ning hokimiyatga kelishi. Shayboniylar va Movarounnahrning birlashtirilishi. Harbiy siyosiy islohotlar. Buxoro shahrining poytaxt sifatida yuksalishi. Abdullaxon II ning ichki va tashqi siyosati. Shayboniylar sulolasining inqirozi.

6-mavzu: Ashtarxoniylar sulolasi davrida Buxoro xonligi (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Ashtarxoniylar sulolasi va ularning Buxoroga kelishi sabablari. Shayboniylar inqirozi va Ashtarxoniylar sulolasining hokimiyatga kelishi. Imomqulixon davrida hokimiyatning mustahkamlanishi. Abdulazizxon va Subxonqulixon davrida ichki nizolar va Xiva xonligining Buxoroga hujumlari. Subxonqulixon davrida Xivaning bo'ysundirilishi. Ubaydullaxon II ning ichki siyosati. Uning pul islohoti. Islohotga qarshi g'alayonlar. Abulfayzxon davrida markaziy hokimiyatning zaiflashuvi. Samarqandda Rajabxon isyoni. Hakimbiy Mang'it Otaliqning kuchayishi. Eron shohi Nodirshoh bosqini. Muhammad Hakimbiy va uning o'g'li Rahimbiy Mang'itning hokimiyatga kelishi. Ashtarxoniylar inqirozi.

7-mavzu: Buxoro xonligida davlat boshqaruvi, ijtimoiy-iqtisodiy hayoti. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Shayboniylar davrida markaziy va mahalliy boshqaruv: mansab va unvonlar, harbiy boshqaruv, qo'shin tuzilishi. Boshqaruvdagi an'analar va o'zgarishlar. Ashtarxoniylar davrida davlat boshqaruvidagi ayrim o'zgarishlar. Xonlikning hududi, aholisi. Ijtimoiy iqtisodiy hayot. Qishloq xo'jaligi. Shayboniylar o'tkazgan islohotlar. Iqtisodiy hayot. Yer egaligi. Soliq va majburiyatlar.

8-mavzu: Buxoro xonligida madaniy hayot. (A2, A2+: 1 soat)

Madaniy hayot. Ilm-fan, Maktab va madrasada o'qish, tarixnavislik, adabiyot va san'at, me'morchilik.

9-mavzu: Buxoro xonligining tashqi siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Buxoro xonligining hududi, geografik joylashuvi. Buxoro xonligining tashqi siyosati: Buxoro xonligi – Usmonli turklar munosabatlari. Buxoro va Eron munosabatlari. Buxoro – Rossiya munosabatlari. Buxoro - Hindiston munosabatlari. Elchiliklar. Tashqi siyosatning asosiy yo'nalishlari.

10-mavzu: Buxoro amirligining tashkil topishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Ashtarxoniylar inqirozi. Muhammad Raximxon Mang'itning hokimiyatga kelishi. Markaziy davlat hokimiyatining mustahkamlanishi va viloyatlarning bo'ysundirilishi. Doniyolbiy davrida ichki nizolar. O'zbek urug'lari amirlarining

isyon va qo'zg'olonlarning kuchayishi. Shohmurodning hokimiyatga kelishi. Markaziy hokimiyatning mustahkamlanishi. Qarshi shahri nufuzi ortishi. Amir Haydar davrida siyosiy keskinlik va qo'zg'olonlar.

Xiva xonligining Buxoroga hujumlari. Buxoroning chegara hududlar uchun Qo'qon xonligi bilan urushlari. Amir Nasrullo davrida harbiy islohotlar va davlat hokimiyatining mustahkamlanishi. Buxoroning hududiy yaxlitligi tiklanishi. Qo'qon xonligining bosib olinishi. Buxoro – Xiva munosabatlari. Shahrisabz – Kitob beklilari.

11-mavzu: Buxoro amirligining tashqi siyosati. (A2, A2+: 1 soat)

Amirlikda tashqi savdo va uning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri. Tashqi siyosatning asosiy tamoyillari. Antoniy Jenkinsonning O'rta Osiyoga kelishi. Rossiya, Eron, Turkiya, Hindiston, Qozoq juzlari va O'rta Osiyo xonliklari bilan aloqlari. Mintaqada Angliya-Rossiya raqobatchiligi. Raqobat sabablari. Ingliz ekspeditsiyalari.

12-mavzu: Buxoro amirligining davlat boshqaruvi, ijtimoiy-iqtisodiy hayoti. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Davlat tuzumi va ma'muriy boshqaruvi harbiy islohotlar. Mamlakatning ma'muriy bo'linishi. Davlat lavozimlari. Buxor xonligi hududi. Aholining etnik tarkibi. Qishloq xo'jaligi. Suv inshootlari va sug'orish tizmi. Buxoro xonligida yer egaligi. Dehqonlar va chorvador aholining ahvoli. Yirik markaziy shaharlar Buxoro, Samarqand va Toshkentning iqtisodiy, siyosiy, madaniy hayotda tutgan o'rni. Jo'ybor xo'jalarining mavqei. Hunarmandchilik ichki va tashqi savdo. Buxoro xonligida pul munosabatlari va islohotlari. Davlatning soliq siyosati.

13-mavzu: Buxoro amirligida madaniy hayot. (A2, A2+: 1 soat)

Tarix ilmi, adabiyot, san'at, me'morchilik va musiqaning rivojlanishi.

Takrorlash. (1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (1 soat)

III BOB. XIVA XONLIGI

(A2: 9 soat, A2+: 15 soat)

14-mavzu: Xiva xonligining tashkil topishi. (A2, A2+: 1 soat)

Safaviylarga qarshi Vazir va Urganch shaharlaridagi kurash. Xiva xonligining tashkil topishi. Ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hayot. XVI asrda Xiva-Buxoro munosabatlari.

15-mavzu: XVII-XVIII asrning birinchi yarmida xonlikdagi siyosiy ahvol. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Siyosiy parokandalik. Inoqlar. Xiva – Buxoro munosabatlari. Xiva xonligida chet davlatlar manfaatlarining to'qnashuvi. Abulg'ozixon va Anushaxon davrida Buxoro – Xiva o'rtasidagi urushlar. Shohiniyozxon va Sherg'ozixon davrida Xiva – Rossiya munosabatlari. Elbarsxon davrida Eron shohi Nodirshoh hujumi.

16-mavzu: Xiva xonligiga qo'ng'irotlar hukmronligi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Xivada siyosiy parokandalik. Qo'ng'irotlar sulolasining hokimiyat tepasiga kelishi. Qo'ng'irot inoqlarining hokimiyatga kelishi (1770-1920). Muhammad Raximxon I davrida Xiva xonligining birlashtirilishi. Islohotlar. Kengash (Devon) ta'sis etilishi. Oллоhquli davrida Xiva xonligi.

17-mavzu: Xiva xonligida davlat boshqaruvi, ijtimoiy-iqtisodiy hayot (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Saroy unvonlari: harbiy ma'muriy va diniy amaldorlar. Xonlikning ma'muriy tuzilishi va ijtimoiy tizimi. Harbiy, sud va soliq tizimi. Xonlikning hududi va aholisi. Mamlakatning ma'muriy boshqaruv tizimi. Yer egaligi. Soliq va majburiyatlar. Shahar va shaharliklarning turmush tarzi. Vazir, Ko'hna Urganch, Yangi Urganch va Xiva Xorazm poytaxtlari sifatida. Hunarmandchilik va chorvachilik. Ichki va tashqi savdo.

18-mavzu: Xiva xonligining tashqi siyosati. (A2, A2+: 1 soat)

Xiva xonligining qo'shni davlatlar – Buxoro, Eron, Usmonli va Rossiya davlatlari bilan munosabatlari. Rossiya va Angliyaning Xiva xoligiga uyushtirgan ekspeditsiyalari va uning maqsadlari.

19-mavzu: Xiva xonligida madaniy hayot. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Adabiyot va tarixnavislik. Ilm-fan. Madrasa ta'limi. Me'morchilik. Yevropa sayohatchilari tomonidan yozib qoldirilgan asarlar.

20-mavzu: XVI-XIX asr birinchi yarmida qoraqalpoqlar. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Qoraqalpoq urug'larining joylashuvi. Qoraqalpoqlar Xiva xonligi tarkibida. Qoraqalpoqlarning xo'jalik hayoti. XIX asrning 20-40-yillarida qoraqalpoqlar va ularning ruslar bilan munosabati. Qoraqalpoqlarning o'z mustaqilligi uchun kurashi. Savdo va hunarmandchilik. Chorvachilik va dehqonchilikning kuchayishi. Qoraqalpoq xonligining tashkil topishi. Qoraqalpoqlarning Rossiya va Xiva bilan munosabatlari.

21-mavzu: Qoraqalpoqlarda madaniy va ma'naviy hayot (A2, A2+: 1 soat)

Qoraqalpoqlar hayoti. Ilm-fan. Xalq turmushi. Shaharsozlik. Yozma adabiyot. Xalq og'zaki ijodi, folklor.

Takrorlash. (1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

IV BOB. QO'QON XONLIGI

(A2: 9 soat, A2+: 11 soat)

22-mavzu: Qo'qon xonligining tashkil topishi. (A2, A2+: 1 soat)

Ashtarxoniylar Ubaydullaxon davrida Farg'onada mustaqil davlatning tuzilishi. Minglar sulolasining hokimiyatga kelishi. Shohruhbiy va uning vorislari davrida Qo'qon xonligi hududi kengayishi.

23-mavzu: XVIII asrning ikkinchi yarmi – XIX asrning birinchi yarmida Qo'qon xonligida siyosiy holat. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Toshkent bekligi. Toshkent Rossiya aloqalari. Erdonobiy va Norbo‘tabek davrida markaziy hokimiyatning mustahkamlanishi. Olimxon davrida Qo‘qonning siyosiy mavqei kuchayishi. Toshkent bekligining bo‘ysundirilishi. Umarxon davrida Qo‘qonning yuksalishi. Qo‘qon-Buxoro munosabatlarining keskinlashuvi. Xudoyorxon davrida qipchoqlarning kuchayishi va Musulmonqul faoliyati. Qipchoqlar qirg‘ini. Rossiyaning Qo‘qon xonligiga qarshi hujumlari.

24-mavzu: Qo‘qon xonligining tashqi siyosati. (A2, A2+: 1 soat)

Qo‘qon – Xitoy munosabatlari. Qo‘qon va qo‘shni davlatlar munosabatlari. Qo‘qon-Rossiya munosabatlari.

25-mavzu: Qo‘qon xonligining davlat boshqaruvi va ijtimoiy-iqtisodiy hayoti. (A2, A2+: 1 soat)

Qo‘qon xonligining davlat boshqaruv tizimi va ma‘muriy tuzilishi. Ijtimoiy tabaqalar. Harbiy-ma‘muriy amaldorlar. Yer egaligi, soliqlar va majburiyatlar. Hunarmandchilik va savdo. Shaharlar hayoti. Qo‘qon, Andijon, Namangan, Toshkent.

26-mavzu: Qo‘qon xonligida madaniy hayot. (A2, A2+: 1 soat)

Umarxon va madaniy muhitning shakllanishi. Maxmur va Gulxaniy. Uvaysiy, Nodira, Mashrab. Tarixnavislik, san‘at va me‘morchilik.

Takrorlash. (A2, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

O‘lkashunoslik darsi. (A2, A2+: 2 soat)

Nazorat ishi. (A2, A2+: 1 soat)

O‘quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

tarixiy davrlar va yillarni ajrata oladi, tarixiy hisobini tushuntira oladi;

mazkur davrni o‘rganish orqali o‘quvchilar tarix fanining o‘rganilayotgan davriga oid tarixiy atamalar mazmunini biladi:

Dashti qipchoq, To‘lg‘ama, Ro‘jalar, mubayin, naqib, miyonqol, parokandalik, Dor ush-shifo, xarvor, tanob, maqom, noib, g‘ozi, inoq, lavvoh, sahhof, Muzahhib, Ichan qa‘la, Deshon qa‘la, marsiya, bakovulboshi, daftardor, Dashti Qipchoq, Poloveslar yeri, Kumanlar, Qipchoqlar, «O‘zbek ulusi», To‘lg‘ama, Konigil, Ko‘li Malik, G‘ijduvon, «Bog‘i Orom», «Bog‘i Kalon», «Bog‘i Bobur», «Boburnoma», «Mubayyin», Bobur milliy bog‘i», «Bobur va jahon adabiyoti», Shayxulislom, Buxoro xonligi, «O‘zbek». Dargoh, devonbegi (bosh vazir), naqib, otaliq, parvonachi, Dodoxoh, Ko‘kaldosh, shikog‘aboshi, Shayxulislom, Qozikalon, muhtasib (rais), miroxur, shig‘ovul, akovulboshi, qo‘rchiboshi, jarchi, tavonchi, Mirzaboshi, Munshiy, Mehtar, xiroj, ixrojot, iftixor ul-atibbo (tabiblar iftixori), «Abdullanoma» («Sharafnomayi shohiy»), tarixi Rashidiy», «Tarixi Toshkand», «Badoe ul-vaqoe», «Shayboniynoma», «Sharhnomayi shohiy», «Mehmonnomayi Buxoro», Mir Arab madrasasi, Abdullaxon madrasasi, Shayboniyxon madrasasi, Baroqxon madrasasi, Ko‘kaldosh

madrasasi, Parokandalik, Miyonqol, Mulki sultoni, suyurg'ol, Mulki xurri xolis, vaqf mulki, «Xoqonga foydali maslahatlar», «Baxr ul-asror» («Sirlar dengizi»), «Ubaydullanoma», «Muhit ut-tavorix», «Abulfayzxon tarixi», «To'rt unsur», «Irfon», Abulma'oniy», «Ma'nolar otasi»), «Zafarnoma», «Dor ush-shifo», Sherdor madrasasi, Tillakori madrasa-masjidi, Labihovuz ansambli, Nodir devonbegi madrasasi;

Quyidagi shaxslar haqida ma'lumot bera oladi: Abulxayrxon, Muhammad Shayboniyxon, Ismoil Safaviy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Ko'chkinchixon, Ubaydullaxon, Jonibek Sulton, Abdullaxon II, Abdulmo'min, Pirmuhammadxon, Boqi Muhammadxon, Vali Muhammadxon, Nodir Muhammadxon, Abdulazizxon, Subxonqulixon, Ubaydullaxon II, Abulfayzxon, Muhammad Rahimbiy. Amir Shohmurod, Amir Haydar, Amir Nasrullo, Elbarsxon, Arab Muhammad, Abulg'ozzi Bahodirxon, Sherg'ozixon, Muhammad Amin inoq, Nodirshoh, Muhammad Rahimxon I, Ollohqulixon, Muravyov, Sialkovskiy, Perovskiy, Danilevskiy, Oydo'stbiy, Berdaq, Ajiniyoz. Kunxo'ja, Otash Olshinboy, Shohruxbiy, Abdurahimbiy, Abdukarimbiy, Erdonabiy, Norbo'tabiy, Olimxon, Amir Umarxon, Muhammad Alixon, Maxmur, Gulxaniy. Uvaysiy, Nodira, Mashrab, Antoniy Jenkinson, Petr.

Quyidagi tarixiy sanalarda ro'y bergan voqealar haqida ma'lumot bera oladi:

1428-1468-yillar «O'zbek ulusi»da Abulxayrxonning hukmronligi.

1428-yil Abulxayrxon Sharqiy Dashti Qipchoqni egallab, alohida davlatga asos soladi. Tarixiy manbalarda bu davlat «O'zbek ulusi» (o'zbeklar mamlakati) deb ham ataladi.

1447-yil Xuroson hukmdori Shohrux vafot etishi va Xuroson davlatining parchalanishi.

1468-yil Abulxayrxon vafot etishi bilanoq, «O'zbek ulusi» parchalanib ketdi.

1469-1506-yillar Xurosonda Sulton Husayn Boyqaroning hukmronligi.

1483-yil 14-fevral – 1530-yil 26-dekabr Bobur Mirzoning yashagan yillari.

1493-1529-yillar Bobur «Boburnoma»da bo'lib o'tgan tarixiy voqealar haqida yilma-yil hikoya qiladi.

1494-1495-yillar Movarounnahrda Sulton Mahmudning hukmronligi.

1494-yil Bobur Mirzoning amakisi Sulton Ahmad Mirzo Farg'ona ustiga yurish.

1495-1497-yillar Movarounnahrda Boysung'ur Mirzoning hukmronligi.

1496-yil 17-iyun Bobur Mirzo birinchi marta Samarqandga yurishi.

1497-yil noyabr oxiri Bobur Mirzo Samarqand taxtini egallaydi.

1499-yil Muhammad Shayboniyxon Movarounnahrni zabt etishni boshlashi.

1500-1556-yillar yetuk tarixchi olim Mirza Muhammad Haydar yashagan yillar.

1500-yil kuz Bobur Mirzo Samarqandga yurish boshladi. Bobur Mirzo Samarqand taxtini ikkinchi marta egalladi.

1501-yil Muhammad Shayboniyxon Samarqandni uzil-kesil egalladi.

1501-1601-yillar – Movarounnahrda shayboniylar sulolasi hukmronligi.

1503-yil Shayboniyxon tomonidan Toshkent va Shohruxiya shaharlari egallanadi.

1504-yil Farg‘ona zabt etildi. Shu tariqa butun Movarounnahrda shayboniylar sulolasi hukmronligi o‘rnatildi. Samarqand shahri poytaxt etib belgilandi.

1504-yil sentabr Bobur Mirzo Kobulga borib, bu yerda hokimiyatni qo‘lga kiritdi.

1505-yil Muhammad Shayboniyxon Urganch shahrini bosib oldi.

1506-1509-yillar Shayboniyxon tomonidan Xuroson zabt etildi.

1506-yil Sulton Husayn Boyqaro vafot etdi.

1507-yil Shayboniyxon tomonidan pul islohoti o‘tkazildi.

1510-yil Shayboniyxon va Eron hukmdori shoh Ismoil qo‘shini to‘qnashdi. Marv yaqinida bo‘lgan jangda Muhammad Shayboniyxon qo‘shinlari yengildi.

1511-yil kuzi Bobur Eron shohi Ismoil yordamida Samarqandni uchinchi marta qo‘lga kiritdi.

1526-1858-yillar Boburiylar saltanati 332-yil hukmronlik qildi.

1533-1540-yillar Movarounnahrda Ubaydullaxon hukmronligi.

1534-1598-yillar Abdullaxon II hayot faoliyat ko‘rsatgan yillar.

1540-1541-yillar Buxoro xonligida Abdullaxon I ning hukmronligi.

1556-yil Ivan Grozniy Hojitarxon (Astraxan, Ashtarxoniylar) xonligini bosib oldi.

1556-yil Muhammad Islomning ko‘magida Abdullaxon amalda Buxoro taxtini egallaydi.

155-1561-yillar – Buxoro xonligida Pirmuhammadxon I ning hukmronligi.

1558-yil «Moskva savdo kompaniyasi» vakili Antoniy Jenkinson boshliq elchilar rus podshosining guvohnomasi bilan Buxoroga yuboriladi.

1578-yil Abdullaxon II Samarqandni, 1583-yil Toshkent va Farg‘onani, 1584-yil Badaxshonni zabt etdi.

1598-1601-yillar – Buxoro xonligida Pirmuhammadxon II hukmronligi.

1598-yil fevral Shayboniy Abdullaxon II vafot etgach, taxtni uning o‘g‘li Abdulmo‘min egalladi.

1601-yil Pirmuhammadxon bilan ashtarxoniy Jonibek Sultonning o‘g‘li Boqi Muhammad o‘rtasida Samarqand yaqinidagi Bog‘i Shamol mavzeyida jang bo‘ladi.

1799-1880-yillar qoraqalpoq adabiyotining ko‘zga ko‘ringan vakillaridan biri Kunxo‘ja Ibrohim yashagan yillar.

1809-yil Amudaryo, Quvondaryo va Orol dengizi atrofida yashovchi qoraqalpoqlar xonlikka bo‘ysundirildi.

1810-1811-yillar Yangidaryo (Janadaryo) atrofida yashovchi qoraqalpoqlar ham tobe etildi. Shu tariqa qoraqalpoqlarni Xiva xonligiga bo‘ysundirish nihoyasiga yetkazildi.

1824-1878-yillar qoraqalpoq xalqining atoqli shoirlaridan biri Ajiniyoz Qo‘siyob o‘g‘li (taxallusi Zevar) yashagan yillar.

1827-1900-yillar qoraqalpoq xalqi adabiyotining asoschisi Berdaq (taxallusi; asl ismi Berdimurod Qarg‘aboy o‘g‘li) yashagan yillar.

1710-1721-yillar – Farg‘ona vodiysida Shohruxbiyning hukmdorligi davri.

1710-yil Qo‘qon xonligi deb atalgan yangi davlat vujudga keldi.

1733-1750-yillar – Qo‘qon xonligida Abdulkarimbiy hukmdorligi. U Eskiqo‘rg‘on qal‘asi yonida hozirgi Qo‘qon shahriga asos solib, o‘z poytaxtini Tepaqo‘rg‘ondan Qo‘qon shahriga ko‘chiradi. Shahar atrofini devor bilan o‘ratadi.

1784-yil to‘rt hokimlik tugatilib, yagona siyosiy hokimiyatning vujudga kelishi natijasida mustaqil Toshkent hokimligi tashkil topdi.

1787-1822-yillar – Umarxon yashagan yillar.

1798-1810-yillar – Olimbekning davrida Qo‘qonning siyosiy mavqeyi yanada kuchaydi. U Ohangaron vohasini, Toshkent, Chimkent, Sayram va Turkistonni o‘ziga bo‘ysundirdi.

1799-yil Toshkentni bo‘ysundirish maqsadida Qo‘qon xoni Olimxon qo‘shinlari Toshkentga yurish boshlaydilar. Yunusxoja ularga qarshi o‘z qo‘shini bilan chiqib, Chirchiq bo‘yidagi Qorasuv mavzeyida ularga zarba beradi.

1800-yil kuzi Qo‘qon xonligi va Toshkent qo‘shinlari o‘rtasidagi asosiy jang Sirdaryo bo‘yidagi G‘urumsaroy (Namangan viloyatiga qaraydi) yaqinida bo‘lgan. Bu jangda Toshkent qo‘shini yengilgan.

1805-yil Olimbek o‘z davlatini rasman Qo‘qon xonligi deb, o‘ziga esa «xon» rutbasini oldi va uni Olimxon deb atay boshlashdi.

1809-yil Toshkent Qo‘qon xonligiga qo‘shib olinadi. Shu tariqa, Toshkent mustaqilligi butunlay barham topdi.

1810-1822-yillar Umarxon hukmdorligi davri.

1819-1822-yillar Namangan aholisi kuchi bilan katta Yangi ariq kanali qazilib, shaharning suv ta‘minoti yaxshilangan.

1822-1842-yillar Muhammad Alixon (Madalixon) davrida Qo‘qon xonligining hududi ancha kengaydi.

1842-1845-yillar Namangan shahri baland devor bilan o‘ralgan.

1842-yil Amir Nasrullo qo‘shinlari Qo‘qonga yurish qiladi. Qo‘qon qo‘shinlari mag‘lubiyatga uchradi.

1619-yil Imomqulixonning elchisi Odambiy Moskvaga boradi.

1700-yil Xiva xoni Shohniyoz Pyotr I huzuriga yashirincha elchi yuborib, Xivani Rossiya tobeligiga qabul qilishni so‘ragan.

1715-yil «Buxgols ekspeditsiyasi».

1717-yil Bekovich Cherkasskiy harbiy ekspeditsiyasi Xiva xonligi hududida bo‘ladi.

1717-yil Buxoro xoni Peterburgga o‘z elchisini yuboradi.

1721-1725-yillar Rossiya hukumati elchisi Florio Benevening Buxoradagi faoliyati.

1825-yil fevral Murkford ekspeditsiyasi Buxoroga yetib keldi.

1826-yil Rossiya hukumati polkovnik F. Berg boshchiligida Ustyurtga ekspeditsiya yuborib, Markaziy Osiyoga boradigan yo‘llarni yanada aniqroq belgilab oldi.

1831-yil inglizlar Markaziy Osiyoga ikkinchi marta elchi yubordilar. Elchilarga ingliz armiyasi leytenanti Aleksandr Byorns boshchilik qildi.

1832-yil Pekinda Xitoy-Qo‘qon shartnomasi imzolangan.

1839-yil Rossiya Xiva xonligiga qarshi birinchi harbiy yurishni boshladi. Bu yurishga Orenburg gubernatori V.A. Perovskiy rahbarlik qilgan edi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

Quyidagi hududlarni xaritadan ko‘rsata oladi:

Movarounnahr, Xuroson, Dashti Qipchoq, Xorazm, Eron, Buxoro xonligi, Samarqand, Buxoro, Xiva xonligi, Ko‘hna Urganch, Vazir shahri, Ichanqal‘a, Dishanqal‘a, Qo‘qon xonligi, Toshkent bekligi, Qo‘qon, Andijon, Namangan, Toshkent, Afg‘oniston. Balx, Miyonqol, Marv, Shahrisabz, Yangi Urganch, Axxi, Tepaqo‘rg‘on, O‘sh, O‘zgan.

A2+

mavzuga oid o‘rganilgan qabilalar va davlatlari hududlarini zamonaviy xaritadan ko‘rsata oladi.

mavzuga oid ma‘lumotlarni tarixiy, ilmiy badiiy manbalardan mavzuga oid qismlarini topa oladi.

**O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:
Kommunikativ kompetensiya:**

A2

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya oladi va javob beradi;

ijtimoiy moslashadi, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi.

A2+

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila biladi, uni ishontira biladi;

turli ziddiyatli vaziyatlarda o‘z ehtiroslarini boshqara oladi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana oladi.

A2+

media vositalardan zarur bo‘lgan (tarixiy, ilmiy, badiiy) axborotlarni izlab topa oladi, saralaydi, qayta ishlaydi, uzatadi, saqlaydi, xavfsizligini ta‘minlash va foydalanishda media madaniyatga rioya qiladi.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A2

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirib boradi, jismoniy, ma‘naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intiladi;

o‘z xatti-harakatini adekvat baholay oladi.

A2+

fanga oid tanlovlar va tadbirlarda ishtirok etadi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

A2, A2+

Jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etadi va faol ishtirok etadi;

o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini biladi, unga rioya qiladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

A2, A2+

orasta kiyinish, yurish-turishda madaniy me‘yorlarga va sog‘lom turmush tarziga amal qiladi,

umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an‘analar va h.k.) biladi, unga hurmat bilan munosabatda bo‘ladi;

o‘zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o‘zgalarning dunyoqarashi, diniy e‘tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an‘ana va marosimlarini hurmat qiladi;

xalqining tarixiy, ma‘naviy va madaniy merosini avaylab asrash, jamiyatda o‘rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A2, A2+

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o‘qiy oladi va foydalana oladi;

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘ladi.

(A2)

Mavzularni o‘rganish uchun – 26 soat

Nazorat ishlari uchun – 1 soat

Takrorlash uchun – 3 soat

Manbalar bilan ishlash – 4 soat

Jami: 34 soat

(A2+)

Mavzularni o‘rganish uchun – 52 soat

Nazorat ishlari uchun – 2 soat

Takrorlash uchun – 6 soat

Manbalar bilan ishlash – 8 soat

Jami: 34 soat

8-SINF
JAHON TARIXI
(A2: 34 soat, A2+:51 soat)

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

A2

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya olish va javob berish; ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish.

A2+

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila bilish, uni shontira bilish;

turli ziddiyatli vaziyatlarda o‘z ehtiroslarini boshqarish.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana olish.

A2+

media vositalardan zarur bo‘lgan axborotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishlash, uzatish, saqlash, xavfsizligini ta‘minlash va foydalanishda mediamadaniyatga rioya qilish.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A2

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirish, jismoniy, ma‘naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intilish;

o‘z xatti-harakatini adekvat baholash.

A2+

fanga oid tanlovlarda ishtirok etish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi

A2, A2+

Jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini bilishi, unga rioya qilish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

A2, A2+

orasta kiyinish, yurish turishda madaniy me‘yorlarga va sog‘lom turmush tarziga amal qilish,

umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an‘analar va h.k.) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo‘lish;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish; xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asrash, jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A2, A2+

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o'qiy olish va foydalanish;

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shartsharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish.

Kirish. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

“Yangi tarix” tushunchasi. Osiyoda yangi jamiyat shakllanishining o'ziga xos xususiyatlari. Yangi davr tarixini davrlashtirish. Yangi tarixning birinchi va ikkinchi bosqichlari. Yangi tarixning asosiy manbalari.

I BOB. XVI-XVIII ASRLARDA YEVROPA, AMERIKA VA OSIYO DAVLATLARI

(A2: 12 soat, A2+: 20 soat)

2-mavzu: Buyuk geografik kashfiyotlar va ularning tarixiy ahamiyati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Texnikaning rivojlanishi: buyuk ixtirolar, metallurgiya va metallga ishlov berishning takomillashuvi, harbiy texnikaning rivojlanishi, uning oqibatlari. Buyuk geografik kashfiyotlarning sabablari.

Yevropalik sayyohlarning dengiz sayohatlaridan maqsadlari. Beruniy ilmiy xulosalarining isbotlanishi.

Yevropa uchun geografik kashfiyotlarning oqibatlari. Yevropaliklarning mustamlakalar uchun kurashi. Ispan, portugallarning talonchilik, bosqinchilik siyosatlarini. Bosib olingan yerlarning mustamlakaga aylantirilishi. Qul savdosi.

3-mavzu: Yangi davr boshlarida G'arbiy Yevropa mamlakatlarida jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy hayoti. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Jamiyatdagi ijtimoiy tabaqalar. Savdo-sotiq munosabatlarining rivojlanishi. Ishlab chiqarishdagi o'zgarishlar. Ishlab chiqarishning vujudga kelishi. Sanoat korxonalarining rivojlanishi. Shaharlarning rivojlanishi.

4-mavzu: Yevropada reformatsiya. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Katolik cherkovi va unga qarshi umumiy norozilik. Germaniyaning siyosiy jihatdan tarqoqligi. Dehqonlarning katta yer egalari qarshi kurashi. Germaniyada katolik cherkovi. Reformatsiya. Germaniyada reformatsiya va dehqonlar urushining ahamiyati. Reformatsiyaning Yevropaga yoyilishi. Katolik cherkovining reformatsiyaga qarshi kurashi.

5-mavzu: Angliyada qirol hokimiyatining kuchayishi. XVII asrda Angliya burjua inqilobi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Mutlaq monarxiya. XVI asrning Angliya tarixidagi o'rnini. Kontreformatsiya. Angliya Yelizaveta I hukmronligi davrida. Yengilmas armadaning mag'lub etilishi. Dengiz hukmronligi uchun kurash. Ingliz burjua inqilobining boshlanish sabablari. Angliyada sotsial-iqtisodiy sharoit. Feodal tartiblarning jamiyat taraqqiyotiga to'sqinligi. Inqilobning asosiy sabablari, inqilobning boshlanishi.

Fuqarolar urushi va uning oqibatlari. Armiyadagi islohot. Neyzbi jangi. Parlamentning mo'tadil burjua islohotlari. Agrar qonunlar. Armiya va parlament ixtiloflari. Levellerlar harakati. Respublikaning e'lon qilinishi. Ingliz burjua inqilobining xarakteri va tarixiy ahamiyati. Anliyaning dunyoda birinchi sanoat mamlakatiga aylanishi. Davlat tuzumi. Tashqi siyosat. Qishloq xo'jalidagi o'zgarishlar. Sanoat. Sanoat inqilobining yuz berishi va natijasi.

6-mavzu: Angliyada Parlament islohotlari (manbalar bilan ishlash). (A2+: 1 soat)

7-mavzu: Fransiyada mutlaq monarxiya. Fransiya burjua inqilobi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Fransiyada agrar munosabatlar. Qirol hokimiyatining mustahkamlanishi. Dehqonlarning ahvoli. Manifaktura va savdoning rivojlanishi. Fransiyada burjuaziya va dvoryanlar, ularning daromad manbai. Rishelening mamlakatni idora qilishi. Ichki va tashqi siyosat. Fransiyada mutlaq monarxiyaning kuchayishi, dehqonlar ahvoli. Yakobinchilarning hokimiyat tepasiga kelishi. Yakobinchilarning ichki siyosati. Yakobinchilar partiyasi. Direktoriya. 1799-yil 19-noyabrdagi davlat to'ntarishi. Buyuk fransuz burjua inqilobining tarixiy ahamiyati.

8-mavzu: XVI-XVIII asrlarda Rossiyaning siyosiy va iqtisodiy ahvoli. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XVI-XVII asrlarda Rossiyadagi siyosiy va iqtisodiy vaziyat. Dvoryanlarning kuchayishi. Rossiyaning tashqi siyosati. Qozon va Sharqiy Sibirning bosib olinishi. Astraxan xonligining bo'ysundirilishi. Boltiq dengiziga chiqish uchun kurash. Rus xalqining polyak va shved bosqinchilariga qarshi kurashi. Moskvaning egallanishi. Bosqinchilarning haydab chiqarilishi. Barshchina xo'jaligi. Yangi iqtisodiy islohotlar. Manufakturaning vujudga kelishi. Butun Rossiya bozorining shakllanishi. Yangi iqtisodiy munosabatlarning shakllanish jarayoni. Ichki va tashqi siyosat. Qora dengizni egallash uchun urinish.

9-mavzu: Yevropada Uyg'onish davri madaniyati. (A2: 2 soat, A2+ 3 soat)

Uyg'onish davri madaniyatining yuksalish sabablari. Antik madaniyatga bo'lgan qiziqish. Uyg'onish davri madaniyatining o'ziga xos xususiyatlari.

Italiya uyg'onish davrining san'ati va uning namoyandalari. Leonardo da Vinchi, Mikelanjelo, Rafael. Germaniya, Gollandiya, Ispaniyaning buyuk san'at ustalari, ularning san'at asarlarida hayotiy haqiqatlarning aks etishi.

Gumanist insonparvar yozuvchilar: Tomas Mor, Shekspir, Servantes, Fransua Rable asarlarida insoniy his-tuyg'ular, insonparvarlik g'oyalarning aks etishi.

Ilm-fan taraqqiyoti. Tabiat fanlari sohasidagi buyuk yangiliklar. Fanning taraqqiyoti. Matematika, astronomiya, tibbiyot, tasviriy san'at, me'morchilik. Nikolay Kopernik, uning ta'limoti. Jordano Bruno, Galileo Galiley kashfiyotlari.

10-mavzu: Yevropada gumanistik adabiyot (manbalar bilan ishlash). (A2+: 1 soat)

11-mavzu: XVIII asrlarda Shimoliy Amerika. Amerika Qo'shma Shtatlarining tashkil topishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Shimoliy Amerikaning tub aholisi bilan kelgindilar o'rtasidagi munosabat. «Mustaqillik deklaratsiyasi». AQShning tashkil topishi. AQSh Konstitutsiyasi, Mustaqillik uchun olib borilgan urushning natijalari, ahamiyati va saboqlari.

12-mavzu: AQShning mustaqillik deklaratsiyasi (manbalar bilan ishlash). (A2+: 1 soat)

13-mavzu: XVI-XVIII asrlarda Germaniya imperiyasi. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Iqtisodiy ahvol. Siyosiy tuzum. Germaniyaning xalqaro ahvoli. Prussiya qirolligining tashkil topishi.

Takrorlash. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

II BOB. XVI-XVIII ASRLARDA OSIYO MAMLAKATLARI

(A2: 6 soat A2+: 8 soat)

14-mavzu: XVI-XVIII asrlarda Hindiston. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Boburiylar imperiyasining tashkil topishi. Imperiyadagi ichki va tashqi siyosat. Ijtimoiy-iqtisodiy Angliya va Hindiston munosabatlari.

15-mavzu: XVI-XVIII asrlarda Xitoy. (A2: 1soat, A2+: 1 soat)

XVI asrda Xitoydagi siyosiy hayot. Ichki siyosiy kurash. Manjurlar hukmronligi. Min sulolasining halokati. Bosqinchilik siyosati.

16-mavzu: XVI-XVIII asrlarda Yaponiya. (A2: 1soat, A2+: 2 soat)

XVI asrda Yaponiyadagi siyosiy ahvol. Yevropaliklarning kirib kelishi. Yaponiyani birlashtirish uchun kurashning davom etishi. Yaponiyani birlashtirishning tugallanishi. O'zini o'zi ajratib qo'yish. Yosimune islohotlari.

17-mavzu: XVI-XVIII asrlarda Usmonli Turklar imperiyasi. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Imperiyaning yuksalishi. Yevropa davlatlariga qaramlikning boshlanishi. Ichki va tashqi siyosat.

18-mavzu: XVI-XVIII asrlarda Eron. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Safaviylar sulolasi hukmronligining o'rnatilishi. Shoh Abbos I hukmronligi davri. Safaviylar davlatining barham topishi. Afg'onlar istilosi. Nodirshohning hokimiyat tepasiga kelishi. Xojarlar sulolasi hukmronligining o'rnatilishi.

Takrorlash. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

III BOB. 1800-1870-YILLARDA YEVROPA DAVLATLARI

(A2: 7 soat, A2+: 9 soat)

19-mavzu: 1800-1870-yillarda Buyuk Britaniya. (A2: 1soat, A2+: 1 soat)

XIX asrning boshlarida Angliyaning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli. Sanoatdagi o'zgarishlarning yuksalishi. Angliyaning dunyo ustaxonasiga aylanishi. Angliyaning siyosiy o'sishi va mustamlakachilik siyosati. Parlament islohoti. Tashqi siyosat. "Oq koloniyalar".

20-mavzu: 1800-1870 -yillarda Fransiya. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XIX asrning boshlarida Fransiyaning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli. Fransiya birinchi imperiya. Istilochilik urushlari. Imperiyaning zaiflashuvi. Fransiya-Rossiya urushi. Imperiyaning qulashi. Burbonlar sulolasining hokimiyat tepasiga kelishi. Vena kongressi. "Muqaddas ittifoq". Fransiya ikkinchi imperiyaning o'rnatilishi. Iyul monarxiyasi. Iyul monarxiyasi inqirozi. 1848-yil inqilobi, sabablari va uning natijasi. Ikkinchi imperiya.

21-mavzu: 1800-1870-yillarda Germaniya va Italiya. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Germaniyada inqilobning sabablari va maqsadlari. Germaniyaning birlashuvi. Otto fon Bismark faoliyati. Italiyaning birlashtirilishi. K.B.Kavurning faoliyati.

22-mavzu: 1800-1870-yillarda Rossiya. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Iqtisodiy hayotning o'ziga xos xususiyatlari. Samaderjavie va krepostnoylikka qarshi kurash. Nikolay I hukmronligi va boshqaruvi. Krepostnoy huquqining yemirilishi. Islohotlarning tarixiy ahamiyati. Tashqi siyosat .

23-mavzu: 1800-1870-yillarda Amerika. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Amerika Qo'shma Shtatlari. AQShning iqtisodiy taraqqiyoti. Plantatsiya xo'jaligi. Abolitsionistlar. Quldorlar isyoni. Fuqarolar urushi. Fuqarolar urushining natijalari.

21-mavzu: Lotin Amerikasi xalqlarining milliy ozodlik kurashi. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Mustaqillik uchun kurashning boshlanishi. Meksikada mustaqillik urushi. Venesuela, Peru, Braziliya, Argentina, Urugvay mustaqilligi. Mustaqillik yo'lidagi urushlarning tugashi.

Takrorlash. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

IV BOB. 1800-1870-YILLARDA OSIYO VA AFRIKA

MAMLAKATLARI

(A2: 9 soat, A2+: 12 soat)

22-mavzu: 1800-1870-yillarda Hindiston. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Ingliz mustamlakachilik tartibi. Sipohiyalar qo'zg'oloni. Boburiylar sulolasining tugatilishi. Hind ziyolilarining faoliyati.

23-mavzu: 1800-1870-yillarda Xitoy. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Sin imperiyasi qudratining zaiflashuvi. Birinchi “af’yun urushi”. Ikkinchi “af’yun urushi”. Dehqonlar urushi va taypinlar davlati. Taypinlar mag’lubiyati. Ijtimoiy-iqtisodiy ahvol.

24-mavzu: 1800-1870-yillarda Yaponiya. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Yaponiyaning kuch bilan “ochilishi”. “Ma’rifatli boshqaruv” davrining boshlanishi. Meydzi islohotlarining boshlanishi. Iqtisodiy taraqqiyotning yangi xususiyatlari.

26-mavzu: 1500-1870-yillarda Koreya. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Choson davlati, Yanchjon islohotlari. Manchjur va yapon bosqinchilariga qarshi kurash. 30-60-yillarda Koreya.

26-mavzu: 1800-1870-yillarda Usmonli turklarimperiyasi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Davlat tuzumi. “Sharq masalasi”. Sharq masalasining keskinlashuvi. Imperiyaning yarim mustamlakaga aylanishi.

27-mavzu: Eron va Afg’oniston. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Mustaqillik uchun kurash. Afg’oniston-Eron munosabatlari. Afg’oniston davlatining tashkil topishi. Durroniylar sulolasi hukmronligining barham topishi. Afg’oningliz urushi. Afg’oniston 1842-1870-yillarda xalqaro munosabatlarda. Eronning xalqaro ahvoli. Eronning Buyuk Britaniya bozoriga aylanishi. Bobiylar qo’zg’oloni, uning yengilish sabablari. Eron-Buyuk Britaniya urushi.

28-mavzu: 1800-1870-yillarda Afrika xalqlari. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Afrika qit’asining o’ziga xos xususiyatlari. Afrikaning bo’lib olinishi. Liberiya. Efiopiya. Janubiy Afrikaning mustamlakaga aylanishi. Fransiya mustamlakalari.

Takrorlash. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

Nazorat ishi. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

O’quvchilarda shakllantiriladigan fanga oid kompetensiyalar elementlari:

Tarixiy voqeiylikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

tarixiy davrlar va yillarni ajrata oladi, tarixiy hisobini tushuntira oladi;

mazkur davrni o’rganish orqali o’quvchilar tarix fanining o’rganilayotgan davriga oid quyidagi asosiy tushuncha, atamalar va tarixiy sanalar, shaxs nomlari bilan bog’liq voqealarni biladi;

Quyidagi tarixiy shaxslar haqida qisqacha ma’lmot bera oladi, suratdan tanib oladi: Xristofor Kolumb, Vasko da Gama, Ameriko Vespuchi, Martin Lyuter, Yelizaveta I, Lyudvik XIV, Leonardo da Vinchi, Mikelanjelo, Rafael, Rembrand vander Veyn, Tomas Mor, Shekspir, Servantes, Nikolay Kopernik, Jordano Bruno, Galileo Galiley, Oliver Kromvel, Karl 1, Jorj Vashington, Sin Simon, Simon

Bolivar, Idalgo, Pyotr I, Bobur, Xumoyun, Akbarshoh, Avrangzeb, Yosimune, Tahmasb, Shoh Abbos I, Nodirshoh, Otto fon Bismark, Meydzi, M.V. Lomonosov, Daniel Defo, J.Svift, Onore de Balzak, A.S.Pushkin, Mosart, Bax, Betxoven. Napaleon Bonapart III.

Quyidagi tarixiy voqealar haqida ma'lumot bera oladi:

1492-yil 12-oktabr Amerika qit'asi kashf etildi.

1498-yil Hind Okeaniga boradigan dengiz yo'li ochildi.

XIV-XVII asrlar Yevropada Uyg'onish davri.

1502-yil Eronda Safaviylar sulolasi hukmdorligi o'rnatildi.

1517-yil Germaniyadar reformatsiyaning boshlanishi.

1521-yil Rusni yagona davlatga birlashtirish nihoyasiga yetkazildi.

1526-yil Hindistonda Boburiylar imperiyasiga asos solindi.

1588-yil "Yenlima Armada"ning halokati.

1600-yil Ost Indiya kompaniyasi tashkil etildi.

1605-yil Avstraliya kashf etildi.

1609-yil Niderlandiya mustaqillikka erishdi.

1613-yil Rossiyada Romanovlar sulolasi o'rnatildi.

1636-yil Xitoyda manjurlar hukmronligi o'rnatildi.

1642-yil Angliyada Burjuaziya inqilobi boshlandi.

1653-yil O.Kromvel protektorati o'rnatildi.

1684-yil Yevropa davlatlari Turkiyaga qarshi "Muqaddas Liga" tuzdi.

1688-yil Angliyada monarxiya qayta tiklandi.

1700-yil Berlin Fanlar akademiyasiga asos solindi.

1716-yil Angliyada professional parlament tuzildi.

1721-yil Rossiya imperiyasi tashkil etildi.

1733-yil Dunyoda birinchi to'quv mashinasi yaratildi.

1736-yil Eronda Nodir shoh hokimiyati o'rnatildi.

1747-yil Afg'oniston Davlati tashkil etildi.

1757-yil Xitoyni chet davlatlardan, ayniqsa, G'arbiy Yevropa davlatlaridan ajratib olish siyosati joriy etildi.

1776-yil AQSh tashkil topdi.

1789-yil Buyuk faransuz inqilobi boshlandi.

1796-yil Eronda xojalar sulolasi hukmronligi o'rnatildi.

1799-yil Napolyon Bonapart I konsul etib tayinlandi.

1804-yil Fransiya imperiyasi tashkil topdi.

1812-yil Fransiya va Rossiya o'rtasida urush boshlandi.

1814-1815-yillar Vena kongressi "muqaddas ittifoq" tuzildi.

1819-yil Venisuela davlati tashkil topdi.

1821-yil Meksika mustaqilligi e'lon qilindi.

1822-yil Braziliya mustaqilligi e'lon qilindi.

1825-yil Rossiyada dekabristlar qo'zg'oloni bo'lib o'tdi.

1826-yil Argentina tashkil topdi.

1830-yil Urugvay tashkil topdi.

1830-yil Fransiya Jazoirni bosib oldi.

1838-yil Angliya-Afgʻon urushi boshlandi.
 1846-yil Neptun sayyorasi kashf etildi.
 1847-yil Liberiya Respublikasi tashkil topdi.
 1848-yil Eronda bobiyalar qoʻzgʻoloni.
 1850-yil Xitoyda taypinlar qoʻzgʻoloni.
 1852-yil Fransiya ikkinchi marta imperiya deb eʼlon qilindi.
 1854-yil AQSh Yaponiyani chet elliklar uchun ochilishiga majbur etdi.
 1855-yil ingliz – afgʻon doʻstlik shartnomasi imzolandi.
 1857-yil – buyuk Britaniya va Afgʻoniston oʻrtasida harbiy shartnoma tuzildi.
 1857-yil Buyuk Britaniya va Eron oʻrtasida Parij tinchlik shartnomasi imzolandi.
 1857-1859-yillar Hindistonda mustamlakachilarga qarshi qoʻzgʻolon.
 1861-yil Rossiyada Krepostnoylik huquqi bekor qilindi.
 1861-65-yillar AQSh da fuqarolar urushi.
 1861-yil Italiya qirolligi tashkil topdi.
 1863-yil AQShda qulchilik bekor qilindi.
 1867-yil Yaponiyada Medzi inqiloi yuz berdi.
 1869-yil Kuba mustaqil davlat deb eʼlon qilindi.
 1869-yil D. Mendeleev elementlarning davriy jadvalini yaratdi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi.

A2

Quyidagi hududlarni xaritadan koʻrsata oladi:

Joy nomlari: Buyuk gegerafik kashfiyotlar, Fransiya, Prussiya, Parij, Germaniya, Angliya, AQSh, Meksika, Braziliya, Argentina, Markaziy Amerika, Gvatemala, Kosta Rika, Nikaragua, Gaiti, Dominikan, Kuba, Rossiya, Avstriya-Vengriya, Chexiya, Italiya, Bolqon davlatlari, Turkiya, Yaponiya, Koreya, Xitoy, Hindiston, Bengaliya, Bombay, Eron, Afgʻoniston, Sudan, Liviya, Misr, Jazoyir, Marokash, Senegal, Kamerun, Liberiya.

A2+

mavzuga oid oʻrganilgan qabilalar va davlatlari hududlarini zamonaviy xaritadan koʻrsata oladi;

mavzuga oid maʼlumotlarni tarixiy, ilmiy badiiy manbalardan mavzuga oid qismlarini topa oladi.

Oʻquvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

A2

oʻz fikrini ogʻzaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan toʻgʻri qoʻya oladi va javob beradi;

ijtimoiy moslashadi, oʻzaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi.

A2+

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o'z pozitsiyasini himoya qila biladi, uni ishontira biladi;
turli ziddiyatli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqara oladi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana oladi.

A2+

media vositalardan zarur bo'lgan (tarixiy, ilmiy, badiiy) axborotlarni izlab topa oladi, saralaydi, qayta ishlaydi, uzatadi, saqlaydi, xavfsizligini ta'minlash va foydalanishda media madaniyatga rioya qiladi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A2

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirib boradi, jismoniy, ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intiladi;
o'z xatti-harakatini adekvat baholay oladi.

A2+

fanga oid tanlovlar va tadbirlarda ishtirok etadi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

A2, A2+

Jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etadi va faol ishtirok etadi;
o'zining fuqarolik burch va huquqlarini biladi, unga rioya qiladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

A2, A2+

orasta kiyinish, yurish turishda madaniy me'yorlarga va sog'lom turmush tarziga amal qiladi;

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va h.k.) biladi, unga hurmat bilan munosabatda bo'ladi;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qiladi;

xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asrash, jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A2, A2+

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o'qiy oladi va foydalana oladi;

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘ladi.

Mavzularni o‘rganish uchun – (A1: 30 soat, A2+: 39 soat)

Nazorat ishlari uchun - (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

Takrorlash uchun – (A1: 3 soat, A2+: 3 soat)

Manbalar bilan ishlash – (A2+: 5 soat)

Jami: (A1: 34 soat, A2+: 51 soat)

8-SINF

DUNYO DINLARI TARIXI

(A1: 34 soat, haftasiga 1 soatdan)

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

tarixi manbalar, moddiy manbalar, yozma manbalar, xronologiya, o‘z fikrini og‘zaki bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollar tuza oladi va mavzu yuzasidan berilgan savollarga javob bera oladi;

dastlabki va zamonaviy xaritalar haqida ma’lumot bera oladi. Globusning yaratilishini tushuntirib bera oladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanni sevis, Vatan tarixini o‘rganish, tarixiy xotira xalq ma’naviyatining asosi ekanligini anglash.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

dars jarayonida faol ishtirok etish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

yillarni o‘qiy oladi. Milodiy va miloddan avvalgi tushunchalarini biladi. Tarixiy yillarning hisobini tushunadi.

Kirish.

Dinlar tarixining o‘rganishning ahamiyati.

I BOB. DINNING PAYDO BO‘LISHI VA UNING MOHIYATI

1-mavzu: Din va uning mohiyati. (1 soat)

Din tushunchasi. Dinning mohiyati. Dinning paydo bo‘lishi haqidagi ta’limotlarning mohiyati.

2-mavzu. Dinning turlari. (1 soat)

Dunyo dinlarining tasnifi: urug‘-qabila, milliy va jahon dinlari.

3-mavzu. Ilk diniy tasavvurlar. (1 soat)

Qadimgi diniy tasavvurlar: animizm, totemizm, fetishizm, shamanizm, sehrgarlik va ularning zamonaviy ko‘rinishlari.

4-mavzu. Ibtidoiy mifologiya. (1 soat)

Miflarning kelib chiqishi. Miflarning turlari. Misopatamiya, Qadimgi Yunon, Rim, Xitoy va Hindiston miflari.

II BOB. QADIMGI DINLAR

5-Mavzu. Misr dinlari. (1 soat)

Qadimgi Misr dinlarining o‘ziga xos xususiyatlari. Fir‘avnlarning ilohiy lashtirilishi. Diniy e‘tiqodlar.

Misr dinlarining arxitektura va san‘at va fanga ta‘siri. Fir‘avn va Muso payg‘ambar munosabatlari haqidagi rivoyatlar.

6-mavzu. Mesopotamiya dinlari. (1 soat)

Mesopotamiya dinlarining o‘ziga xos xususiyatlari. Babil minorasining qurilishi. Mesopotamiya dinlarining dinlarining arxitektura va san‘at va fanga ta‘siri. Ibrohim payg‘ambar haqidagi rivoyatlar.

7-mavzu. Yunon dinlari. (1 soat)

Qadimgi Yunon dinlarining o‘ziga xos xususiyatlari. Yunon faylasuflarining asarlarida diniy e‘tiqodlar haqidagi ma‘lumotlar. Qadimgi Yunon dinlarining arxitektura va haykaltaroshlik san‘ati, adabiyot va sport ilm-fanga ta‘siri.

8-mavzu. Rim dinlari. (1 soat)

Qadimgi Rim dinlarining o‘ziga xos xususiyatlari. Xristianlikning paydo bo‘lishi. Iso Masih haqidagi rivoyatlar.

III BOB. MARKAZIY OSIYO DINLARI

9-mavzu. Zardushtiylik. (1 soat)

Ashoga Spitama zardushtiylik dini asoschisi. Zardushtiylik ta‘limoti, marosimlari. Avesto – zardushtiylikning manbasi.

10-mavzu. Avesto-zardushtiylikning muqaddas kitobi. (1 soat)

Avestoning bo‘limlari. Ezgulikka, ma‘rifatga chorlovchi g‘oyalar. Avestoda Amudaryo bo‘yidagi muqaddas shaharlar haqidagi ma‘lumot.

11-mavzu. Moniylik. (1 soat)

Moniylikning kelib chiqishi, ta‘limoti, asoschisi. Bugungi kundagi ko‘rinishi.

IV BOB. MILLIY DINLAR VA ULARNING TARIXI

12- mavzu. Hindiston dinlari. (1 soat)

Hinduiylik, jayniylik, sikxiylik. Vedalarning Hindiston hududiga kirib kelishi va tarqalishi.

13- mavzu. Yahudiylik. (1 soat)

Yahudiylik tarixi. Yahudiylik ta'limoti va uning tarqalishi. Mamlakatimiz hududiga yahudiylarning kirib kelishi. Yahudiylikning muqaddas manbalari. Payg'ambarlar haqidagi rivoyatlar.

14- mavzu. Xitoy dinlari. (1 soat)

Konfutsiylikning din sifatida shakllanishi, tarqalishi, bugungi kundagi ko'rinishi.

15- mavzu. Yaponiya dinlari. (1 soat)

Daochilik, sintoiylik dinlari va ularning ta'limoti, manbalari. Bugungi kundagi ko'rinishlari.

V BOB. JAHON DINLARI

16- mavzu. Buddaviylik tarixi. (1 soat)

Buddaviylik dinining asoschisi, muqaddas manbalari, tarqalishi, yo'nalishlari. Mamlakatimiz tarixida buddaviylik dini.

17- mavzu. Buddaviylik ta'limoti va yo'nalishlari (1 soat)

Buddaviylikning jahon diniga aylanishi. Buddaviylik ta'limoti va marosimlari. Bugungi kundagi ko'rinishlari.

18- mavzu. Xristianlik dini tarixi. (1 soat)

Xristianlikning vujudga kelishi. Iso Masih hayoti va faoliyati. Xristianlikning muqaddas kitoblari, xristianlik diniy marosimlari va bayramlari ta'limoti. Bibliya.

19- mavzu. Xristianlik dini ta'limoti va yo'nalishlari. (1 soat)

Xristianlikning katolik va pravoslav cherkovlariga bo'linishi. Katolik va pravoslav ta'limotlari. Martin Lyuter ta'limoti va protestantlikning kelib chiqishi.

20- mavzu. Islom dini tarixi. (1 soat)

Milodiy VI asrigacha Arabiston yarim orolidagi ijtimoiy hayot. Muhammad payg'ambar hayoti va faoliyati. Islom dini ta'limoti va bayramlari.

21- mavzu. Islom dini ta'limoti va yo'nalishlari. (1 soat)

Qur'onning tarkibiy tuzilishi, jamlanishi. Hadislar. Shariat. Islomdagi mazhablar va yo'nalishlar. Mazhablar va ularning shakllanishi.

22- mavzu. Mustamlaka va sovet davrida dindorlarga munosabat. (1 soat)

Rossiya o'lkalarida dinga munosabat. Turkiston o'lkasini Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olinishining diniy-ma'rifiy muhitga ta'siri. Mustamlakachilarning din va dindorlarga munosabati.

23- mavzu. Sovet davrida diniy siyosat. (1 soat)

Sovet hukumatining dinga munosabati. Qatag'on yillaridagi diniy muassasalarning ta'qib etilishi. Ikkinchi jahon urushi yillarida dinga munosabatning mo'tadillashuvi. Urushdan keyingi yillarda dinga munosabatning keskinlashuvi.

VI BOB. DIN VA KIBERMAKON

24- mavzu. Internet va din. (1 soat)

Inson ongi uchun kurash. Global tarmoqlardagi tahdidlar. Terrorchilarning internetdan foydalanish yo'llari.

25-mavzu. Mafkuraviy xurujlardan himoyalanih. (1 soat)

Global maydonda din. Ma'naviy tahdidlardan himoyalanih choralari. Fikrga qashri fikr, g'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish. Ilm-ma'rifat jaholatdan himoyalanih vositasi.

VII BOB. DIN VA BAG'RI KENGLIK

26-mavzu. Dinlardagi bag'rikenglik g'oyalari. (1 soat)

Jahon va milliy dinlarda bag'rikenglik g'oyalari. Diniy manbalarda insonga, tabiatga bo'lgan ezgu munosabatlarning aks etishi.

27-mavzu. O'zbekiston – diniy bag'rikenglik diyori. (1 soat)

O'zbekistonda diniy bag'rikenglikning tarixiy ildizlari va hozirgi ko'rinishi. O'zbekistonda faoliyat olib borayotgan konfessiyalar.

O'quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqelikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

eng qadimgi diniy tasavvurlar, urug' qabila va milliy dinlar, jahon dinlari, hamda dinning funksiyalari haqida ma'lumot bera oladi;
tarixiy-geografik makon haqida ma'lumot bera oladi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

dastlabki diniy tasavvurlar va miflarning paydo bo'lishini bayon qilishda muhim bo'lgan tarixiy toponomik atamalar mazmunini tushuntira oladi;
qo'shimcha adabiyot va manbalardan foydalana oladi;
tarixiy-badiiy asarlar, OAVda berilayotgan ma'lumotlarga tarixiy bilimlari asosida munosabat bildiradi.

Tarixiy atamalar mazmuni biladi va ma'lumot bera oladi.

Moddiy va ma'naviy madaniyat, sivilizatsiya, fetishizm, totemizm, animizm, shomon, shomonlik, magiya, fir'avn, kohin, ibodatxona, piramida, sfinkslar, ieroglif, zardushtiylik, Avesto, Vendidat, Yasna, Visparat, Yasht, Tangri, Tyan, Umay, Erlig, hinduiylik, braxman, kshatriy, vayshi, shudra, yahudiylik, menora, Dovud yulduzi, sinagoga, Tavrot, Talmud, Tanax, piramidalar, jayniylik, sikxiylik, ibtidoi-jamoa, ibtidodiy, konfutsiylik, daochilik, sintoiylik, gunke, kami, imperator, buddaviylik, xinayana, maxayana, nirvana, vajrayana, tyan-tay, szintu, dzen buddizm, Pancha shila, ritorika, kamaloka, dxarmachakra, meditatsiya, masihiylik, xristianlik, Bibliya, Injil, Zabur, yevxaristiya, cho'qintirish, yeley, rojdestvo, farishtalar, apostol (shialik), pasxa, katolik, pravoslav, protestant, inkvizitsiya, reformatsiya, indulgensiya, papa, yepiskop, baptizm, johiliyat, islom, Ka'ba;

Quyidagi joylarni xaritadan ko'rsata oladi: Sharqiy va Janubiy Afrika, Angliya, Fransiya, Janubiy Iroq, Suriya, Yaman, Markaziy Osiyo, Eron, Hindiston, Avstraliya, Yevropa, Shimoliy va Lotin Amerikasi, Rossiya, Yava oroli, Xitoy, Farg'ona vodiysi, Seleng'ur, Ko'lbuloq, Teshiktosh, Altamir, Nazaret, Tur tog'i, Konstantinopol, G'arbiy Rim, Lasko g'orlari, Misr, Nil;

Tarixiy shaxslar haqida ma'ulmotlar bera oladi: Iso Masih, Bibi Maryam, Ioann Gutenberg, Martin Lyuter, Guru Nanak, Kun-Szi, Lao szi, Ashoga Spitama Zaratushtra, Siddxartxa Gautama Shakyamuni, Muso.

Tarixiy sanalarda bo'lgan voqealar haqida ma'lumot bera oladi:

IX asr. Islom nomidan harakat qilgan "qarmatiylar" diniy ekstremistik guruhi 899-yilda Bahraynni bosib olganlar.

930-yilda haj mavsumida Makkaga hujum qilib, Ka'bani talon-taroj qilganlar. Hajga borganlarni o'ldirib, bir qismini qul qilganlar.

1534-yil. Genrix VIII qirol hokimiyatini yanada mustahkamlash uchun Rim papasi hokimiyatini inkor etdi. Katolik cherkovining boyliklarini tortib oldi.

Genrix VIII vafotidan keyin uning qizi Mariyaning qirolchalik davrida (1553 – 1558-yillar) protestantlik shakkoklik deb e'lon qilindi.

1562-yil. Gersog Fransua Giz o'zining ko'p sonli qo'riqchilari bilan ibodat qilayotgan protestantlarga hujum qildi.

VII asrda eronga islomning kirib kelishi zardushtiylarni Hindistonga ko'chib o'tishga majbur qildi.

Milodiy IV–V asrlarga oid O'rxun-Yenasoy yodgorliklari bitiklarida Tangri yagona, azaliy, abadiy, hayot beruvchi, yaratuvchi, o'ldiruvchi, hukm qiluvchi, yordam beruvchi, jazolovchi, bandaning duosini qabul qiluvchi, himoya qiluvchi, marhamatiga oluvchi, hamma narsani biluvchi, insonlarga ilm beruvchi va yo'l ko'rsatuvchi sifatlar bilan maqtalgan.

mil.avv. II–I asrlarda Farg'onada odamlar ayol ilohiga va u bilan bog'liq Quyosh xudosiga sig'inganlar.

Birinchi bor yahudiy xalqini birlashtirib, Isroil-Yahudiya davlatini barpo qilgan shaxs – Dovud (miloddan avvalgi 1004–965-yy.) edi.

1948-yilda Isroil davlati tashkil topgach, yahudiylik davlat dini maqomiga ega bo'ldi.

Tanax Xudo tomonidan Muso payg'ambarga Tur tog'ida, taxminan, mil. avv. 1571-yilda nozil qilingan, deb ta'kidlanadi.

Yahudiy sayyohi Veniamin Tudelskiy 1170-yilda birgina Samarqandda 30 ming yahudiy yashaganini yozib qoldirgan.

milodiy 70-yilda rimliklar tomonidan qadimiy ibodatxona vayron qilingan.

Buxorodagi ilk sinagoga VIII asrda qurilgan.

mil. avv. VI asrda Hindistonda buddaviylik va jayniylik dinlari vujudga keldi.

sikxiylik dini XVI asrda islom va hinduiylik dinlarining qorishmasi sifatida Hindistonda vujudga keldi.

miloddan avvalgi 1-mingyilliklarda Markaziy Osiyo xalqlarining qadimiy diniy e'tiqodlaridan biri zardushtiylik Xorazmda paydo bo'ldi.

Sikxiylikning muqaddas kitobi “Adigrantx” (“Boshlang‘ich kitob”) beshinchi guru Arjun (1581-1606) tomonidan tuzilgan.

Konfutsiylik (konfutsianizm) diniga mil. avv. VI asrda faylasuf Konfutsiy (Kun Szi, mil. avv. 551-479-yy.) asos solgan.

Miloddan avvalgi 195-yilda birinchi Xan podshohi Lyu Banning shaxsan o‘zi Konfutsiy ibodatxonasida unga atab “tay-lyao” qurbonlik marosimini o‘tkazdi.

Xitoy milliy dinlaridan biri bo‘lgan daochilik (daosizm) taxminan mil. avv. IV-III asrlarda paydo bo‘lgan.

Buddaviylikning asoschisi Siddhartha Gautama Shakyamuni (mil. avv. 567 – 488-yy.) Hindiston va Nepal chegarasidagi Kapilavastu viloyatining shakya qabilasi hukmdori oilasida tug‘ilgan.

Buddaviylik milodning I asrida Xitoy, IV asrda Koreya, VI asrda Yaponiya, VII asrda Tibet, XIII asrdan XVI asrgacha Mongoliya, XVII asrdan XVIII asrgacha Buryatiya va Tuva, XIX–XX asrlarda Amerika va Yevropa qit‘asiga kirib bordi.

1950-yilda “Jahon buddaviylari birodarligi” – xalqaro diniy tashkiloti tuzilgan.

1956-yilda dunyo buddaviylari o‘z dinlarining 2500 yilligini nishonladilar.

milodning boshida Xristianlik Rim imperiyasining sharqiy qismi – Falastin yerlarida vujudga kelgan.

milodiy 324-yilda xristianlik Rim imperiyasida davlat dini deb e‘lon qilindi.

Cherkov tomonidan Isoning tug‘ilishini bayram qilish IV asrdan boshlangan.

867-yilda papa Nikolay va Konstantinopol patriarxi Fetiy orasida bo‘linish ro‘y berdi va bu bo‘linish 1054-yili rasman tan olindi.

1054-yilda Katoliklik (katolitsizm) (yunoncha – “butun dunyo”) xristianlikning ikkita – g‘arbiy va sharqiy cherkovga bo‘linishi natijasida tashkil topgan.

476-yilda G‘arbiy Rim imperiyasi qulagach, Rimdagi dunyoviy hokimiyat cherkovning qo‘liga o‘tdi. Xuddi shu vaqtdan boshlab Rim yepiskopi Rim papasi unvonini oldi.

756-yilda Franklar davlati qiroli Pipen Rim viloyatini papaga hadya etdi. Shu vaqtdan boshlab u papa viloyati deb atala boshladi. Yer hadya etilishi papa dunyoviy hokimiyatining ham yuzaga kelishiga sabab bo‘ldi.

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari.

A2, A2+

Kommunikativ kompetensiya:

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya olish va javob beradi;

ijtimoiy moslasha oladi, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila biladi, uniishontira biladi;

turli ziddiyatli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqaradi, muammo va kelishmovchiliklarni hal etishda zarur (konstruktiv) bo'lgan qarorlarni qabul qila oladi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud tarix faniga oid axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana oladi;

media vositalardan zarur bo'lgan axborotlarni izlab topa olish, saralaydi, qayta ishlaydi, uzatadi, saqlaydi, xavfsizligini ta'minlaydi va foydalanishda mediamadaniyatga rioya qiladi;

ma'lumotlar bazasini yarata oladi, asosiylarini tanlay oladi va ularni tahlil qila biladi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirib boradi, jismoniy, ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intiladi;

o'z xatti-harakatini adekvat baholaydi, o'zini nazorat qila biladi, halollik, to'g'rilik kabi sifatlarga ega bo'ladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

Jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etadi va faol ishtirok etadi;

o'zining fuqarolik burch va huquqlarini biladi, unga rioya qiladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'ladi;

badiiy va san'at asarlarini tushunadi, ta'sirlana oladi;

orasta kiyinadi, yurish-turishda madaniy me'yorlarga va sog'lom turmush tarziga amal qiladi;

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va h.k.) biladi, unga hurmat bilan munosabatda bo'ladi;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qiladi;

xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asraydi, ta'lim muassasasida va jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shartsharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'ladi hamda foydalana oladi.

Mavzularni o‘rganish uchun – 27soat
Nazorat ishlari uchun – 1 soat
Takrorlash uchun – 3 soat
Manbalar bilan ishlash – 3 soat
Jami: 34 soat

9-SINF
O‘ZBEKISTON TARIXI
(A2: 51 soat, A2+: 68 soat)

(O‘quv yilining birinchi yarim yilligida bir soat, ikkinchi yarim yilligida ikki soat o‘qitiladi)

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari.

A2, A2+

Kommunikativ kompetensiya:

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya olish va javob berish;

ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila bilish, uni shontira bilish;

turli ziddiyatli vaziyatlarda o‘z ehtiroslarini boshqarish, muammo va kelishmovchiliklarni hal etishda zarur (konstruktiv) bo‘lgan qarorlarni qabul qila olish.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud tarix faniga oida axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana olish;

media vositalardan zarur bo‘lgan axborotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishlash, uzatish, saqlash, xavfsizligini ta‘minlash va foydalanishda mediamadaniyatga rioya qilish;

ma‘lumotlar bazasini yarata olish, asosiylarini tanlay olish va ularni tahlil qila bilish.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirish, jismoniy, ma‘naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intilish;

o‘z xatti-harakatini adekvat baholash, o‘zini nazorat qila bilish, halollik, to‘g‘rilik kabi sifatlarga ega bo‘lish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

Jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

o'zining fuqarolik burch va huquqlarini bilishi, unga rioya qilish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya: kompetensiya

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lish;

badiiy va san'at asarlarini tushunish, ta'sirlana olish;

orasta kiyinish, yurish-turishda madaniy me'yorlarga va sog'lom turmush tarziga amal qilish,

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va h.k.) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo'lish;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish;

xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asrash, ta'lim muassasasida va jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shartsharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalana olish.

Kirish (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. O'rganiladigan davrning o'ziga xos xususiyatlari. Vatan jonajon yurt va qadrdon zamin, eng muqaddas bebaho boylikdir.

I BO'LIM. XIX ASR O'RTALARIDA O'ZBEK XONLIKLARINING SIYOSIY-IQTISODIY VA MADANIY HAYOTI

(A2: 6 soat, A2+: 7 soat)

1-mavzu: O'rta Osiyo davlatlarining hududi va aholisi. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

O'rta Osiyo davlatlarining hududi. Xiva va Qo'qon xonligi va Buxoro amirligining hududiy chegaralari. O'rta Osiyo davlatlarining aholisi.

2-mavzu: XIX asr o'rtalarida o'zbek xonliklarining ma'muriy boshqaruv tizimi. (A1: 2 soat, A2+: 2 soat)

Buxoro amirligining davlat boshqaruvi. Amirlikni mang'itlar sulolasiga mansub hukmdorlar. Amirlikda ijro hokimiyati.

Xiva xonligi qo'ng'irotlar sulolasi tomonidan boshqarilishi. Xonlikda oliy amaldorlar – devonbegi, qo'shbegi, mehtar, otaliq.

Qo'qon xonligining minglar sulolasi tomonidan boshqarilishi. Amir lashkar. Mehtar, qozikalon, qozilar, muftiy, rais, mirshab.

3-mavzu: XIX asr o'rtalarida o'zbek xonliklarining ijtimoiy-iqtisodiy hayoti. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Yer egaligi va soliq tizimi. XIX asrda O'rta Osiyo xonliklari agrar davlatlar. Katta yer egalari, dehqonlarning yer egalari qo'lida ishlashi. Sug'orish tizimi va tartiblari. Amudaryo, Sirdaryo suvlari kanallar qazib, to'g'onlar qurilib ekin maydonlariga yetkazilgan. Hunarmandchilik va savdo-sotiq. O'rta Osiyo savdogarlari Eron, Xitoy, Hindiston, Afg'oniston, Rossiya davlatlari va qozoq juzlari bilan savdo-sotiq qilganlar.

Manbalar bilan ishlash. (A2+)

4-mavzu: XIX asr o'rtalarida O'rta Osiyo xalqlari madaniy hayoti. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Xalq ijodiyoti. Xalq ijodiyoti: baxshilar, qiziqchilar, hofizlar, askiyachilar. Arxitektura.

Takrorlash. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

II BO'LIM. ROSSIYA IMPERIYASINING O'RTA OSIYONI BOSIB OLISHI

(A1: 7 soat, A2+: 12 soat)

5-mavzu: Rossiya imperiyasining O'rta Osiyoni bosib olish uchun istilochilik harakatlarining boshlanishi. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Bosib olish uchun tayyorgarlik. Rossiya imperiyasining O'rta Osiyoni bosib olish uchun istilochilik harakatlarining boshlanishi. Angliya bilan aloqalarni yo'lga qo'yish uchun harakatlar. O'rta Osiyoni bosib olish uchun harbiy istilochilik yurish bosqichlari. Toshkentning bosib olinishi.

Manbalar bilan ishlash. (A2+)

6-mavzu: Turkiston general-gubernatorligining tashkil etilishi. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Turkiston o'lkasida mustamlaka boshqaruvining o'rnatilishi. 1867-yilda markazi Toshkent shahri bo'lgan Turkiston general-gubernatorligi va Turkiston harbiy okrugi tashkil qilindi. Yangi ma'muriy hududlarning tashkil qilinishi. 1867-yilgi «Nizom» loyihasi.

Manbalar bilan ishlash. (A2+)

7-mavzu: Buxoro amirligiga qarshi harbiy harakatlarning boshlanishi. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Buxoro amirligi bosib olinishining boshlanishi. 1866-yil 8-mayda Erjar jangi. O'ratepa va Jizzax uchun janglar. 1864-1866-yillar davomida bosib olingan hududlarni o'z ichiga oluvchi Sirdaryo viloyatining tashkil qilinishi.

8-mavzu: Buxoro amirligi ustidan Rossiya imperiyasi protektoratining o'rnatilishi. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Samarqand uchun jang. Zirabuloq tepaligida jang. Samarqandda xalq harakatlari. Buxoro amirligining Rossiya vassaliga aylantirilishi. Podsho hukumati tomonidan yangi bosib olingan hududlarda Samarqand va Kattaqo'rg'on bo'limlaridan iborat Zarafshon okrugining tuzilishi. 1873-yildagi shartnoma.

Manbalar bilan ishlash. (A2+)

9-mavzu: Xiva xonligi ustidan Rossiya imperiyasi protektoratining o‘rnatilishi. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Xiva xonligiga qarshi Kaufman boshchiligida harbiy yurishlarning boshlanishi. Mang‘ishloq, Orenburg, Turkiston va Krasnovodsk okruglarining yurishda ishtirok etishi. 1873-yil 12 avgustda imzolashgan Gandimiyon shartnomasi. Xiva xonligi 2 million 200 ming rubl miqdorida tovon to‘lanishi.

Manbalar bilan ishlash. (A2+)

10-mavzu: Qo‘qon xonligining bosib olinishi. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Qo‘qon xonligidagi ichki siyosiy nizolarning kuchayishi. XIX asrning 70-yillarida Qo‘qon xonligida ko‘plab qo‘zg‘olonlar. Andijonga uyushtirilgan hujum.

Namanganning bosib olinishi. 1876-yil 18-fevralda Qo‘qon xonligining tugatilganligi to‘g‘risidagi farmon e‘lon qilinishi va Qo‘qon xonligi hududi o‘rnida Farg‘ona viloyatining tashkil qilinishi. Turkmanlarning bo‘ysundirilishi. Mag‘lubiyat sabablari va oqibatlari.

Manbalar bilan ishlash. (A2+)

Takrorlash. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

III BO‘LIM. ROSSIYA IMPERIYASINING TURKISTONDAGI MUSTAMLAKACHILIK SIYOSATI

(A1: 6 soat, A2+: 10 soat)

11-mavzu: Turkiston general gubernatorligining siyosiy-ma‘muriy boshqaruv tizimi. Manbalar bilan ishlash. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Boshqaruvning mustamlakachilik tartiblari. 1865-yil 6 avgustdagi Aleksandr II «Turkiston viloyatini idora qilish to‘g‘risidagi Muvaqqat Nizom».

Viloyatlar uezdlarga, uezdlar uchastkalarga bo‘lindi. Boshqaruv tartiblarining mustamlakachilik xususiyatlari. Turkiston o‘lkasining ma‘muriy hududiy bo‘linishi va boshqaruvi. 1886-yil 12-iyulda imperator Aleksandr III tomonidan yangi «Turkiston o‘lkasini idora qilish to‘g‘risidagi Nizom»ning tasdiqlanishi.

Manbalar bilan ishlash. (A2+)

12-mavzu: Turkiston o‘lkasida Rossiya imperiyasining yer-suv siyosati. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Qishloq xo‘jaligidagi o‘zgarishlar. 1886-yilgi «Nizom»da «Turkiston o‘lkasining yer tuzilishi». Nizom bo‘yicha o‘lkada yirik yer egaligi ham tugatildi. Rossiyaning O‘rta Osiyoda ko‘chirish siyosati. 1875-yilda Avliyootada Rossiyadan kelgan dehqonlarning birinchi manzilgohi paydo bo‘ldi.

Toshkent shahri va o‘lkaning boshqa Yangi Marg‘ilon, Samarqand, Andijon kabi shaharlarida ko‘chib kelganlarning posyolkalari paydo bo‘ldi.

Manbalar bilan ishlash. (A2+)

13-mavzu: Turkistonda sud tizimining tashkil etilishi. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Sudlov tizimining mustamlaka manfaatlariga moslashtirilishi. Sud organlarining faoliyati. General-gubernator prokuror va oliy sud vazifasini ham

bajargan. XIX asrning oxirida sudlov jarayonidagi o'zgarishlar. 1898-yilda Toshkent sud palatasi tuzildi.

14-mavzu: Turkistonda harbiy politsiya tartibotining o'rnatilishi. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Mustamlaka tartibotini kuchaytirish yo'llari. O'rta Osiyoga temir yo'llarning o'tkazilishi. O'lkada harbiy politsiya tartiboti. 1881-yilgi «Davlat tartiboti va jamoat osoyishtaligini qo'riqlashga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risidagi Nizom».

1892-yildan boshlab 1916-yilga qadar Turkistonda «kuchaytirilgan qo'riqlov». Mahalliy aholi armiyada xizmat qilishdan ozod etildi.

15-mavzu: XIX asrning ikkinchi yarmi XX asr boshlarida Turkistonda ijtimoiy-iqtisodiy ahvol. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Iqtisodiyotning mustamlakachilik manfaatlariga bo'ysundirilishi. 1867-1900-yillarda Turkiston general-gubernatorligida ishga tushirilgan 175 ta sanoat korxonasi ishlab turdi. Paxta xom ashyosiga bo'lgan ehtiyoj. 1884-yilda Turkistonda yangi paxta navi (Amerika navi) yetishtirish boshlandi.

Takrorlash. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

IV BO'LIM. XIX ASR OXIRIDA TURKISTONDA MILLIY OZODLIK HARAKATLARI **(A1: 5 soat, A2+: 9 soat)**

16-mavzu: Turkistonda milliy ozodlik harakatlarining boshlanishi va uning sabablari. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Mustamlakachilik jabr-zulmining kuchayishi. Turkistonda milliy ozodlik harakatlarining sabablari. Milliy ozodlik harakatlarining boshlanishi. Xalq harakatlariga qarshi jazo tadbirlarining kuchayishi.

17-mavzu: Toshkentda "vabo isyoni". (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Qo'zg'olonning boshlanish sabablari. Qo'zg'olonning boshlanishi. "Vabo isyoni", "Toshotar voqeasi". Qo'zg'olon bostirilgandan keyingi chora-tadbirlar. 1892-yil 18-iyundan «Harbiy holatda deb e'lon qilingan joylar haqida Qoida» kuchga kirdi.

18-mavzu: Andijon qo'zg'oloni. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Qo'zg'olonning sabablari. 1891-yilda Rossiyadan aholining Farg'ona viloyatiga ko'plab ko'chirib keltirilishi. Qo'zg'olonning boshlanishi. Qo'zg'olonchilarning xatolari. Qo'zg'olonning bostirilishi.

19-mavzu: Milliy ozodlik harakatlarining ahamiyati. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

XIX asr oxiridagi qo'zg'olonlarning umumiy xususiyatlari. Qo'zg'olonlarning ahamiyati. Milliy ozodlik harakatida. O'zbeklar, qirg'izlar, tojiklar, turkmanlar bir bo'lib mustamlakachilarga qarshi kurash olib borganlar.

Takrorlash. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

**V BO‘LIM. XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR
BOSHLARIDA QORAQALPOQLAR
(A2: 5 soat, A2+: 7 soat)**

20-mavzu: XIX asrning ikkinchi yarmi XX asr boshlarida qoraqalpoqlarning hududiy joylashuvi va ijtimoiy ahvoli. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

XIX asrda qoraqalpoqlar. Qoraqalpoqlarning ijtimoiy hayoti. Qoraqalpoq ulusining shakllanishi. Xo‘jaligi va mashg‘ulotlari.

Qoraqalpoqlarda urug‘chilik va qabilaviy munosabatlar. Urf-odatlar va turmush tarzi.

Manbalar bilan ishlash. (A2+)

21-mavzu: Soliq va majburiyatlar. Xalq qo‘zg‘olonlari. (A1: 1 soat, A2+ 1soat)

Soliq va majburiyat turlari. Xalq qo‘zg‘olonlari.

22-mavzu: Qoraqalpoqlar Turkiston general-gubernatorligi tarkibida. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Gandimiyon shartnomasidan so‘ng qoraqalpoqlar hayotidagi o‘zgarishlar. 1870-yillarning boshlariga kelib esa ular deyarli o‘troq turmush kechirishga o‘tishdi.

XIX asrning 70-yillarida qoraqalpoqlarning ma‘muriy markazi Chimboy. Ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar.

23-mavzu: XIX asr ikkinchi yarmi XX asr boshlarida qoraqalpoqlar madaniyati. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Xalq og‘zaki ijodiyoti. «Qirqqiz» dostoni. Ilm-fan. Qoraqum eshon va Tosh madrasalar.

Takrorlash. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

**VI BO‘LIM. JADIDLAR HARAKATI VA UNING TURKISTON
IJTIMOIY-IQTISODIY VA MADANIY HAYOTIDAGI AHAMIYATI
(A1: 6 soat, A2+: 10 soat)**

24-mavzu: Jadidchilik harakatining vujudga kelishi. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Turkistonda jadidchilik oqimi paydo bo‘lishining shart-sharoitlari. Jadidchilik harakati vujudga kelishi.

Jadidchilik harakatining Turkistonga yoyilishi. Qo‘qon, Andijonda, Toshkentda jadid maktablarining ochilishi.

Manbalar bilan ishlash. (A2+)

25-mavzu: Jadidlar: dasturiy maqsad va vazifalari. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Jadidlarning g'oyalari va mafkurasi. Hurriyat, Musavvot, Adolat (Ozodlik, Tenglik, Adolat). Toshkent, Buxoro, Samarqand, Andijon, Qo'qon, Xiva shaharlari jadidchilik harakati markaziga aylandi.

26-mavzu: Jadidchilik harakati namoyondalari va ularning faoliyati. (A1 1soat, A2+: 1 soat)

Turkiston jadidchilik harakatining yirik namoyondalari. Turkiston jadidlar harakatining milliy xususiyatlari. Turkiston jadidlari podsho yakka hukmronligiga qarshi turdilar. Jadidlar yoshlarni chet elda o'qitish tarafdorlari.

Manbalar bilan ishlash. (A2+)

27-mavzu: Jadidchilik harakatining Turkiston ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayotiga ta'siri. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Jadidlar faoliyatining kuchayishi. Jadidlar faoliyatining Turkiston aholisi hayotiga ta'siri. Jadidlarning islom diniga bo'lgan munosabati. Rossiyadagi siyosiy jarayonlar ta'sirida jadidlar harakatining faollashuvi.

Xorazmda jadidlar siyosiy partiyasi tashkil topdi. Yosh xivaliklar. Buxoroda Yosh buxoroliklar partiyasi tuzildi. 1917-yil mart Toshkentda jadidlarning yangi partiyasi «Milliy markaz».

Takrorlash. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Nazorat ishi. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

O'quvchilarda shakllantiriladigan fanga oid kompetensiyalar elementlari:

Tarixiy voqeyilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

O'zbekiston tarixiga oid davr va yillar hisobini biladi. Hijriy yilni milodiyga, milodiy yilni hijriy yilga o'gira oladi, tarixiy va geografik makon, tarixiy davr haqida ma'lumot bera oladi;

O'zbekiston tarixining XIX asr o'rtalaridan 1917-yilgachasodir bo'lgan voqealar yuzasidan insoniyatning tarixiy evolyusiyasi, inson va jamiyat, jamiyat ma'naviy hayotining shakllanishi, taraqqiyot, davlat, iqtisodiy, ijtimoiy, diniy, siyosiy va madaniy jarayonlari haqida ma'lumot bera oladi;

Mamlakatimizda ilm fan rivojining jahon madaniyati va ilm-fani rivojiga ta'siri haqida ma'lumot bera oladi.

A2+

O'zbekiston tarixining XIX asr o'rtalaridan 1917-yilgasodir bo'lgan voqea va jarayonlarga tarixiy davr nuqtainazaridan munosabat bildira oladi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi.

A2

fikrini tarixiy xaritalar va qo'shimcha tarixiy materiallar yordamida hozirgi kun bilan bog'lay oladi;

O'zbekiston tarixining XIX asr o'rtalaridan 1917-yilgacha jahon tarixida sodir bo'lgan tarixiy voqeyilikni bayon qilishda tarixiy atamalar, sanalar, shaxs nomlari, toponimik atamalarni sharhlay oladi.

Quyidagi tarixiy atamalar mazmunini tushuntira oladi:

Amirlik, Xonlik, Qushbegi, Devonbegi, Mirzaboshi, Mushrif, Dodhox, Parvonachi, Shaxul islom, Muftiy, Muxtasib, Qozikalon, Sadr, Otaliq, Vaqf, Xiroj, Yarimchi, Amlok, Mutavalli, Shushr, Qozon puli, Solg'ut, Zakot, Mirob, podsho Rossiyasi, Mustamlakachilik siyosati, Jadidlar, Ultimatum, chor Rossiyasi, Nizom, yarim podsho, Imperator, general-gubernator, turkvo shtabi, Kaspiyorti, Mahkama, Politsiya, Diplomatiya, Xarbiy Gubernator, Protektarant, Vassal, To'ra, Kotributsiya, Pristan, Volost, U'ezd, Duma, Komendant, Xalq sudlari, Uchastka mirovoy sudyalari, Ispravnik, Zamstvo, Qozi sudlar, Vabo isyoni, Eshon dukchi, Kazarma, Katorga, Otaliq, Beklarbegi, Maorif, Senzura, Delegat, Muxtoriyat, Jevachi, Pulmet, Tanobona, Kafsan, Stixiyali, Notarial, Assambleya, Muttassib, Radikal, Muvaqqat, Mehtar, Afanak, Ameta, Sex, Manifest, Konservativ, Tuzem, Gimnaziya, Matbuot, Metralogiya, Feleton.

Quyidagi tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bera oladi.

Munis, Ogahiy, Ahmad Donish, Muhammad Aminxon, Muhammad Rahimxon Xudoyorxon, M.Murkroft, A.Byorns, I.Volf, J.Ebbot, Perovskiy, Amir Muzaffar, Amirlashkar Alimqul. Hakimxo'ja, Abdurahmon eshon, Solihbek oxun, K. P. fon Kaufman, F.Romanovskiy, Bobobek, Jo'rabek, Abdumalik To'ra, Abdurahmon Oftobachi, Nasriddinbek, Skobelev, Aleksandr, Aleksandr III, Po'laton, Yetimxon, Darvishxon, Muhammad Ali eshon, Ernazarbiy, Bobo Go'klan, Kunxo'ja, Otash Olshinboy, Ajiniyoz, Berdaq, Ismoil G'aspirali, Salohiddin domla, Shamsiddin domla, Mannon qori, Behbudiy, Munavvar, Nikolay II, Nazir Hoji eshon va Abdurahmon jevachi, Amir Olimxon, Asfandiyorxon, Junaidxon, Sayid Abdulla, Ismoil Obidov, Mulla Olim Mahdum, Muqimiy, Furqat, Zavqiy, shoir Anbar otin, Avaz O'tar, Ahmad Donish, V.F.Komissarjevskaya.

Quyidagi sanalarda sodir bo'lgan tarixiy voqealar haqida ma'lumot bera oladi.

1847-1864-yil – Rossiya imperiyasi O'rta Osiyo hududini bosib olishining birinchi bosqichi bo'lib o'tdi.

1847-yil – Raim (Orol) qal'asi qurildi.

1851-1855-yil – Muhammad Aminxon madrasasi bunyod etildi.

1853-yil – Orenburg general-gubernatori V.A.Perovskiy tomonidan Oqmachit qal'asi bosib olindi (bugungi kunda Qizil O'rda).

1855–1856-yil – Ernazarbiy boshchiligida qoraqalpoqlar qo'zg'oloni bo'ldi.

1859-yil – Aleksandr II Qo'qon xonligini bosib olish to'g'risida qaror qabul qildi.

1860–885-yil – Amir Muzaffar hukmronlik yillari.

1863-yil – Qo'qonda Xudoyorxon saroyining qurilishi boshlandi.

1864–1910-yil – Feruz taxallusiga bilan shoir sifatida tanilgan Sayid Muhammad Rahimxon II ning Xiva xonligida hukmronlik qilgan davr.

1864-yil – Toshkent ahlining shaharni bosib olishga urinib ko‘rgan general Chernyaev qo‘shinlariga qarshi kurashi bo‘lib o‘tdi.

1865–1868-yil – Rossiya imperiyasi tomonidan O‘rta Osiyoni bosib olinishining ikkinchi bosqichi bo‘lib o‘tdi.

1865 -yil– Rossiya bosib olgan hududlarda Turkiston viloyati tuzildi.

1865 -yil– «Turkiston viloyatini idora qilish to‘g‘risidagi Muvaqqat Nizom» e‘lon qilindi.

1865-yil – Podsho qo‘shinlari Toshkentni bosib oldi.

1866-yil – Erjar to‘qayida (Sirdaryo bo‘yida) Buxoro amirining lashkari podsho qo‘shinlari tomonidan tor-mor etildi.

1866-yil – podsho qo‘shinlari O‘ratepaga hujum qilib, uni bosib oldi.

1866-yil – podsho qo‘shinlari Jizzax shahrini egalladi.

1867-yil – Turkiston general-gubernatorligi va Turkiston harbiy okrugi tashkil etildi. Aleksandr II tomonidan tayinlangan birinchi general-gubernator Konstantin fon Kaufman Turkistonni, 1881-yilga qadar idora qildi.

1867-yil – Toshkentda O‘rta Osiyoda birinchi meteorologiya stansiyasi ochildi.

1868-yil – Buxoro amirining o‘g‘li Abdulmalik to‘ra rahbarligida Samarqand mustamlakachi hukumatga qarshi qo‘zg‘olon ko‘tarildi.

1868-yil – podsho qo‘shinlari Cho‘ponota Zirabuloq yonida Buxoro amiri qo‘shinlarini tor-mor etib, Samarqand shahrini egalladi.

1868-yil – Kaufman qo‘shinlari Kattaqo‘rg‘onni bosib oldi.

1868-yil, 1 iyul – Rossiya va Buxoro o‘rtasida sulh shartnomasi imzolandi.

1868-yil – yangi bosib olingan yerlarda Zarafshon okrugi tashkil etildi.

1873–1879-yil – Rossiya imperiyasi tomonidan O‘rta Osiyoni bosib olishining uchinchi bosqichi bo‘lib o‘tdi.

1873-yil, iyun – podsho qo‘shinlari Xivani bosib oldi.

1873-yil, 12 avgust – Rossiya va Xiva xonligi o‘rtasida sulh shartnomasi imzolandi. Gandimiyon shartnomasi.

1873-yil – Turkiston general-gubernatorligining Sirdaryo viloyati tarkibiga kirgan Amudaryo bo‘limi tashkil qilindi.

1873-yil – Buxoro amiri va Rossiya imperiyasi o‘rtasida yangi shartnoma imzolandi.

1875-yil – O‘rta Osiyoda dastlabki rus qishloqlari paydo bo‘la boshladi.

1876-yil – Turkiston general-gubernatorligi tarkibida Farg‘ona viloyati tashkil etildi.

1877-yil – Toshkentda «Ishahar nizomi» joriy qilindi.

1878-yil – Mingtepada Yetimxon boshchiligida qo‘zg‘olon bo‘ldi.

1880-1885-yil – Rossiya imperiyasi tomonidan O‘rta Osiyo hududini bosib olinishining to‘rtinchi bosqichi bo‘ldi.

1881-1891-yil – Bobo Go‘klan boshchiligida qoraqalpoqlar qo‘zg‘oloni bo‘ldi.

1884-yil – Turkistonda Amerika paxta navi ekila boshlandi.

1885-yil – Andijon, O‘sh va Marg‘ilon uездlarida aholining mustamlakachilikka qarshi ommaviy chiqishlari bo‘lib o‘tdi.

1886-yil – Rossiya imperatori Aleksandr II «Turkiston o‘lkasini idora qilish to‘g‘risidagi Nizom»ga imzo chekdi.

1888-yil – O‘rta Osiyo temiryo‘li bilan dastlabki poezd Buxoroga yetib keldi.

1888-yil, 15-may – Kaspiyorti temir yo‘li bilan dastlabki poezd Samarqandga yetib keldi.

1892-yil – Turkistonda «Davlat tartibotini va jamoat osoyishtaligini kuchaytirilgan tarzda qo‘riqlash to‘g‘risida»gi Nizom qabul qilindi.

1892-yil, 24-iyun – Toshkentda «vabo isyoni» bo‘lib o‘tdi.

1898-yil, may – Muhammad Ali (Dukchi) eshon rahbarligida Andijon qo‘zg‘oloni bo‘lib o‘tdi.

1899-yil – Andijongacha Toshkent orqali temir yo‘l harakati ochildi.

1906 -yil– Ismoil Obidov boshchiligida ilk o‘zbek gazetasi chiqdi.

1910 -yil– Yosh xivaliklar Xiva xonligida islohotlar o‘tkazishga urinib ko‘rdi.

1914-yil – Buxoro amirining Sitorai Mohi Xosa saroyi qurilishi nihoyasiga yetdi.

1914-yil, 1 avgust – Birinchi jahon urushi boshlandi.

1916-yil, 25 iyun – Nikolay II mahalliy aholini front ortidagi ishlar, ya’ni mardikorlikka olish to‘g‘risidagi Farmonga imzo chekdi.

1917-yil, 17 mart – Buxoro amiri Sayid Olimxon islohotlar to‘g‘risidagi manifestni imzoladi.

1917-yil 28 fevral (13mart) – Rossiyada fevral inqilobi g‘alaba qozondi.

1917-yil 14 mart – Toshkentda «Sho‘roi Islomiy» tashkiloti tuzildi.

1917-yil 16-23-aprel – Butun Turkiston musulmonlarining I qurultoyi bo‘lib, unda Turkiston o‘lka musulmonlari kengashi (Kraymussovet) tashkil etildi.

1917-yil 26-aprel – noyabr oxiri – Xiva xonligida Majlis (Mahkamai adliya) va hukumat faoliyat ko‘rsatdi

1917-yil iyun – «Sho‘roi Ulamo» tashkiloti tuzildi.

1917-yil 10-11sentabr – Butunturkiston musulmonlarining II qurultoyi bo‘lib o‘tdi.

1917-yil 17–20-sentabr – Toshkentda Turkiston va Qozog‘iston musulmonlarining qurultoyi bo‘lib, unda Turkiston mintaqasi uchun umumiy «Ittifoqi muslimin» siyosiy partiyasi tuzildi.

1917-yil 1-noyabr – Toshkentda bolsheviklar zo‘ravonlik bilan hokimiyatni egallashdi.

1917-yil 26-28-noyabr (9-11-dekabr) – Qo‘qon Butunturkiston musulmonlarining favqulodda IV qurultoyi bo‘lib, unda Turkiston muxtoriyati hukumati tuzildi.

Quyidagi joylarni tarixiy xaritadan ko‘rsata oladi, ma’lumot bera oladi:

Buxoro, Qo‘qon, Xiva, Urganch, Chust, Urgut, Marg‘ilon, Namangan, Skobevka, Chimkent, Beshyog‘och, Ko‘kcha, Sebzor, Shayxontahur, Labzak, Tahtapul, Qorasaroy, Sag‘bon, Chig‘atoy, Samarqand darvoza, Kamalon, Qo‘ymas, Qo‘qon darvoza, Qashg‘ar darvoza, Orenburg, Jizzah, Toshkent, Kogon,

Shahrixon, Nukus, Chimboy, To'rtko'l, Rim Qa'la, Oq masjid, port Perovskiy, fetro Aleksandvsk, Yettisuv, Samarqand, Kaspiy orti, Turkiston, Sharqiy Turkiston, Yassi, Chirchiq, Verniy, Irtish, Raim qal'a, Qoryog'di.

VII BO'LIM. TURKISTON VA BIRINCHI JAHON URUSHI **(A1: 5 soat, A2+: 9 soat)**

28-mavzu: Birinchi jahon urushi va uning Turkistonga ta'siri. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Birinchi jahon urushining Turkistonga ta'siri. 1914-yil Turkistonda "favqulotda muhofaza holati". 1916-yil 25-iyunda Rossiya imperatori Nikolay II (1894-1917) "front orqasidagi xizmatlar uchun Turkiston, Sibir va Kavkazdan 19 yoshdan 43 yoshgacha bo'lgan erkaklar safarbarligi"ni e'lon qildi.

29-mavzu: Turkistonda 1916-yilgi qo'zg'olonlarning boshlanishi. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Qo'zg'olonning boshlanish sabablari. 1916-yil 4-iyulda Xo'jand shahrida norozilik. Qo'zg'olonning Turkiston bo'ylab tarqalishi.

30-mavzu: Jizzax qo'zg'oloni. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Qo'zg'olonning boshlanishi. Qo'zg'olonning bostirilishi. 1916-yil Jizzax qo'zg'olonining ahamiyati va uning oqibatlari.

31-mavzu: Turkistonda 1916-yilgi voqealarning ahamiyati va oqibatlari. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Qo'zg'olonning yengilish sabablari va oqibatlari. Qo'zg'olonning ahamiyati. Podsho hukumati tomonidan Turkiston aholisining mardikorlikka safarbar qilinishi mahalliy aholining ko'plab norozilik harakatlarga sabab bo'ldi. 1916-yildagi qo'zg'olonlar podsho hukumati tomonidan zamonaviy qurollar yordamida bostirildi. Qo'zg'olon ishtirokchilari podsho hukumati tomonidan jazolandi.

Takrorlash. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

VIII BO'LIM. XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGI VA XIVA XONLIGI **(A1: 6 soat, A2+: 11 soat)**

32-mavzu: Buxoro amirligining davlat tuzumi va ijtimoiy-iqtisodiy hayoti. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Buxoro amirligining ijtimoiy-siyosiy ahvoli. "Rossiya imperatorining siyosiy agentligi" Soliq va majburiyatlar. Xalq qo'zg'olonlari. Baljuvonda, Ko'lob bekligida, Kalifda dehqonlar qo'zg'oloni. Hunarmandchilik. Savdo-sotiq munosabatlari. Rossiya, Afg'oniston, Hindiston, Eron bilan savdo-sotiq.

33-mavzu: Yosh Buxoroliklar faoliyati va Buxoro amirligining tugatilishi. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

«Yosh buxoroliklar». Amir Olimxon islohotlari. 1917-yil namoyishlar. 1920-yil 29-avgustda Chorjo'yda qo'zg'olon uyushtirildi. Buxoro amirligining qulashi. 1920-yil BXSRS tashkil qilindi.

34-mavzu: XIX asr oxiri XX asr boshlarida Xiva xonligining davlat tuzumi va ijtimoiy-iqtisodiy hayoti. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Xonlikning ijtimoiy-siyosiy tuzumi. Xonlik ma'muriy jihatdan 20 ta beklikka bo'lingan. Ulardan eng yiriklari Hazorasp, Urganch, Qiyot, Ko'hna Urganch, Xo'jayli, Qo'ng'iroq. Mehtar (bosh vazir) va devonbegi (devonxona mutasaddisi). Yer egaligi. Soliq va majburiyatlar.

35-mavzu: Tovar-pul munosabatlarining rivojlanishi. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Sanoatning rivojlanishi. Dastlabki paxta tozalash zavodlari. Xonlikning Rossiya imperiyasi bilan savdo aloqalari. 1885-yilda Kaspiyorti temir yo'lining qurilishi, 1887-yil oxirlarida Amudaryo flotiliyasi ta'sis etilishi. Hunarmandchilik va ichki savdo. Kusanachilikning rivojlanishi.

36-mavzu: Xiva xonligining tugatilishi. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Mamlakatda xalq harakatlarining kuchayib borishi. Yosh xivaliklarning faoliyati. Islohotlar uchun kurash. Xonlikning tugatilishi. 1920-yil 27-aprel XXSRning e'lon qilinishi.

Takrorlash. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Manbalar bilan ishlash. (A2+: 1 soat)

IX BO'LIM. MUSTAMLAKA SHAROITIDA TURKISTONDA MADANIY HAYOT (A2: 4 soat, A2+: 7 soat)

37-mavzu: Ta'lim tizimi. Matbuot. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

An'anaviy ta'lim muassasalari. Rus-tuzum maktablari. Yangi usul maktablari. Mustamlakachi hukumatning yangi usul maktablariga qarshi kurashi. Matbuot va jurnalistika. Ilk o'zbek gazetasi.

38-mavzu: Turkistonda ilm-fan taraqqiyoti. (A1: 1 soat, A2+: 2 soat)

Tarix fanidagi yutuqlar. Mulla Olim Mahdum Hoji «Tarixi Turkiston». Tabiiy fanlarning rivojlanishi. Adabiyotda yangi yo'nalishlarning paydo bo'lishi.

39-mavzu: Teatr va musiqa san'ati. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Turkistonda xalq teatri. Turkistonda Yevropa va rus teatrlarining kirib kelishi. Jadid teatrlarining vujudga kelishi. Turkistonda 1911-yil dastlabki yozma milliy sahna asarlar. Musiqa san'ati.

40-mavzu: Me'morchilik va tasviriy san'at. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Me'morchilik maktablari. Xorazm me'morchilik maktabi. Buxoro me'morchilik maktabi. Yevropa uslubidagi binolar qurilishi. Sitorayi Mohi Xosa, Nurillaboy saroyi Sharq va G'arb an'analari asosida bunyod etilgan. Tasviriy san'at. Naqshamaliy san'at markazi Buxoro.

Takrorlash. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

Nazorat ishi. (A1: 1 soat, A2+: 1 soat)

O'lkashunoslik. (A1: 2 soat, A2+: 1 soat)

O'quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

O'zbekiston tarixiga oid davr va yillar hisobini biladi. Hijriy yilni milodiyga, milodiy yilni hijriy yilga o'gira oladi, tarixiy va geografik makon, tarixiy davr haqida ma'lumot bera oladi;

O'zbekiston tarixining XIX asr o'rtalaridan 1917-yilgacha sodir bo'lgan voqealar yuzasidan insoniyatning tarixiy evolyusiyasi, inson va jamiyat, jamiyat ma'naviy hayotining shakllanishi, taraqqiyot, davlat, iqtisodiy, ijtimoiy, diniy, siyosiy va madaniy jarayonlari haqida ma'lumot bera oladi;

Mamlakatimizda ilm-fan rivojining jahon madaniyati va ilm-fani rivojiga ta'siri haqida ma'lumot bera oladi.

A2+

O'zbekiston tarixining XIX asr o'rtalaridan 1917-yilgacha sodir bo'lgan voqea va jarayonlarga tarixiy davr nuqtai nazaridan munosabat bildira oladi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

fikrini tarixiy xaritalar va qo'shimcha tarixiy materiallar yordamida hozirgi kun bilan bog'lay oladi;

O'zbekiston tarixining XIX asr o'rtalaridan 1917-yilgacha jahon tarixida sodir bo'lgan tarixiy voqeyilikni bayon qilishda tarixiy atamalar, sanalar, shaxs nomlari, toponimik atamalarni sharhlay oladi.

Quyidagi tarixiy atamalar mazmunini tushuntira oladi:

Amirlik, Xonlik, Qushbegi, Devonbegi, Mirzaboshi, Mushrif, Dodhox, Parvonachi, Shaxul islom, Muftiy, Muxtasib, Qozikalon, Sadr, Otaliq, Vaqf, Xiroj, Yarimchi, Amlok, Mutavalli, Shushr, Qozon puli, Solg'ut, Zakot, Mirob, podsho Rossiyasi, Mustamlakachilik siyosati, Jadidlar, Ultimatum, chor Rossiyasi, Nizom, yarim podsho, Imperator, general-gubernator, turkvo shtabi, Kaspiyorti, Mahkama, Politsiya, Diplomatiya, Xarbiy Gubernator, Protektarant, Vassal, To'ra, Kotributsiya, Pristan, Volost, U'ezd, Duma, Komendant, Xalq sudlari, Uchastka mirovoy sudyalar, Ispravnik, Zamstvo, Qozi sudlar, Vabo isyoni, Eshon dukchi, Kazarma, Katorga, Otaliq, Beklarbegi, Maorif, Senzura, Delegat, Muxtoriyat, Jevachi, Pulmet, Tanobona, Kafsan, Stixiyali, Notarial, Assambleya, Muttassib, Radikal, Muvaqqat, Mehtar, Afanak, Ameta, Sex, Manifest, Konservativ, Tuzem, Gimnaziya, Matbuot, Metralogiya, Feleton.

Quyidagi tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bera oladi:

Munis, Ogahiy, Ahmad Donish, Muhammad Aminxon, Muhammad Rahimxon Xudoyorxon, M.Murkroft, A.Byorns, I.Volf, J.Ebbot, Perovskiy, Amir Muzaffar, Amirlashkar Alimqul. Hakimxo'ja, Abdurahmon eshon, Solihbek oxun, K. P. fon Kaufman, F.Romanovskiy, Bobobek, Jo'rabek, Abdumalik To'ra, Abdurahmon Oftobachi, Nasriddinbek, Skobelev, Aleksandr, Aleksandr III, Po'laton, Yetimxon, Darvishxon, Muhammad Ali Eshon, Ernazarbiy, Bobo Go'klan, Kunxo'ja, Otash Olshinboy, Ajiniyoz, Berdaq, Ismoil G'aspirali,

Salohiddin domla, Shamsiddin domla, Mannon qori, Behbudiy, Munavvar, Nikolay II, Nazir Hoji eshon va Abdurahmon jevachi, Amir Olimxon, Asfandiyorxon, Junaidxon, Sayid Abdulla, Ismoil Obidov, Mulla Olim Mahdum, Muqimiy, Furqat, Zavqiy, shoira Anbar otin, Avaz O'tar, Ahmad Donish, V.F.Komissarjevskaya.

Quyidagi joylarni tarixiy xaritadan ko'rsata oladi, ma'lumot bera oladi:

Buxoro, Qo'qon, Xiva, Urganch, Chust, Urgut, Marg'ilon, Namangan, Skobevka, Chimkent, Beshyog'och, Ko'kcha, Sebzor, Shayxontahur, Labzak, Tahtapul, Qorasaroy, Sag'bon, Chig'atoy, Samarqand darvoza, Kamalon, Qo'ymas, Qo'qon darvoza, Qashg'ar darvoza, Orenburg, Jizzah, Toshkent, Kogon, Shahrixon, Nukus, Chimboy, To'rtko'l, Rim Qa'la, Oq masjid, Pishpak, port Perovskiy, fetro Aleksandvsk, Yettisuv, Samarqand, Kaspiy orti, Turkiston, Sharqiy Turkiston, Yassi, Chirchiq, Verniy, Irtish, Raim qal'a, Qoryog'di.

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari.

A2, A2+

Kommunikativ kompetensiya

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya olish va javob beradi;

ijtimoiy moslasha oladi, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o'z pozitsiyasini himoya qila biladi, uni ishontira biladi;

turli ziddiyatli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqaradi, muammo va kelishmovchiliklarni hal etishda zarur (konstruktiv) bo'lgan qarorlarni qabul qila oladi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud tarix faniga oida axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana oladi;

media vositalardan zarur bo'lgan axborotlarni izlab topa olish, saralaydi, qayta ishlaydi, uzatadi, saqlaydi, xavfsizligini ta'minlaydi va foydalanishda mediamadaniyatga rioya qiladi;

ma'lumotlar bazasini yarata oladi, asosiylarini tanlay oladi va ularni tahlil qila biladi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirib boradi, jismoniy, ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intiladi;

o'z xatti-harakatini adekvat baholaydi, o'zini nazorat qila biladi, halollik, to'g'rilik kabi sifatlarga ega bo'ladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

Jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etadi va faol ishtirok etadi;

o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini biladi, unga rioya qiladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehroqibatli hamda umuminsoniy va milliyqadriyatlarga e‘tiqodli bo‘ladi;

badiiy va san‘at asarlarini tushunadi, ta’sirlana oladi;

orasta kiyinadi, yurish-turishda madaniy me‘yorlarga va sog‘lom turmush tarziga amal qiladi,

umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an‘analar va h.k.) biladi, unga hurmat bilan munosabatda bo‘ladi;

o‘zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o‘zgalarning dunyoqarashi, diniy e‘tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an‘ana va marosimlarini hurmat qiladi;

xalqining tarixiy, ma‘naviy va madaniy merosini avaylab asraydi, ta‘lim muassasasida va jamiyatda o‘rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shartsharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘ladi hamda foydalana oladi.

(A2)

Mavzularni o‘rganish uchun – 40 soat

Nazorat ishlari uchun – 3 soat

Takrorlash uchun – 4 soat

Manbalar bilan ishlash – 4 soat

Jami: 51 soat

(A2+)

Mavzularni o‘rganish uchun – 80 soat

Nazorat ishlari uchun – 6 soat

Takrorlash uchun – 8 soat

Manbalar bilan ishlash – 8 soat

Jami: 102 soat

9-SINF

JAHON TARIXI

(A2: 51 soat, A2+: 102 soat)

(o‘quv yilining birinchi yarim yilligida ikki soat, ikkinchi yarim yilligida bir soat)

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

A2, A2+

Kommunikativ kompetensiya:

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya olish va javob berish;

ijtimoiy moslashuvchanlik, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o'z pozitsiyasini himoya qila bilish, uni ishontira bilish;

turli ziddiyatli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqarish, muammo va kelishmovchiliklarni hal etishda zarur (konstruktiv) bo'lgan qarorlarni qabul qila olish.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud tarix faniga oida axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana olish;

media vositalardan zarur bo'lgan axborotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishlash, uzatish, saqlash, xavfsizligini ta'minlash va foydalanishda mediamadaniyatga rioya qilish;

ma'lumotlar bazasini yarata olish, asosiylarini tanlay olish va ularni tahlil qila bilish.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirish, jismoniy, ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intilish;

o'z xatti-harakatini adekvat baholash, o'zini nazorat qila bilish, halollik, to'g'rilik kabi sifatlarga ega bo'lish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

Jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

o'zining fuqarolik burch va huquqlarini bilishi, unga rioya qilish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya: kompetensiya

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lish;

badiiy va san'at asarlarini tushunish, ta'sirlana olish;

orasta kiyinish, yurish-turishda madaniy me'yorlarga va sog'lom turmush tarziga amal qilish;

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va h.k.) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo'lish;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish;

xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asrash, ta'lim muassasasida va jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shartsharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalana olish.

1-mavzu: Kirish. Jahon XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Yangi tarix birinchi davrning asosiy xususiyatlari va bu davrda jamiyat taraqqiyotining umumiy yakunlari. Siyosiy demokratiya, yuqori tabaqalarning hukmronlik shakli.

**1-BO'LIM. YEVROPA VA AMERIKA DAVLATLARI
(A2: 1 soat, A2+: 2 soat)**

2-mavzu: Industrial sivilizatsiyaning paydo bo'lishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Ishlab chiqarishning nihoyat darajada konsentratsiyalashuvi va millatlararo korporatsiyalarning tuzilishi. Yangi yo'nalishdagi partiyalarning paydo bo'lishi. Ikkinchi Baynalmilalning halokati va yangi tipdagi Baynalmilal tuzish uchun kurashning kuchayishi.

3-mavzu: Fransiya-Prussiya urushi va uning yakunlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Fransiya-Prussiya urushi arafasida ikkala mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy ahvoli. Fransiya-Prussiya urushining sabablari. Urush harakatlarining borishi va Sedan jangi. Parijning taslim bo'lishi. Frankfurt sulhi.

4-mavzu: Fransiyada Uchinchi Respublika va 1871-yil 18-mart davlat to'ntarishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Fransiyada ijtimoiy-siyosiy ahvol. Xalq noroziliklari. Parij Kommunas. Kommunada siyosiy guruhlar kurashi.

5-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Fransiyada iqtisodiy va siyosiy hayot. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Fransiyaning iqtisodiy taraqqiyoti. Yollanma ishchilarning norozilik harakati. Aholining turmush tarzi.

6-mavzu: Fransiyaning ichki siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

1875-yil Konstitutsiyasi. Uchinchi Respublikaning inqirozi. Ged va Lafarg. Opportunizm, Anorxosindikalizm. Dreyfus ishi. Hukumatning ichki siyosati. Puankarening ichki va tashqi siyosati.

7-mavzu: Fransiyaning tashqi siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Fransiyaning tashqi siyosati. Mustamlakachilik agressiyasi. Rossiya-Fransiya ittifoqi. Fransiya mustamlakachiligi. Siyosiy inqirozning yetilishi.

8-mavzu: XIX asr oxiriXX asr boshlarida Germaniya. Imperiyaning tashkil topishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XIX asrning oxirida Germaniya. Germaniyani birlashtirishning tugallanishi. 1871-yilgi Imperiya Konstitutsiyasi.

9-mavzu: Imperiyaning ichki siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Germaniyaning iqtisodiy taraqqiyoti. «Kultur kampf», sotsialistik harakat. «Favqulotda qonun». Bismarkning tashqi siyosati. Germaniyaning mustamlakachilik siyosati. Gogenlod kanslerligi davrida ichki siyosat. Mamlakat aholisining turmush tarzi. Siyosiy inqirozning yetilishi.

10-mavzu: Imperiyaning tashqi siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Germaniyaning tashqi siyosati. Dunyoni qayta bo‘lib olish bo‘yicha Germaniya hukumatining tadbirlari. Mustamlakalar uchun kurash. Bag‘dod temir yo‘li. “Uchlar ittifoqi”.

11-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Angliyaning siyosiy va iqtisodiy ahvoli. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Angliyaning iqtisodiy taraqqiyoti va uning orqada qolishi. Mamlakat aholisining turmush tarzi. Tredyunionlar.

12-mavzu: Angliyaning ichki siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Leyborizm. 1911-yil parlament islohoti. Siyosiy inqirozning yetilishi. Irlandiya masalasi.

13-mavzu: Angliyaning tashqi siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Angliyaning mustamlakachilik siyosati. Dunyoni qayta bo‘lib olish bo‘yicha Germaniya hukumatining tadbirlari. Angliya – Rossiya munosabatlari. Afrikadagi mustamlakalar. Angliyaning xalqaro ahvoli.

14-mavzu: AQSh XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

AQShning iqtisodiy jihatdan tez rivojlanishi. Janubdagi o‘zgarishlar. G‘arbga siljish. Sanoatning yangi bosqichga ko‘tarilishi. Qishloq xo‘jaligida kapitalizm taraqqiyotining «amerikacha yo‘li». Mamlakat aholisining turmush tarzi. AQShning ichki siyosati. AQShning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli.

15-mavzu: AQShning tashqi siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

AQShning tashqi siyosati. Ispaniya-Amerika urushi. AQShning jahonda hukmronlik uchun kurashi. Panama kanali. Panamerika ittifoqi. «Dollar diplomatiyasi», «Yo‘g‘on kaltak» siyosati. «Ochiq eshiklar» va «Teng imkoniyatlar» doktrinasi. Vilson hukumatining tashqi siyosati.

16-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Lotin Amerikasi mamlakatlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Lotin Amerikasi xalqlari. Meksikada burjua inqilobi. Ispaniya-Amerika urushi. 1910-1917-yillarda burjua inqilobi. Braziliyada qulchilikning bekor qilinishi. Argentinadagi ijtimoiy-siyosiy ahvol.

17-mavzu: Lotin Amerikasining boshqa davlatlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XIX asrning oxirida va XX asr boshlarida Markaziy Amerika davlatlari. Gvatemala va Kosta Rikadagi ahvol. Markaziy Amerika respublikasining tashkil topishi va o‘zaro urushlar. Nikaraguaga AQShning bostirib kirishi. Gaiti va Dominikadagi ahvol. Kubaning 1895-1898-yillarda mustaqillik uchun kurashi.

Xose Marti. Markaziy Amerikada AQShning «yoʻgʻon kaltak» va «dollar diplomatiyasi» siyosati.

18-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Rossiyaning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy ahvoli. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Rossiyaning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti. Ishchilar ahvoli. Ichki bozorning oʻsishi. Dastlabki monopolistik birlashmalarning vujudga kelishi. Chet el kapitali. Rossiyada ijtimoiy harakat va ijtimoiy-siyosiy fikrlarning rivojlanishi.

19-mavzu: Podsho Rossiyasining tashqi siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Rossiya tashqi siyosati. 1877-1878-yillarda rus-turk urushi. San-Stefano shartnomasi. Berlin kongressi. Uzoq Sharq inqirozi va Rossiyaning tutgan siyosati. Rus-yapon urushi va uning yakunlari.

20-mavzu: Podsho Rossiyasining Oʻrta Osiyodagi siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Angliya-Rossiya qarama-qarshiliklari va Oʻrta Osiyo masalasi. Oʻrta Osiyo davlatlarining bosib olishi. Podsho Rossiyasining mustamlakachilik va ruslashtirish siyosati.

21-mavzu: Rossiyada Davlat dumasining tashkil etilishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XX asr boshlarida Rossiyaning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy ahvoli. Monopolistik birlashmalarning oʻsishi. 1905-yilgi rus inqilobi. Davlat dumasi.

22-mavzu: XIX asr oxiri XX asr boshlarida Avstriya-Vengriya imperiyasi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Avstriya Vengriyaning iqtisodiy taraqqiyoti. Mamlakat aholisining turmush tarzi. XX asr boshlarida Avstriya-Vengriya. Avstriya-Vengriyaning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti. Milliy ozodlik harakati. Chexiyadagi iqtisodiy va siyosiy ahvol. Umumiy saylov uchun kurash. Ijtimoiy harakat. Madaniy-milliy avtonomiya.

23-mavzu: Avstriya-Vengriya imperiyasining tashqi siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Tashqi siyosati. Avstriya-Vengriya-Rossiya munosabatlari. Bolqondagi agressiv harakat. “Uchlar ittifoqi” ning tashkil topishi. Germaniya bilan munosabat.

24-mavzu: XIX asr oxiri XX asr boshlarida Italiya. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XX asr boshlarida Italiyaning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli. Jolittining siyosati.

Italiya birlashtirilgandan keyin uning iqtisodiy ahvoli. Emigratsiya. Siyosiy inqirozning yetilishi.

25-mavzu: XIX asr oxiri XX asr boshlarida Italiyaning tashqi siyosati. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Italiyaning tashqi siyosati. Fransiya bilan munosabat. Uchlar ittifoqiga kirish. Afrikadagi mustamlakachilik agressiyasi. Italiyaning boshqa davlatlar bilan munosabati. 1911-1912-yillardagi Italiya-Turkiya urushi.

26-mavzu: XIX asr oxiri XX asr boshlarida Bolqon davlatlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XIX asr oxirida XX asr boshlarida Bolqon davlatlari. Iqtisodiy taraqqiyot. Xalq norozilik harakatlari. Yevropa davlatlarining Bolqondagi siyosati. 1877-1878-yillardagi Rusturk urushi va uning ta'siri.

Nazorat ishi. (A2: 1 soat, A2+: 1 soat)

2-BO‘LIM. OSIYO VA AFRIKA MAMLAKATLARI

(A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

27-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Yaponiya (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XIX asrning oxirida Yaponiyada bozor iqtisodiyotining rivojlanishi. Yaponiyani industrlashtirishning xarakteri va xususiyatlari. Sanoatning rivojlantirishda davlatning roli. 1889-yil Konstitutsiyasi. Xalq ommasining ahvoli. Yaponiyaning tashqi siyosati. Yaponiya-Xitoy urushi.

28-mavzu: XX asr boshlarida Yaponiya. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Yaponiya taraqqiyotining xarakteri. Siyosiy reaksiyaning kuchayishi. Yaponiyaning tashqi siyosati. Rus – yapon urushi. Koreyaning anneksiya qilinishi.

29-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Xitoy. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XIX asrning oxirida Xitoyning yarim mustamlakaga aylanishi. Xalq norozik harakatlari. Xitoyda sanoat taraqqiyotining boshlanishi va uning xususiyatlari. Xitoyga qarshi tashqi agressiyaning kuchayishi. Xitoyning ta'sir doiralarga bo'linishi. AQShning Xitoydagi siyosati va Xey doktrinasi. Sakkiz davlatning Xitoyga qarshi intervensiyasi.

30-mavzu: XX asr boshlarida Xitoyning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy ahvoli. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XX asr boshlarida Xitoy. XX asr boshida Xitoyning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli. Sun Yatsenning faoliyati. Muvaqqat respublika hukumatining tuzilishi. Yirik va qudratli davlatlarning Xitoyga munosabati. Yuan Shikay. Gomindan partiyasining tashkil topishi. «Ikkinchi inqilob». Diktaturaning o'rnatilishi.

O'quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

jahon tarixiga oid davr va yillar hisobini biladi. Hijriy yilni milodiyga, milodiy yilni hijriy yilga o'gira oladi, tarixiy va geografik makon, tarixiy davr haqida ma'lumot bera oladi;

jahon tarixining XIX asrning 70-yillaridan 1918-yilgacha jahon tarixida sodir bo'lgan voqealar yuzasidan insoniyatning tarixiy evolyusiyasi, inson va jamiyat, jamiyat ma'naviy hayotining shakllanishi, taraqqiyot, davlat, iqtisodiy, ijtimoiy, diniy, siyosiy va madaniy jarayonlari haqida ma'lumot bera oladi;

jahon tarixining XIX asrning 70-yillaridan 1918-yilgacha jahon tarixida sodir boʻlgan tarixiy davrda jamiyat va insoniyat rivojiga taʼsir koʻrsatgan muhim voqea va jarayonlarni tahlil qila oladi;

mamlakatimizda ilm fan rivojining jahon madaniyati va ilm-fani rivojiga taʼsiri haqida maʼlumot bera oladi;

jahon tarixining XIX asrning 70-yillaridan 1918-yilgacha jahon tarixida sodir boʻlgan voqea va jarayonlarga tarixiy davr nuqtai nazaridan munosabat bildira oladi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

fikrini tarixiy xaritalar va qoʻshimcha tarixiy materiallar yordamida hozirgi kun bilan bogʻlay oladi;

jahon tarixining XIX asrning 70-yillaridan 1918-yilgacha jahon tarixida sodir boʻlgan tarixiy voqeyilikni bayon qilishda tarixiy atamalar, sanalar, shaxs nomlari, toponimik atamalarni sharhlay oladi;

Quyidagi atamalarni mazmunini biladi:

Industrial sivilizatsiya, Ishlab chiqarishning konsentratsiyalashuvi, millatlararo korporatsiya, Siyosiy demokratiya, yuqori tabaqalar, Ulugʻ davlatlar, mustamlakachilik tuzumi, dunyoni boʻlib olish, yollanma ishchilar, Sotsialistik harakatdagi oqimlar, Ikkinchi Baynalmilal, Sedan jangi, Frankfurt sulhi, Milliy gvardiya, Parij Kommunasi, Uchinchi Respublika, Opportunizm, Anorxosindikalizm, Dreyfus ishi, Imperiya Konstitutsiyasi, «Kultur kampf», «Favqulotda qonun», Tredyunionlar, Leyborizm, taraqqiyotining «amerikacha yoʻli», «Dollar diplomatiyasi», «Yoʻgʻon kaltak» siyosati. «Ochiq eshiklar» va «Teng imkoniyatlar» doktrinasi, San-Stefano shartnomasi. Bolqon davlatlari, Rus – yapon urushi, ixetuanlar qoʻzgʻoloni, Xey doktrinasi, «Ikkinchi inqilob»;

Quyidagi tarixiy shaxslar haqida maʼlumot bera oladi:

Napoleon, Gladston, Tilak, Dizraele, Teyr, Otto Bismark, Vilgelm II, Jolitti, Samue Magerero, Muzaffariddin, Muhammad Alishoh, Abdulhamid, Meydze, Amir Abdurahmon.

Quyidagi sanlarda sodir boʻlgan tarixiy voqealar haqida maʼlumot bera oladi.

1864–1874-yillar – Angliyada U.Gladstonning 4 marta bosh vazirlik lavozimini egallagan davri.

1867-yil – Yaponiyada Meydzi inqilobi yuz berdi.

1867-yil – Kanada dominion huquqni oldi.

1867-yil – Avstniya va Vengnyaning hukmron tabaqalari oʻrtasidagi bitim asosida AvstriyaVengriya imperiyasi vujudga keldi.

1867-1868-yillar – Yaponiyada Meydzi inqilobi yuz bergan.

1870-yil 17-iyul – Fransiya Prussiyaga urush eʼlon qildi.

1871-yil 18-mart – Fransiya uchinch Respublika tashkil etildi.

1871-yil 18-yanvar – Fransiyaning Versal saroyida Germaniya – imperiya, Prussiya qiroli, Vilgelm I esa Germaniya imperatori deb eʼlon qilindi.

1871-yil 26-fevral – Fransiya-Germaniya tinchlik shartnomasi imzolandi.

1871-yil 28-may – Parij Kommunasini to‘la tor-mor etildi.

1871-yil 10-may – Germaniyaning Frankfurt shahrida Fransiya – Germaniya sulh shartnomasi imzolandi.

1871-yil apreli – Germaniya imperiyasi reyxstagi umumgerman konstitutsiyasini qabul qildi.

1871-1890-yillar – Otto Bismark Germaniya hukumatini boshqardi.

1873-yil – Germaniya Rossiya va Avstriya-Vengriya bilan ittifoq to‘g‘risida shartnoma «Uch imperatorshartnomasi»ni tuzdi.

1876-1911-yillar Meksikada Porfirio Dias prezidenti bo‘ldi.

1876-yil – Bolgariyada mustaqillik uchun qo‘zg‘olon boshlandi.

1877-yil – Buyuk Britaniya oltin va olmosga boy Transvaal va Oranj Respublikalarini bosib oldi.

1878-yil yanvar – Rossiya armiyasi Adrianopolni ishg‘ol qildi.

1878-yil – Bolgariya konstitutsiyasi qabul qilingan.

1878-yil – San-Stefanoda Rossiya - Turkiyashartnomasi imzolandi.

1879-yil – Germaniya va Avstriya-Vengriya o‘rtasida ittifoqchilik shartnomasi tuzildi.

1879-yil – Yoqubxon inglizlar bilan Gandamak bitimini imzoladi.

1879-yil – Parnell rahbarligida irland dehqonlarining «Yersuv ligasi» nomli ommaviy tashkiloti tuzildi.

1880-yil – Fransiya Vetnamni bosib oldi.

1880-yil – Tilak «Kesari» (Sher) gazetasini tashkil etdi.

1880-yil – ishchi tashkilotlari vakillari «Fransiya ishchi partiyasi»ni tuzdi.

1880-1901-yillar – Afg‘onistonda Amir Abdurahmon hukmronlik yillari.

1881-yil – «Qo‘shma Shtatlar va Kanada uyushgan tredyunionlari va ishchi ittifoqi federatsiyasi» tuzilgan.

1881-1882-yillar – Fransiyada ta‘lim to‘g‘risida qonunlar qabul qilindi.

1881-yil – Fransiya Shimoliy Afrikada joylashgan Tunisni bosib oldi.

1881-yil – Rossiya qo‘shinlari tomonidan Ko‘ktepa qal‘asi egallandi.

1882-yil – Buyuk Britaniya Misrni egalladi.

1882-yil – Xartumga Misrlik Abdul Qodir general-gubernator etib tayinlandi.

1882-yil – Italiyaning 1879-yilda Germaniya va Avstriya-Vengriya imperiyalari o‘rtasida tuzilgan harbiy-siyosiy ittifoqqa qo‘shildi va Yevropada jahon tarixiga «Uchlar ittifoqi» nomi bilan kirgan harbiy-siyosiy ittifoq qaror topdi.

1883-yil – Braziliyada qullarni qullikdan ozod qilishga chaqiruvchi «Ozodlik manifesti»ni e‘lon qilindi.

1883-yil – G. V. Plexanov rahbarlik qilgan «Mehnatni ozod qilish» guruhi tuzildi.

1884-yil – Germaniya Afrikaning o‘rta qismidagi Togo va Kamerun hududlarini, Gvineyaning shimoliy qismini va unga yondosh orollarni ishg‘ol qildi.

1885-yil – Germaniya Afrikaning sharqiy qismidagi hududlarni va Zanzibarni zabt etdi.

1885-yil – Bombay shahrida siyosiy partiya – «Hindiston milliy kongressi» (HMK) tuzildi.

1885-yil – Sudanda mustaqil mahdiylar davlati tuzildi.

1888-yil – Braziliyada qullarni ozod qilish haqidagi «Oltin qonun» nomi bilan mashhur qonun qabul qilindi.

1888-yil – Germaniya imperatori Vilgelm I vafot etdi. Taxtni 28 yoshli Vilgelm II (1888-1918) egalladi.

1889-yil – Yaponiyada Prussiya konstitutsiyasi namunasi asosida tuzilgan konstitutsiya qabul qilindi.

1889-yil – Vilgelm II «hazrati Iso qabri»ni ziyorat qilish bahonasi bilan Falastinga bordi.

1889-yil – AQSh Davlat departamenti tashabbusi bilan Vashingtonda birinchi Panamerika konferensiyasi chaqirildi.

1889-yil – ingliz monopolisti Reyter Eronda «Shahanshohbank» ochdi.

1889-yil – Avstriya sotsial-demokratik partiyasi (ASDP) tuzildi.

1891-yil – shovinistik tashkilot– «German ittifoqi» tuzildi.

1907-1911-yillar – Eron inqilobining ikkinchi davri.

Quyidagi tarixiy joylarni xaritadan ko'rsata oladi va davrga oid ma'lumot bera oladi:

Fransiya, Prussiya, Parij, Germaniya, Angliya AQSh, Meksika, Braziliya, Argentina, Markaziy Amerika, Gvatemala, Kosta Rika, Nikaragua, Gaiti, Dominika, Kuba, Rossiya, Avstriya-Vengriya, Chexiya, Italiya, Bolqon davlatlari, Turkiya, Yaponiya, Koreya, Xitoy, Hindiston, Bengaliya, Bombay, Eron, Afg'oniston, Sudan, Liviya, Misr, Jazoyir, Marna, Galitsiya. Bolgariya, Verden.

31-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Hindiston. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Hindiston xalqlarining mustaqillikka qarshi ozodlik kurashi. Yirik sanoat ishlab chiqarishning paydo bo'lishi. «Hindiston milliy kongressi» partiyasining tuzilishi.

32-mavzu: XX asr boshlarida Hindistonning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Bengaliyaning bo'linishi. Inqilobiy harakatning boshlanishi va uning oqibati. Birinchi jahon urushi arafasida Hindiston.

33-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Eron va Afg'oniston. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Eronning yarim mustamlakaga aylanishi. Ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi. Milliy harakatning paydo bo'lishi. Mustamlakachilarga qarshi xalq norozilik harakatlari va uning oqibatlari. Buyuk davlatlarning Erondagi siyosati.

34-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Afg'oniston. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Ikkinchi ingliz-afg'on urushi va uning oqibatlari. Dyurantda bitim. Afg'onistonning ichki va tashqi siyosati. Afg'oniston bo'yicha Angliya-Rossiya munosabatlari. Ijtimoiy-iqtisodiy hayot.

35-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Turkiya. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

XIX asrning oxirida Turkiyaning yarim mustamlakaga aylanishi. XIX asrning oxirlarida Usmoniylar imperiyasining inqirozi. Bag'dod temir yo'li. Ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi va burjua milliy harakatining tug'ilishi. «Birlik va taraqqiyot» partiyasining tuzilishi. 1908-yilgi «Yosh turklar» inqilobi. 1909-yilgi aksilinqilobiy harakat. Buyuk davlatlarning Turkiya inqilobiga munosabati.

3-BO'LIM. XIX ASRNING OXIRI VA XX ASR BOSHLARIDA AFRIKA MAMLAKATLARI (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

36-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida arab mamlakatlari. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Bu davrda arab mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy ahvoli. Sudan va Livianing yarim mustamlakaga aylantirilishi. Arabistonda Angliya ta'sirining kuchayishi. Misrning asoratga solinishi. Ozodlik harakati.

37-mavzu: Sudanning Angliya tomonidan egallanishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Mahdiylar qo'zg'oloni va Sudanning Angliya tomonidan egallanishi. Livianing Italiya tomonidan bosib olinishi. Fransiyaning Tunisni egallashi. Jazoyir-Fransiya hukmronligi ostida. Marokashning fransuzlar tomonidan egallanishi. Marokashdagi qo'zg'olon.

38-mavzu: Tropik va Janubiy Afrikada mustamlakachilik kompaniyasining kuchayishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

G'arbiy Afrika va Angliyaning mustamlakachilik siyosati. G'arbiy Afrikada Germaniya ekspansiyasi. Samore Ture. Markaziy Afrikada Belgiyaning mustamlakachiligi. Sharqiy Afrikaning rivojlangan davlatlar tomonidan bo'lib olinishi.

Angliyaburlar urushi va Janubiy Afrika ittifoqining tuzilishi. Madagaskarning fransuzlar tomonidan egallanishi. Zululslarning Ketchvayo boshchiligidagi ozodlik urushi. Namalar qo'zg'oloni. Xendrik Vitboy.

4-BO'LIM. BIRINCHI JAHON URUSHI VA UNING YAKUNLARI (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

39-mavzu: 1914-1918-yillardagi birinchi jahon urushi va uning yakunlanishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Jahon urushining boshlanishi va sabablari. 1914-1915-yillardagi urush harakatlari. Dunyoni qaytadan bo‘lib olish uchun kurashning kuchayishi. Urush-yillarida davlatlar o‘rtasida o‘zaro ziddiyatlarning kuchayishi va urushning xarakteri. Germaniyaning strategik rejasi. 1914-yil G‘arbiy frontdagi urush harakatlari.

40-mavzu: «Yashin tezligida» urush rejasining barbod bo‘lishi. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

G‘arbiy frontda pozitsion urushga o‘tilishi. Italiya va Bolgariyaning urushga kirishi. 1915-yil Sharqiy frontda va dengizdagi urush harakatlari. Birinchi jahon urushida sharq mamlakatlarining ishtiroki. Ruminiyaning urushga kirishi.

41-mavzu: Dunyoni qaytadan bo‘lib olish uchun maxfiy bitimlar. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Antanta davlatlarining g‘arbiy frontdagi muvaffaqiyatsizliklari. Dunyoni qaytadan bo‘lib olish uchun maxfiy bitimlar. 1917-1918-yillardagi urush harakatlari. AQShning urushga kirishi. Rossiyaning urushdan chiqishi. Kompen yarash bitimi.

5-BO‘LIM. FAN VA MADANIYAT

(A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

42-mavzu: XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida fan va madaniyat. (A2: 1 soat, A2+: 2 soat)

Moddiy ishlab chiqarishda texnika taraqqiyoti. Transport va temir yo‘llar. Elektrdan foydalanish. Kemasozlik. Binokorlikda metall va oynadan foydalanish. Metallurgiya, mashinasozlik. Neftni qayta ishlash, ichki yonuv dvigatellari, samolyotsozlik, energetika, radio telefon, harbiy texnikaning ixtiro qilinishi. Matematika va tabiiy fanlar rivoji. Biologiya, tarix va gumanitar fanlar, maorifning taraqqiyoti. Adabiyot va san’at.

Nazorat ishi. (2 soat)

O‘quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

jahon tarixiga oid davr va yillar hisobini biladi. Hijriy yilni milodiyga, milodiy yilni hijriy yilga o‘gira oladi, tarixiy va geografik makon, tarixiy davr haqida ma’lumot bera oladi;

jahon tarixining XIX asrning 70-yillaridan 1918-yilgacha jahon tarixida sodir bo‘lgan voqealar yuzasidan insoniyatning tarixiy evolyusiyasi, inson va jamiyat, jamiyat ma’naviy hayotining shakllanishi, taraqqiyot, davlat, iqtisodiy, ijtimoiy, diniy, siyosiy va madaniy jarayonlari haqida ma’lumot bera oladi;

jahon tarixining XIX asrning 70-yillaridan 1918-yilgacha jahon tarixida sodir bo‘lgan tarixiy davrda jamiyat va insoniyat rivojiga ta’sir ko‘rsatgan muhim voqea va jarayonlarni tahlil qila oladi;

mamlakatimizda ilm-fan rivojining jahon madaniyati va ilm-fani rivojiga ta'siri haqida ma'lumot bera oladi;

Jahon tarixining XIX asrning 70-yillaridan 1918-yilgacha jahon tarixida sodir bo'lgan voqea va jarayonlarga tarixiy davr nuqtai nazaridan munosabat bildira oladi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi.

A2

fikrini tarixiy xaritalar va qo'shimcha tarixiy materiallar yordamida hozirgi kun bilan bog'lay oladi;

jahon tarixining XIX asrning 70-yillaridan 1918-yilgacha jahon tarixida sodir bo'lgan tarixiy voqeyilikni bayon qilishda tarixiy atamalar, sanalar, shaxs nomlari, toponimik atamalarni sharhlay oladi.

Quyidagi atamalarni mazmunini biladi va ma'ulmot bera oladi:

Industrial sivilizatsiya, Ishlab chiqarishning konsentratsiyalashuvi, millatlararo korporatsiya, Siyosiy demokratiya, yuqori tabaqalar, Ulug' davlatlar, mustamlakachilik tuzumi, dunyoni bo'lib olish, yollanma ishchilar, Sotsialistik harakatdagi oqimlar, Ikkinchi Baynalmilal, Sedan jangi, Frankfurt sulhi, Milliy gvardiya, Parij Kommunasi, Uchinchi Respublika, Opportunizm, Anorxosindikalizm, Dreyfus ishi, Imperiya Konstitutsiyasi, «Kultur kampf», «Favqulotda qonun», «Uchlar ittifoqi», Tredyunionlar, Leyborizm, taraqqiyotning «amerikacha yo'li», «Dollar diplomatiyasi», «Yo'g'on kaltak» siyosati. «Ochiq eshiklar» va «Teng imkoniyatlar» doktrinasi, SanStefano shartnomasi. Berlin kongressi, Davlat dumasi, «Uchlar ittifoqi», Bolqon davlatlari, Rus – yapon urushi, ixtuanlar qo'zg'oloni, Xey doktrinasi, «Ikkinchi inqilob», «Hindiston milliy kongressi» partiyasi, yarim mustamlaka, «Birlik va taraqqiyot» partiyasi, «Yosh turklar» inqilobi, Mahdiylar qo'zg'oloni, Birinchi jahon urushi, «Yashin tezligida» urush rejasi, G'arbiy front, Verden jangi, Kompen yarash bitimi, ichki yonuv dvigateli.

Quyidagi tarixiy shaxslar haqida ma'ulmot bera oladi:

Napoleon, Gladston, Tilak, Dizraele, Teyr, Otto Bismark, Vilgelm II, Jolitti, Samue Magerero, Muzaffariddin, Muhammad Alishoh, Abdulhamid, Meydze, Amir Abdurahmon, K. Daymler, T. Edison. Tomson. R.Dizel, A. Mojayskiy. A. Popov, A.Bell, A.Nobel. N.Jukovskiy, Vilgelm I, M. Faradiy, A. Eneshteyn, E. Rezerford. D. Mendeleev, Ch. Darvin, V. Rentgen, Bisher Stou, J. Vern, T. Drayzer, J. London, Mark Tven, L. Tolstoy, R. Tagor, Ketchvayo, Abdul Qodir, Stolipin, Plexanov, Vasel Levskiy, Xendrik Vitboy, Porfirio Dias, Sun Yat Sen, Samore Ture, V. Velson, Fon Shliffen;

mavzuga oid muhim tarixiy sanalar haqida ma' muomot bera oladi;

quyidagi tarixiy joylarni xaritadan ko'rsata oladi va ma'lumot bera oladi.

Fransiya, Prussiya, Parij, Germaniya, Angliya AQSh, Meksika, Braziliya, Argentina, Markaziy Amerika, Gvatemala, Kosta Rika, Nikaragua, Gaiti, Dominika, Kuba, Rossiya, Avstriya Vengriya, Chexiya, Italiya, Bolqon davlatlari,

Turkiya, Yaponiya, Koreya, Xitoy, Hindiston, Bengaliya, Bombay, Eron, Afg'oniston, Sudan, Liviya, Misr, Jazoyir, Marna, Galitsiya, Bolgariya, Verden.

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari.

A2, A2+

Kommunikativ kompetensiya:

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya olish va javob beradi;

ijtimoiy moslasha oladi, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o'z pozitsiyasini himoya qila biladi, uniishontira biladi;

turli ziddiyatli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqaradi, muammo va kelishmovchiliklarni hal etishda zarur (konstruktiv) bo'lgan qarorlarni qabul qila oladi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud tarix faniga oida axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana oladi;

media vositalardan zarur bo'lgan axborotlarni izlab topa olish, saralaydi, qayta ishlaydi, uzatadi, saqlaydi, xavfsizligini ta'minlaydi va foydalanishda mediamadaniyatga rioya qiladi;

ma'lumotlar bazasini yarata oladi, asosiylarini tanlay oladi va ularni tahlil qila biladi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirib boradi, jismoniy, ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intiladi;

o'z xatti-harakatini adekvat baholaydi, o'zini nazorat qila biladi, halollik, to'g'rilik kabi sifatlarga ega bo'ladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

Jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etadi va faol ishtirok etadi;

o'zining fuqarolik burch va huquqlarini biladi, unga rioya qiladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'ladi;

badiiy va san'at asarlarini tushunadi, ta'sirlana oladi;

orasta kiyinadi, yurish-turishda madaniy me'yorlarga va sog'lom turmush tarziga amal qiladi,

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va h.k.) biladi, unga hurmat bilan munosabatda bo'ladi; o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qiladi; xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asraydi, ta'lim muassasasida va jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shartsharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'ladi hamda foydalana oladi.

(A2)

Mavzularni o'rganish uchun – 42 soat
Nazorat ishlari uchun – 2 soat
Takrorlash uchun – 3 soat
Manbalar bilan ishlash – 4 soat
Jami: 51 soat

(A2+)

Mavzularni o'rganish uchun – 84 soat
Nazorat ishlari uchun – 4 soat
Takrorlash uchun – 6 soat
Manbalar bilan ishlash – 8 soat
Jami: 102 soat

9-SINF

DUNYO DINLARI TARIXI

(A2: 34 soat, haftasiga 1 soatdan)

Kirish. (A2: 1 soat)

Dinlar tarixining o'rganishning maqsadi. Sog'lom e'tiqod tushunchasi. G'oyaviy tahdidlar.

I BOB. DIN VA JAMIYAT

(A2: 7 soat)

1-mavzu. Din ijtimoiy hodisa sifatida. (A2: 1 soat)

Dinning e'tiqodning shakllanishida shaxs va jamiyatning o'zaro munosabatlari. Dinning jamiyat rivojiga ta'siri. Bugungi kunda dinning ijtimoiy ahamiyati.

2-mavzu. Dunyo dinlarining tarqalish geografiyasi. (A2: 1 soat)

Dunyodagi diniy xilma-xillik va uning sabablari. Jahon dinlari doirasida turli sektalarning paydo bo'lishi va ularning oqibatlari.

3- mavzu. Markaziy Osiyo turli xil dinlar va madaniyatlar tutashgan markaz. (A2: 1 soat)

Markaziy Osiyo g'oyat xilma-xil dinlar, madaniyatlar tutashgan markaz. Mamlakatimiz hududida buddaviylik, zardushtiylik, xristianlik va boshqa milliy dinlarning tarqalishi.

4-mavzu. Dinlardagi an'ana va marosimlar. (A2: 1 soat)

Diniy bayramlar ularning ezulik mohiyati. Inson hayoti bilan bog'liq marosimlar va ularning tarixiy manbalarda aks etishi.

5-mavzu. Din va axloq. (A2: 1 soat)

Axloq tushunchasi. Turli dinlardagi axloqiy normalarning mushtarak jihatlari.

6-mavzu. Dinning atrof-muhitga munosabati. (A2: 1 soat)

Dinlarda poklik tushunchasi. Dinlarda tirik mavjudotga munosabat. Tejamkorlik, tartibliylik tushunchalarining berilishi. Tabiiy ne'matlarga oqilona munosabatda bo'lish g'oyalari.

7-mavzu. Diniy ramzlar. (A2: 1 soat)

Diniy ramzlar va ularning mohiyati. Jahon dinlari ramzlari. Ramzlarning milliy va mintaqaviy xususiyatlari. Dinlardagi mushtarak ramzlar. Ramzlarning bugungi kundagi o'rni.

II BOB. ISLOM VA MA'RIFAT

(A2: 7 soat)

8-mavzu. Islom dinining Markaziy Osiyoga kirib kelishi. (A2: 1 soat)

Qutayba ibn Muslimning Movarounnahrda yurishi. Movarounnahrda Umaviylar va Abbosiylar davrida islom jamoasining shakllanishi.

9-mavzu. Islom dini madaniyati. (A2: 1 soat)

Islom manbalarida odob-axloq masalalari yoritilishi. Markaziy Osiyoda tarqalgan asosiy oqim va mazhablar.

10-mavzu. Markaziy Osiyoda islom dinining jamiyat ma'naviy rivojiga ta'siri. (A2: 1 soat)

Astronomiya, matematika, fizika, geografiya, tibbiyot, adabiyot, arxitektura, sohalarining dunyo ilm-fanining rivojiga ta'siri. Kitobat, xattotlik, miniatyura, san'atining rivoji.

11-mavzu. Movarounnahr muhaddislar yurti. (A2: 1 soat)

Imom Buxoriyning "Al-Jome' as-Sahih" kitobining jamlanishi. Abu Iso Muhammad ibn Iso Termiziyning "Sunani Termiziy" kitobi. Imom Motrudiy – musulmonlarning e'tiqodini tuzatuvchi.

12- mavzu. Movarounnahr allomalar yurti. (A2: 1 soat)

Burxoniddin Marg'ironiyning Hidoya asari. Bahouddin Naqshbandning "Diling Allohda, qo'ling mehnatda bo'lsin" hikmatining mohiyati. Najimiddin Kuboro va Alisher Navoiy talqinida "Kamil inson" g'oyasining yoritilishi.

13-mavzu. Rossiya imperiyasining din va dindorlarga nisbatan mustamlakachilik siyosati. (A2: 1 soat)

Rossiya o'lkalarida dinga munosabat. Turkiston o'lkasining Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olinishi va uning mahalliy diniy-ma'rifiy muhitga ta'siri. Mustamlakachilarning din va dindorlarga munosabati.

14-mavzu. Sovet davrida dinga munosabat. (A2: 1 soat)

Sovet hukumatining dinga munosabati. Qatag'on yillaridagi diniy muassasalarning ta'qib etilishi. Ikkinchi jahon urushi yillarida dinga munosabatning mo'tadillashuvi. Urushdan keyingi yillarda dinga munosabatning keskinlashuvi.

III BOB. MUSTAQIL O'ZBEKISTONDA DINGA MUNOSABAT

(A2: 4 soat)

15-mavzu. Diniy va milliy qadriyatlarning tiklanishi. (A2: 1 soat)

O'zbekiston Respublikasining "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi qonunining qabul qilinishi. Milliy va diniy qadriyatlarning tiklanishi.

16-mavzu. O'zbekistonda davlat va din munosabatlari. (A2: 1 soat)

O'zbekistonda davlat va din munosabatlarining tamoiyllari: dindorlarning diniy tuyg'ularini hurmat qilish, diniy e'tiqodlarni fuqarolarning yoki ular uyushmalarining xususiy ishi deb tan olish. Barcha fuqarolarning huquqlarini teng kafolatlash. Ma'naviy tiklanish, umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni qaror toptirish ishida turli diniy uyushmalarning imkoniyatlaridan foydalanish. Dindan buzg'unchilik maqsadlarida foydalanishga yo'l qo'ymaslik.

17-mavzu. O'zbekiston – bag'rikenglik diyori. (A2: 1 soat)

O'zbekistonda diniy bag'rikenglikning tarixiy ildizlari va hozirgi ko'rinishi. O'zbekistonda faoliyat olib borayotgan konfessiyalar.

18-mavzu. Toshkent – islom madaniyati poytaxti. (A2: 1 soat)

Toshkent – ilm-fan markazi. Toshkentdagi tarixiy obidalar. Ajdodlarimizning islom ilmlari rivojiga qo'shgan hissasi. Toshkentdagi Usmon Mus'hafi. O'zbekistonda dinga bo'lgan e'tiborning islom olamida e'tirof etilishi.

IV BOB. TINCHLIK VA BARQARORLIKKA TAHDIDLAR

(A2: 2 soat)

19-mavzu. Diniy fundamentalizmning yuzaga kelishi. (A2: 1 soat)

Fundamentalizm tushunchasi mazmuni. Kelib chiqishi. Jamiyat taraqqiyotiga zararli ta'siri. Islom dini doirasida yuzaga kelgan mutaassib oqimlar. Dindan g'arazli maqsadlarda foydalanishga urinishning oqibatlari.

20-mavzu. Din niqobidagi ekstremizm va terrorizm – jamiyat barqarorligiga tahdid. (A2: 1 soat)

Diniy ekstremistik tashkilotlarning, geografik o'choqlari, faoliyati va uslublari. Ularning jamiyat taraqqiyotiga tahdidi. Ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashi.

V BOB. INTERNET VA DIN

(A2: 2 soat)

21-mavzu. Jahon axborot tarmog‘idagi fitnalar xuruji. (A2: 1 soat)

Fitning mazmun mohiyati va xatarlari. Ijtimoiy tarmoqlar tahdidlari. Global tarmoqning zamonaviy tuzoqlari.

22-mavzu. Missionerlik va uning oqibatlari. (A2: 1 soat)

Missionerlikning mohiyati, maqsadi. Amalga oshirish shakli va usullari. Dunyodagi missionerlik tashkilotlari. Missionerlikning xalqaro barqarorlikka tahdidi. Missionerlik va prozelitizmga qarshi kurashning huquqiy asoslari.

**VI BOB. O‘ZBEKISTONDA DINIY BAG‘RIKENGLIK
(A2: 4 soat)**

23-mavzu. Qonun va din. (A2: 1 soat)

Diniy e’tiqod erkinligining xalqaro hujjatlarda aks etishi. O‘zbekiston Respublikasida vijdon erkinligining qonunan kafolatlanishi. Vijdon erkinligi kategoriyalari.

24-mavzu. Ajdodlar merosida bag‘rikenglik g‘oyalari. (A2: 1 soat)

O‘rta asrlar Sharq allomalari asarlarida bag‘rikenglik g‘oyalari. Diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlikning o‘zaro uyg‘unligi. Bag‘rikenglik tamoyillarining dunyoda tinchlikni asrashdagi ahamiyati.

25-mavzu. O‘zbekistondagi diniy konfessiyalar va bag‘rikenglik. (A2: 1 soat)

O‘zbekistondagi konfessiyalar va diniy xilma-xillik. Mintaqamizdagi diniy bag‘rikenglikning tarixiy ildizlari. Yurtimizdagi bag‘rikenglik muhitining turli din vakillari tomonidan e’tirof etilishi.

26-mavzu. Mustaqillik davrida diniy va milliy qadriyatlarining tiklanishi. (A2: 1 soat)

Alloma ajdodlarimizning diniy sohaga oid ilmlar bo‘yicha amalga oshirgan ishlari. Ular qoldirgan boy diniy-ma’rifiy merosning tadqiq etilishi. Sharqona mentalitet va odob-axloq tamoyillarining tiklanishi.

O‘quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchilikda tushuntira olish kompetensiyasi:

A2

O‘zbekiston va jahon tarixining eng qadimgi davridan XXI asrga qadar insoniyat tarixida muayyan iz qoldirgan muhim voqea va jarayonlar haqida ma’lumot bera oladi;

tarixda davr va yil hisobini biladi;

tarixiy-geografik makon haqida ma’lumot bera oladi;

o‘zbek xalqining madaniyati, ma’naviyati, dunyoviy va diniy qadriyatlarining ravnaq topishi, ularning jahon sivilizatsiyasiga ta’siri haqida ma’lumot bera oladi.

Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

tarixiy voqelikni bayon qilishda muhim bo'lgan tarixiy toponomik atamalar mazmunini tushuntira oladi;

qo'shimcha adabiyot va manbalardan foydalana oladi;

tarixiy-badiiy asarlar, OAVda berilayotgan ma'lumotlarga tarixiy bilimlari asosida munosabat bildiradi;

Quyidagi tarixiy atamalar mazmunini biladi, ma'lumot bera oladi:

Alloh, payg'ambar, imon, namoz, zakot, haj, fitr, nisob, Ramazon, ro'za, hayit, Qur'on, hadis, amin, Mus'haf, farz, vojib, sunnat, muboh, makruh, harom, mandub, shariat, ijmo, qiyos, xorijiylik, shialik, sunniylik, fatvo, Alfraganus, Ptolomey, shayxur-ra'is, Arastu, jorulloh, ziji ko'ragoniy, tasavvuf, suls, nasta'liq, nasx, bag'rikenglik, tafsir, mufassir, kalom, mutakallim, fiqh, ruhoniyy, kommunist, ateist, cherkov, ikona, afyun, vijdon erkinligi, fundamentalizm, mutaassiblik, terrorizm, ekstremizm, fanatizm, terror, takfir, missionerlik, prozelitizm, sovetlar, antifashist.

Quyidagi joylarni xaritadan ko'rsata oladi va ma'lumot bera oladi: Mesopotamiya, Shumer va Akkad, Babil, Amritsar, Vatikan, Germaniya, Buyuk Britaniya, Gollandiya, Kanada, Shveysariya, Skandinaviya, Latviya, Estoniya, Belorusiya, Arabiston, Makka, Madina, Xuroson, Movarounnahr, Toshkent (Shosh), Xorazm, Buxoro, Samarqand, Nasaf, Termiz, Xiva, Marg'ilon, Turkiston, Orenburg, Kavkazorti, Tiflis (Tiflis);

Quyidagi tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bera oladi: Muhammad ibn Abdulloh, Abu Bakr, Umar ibn Xattob, Usmon ibn Affon, Ali ibn Abu Tolib, Maxavira, Buxoriy, Abu Iso Termiziy, Moturidiy, Mahmud Zamaxshariy, Muhammad Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Bahouddin Naqshband, Abduxoliq G'ijduvoniyy,

Quyidagi tarixiy sanalar haqida ma'lumot bera oladi:

1870-yilda Italiya inqilobi papani dunyoviy hokimiyatdan mahrum etdi. Shu yili Rim shahrining Vatikan deb ataluvchi qismi papaning qarorgohi etib belgilandi.

1523-yildan to 1978-yilgacha papalar faqat italyan millati vakillaridan saylanib kelindi. 1978-yilda bu an'ana buzildi. Polsha ruhoniysi Karol Voytila papa etib saylandi. Bugungi kunda Rim papasi argentinalik Fransisk (Xorxe Mario Bergolyo)dir.

XVI asrda katoliklik yo'nalishida ro'y bergan bo'linish natijasida protestantlik paydo bo'ldi.

XV-XVI asrlarda katoliklik cherkovi tomonidan indulgensiya savdolari avj oldirildi.

1517-yil 31-oktabrda vittenberglik ruhoniyy Martin Lyuter shahar sobori darvozasiga indulgensiya savdosini tanqid qilgan 95 moddadan iborat tezislarini osib qo'yadi.

Milodning VI asriga kelib Makka shahri Arabistonning eng yirik markaziga aylandi.

VI asr oxiri – VII asr boshlarida arablar katta-kichik qabilalarga bo‘lingan holda turli xil nomdagi but-sanamlarga sig‘inar edilar.

570-yilda islom dinining payg‘ambari Muhammad (s.a.v.) murakkab ijtimoiy-siyosiy vaziyat hukmronlik qilayotgan Makka shahrida, Quraysh qabilasining obro‘li Abdulmuttalib xonadonida dunyoga kelgan.

610-yilda Muhammad (s.a.v.) 40 yoshga to‘lganida Ramazon oyining 27-kunida Makka shahrining Nur tog‘idagi “Hiro” g‘orida unga ilk vahiy kelganligi islom manbalarida qayd etilgan.

605-yil Ka‘bani ta‘mirlash jarayonida qabilalar o‘rtasida “Hajarul-Asvad” (“Qora tosh”)ni o‘z o‘rniga qo‘yish borasida janjal chiqdi.

622-yilda musulmonlarning Makkadan Madinaga ko‘chishi hijriy yil hisobiga asos qilib olingan.

632-yilda Muhammad (s.a.v.) va musulmonlar haj ibodatini amalga oshirdilar. “Vidolashuv haji”dan Madinaga qaytgach, Muhammad (s.a.v.) shu yili 27-mayida 63 yoshda vafot etdi.

656-yilda xorijiylik yo‘nalishi yuzaga keldi.

661-yilda xorijiylik xalifa Ali ibn Abu Tolibga suiqasd uyushtirib, qatl qilganlar.

VIII-IX asrlarga kelib sunniylik doirasida shariat mazhablari – hanafiylik, molikiylik, shofiiylik va hanbaliylik yuzaga kelgan.

IX-XI asrlarda “Baytul-hikma”, ya‘ni “Donishmandlik uyi” degan nom bilan atalgan ilm maskani shuhrat qozongan.

797-yilda Ahmad Farg‘oniy tavallud topdi.

1690-yil Gdanskda polyak astronomi Yan Geveliy chop ettirgan “Yulduzlar osmonining atlası”dagi ikkita gravvyurada o‘sha davrning mashhur astronomlari orasidan Ulug‘bekka faxrli o‘rin bergan.

861-yilda Al-Farg‘oniy Qohira yaqinidagi Ravzo orolida nilometr – Nil daryosi suvi sathini belgilovchi uskuna yasagan.

1886-yili qabul qilingan “Turkiston o‘lkasini boshqarish haqidagi Nizom»da mavjud vaqf mulklarini rasmiylashtirish uchun qisqa muddat (1887-yil 1-iyulga qadar) berilib, hujjatlari rasmiylashtirib ulgurilmagan vaqf mulklari davlat ixtiyoriga o‘tkazilgan.

1880- 1890-yillarda mintaqada pravoslav jamoalari shakllandi. Ular uchun pravoslav cherkovlari qurildi.

1918-yil noyabrda sovet hukumatining ko‘rsatmalari asosida masjid va madrasalar yoppasiga yopila boshladi.

1929-yil 8-aprelda sovet hukumatining cherkov va masjidlarning daromadini nazorat qilishni kuchaytirish to‘g‘risidagi qarori qabul qilindi.

1929-1939-yillar orasida faqat birgina O‘zbekistonning o‘zida 14 ming masjid yopilib, buzib tashlangan.

1920-1930-yillarda deyarli barcha katolik ibodatxonalarini yopildi.

1943-yilda Ichki ishlar vazirligi qoshida Rus pravoslav cherkovi ishlari vakilligi, 1944-yilda barcha dinlar uchun mas‘ul “Din ishlari bo‘yicha vakillik” tashkil qilindi.

miloddan avvalgi 2-mingyillik oxiri va 1-mingyillikda qadimiy turkiy xalqlarning diniy e'tiqodlaridan biri Tangrichilik vujudga kelgan.

miloddan avvalgi 2-mingyillikda Yaqin Sharqda dunyodagi eng qadimiy milliy dinlardan biri yahudiylik paydo bo'lgan.

1990-yilda hadis ilmining yirik namoyandalaridan biri Abu Iso Termiziyning 1200 yilligi, 1993-yilda tasavvuf ilmining yirik namoyandasi, buyuk bobomiz Sayyid Bahouddin Naqshbandning 675 yilligi, muhaddislar sultoni, ulug' bobomiz Imom Buxoriy tavalludining 1220 yilligi, 1998-yilda 1225 yilligi nishonlandi.

2000-yilda Samarqand shahrida Imom Moturidiy tavalludining 1130 yilligi nishonlandi.

1999-yil 7-aprel kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Vazirlar Mahkamasi huzurida Toshkent islom universitetini tashkil etish to'g'risidagi farmoni e'lon qilindi.

1995-yilning oktabr oyida Toshkent shahrida "Bir samo ostida" shiorida xalqaro musulmon-xristian konferensiyasi o'tkazildi.

2007-yilda Islom Konferensiyasi Tashkiloti qoshidagi Fan, ta'lim va madaniyat masalalari bo'yicha muassasasi (ISESCO) tomonidan Toshkent shahri "Islom madaniyatining poytaxti" deb e'lon qilindi.

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari.

A2, A2+

Kommunikativ kompetensiya:

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya olish va javob beradi;

ijtimoiy moslasha oladi, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o'z pozitsiyasini himoya qila biladi, uni ishontira biladi;

turli ziddiyatli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqaradi, muammo va kelishmovchiliklarni hal etishda zarur (konstruktiv) bo'lgan qarorlarni qabul qila oladi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud tarix faniga oida axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audiovideo yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana oladi;

media vositalardan zarur bo'lgan axborotlarni izlab topa olish, saralaydi, qayta ishlaydi, uzatadi, saqlaydi, xavfsizligini ta'minlaydi va foydalanishda mediamadaniyatga rioya qiladi;

ma'lumotlar bazasini yarata oladi, asosiylarini tanlay oladi va ularni tahlil qila biladi;

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirib boradi, jismoniy, ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intiladi;

o'z xatti-harakatini adekvat baholaydi, o'zini nazorat qila biladi, halollik, to'g'rilik kabi sifatlarga ega bo'ladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

Jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etadi va faol ishtirok etadi;

o'zining fuqarolik burch va huquqlarini biladi, unga rioya qiladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'ladi;

badiiy va san'at asarlarini tushunadi, ta'sirlana oladi;

orasta kiyinadi, yurish-turishda madaniy me'yorlarga va sog'lom turmush tarziga amal qiladi,

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va h.k.) biladi, unga hurmat bilan munosabatda bo'ladi;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qiladi;

xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asraydi, ta'lim muassasasida va jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shartsharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'ladi hamda foydalana oladi.

Mavzularni o'rganish uchun – 26 soat

Nazorat ishlari uchun – 1 soat

Takrorlash uchun – 4 soat

Manbalar bilan ishlash – 3 soat

Jami: 34 soat

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbek xalqining shakllanishi jarayoni. Karim Shoniyozov. "Sharq" nashriyot – matbaa aktsiyadorlik kompaniyasi."Sharq" nashriyot - matbaa aktsiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati – 2001 yil.
2. Tarix o'qitish metodikasi. "TURON- IQBOL" nashriyoti, 2001 yil.
3. Jahon tarixining muhim sanalari. "O'zbekiston" NMIU, 2011 yil.
4. O'zbekiston tarixining muhim sanalari. "O'ZBEKISTON" NMIU, 2012 yil.
5. O'zbekistonda davlat va din munosabatlari: Diniy tashkilotlar, oqimlar, mafkuraviy kurashning dolzarb yunalishlari. "Toshkent islom universiteti" nashriyot –matbaa birlashmasi, 2014 yil.
6. O'zbekiston Respublikasining 1997 yil 29 avgustdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
7. O'zbekiston Respublikasining 1997 yil 29 avgustdagi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida" gi Qonuni.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 16 avgustdagi "Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida" gi 390-sonli Qarori.
9. O'zbekiston Respublikasining 2004 yil 21 maydagi "2004-2009 yillarda Maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi to'g'risida"gi PF-3431.
10. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirli va Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2010 yil 1 iyuldagi "Umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida o'qitiladigan umumta'lim fanlari hamda oliy ta'limda davom ettiriladigan fanlar dasturlari uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash to'g'risida" gi 6/2/4/1-sonli qo'shma hay'at majlisi qarori.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrdagi "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-1875-sonli qarori.
12. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2013 yil 8 maydagi "Uzluksiz ta'lim tizimining chet tillar bo'yicha davlat ta'lim standartini tasdiqlash to'g'risida"gi 124-sonli qarori.
13. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi "Umumiy o'rta ta'lim va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 187-son qarori.
14. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 15 martdagi "Umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida" gi 140-sonli qarori.
15. Internet saytlari yoziladi. Lex.uz. ZioNET.uz. rtm.uz (Singapur, Koreya va h.k. tajribasi)
16. O'tkazilgan Forum tavsiyalari "Ijtimoiy fanlarni o'qitish va ma'naviy-ma'rifiy ishlarni takomillashtirishda o'quv-tarbiya jarayonining sifat va samaradorligi: muammolar va yechimlar". 2017 yil. 24-25 mart kunlari.

**Umumiy o'rta ta'limning Tarix fanidan o'quvchilarda
kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv dasturlarini
ishlab chiqish bo'yicha ijodiy guruhi**

T/r	Ismi va familiyasi	Ish joyi va lavozimi
1	Yaxshiyev Anvar Jo'raqulovich	O'zbekiston davlat soliq akademiyasi "O'zbekiston tarixi" kafedrasini mudiri. t.f.dotsent
2	Zamonov Akbar Turg'unovich	O'zbekistonning eng yangi tarixi masalalari bo'yicha muvofiqlashtiruvchi metodik markazi bo'lim boshlig'i.
3	Mavlonov O'ktam	Abdulla Avloniy nomidagi XTXQTMOMI kafedra mudri
4	Raximjonov Durbek Obidjonovich	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Toshkent Islom universiteti o'qituvchisi
5	Akramova Surayyo	TDSHI qoshidagi Olmazor akademik litseyi kafedra mudiri
6	Narziyev Nabijon Normurodovich	Toshkent shahar XTXQTMOI katta o'qituvchisi
7	Krasilov Andrey Vasilovich	Yashnobod tuman 307 –sonli umumiy o'rta ta'lim maktab tarix fani o'qituvchisi
8	Qurbonova Nigora Mannopovna	Toshkent shahar Yashnobod tumani 255-sonli umumta'lim maktab tarix fani o'qituvchisi
EKSPERT GURUHI		
1	Xodjayev Begzod Xudayberganovich	A.Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti pedagog qadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi direktori, t.f.n.
2	Polvonov Jo'rabek Ne'matovich	O'zbekiston Davlat Jismoniy tarbiya institutining tarix fani o'qituvchisi.
3	Tillaboyev Soyibjon Bakievich	Nizomiy nomidagi TDPU Milliy istiqloq g'oyasi kafedra katta o'qituvchisi

6-§. Davlat va huquq asoslari (Huquqshunoslik) fani
Umumiy oʻrta taʼlim muassasalarida davlat va huquq asoslari va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi muassasalarida huquqshunoslik fanini oʻrganish bosqichlari

Taʼlim bosqichi	Bitiruvchilar	Standart darajasi	Daraja nomlanishi
Umumiy oʻrta taʼlim	Umumtaʼlim maktablarining 8-sinf bitiruvchilari	A1	Davlat va huquq asoslari fanini oʻrganishning boshlangʻich darajasi
	Umumtaʼlim maktablarining 9-sinf bitiruvchilari	A2	Davlat va huquq asoslari fanini oʻrganishning tayanch darajasi
	Davlat va huquq asoslari fani chuqur oʻrganiladigan ixtisoslashtirilgan umumtaʼlim maktablarining 9-sinf bitiruvchilari	A2+	Davlat va huquq asoslari fanini oʻrganishning kuchaytirilgan tayanch darajasi
Oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi	Oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi muassasalari bitiruvchilari	B1	Huquqshunoslik fanini oʻrganishning umumiy darajasi

Davlat va huquq asoslari va huquqshunoslik fanlarini oʻqitishning maqsad va vazifalari

Davlat va huquq asoslari va huquqshunoslik fanlarini oʻqitishning maqsadi:

davlat va huquq asoslari fani oʻquvchilarga huquqiy bilimlar berish orqali ularda huquqiy ong va huquqiy tafakkurni shakllantirish;

oʻquvchilarda huquqiy madaniyatni yuksaltirish, ularda tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat

oʻquvchilarda tayanch huquqshunoslik faniga oid umumiy kompetensiyalarni shakllantirishdan iboratdir

Davlat va huquq asoslari va huquqshunoslik fanlarini oʻqitishning asosiy vazifasi:

oʻquvchilarda konstitutsiyaviy burch, majburiyatlarni bilish va ularga rioya qilish koʻnikmasini hosil qilish;

oʻquvchilarda oʻz xatti-harakatlarini belgilangan meʼyorlar doirasida tartibga solish va boshqara olishni tarbiyalashdan iborat.

Umumiy oʻrta taʼlimi muassasalarida davlat va huquq asoslari va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi muassasalarida huquqshunoslik fani boʻyicha taʼlim muassasalari bitiruvchilariga qoʻyiladigan malaka talablari

1. Huquqiy ongga ega boʻlish kompetensiyasi

A1

Konstitutsiya, davlat, huquq, burch, majburiyat, fuqaro, inson, qonun, axloq, odob kabi huquqiy tushunchalarning mazmunini bila oladi;

huquq va huquqqa zidlik haqida maʼlumot bera oladi;

axloq va huquq qoidalarini biladi;

bola huquqlari, voyaga yetmaganlik, mehnat huquqi, oila huquqi, fuqarolik huquqi kabi tushunchalarning mazmunini bila oladi.

A2

Jamiyat, davlat va huquqning paydo bo'lishi, huquqbuzarlik va ularning belgilari haqida ma'lumot bera oladi;

inson va fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va burchlarini biladi;

hokimiyat va uning bo'linish prinsiplari, belgilari, fuqarolik jamiyati, huquqiy davlat va uning asoslarini tushuntira oladi;

O'zbekiston Respublikasi fuqarolik, mehnat, ma'muriy va jinoyat qonunchiligida belgilangan voyaga yetmaganlarga oid huquqlarni va cheklovlarni biladi;

O'zbekiston Respublikasining protsessual qonunchiligida belgilangan voyaga yetmaganlarning huquqlarini biladi;

huquq sohalari haqida ma'lumotga ega bo'ladi;

huquqiy voqea va hodisalarni idrok qiladi, tushunadi, tushuntirib bera oladi;

kundalik faoliyatida vujudga keladigan turli vaziyatlarni huquqiy jihatdan to'g'ri baholab, maqbul qaror qabul qila oladi.

A2+

huquq manbalarini biladi;

voyaga yetmaganlar bilan bog'liq ijtimoiy munosabatlarning huquqiy asoslarini tushuntira oladi;

huquqiy voqea va hodisalarni idrok qiladi, tushunadi, tushuntirib beradi.

B1

jamiyat, davlat, huquq, huquq sohalari, normativ-huquqiy hujjatlar mohiyati va belgilarini tushuntira oladi;

xalqaro umume'tirof etilgan konvensiyalarning mazmun-mohiyatini tushuntirib bera oladi;

davlat organlari va muassasalariga murojaat qilish tartibi va qoidalarini biladi;

tanlagan kasbining huquqiy asoslari haqida ma'lumot bera oladi;

o'z kasbiga oid normativ-huquqiy hujjatlar bilan ishlashni biladi.

2. Huquqiy madaniyatli bo'lish kompetensiyasi

A1

axloq va huquq qoidalariga amal qiladi;

fuqarolarning O'zbekiston Respublikasi [Konstitutsiyasi](#) va qonunlarida belgilangan huquqlarini hurmat qiladi;

huquqiy ko'nikma hosil qiladi;

huquqiy masalalar yuzasidan qonunchilikda belgilangan tartibda kichik maishiy bitimlarni tuza oladi.

A2

voyaga yetmaganlarga oid qonunchilikda belgilangan me'yorlarga rioya etadi;

o'quvchilarning ongi va tafakkurida inson va fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq, burch va majburiyatlariga rioya qilish refleksi shakllanadi (kundalik faoliyatiga aylanadi);

o'z xatti-harakatlarini huquq talablariga moslashtiradi;

qonunchilikda belgilangan tartibda o'z huquq va manfaatlarini himoya qila oladi;

korrupsiyaga qarshi toqatsizlikni namoyon eta oladi.

A2+

huquqiy qoidalarni bajaradi, huquqiy munosabatlarda ishtirok etadi;
huquqiy voqea va hodisalarga munosabat bildirishda huquqiy madaniyatini namoyon eta oladi.

B1

fuqarolik burchlari va majburiyatlarini anglaydi, ularga rioya qiladi;
huquq manbalaridan foydalana oladi;
o'z huquq va manfaatlarini qonuniy himoya qila oladi;
huquqiy voqea va hodisalarga oid to'g'ri xulosa chiqara oladi;
korrupsiyaning jamiyat hayotida salbiy oqibat ekanligi to'g'risidagi tushunchalarni biladi, unga qarshi kurashishga oid huquqiy normalar asosida korrupsiyaga qarshi kurashishni his qila olish ko'nikmasiga ega bo'ladi;
jamiyat va davlat hayotidagi siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etadi;
huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini amalga oshirishda to'g'ri qaror qabul qila oladi.

DAVLAT VA HUQUQ ASOSLARI FANIDAN
O‘QUV DASTURI
(8-9-SINF)
UQTIRISH XATI

Mamlakatimizda mustaqillik yillarida amalga oshirilgan keng ko‘lamli islohotlar milliy davlatchilik va suverenitetni mustahkamlash, xavfsizlik va huquq-tartibotni, davlatimiz chegaralari daxlsizligini, jamiyatda qonun ustuvorligini, inson huquq va erkinliklarini, millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglik muhitini ta‘minlash uchun muhim poydevor bo‘ldi, xalqimizning munosib hayot kechirishi, fuqarolarimizning bunyodkorlik salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratdi.

Globalashuv sharoitida inson ongi uchun kurash tobora kuchayib borayotgan davrda, jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish, diniy ekstremizm va terrorizmga, uyushgan jinoyatchilikning boshqa shakllariga qarshi kurashish bo‘yicha tashkiliy-amaliy choralarni kuchaytirish masalalari kun tartibidagi eng dolzarb masalalardan biri bo‘lib qoldi. Shu ma'noda mustaqillikning dastlabki yillarida boshlangan ishlarning matniiy davomi sifatida aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirish va huquqiy ongini oshirish masalalari ham alohida tamoiyl sifatida 2017 — 2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasida o‘z aksini topdi.

Davlat va huquq asoslari o‘quv fanini o‘qitishning o‘z oldiga qo‘ygan asosiy maqsadi o‘quvchilarning huquqiy madaniyatini yuksaltirishdan iboratdir.

Konstitutsiyaviy burch va majburiyatlarni bilishga hamda ularga rioya qilishga o‘rgatishdan iborat mazkur masalani amalga oshirishda ta‘lim-tarbiya jarayonida davlat va huquq asoslari fani mazmuniga oid huquqiy ong hamda huquqiy mananiyatga ega bo‘lish kompetensiyalarni shakllantirish orqali amalga oshiriladi.

Fanga oid kompetensiyalar orqali o‘quvchilarda kommunikativlik, axborot bilan ishlash, o‘z-o‘zini rivojlantirish, ijtimoiy faol fuqarolik, milliy va umummadaniy, matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyalari shakllantiriladi.

Davlat va huquq asoslari fani 8-sinf: “O‘zbekiston davlati va huquqi asoslari” (34 soat), 9-sinf: “Konstitutsiyaviy huquq asoslari” (34 soat)ni o‘z ichiga oladi. Quyi sinflarda; 1-4-sinflarda “Konstitutsiya alifbosi”(odobnoma, o‘qish, atrofimizdagi olam, tasviriy san‘at, musiqa, tarbiyaviy soat) mavzulari takibida (10 soatdan) jami 40 soat, V-VI-sinfda “Konstitutsiya olamiga sayohat” darslari “Vatan tuyg‘usi” fani dasturidagi takrorlash va umumlashtiruvchi mavzular hisobidan (17 soat), VII sinflarda esa, “Konstitutsiya olamiga sayohat” (sinflar kesimida 17 soat) maktab ixtiyoridagi soatlar hisobidan o‘qitiladi.

Shuningdek, me‘yoriy hujjatlarni yuritishda **tayanch** va **fanga oid kompetensiyalar** quyidagicha yozilishi tavsiya qilinadi.

I. TK-tayanch kompetensiya

7. TK1-kommunikativ kompetensiya
8. TK2-axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi
9. TK3-o‘zini-o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi
10. TK4-ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi
11. TK5-milliy va umummadaniy kompetensiya
12. TK6-matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi.

II. FK-fanga oid kompetensiyalar

1. FK1 - Huquqiy ongga ega bo‘lish kompetensiyasi
2. FK2 - Huquqiy madaniyatli bo‘lish kompetensiyasi.

8-SINF UCHUN

(34 soat)

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari: Kommunikativ kompetensiyasi:

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya olish va javob berish;

ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila bilish, uni ishontira bilish;

o‘rganilgan mavzuga oid umum tomonidan qabul qilingan atamalarning mazmunini bilish.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

Mavjud axborot manbalaridan foydalana olish;

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan qadriyatlarni (urf odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an‘analar va.h.k.) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo‘lish;

o‘zgalarning dunyoqarashi, diniy e‘tiqodi, milliy va etnik hususiyatlari, an‘ana va marosimlarini hurmat qilish;

ta‘lim muassasida qabul qilingan odob-axloq qidalariga rioya qilish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

jamiyatda bo‘layotgan voqya, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

ta‘lim jarayonida faol ishtirok etish.

O‘zini –o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirish;

ijtimoiy sohada qabul qilinayotgan mamlakat qonunlaridan xabardor bo‘lib borish;

fanga oid bilim, tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish;

o‘z hatti-harakatini adekvat baholash, o‘zini nazorat qila bilish, halollik, to‘g‘rilik kabi sifatlarga ega bo‘lish;

fanga oid bilimlarini boshqa fanlardan olgan bilimlari bilan bog'lay olish;
Matematik savodxonlik, fanva texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o'qiy olish va foydalanish.

I. BOB. JAMIYAT VA DAVLAT.

(8 soat)

1-mavzu: Kirish. Mustaqillik - bu huquqdir. (1 soat)

O'zbekiston Respublikasi - mustaqil davlat. O'zbekiston davlati va huquqi asoslari fanining o'ziga xos xususiyatlari, boshqa fanlar bilan o'zaro aloqasi.

2-mavzu: Jamiyat. (1 soat)

Jamiyat haqida tushuncha. Jamiyatning asosiy tarkibiy qismlari va tuzilishi. Inson va jamiyat.

3-mavzu: Davlat. (1 soat)

Davlat tushunchasi. Davlatning belgilari. Davlat shakli va uning tarkibiy tuzilishi. Yurtimiz mutafakkiralarining davlat haqidagi qarashlari.

4-mavzu: Davlat funksiyalari. (1 soat)

Davlat maqsadi, vazifalari. Davlat funksiyasi tushunchasi. Davlatning ichki va tashqi funksiyalari.

5-mavzu: Davlat boshqaruv shakli (1 soat)

Davlat boshqaruv shakli tushunchasi. Monarxiya va respublika shaklidagi davlatlar. Mutloq va cheklangan monarxiya davlatlari va ularning belgilari.

6-mavzu: Davlat tuzilish shakli (1 soat)

Davlat tuzilish shakli tushunchasi. Unitar va federativ davlatlar belgilari. Konfederatsiya.

7-mavzu: Siyosiy (rejim) tartibot (1 soat)

Siyosiy tartibot tushunchasi. Demokratik va g'ayridemokratik tartibot tushunchasi. Vakillik demokratiyasi va bevosita demokratiya. O'zbekiston Respublikasida demokratik tamoyillar.

8-mavzu: Davlat mexanizmi. (1 soat)

Davlat mexanizmi va uning tuzilishi. Davlat organlari. Davlat idorasi va muassasalari.

II BOB. FUQAROLIK JAMIYATI VA HUQUQIY DAVLAT.

(4 soat)

9-mavzu: Fuqarolik jamiyati. (1 soat)

Fuqarolik jamiyati tushunchasi. Fuqarolik jamiyatining belgilari. Fuqarolik jamiyati institutlari. Fuqarolik jamiyatida davlatning o'rni.

10-mavzu: O'zbekiston Respublikasida fuqarolik jamiyatining shakllanishi. (1 soat)

O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini barpo etishning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy - huquqiy asoslari. O'zbekistonda fuqarolik jamiyatining shakllanish jarayoni.

11-mavzu: Huquqiy davlat. (1 soat)

Huquqiy davlat tushunchasi. Huquqiy davlat belgilari.

12-mavzu: O‘zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati. (1 soat)

O‘zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati tizimining qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo‘linishi prinsipi..

III BOB. AXLOQ VA HUQUQ (7 SOAT)

13-mavzu: Huquqiy ong va huquqiy madaniyat. (1 soat)

Huquqiy ong tushunchasi va uning tuzilishi. Huquqiy negilizm va huquqiy idealizm. O‘zbekistonda aholini huquqiy madaniyatini yuksaltirish borasida olib borilayotgan islohotlar.

14-mavzu: Huquq. (1 soat)

Huquqning vujudga kelishi. Huquq tushunchasi. Huquqning funksiyalari.

15-mavzu: Huquq normasi. (1 soat)

Huquq normasi tushunchasi. Huquq normasining tarkibiy tuzilishi va turlari.

16-mavzu: Huquq tarmoqlari (sohalari). (1 soat)

Huquq sohasi tushunchasi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va huquq sohalari.

17-mavzu: Huquqiy munosabatlar va ularning tuzilishi. (1 soat)

Huquqiy munosabat tushunchasi. Huquqiy munosabatlarning sub'ektlari va ob'ektlari. Huquqiy munosabatlarning mazmuni. Sub'ektiv huquq va yuridik majburiyat. Huquqiy layoqat va muomala layoqati. Yuridik fakt.

18-mavzu: O‘zbekistonning huquq manbalari. (1 soat)

Huquq manbalari tushunchasi. Xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsiplari va normalari. Konstitutsiya, konstitutsiyaviy qonun, Qonunlar. Qonun osti hujjatlari. Xalqaro shartnomalar.

Amaliy mashg‘ulot (1 soat)

**IV-BOB. HUQUQBUZARLIK VA YURIDIK JAVOBGARLIK.
(3 SOAT)**

19-mavzu: Huquqbuzarlik. (1 soat)

Huquqbuzarlik tushunchasi. Huquqbuzarlikning asosiy belgilari. Ijtimoiy xavflilik. Huquqqa zidlik. Ayblilik, jazo, hulq-atvor qoidalari. Huquqbuzarlik turlari.

20-mavzu: Yuridik javobgarlik. (1 soat)

Huquqiy javobgarlik tushunchasi. Huquqiy javobgarlik turlari.

21-mavzu: Huquqni muhofaza qiluvchi davlat organlari. (1 soat)

Huquqni muhofaza qiluvchi organlar haqida tushuncha. Sud. Prokuratura. Militsiya. Tergov idoralari. Advokatura.

**V-BOB. VOYAGA YETMAGANLARNING HUQUQ VA BURCHLARI
(12 soat)**

22-mavzu: Fuqarolik huquqi (1 soat)

Fuqarolik huquqiy munosabatlar tushunchasi va turlari. Fuqarolik huquqi tushunchasi. Fuqarolik huquqlari va burchlarining kelib chiqish asoslari. Fuqarolik huquqining himoya qilinishi.

23-mavzu: Fuqaroning fuqarolik huquqiy holati (1 soat)

Fuqarolik huquqiy layoqati. Huquq layoqatining boshlanishi va tamom bo'lishi. Fuqarolarning muomala layoqati. Fuqarolik holati hujjatlari.

24-mavzu: Fuqarolik huquqining ob'ektlari. (1 soat)

Mol-mulk tushunchasi. Intellektual faoliyat natijalari. Bitimlar. Shartnoma tushunchasi. Voyaga yetmaganlar bilan tuziladigan shartnomalar va uning asosiy shartlari.

25-mavzu: Jinoyat qonunchiligi. (1 soat)

Jinoyat huquqining prinsiplari. Jinoyat qonunining vaqt bo'yicha amal qilish. Qonunning orqaga qaytish kuchi. Qonunning o'z kuchini yo'qotishi. Jinoyat va uning belgilari. Jinoyatning boshqa huquqbuzarliklardan farqlari.

26-mavzu: Voyaga yetmaganlarga oid jinoiy javobgarlikning o'ziga xos hususiyatlari. (1 soat)

Voyaga yetmaganlar jinoiy javobgarligining umumiy qoidalari. Voyaga yetmaganlarga nisbatan qo'llaniladigan jazo tizimi va turlari. Voyaga yetmaganlarga nisbatan jazo tayinlash.

27-mavzu: Jinoyat protsessual qonunchiligida voyaga yetmaganlarning jinoyatlariga doir ishlarning yuritilishi (2 soat)

Voyaga yetmagan ayblanuvchi, gumon qilinuvchini tergov qilish shartlari, isbotlanishi lozim bo'lgan holatlar. Tergov va so'roq vaqtida ishtirok etishi mumkin va shart bo'lgan shaxslar.

Voyaga yetmagan gumon qilinuvchi va ayblanuvchini so'roq qilish tartibi. Voyaga yetmagan ayblanuvchilarga qo'llaniladigan ehtiyot choralari Dastlabki tergovni tamomlash va voyaga yetmagan shaxsni ish materiallari bilan tanishtirish.

28-mavzu: Voyaga yetmaganlarning jinoiy harakatlarini sudda ko'rilishi. (1 soat)

Voyaga yetmaganlarning jinoyatlari haqidagi ishlarni sudda ko'rish tartibi. Sud tergovida voyaga yetmaganlarning ishtiroki. Voyaga yetmagan sudlanuvchiga nisbatan hukum chiqarish.

29-mavzu: Oila qonunchiligida voyaga yetmaganlarning huquq va majburiyatlari. (1 soat)

Bolaning oilada yashash va tarbiyalanish huquqi. Bolalarning huquq va manfaatlarini himoya qilish bo'yicha ota-onaning huquq va majburiyatlari. Oilada bola manfaatlari. Oilada voyaga yetmaganlarning mulkiy huquqlari. Bolalarning turar joyga bo'lgan huquqi.

30-mavzu: Mehnat qonunchiligida voyaga yetmaganlarning huquqlari. (1 soat)

Mehnatga oid huquqiy munosabatlarda voyaga yetmaganlarning huquqlari. Voyaga yetmaganlarning mehnatiga haq to‘lash, ularning ish vaqti va dam olish vaqti. Xalqaro huquqda voyaga yetmaganlarning mehnat qilish huquqi.

Nazorat ishi 1 soat
Takrorlash 1 soat

Mavzularni o‘rganish uchun- 31 soat
Nazorat ishi uchun- 1 soat
Takrorlash uchun- 1 soat
Amaliy mashg‘ulot uchun- 1 soat

O‘quvchilarda shakllangan fanga oid kompetensiyalar elementlari:

1. Huquqiy ongga ega bo‘lish kompetensiyasi:

axloq va huquq qoidalarini bir-biridan farqlay oladi;

oila-jamiyat-davlat oldidagi huquq, burch va majburiyatlarini bila oladi;

davlat hokimiyati, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi, sud hokimiyati, davlat boshlig‘i, haqida tushunchaga ega bo‘ladi.

huquqbuzarlik, ayb, ayb shakllari, huquqbuzarlikning tarkibiy elementlari, turlari, huquq sohalari, huquqni muhofaza qiluvchi davlat organlari haqida ma'lumot bera oladi;

shartnoma, bitm, shartnoma shartlari, fuqarolik, turar joyga bo‘lgan huquq, mehnat shartnomasi, ish vaqti, ish vaqti, dam olish vaqti, jinoyat, jinoyat belgilari, isbotlash, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, jazo, jazo turlari haqida ma'lumot bera oladi.

2. Huquqiy madaniyatli bo‘lish kompetensiyasi

O‘zbekiston Respublikasi Davlat hokimiyatini tashkil etishning huquqiy asoslari, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 77-117-moddalarini mazmunini biladi;

ta'lim muassasasida qabul qilingan odob-axloq qoidalarini hurmat qiladi va ularga itoat etadi:

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasining tuzilishini biladi;

O‘zbekiston Respublikasining “Normativ huquqiy hujjatlar to‘g‘risida”gi Qonunlarni biladi, qonunlarga itoat etadi;

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 15-17, 16-27, 106-116, 118-121-moddalari mazmunini biladi, qonunlarga itoat etadi;

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 24-31, 36-42, 47-50, 54, 64-66-moddalarining, O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksi, O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat protsessual Kodeksi, O‘zbekiston Respublikasi Oila Kodeksi, O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodekslarining voyaga yetmagan shaxslarning huquqiy holatlarini belgilovchi qoidalarining mazmunini biladi, qonunlarga itoat etadi;

oila-jamiyat-davlat oldidagi huquq, burch va majburiyatlarini bajaradi;

o‘z xatti-harakatlarini huquq talablariga moslashtiradi;

huquqiy hodisalarga nisbatan o‘zining munosabatini bildiradi.

O'quvchilarda shakllangan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiyasi:

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya oladi va javob beradi;

ijtimoiy moslasha oladi, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o'z pozitsiyasini himoya qila biladi, uni ishontira biladi;

o'rganilgan mavzuga oid umum tomonidan qabul qilingan atamalarning mazmunini biladi

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

Mavjud axborot manbalaridan foydalana oladi;

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va.h.k.) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo'ladi;

o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qiladi;

ta'lim muassasida qabul qilingan odob-axloq qidalariga rioya qiladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

jamiyatda bo'layotgan voqya, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etadi;

ta'lim jarayonida faol ishtirok etadi.

O'zini-o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantiradi;

ijtimoiy sohada qabul qilinayotgan mamlakat qonunlaridan xabardor bo'lib boradi;

fanga oid bilim, tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib boradi;

o'z xatti-harakatini adekvat baholaydi, o'zini nazorat qila biladi, halollik, to'g'rilik kabi sifatlarga ega bo'ladi;

fanga oid bilimlarini boshqa fanlardan olgan bilimlari bilan bog'lay oladi;

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o'qiy oladi va foydalana oladi.

9-SINF UCHUN

(A2:34 soat, A2+: 34 soat)

Kommunikativlik kompetensiyasi:

A2

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya olish va javob berish;

ijtimoiy moslashuvchanlik, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

A2+

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o'z pozitsiyasini himoya qila bilish, uni ishontira bilish;

o'rganilgan mavzuga oid umum tomonidan qabul qilingan atamalarning mazmunini bilish.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

mavjud axborot manbalaridan foydalana olish;

axborotga ega bo'lish, uni tasarruf etish va uni tarqatish qoidalariga rioya qilish.

A2+

Turli axborot manbalaridan Xuquq faniga oid ma'lumotlarni izlab topish va saralay olish;

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

A2

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va.h.k.) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo'lish;

o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish;

A2+

Diniy e'tiqodi, milliy qadriyatlar va marosimlarini hurmat qilish;
ta'lim muassasasida qabul qilingan odob-axloq qidalariga rioya qilish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

A2

jamiyatda bo'layotgan voqya, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

ta'lim jarayonida faol ishtirok etish.

A2+

Atrofda bo'layotgan voqya, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etadi;

ta'lim jarayonida faol ishtirok etadi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A2

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirish;

ijtimoiy sohada qabul qilinayotgan mamlakat qonunlaridan xabardor bo'lib borish;

fanga oid bilim, tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish;

A2+

o'z xatti-harakatini adekvat baholash, o'zini nazorat qila bilish, halollik, to'g'rilik kabi sifatlarga ega bo'lish;

fanga oid bilimlarini boshqa fanlardan olgan bilimlari bilan bog'lay olish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A2, A2+

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o'qiy olish va foydalanish.

I-BO'LIM. KONSTITUTSIYA-DAVLATNING ASOSIY QONUNI (5 soat)

1-mavzu: Konstitutsiyaviy huquq. (1 soat)

Konstitutsiyaviy huquq tushunchasi. Konstitutsiyaviy huquqning boshqa huquq sohalari bilan o'zaro bog'liqligi. Konstitutsiyaviy huquq asoslari.

2-mavzu: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi yaratilishining asosiy omillari. (1 soat)

O'zbekistonda davlat mustaqilligining huquqiy asoslari. Konstitutsiyani qabul qilish zarurati. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi. Konstitutsiyaning belgilari.

3-mavzu: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining moddalari va xususiyatlari. (1 soat)

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining tuzilishi. Muqaddima. Konstitutsiyada e'lon qilingan umuminsoniy qadriyatlar: inson huquq va erkinliklarining ustuvorligi, fuqarolar tinchligi va milliy totuvlikka intilish, diniy bag'rikenglik. Konstitutsiyaning o'ziga xos hususiyatlari.

4-mavzu: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining asosiy prinsiplari. (1 soat)

Davlat suvereniteti. Davlat ramzlari. O'zbekiston Respublikasi – mustaqil suveren davlat. Demokratiya – xalq hokimiyatchiligi. Konstitutsiyaviy prinsiplar.

5-mavzu: O'zbekiston Respublikasining tashqi siyosati. (1 soat)

O'zbekiston Respublikasi xalqaro hamjamiyatning to'laqonli a'zosi. O'zbekiston tashqi siyosatining asosiy prinsiplari. O'zbekistonning xalqaro tashkilotlardagi ishtiroki.

II-BO'LIM. INSON VA FUQAROLARNING ASOSIY HUQUQLARI, ERKINLIKLARI VA BURCHLARI (9 soat)

6-mavzu: Inson va fuqarolar huquqlari, erkinliklari va burchlari. (1 soat)

Inson va davlatning o'zaro bog'liqligi. Inson huquqlariga oid xalqaro va milliy qonunchilik. Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari.

7-mavzu: O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligi. (1 soat)

Fuqarolik tushunchasi. Fuqarolikka qabul qilish asoslari va uni to‘xtatish shartlari. O‘zbekiston fuqarosining huquqiy maqomi. Chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning huquqiy maqomi.

8-mavzu: Inson va fuqarolarning shaxsiy huquq va erkinliklari. (1 soat)

Yashash huquqi. Erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqi. Qadr-qimmat va shaxsiy hayotga tajovuzdan himoyalanih huquqi. Turar joy dahlsizligi. Vijdon erkinligi.

9-mavzu: Siyosiy huquqlar. (1 soat)

Siyosiy huquq tushunchasi. O‘zbekiston fuqarolarining saylov huquqi, siyosiy partiyalar, kasaba uyushmalari va jamoat birlashmalariga uyushish huquqi. Yig‘ilishlar va namoyishlar o‘tkazish erkinligi.

10-mavzu: Ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy huquqlari. (2 soat)

Ijtimoiy va iqtisodiy huquqlar tushunchasi. Mulkdor bo‘lish huquqi. Mehnat qilishi va erkin kasb tanlash huquqi. Voyaga yetmaganlarning mehnatini muhofaza qilish. Ijtimoiy ta‘minot olish huquqi. Ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi.

11-mavzu: Inson huquq va erkinliklarining kafolatlari. (1 soat)

Konstitutsiya va qonunlarda inson huquq va erkinliklari kafolatlari. Konstitutsiya va qonunlarda inson huquq va erkinliklari kafolatlarining ta‘minlanishi.

12-mavzu: O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarining konstitutsiyaviy burchlari. (1 soat)

Konstitutsiyaviy burch va majburiyat tushunchasi. Huquq va burchlar birligi. Qonun oldida barchaning tengligi. Konstitutsiyaviy huquq va burchlarni buzganlik uchun javobgarlik.

Takrorlash (1 soat)

III-BO‘LIM. SHAXS - JAMIYAT VA DAVLAT. (14 SOAT)

13-mavzu: Jamoat birlashmalari va ommaviy axborot vositalari faoliyati. (1 soat)

Jamoat birlashmalari tushunchasi. Jamoat birlashmalarini tashkil etish va faoliyatining huquqiy asoslari. O‘zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalari.

14-mavzu: Siyosiy partiyalar. (1 soat)

Demokratik huquqiy davlatda siyosiy partiyalarning o‘rni. Yakka partiyaviylik va ko‘ppartiyavilik tizimlari. O‘zbekiston Respublikasida ko‘p partiyaviylik tizimining shakllanishi.

15-mavzu: Oila – jamiyatning asosiy bo‘g‘ini. (1 soat)

Oila davlat himoyasida. Jamiyatda oila. Oilaning jamiyat oldidagi asosiy huquq va burchlari. Ota-onalar va farzandlarning huquq va burchlari. Nikoh tuzish shartlari.

16-mavzu: O‘zbekiston Respublikasining ma'muriy-hududiy tuzilishi (1 soat)

O‘zbekiston Respublikasining ma'muriy-hududiy tuzilishi. Viloyatlar, shaharlar, tumanlar, qishloqlar, ovullar, ularning hududiy tuzilishi va o‘ziga xos xususiyatlari.

17-mavzu: O‘zbekiston Respublikasi davlat hokimiyatining tashkil etilishi. (1 soat)

O‘zbekiston Respublikasida davlat xokimiyati tizimi. Davlat hokimiyatning bo‘linish prinsipi. O‘zbekistonda davlat hokimiyati organlari.

18-mavzu: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi va uning vakolatlari. (1 soat)

Oliy Majlis va uning tarkibini shakllantirish tartibi. Oliy Majlis palatalarining mutlaq vakolatlari. Qonunchilik jarayoni va uning bosqichlari.

19-mavzu: O‘zbekiston Prezidenti. (2 soat)

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti – davlat boshlig‘i. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining vakolatlari. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentini saylash tartibi.

20-mavzu: O‘zbekiston Respublikasida ijro etuvchi hokimiyat. (1 soat)

Vazirlar Mahkamasi – mamlakat hukumati. Hukumat tarkibi. Bosh vazir va uning vakolatlari. Hukumat faoliyatining asosiy yo‘nalishlari.

21-mavzu: Mahalliy davlat hokimiyati organlari. (1 soat)

Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar kengashlari. Viloyat, tuman va shahar hokimliklari. Hokimning huquqiy holati.

22-mavzu: Fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlari (1 soat)

Fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlari tushunchasi. Fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlari faoliyatining huquqiy asoslari. Fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlarining tarkibiy tuzulmasi.

23-mavzu: O‘zbekiston Respublikasida sud hokimiyati. (1 soat)

O‘zbekiston Respublikasida sud tizimi. Konstitutsiyaviy sud. Oliy sud va uning takribi. Oliy sudylar Kengashi.

24-mavzu: O‘zbekiston Respublikasida sud faoliyatini tashkil etish. (1 soat)

O‘zbekiston Respublikasida sudlar faoliyatining huquqiy asoslari. Odil sudlovni amalga oshirishdagi asosiy tamoyillar. Sud'yalarning huquq va majburiyatlari.

Amaliy mashg‘ulot uchun- 1 soat

IV-BO‘LIM. KONSTITUTSIYA – MAMLAKATDA DEMOKRATIYANI RIVOJLANTIRIS‘H KAFOLATI. (6 SOAT)

25-mavzu: O‘zbekiston Respublikasida saylov tizimi. (1 soat)

O‘zbekiston Respublikasida saylov tizimi. Saylov jarayoni va demokratik prinsiplar. Referendum va uni o‘tkazish tartibi. Saylov huquqini buzganlik uchun javobgarlik.

26-mavzu: O‘zbekiston Respublikasining Prokuraturasi. (1 soat)

O‘zbekiston Respublikasida prokuratura tizimi. Prokuror – qonun himoyachisi. Prokuratura organlarining tuzilishi.

27-mavzu: O‘zbekiston Respublikasida moliya va kredit. (1 soat)

Huquq va iqtisodiyotning o‘zaro bog‘liqligi. O‘zbekiston Respublikasining moliya va pul-kredit tizimi. Soliqlar. Davlat byudjeti.

28-mavzu: Konstitutsiyaga o‘zgartirishlar kiritish tartibi. (1 soat)

Konstitutsiyaga o‘zgartirish kiritish zarurati. Konstitutsiyaga o‘zgartirish kiritish tartibi va xalqaro tajriba.

Nazorat ishi. 1 soat

Takrorlash 1 soat

Mavzularni o‘rganish uchun- 30 soat

Nazorat ishi uchun- 1 soat

Takrorlash uchun- 2 soat

Amaliy mashg‘ulot uchun- 1 soat

O‘quvchilarda fanga oid quyidagi kompetensiyalar shakllantiriladi:

1. Huquqiy ongga ega bo‘lish kompetensiyasi:

A2

Axloq va huquq qoidalarini bir-biridan farqlay oladi;
xalqaro va milliy hujjatlarning farqini bila oladi;

inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinlik, burch, shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar, ijtimoiy ta'minot olish huquqini biladi;

ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi, inson huquqlari va erkinliklarining kafolatlari, konstitutsiya, qonun, huquq va erkinlik, konstitutsiyaviy burch, majburiyat, mudofaa, xavfsizlik kabi huquqiy atamalar haqidagi savollarga javob bera oladi;

oila-jamiyat-davlat oldidagi huquq, burch va majburiyatlarini bila oladi.

A2+

fuqaro, jamiyat, demokratik jamiyat, davlat, axloq, huquq, qonun, saylov demokratik prinsiplar, kabi huquqiy atamalar haqida tasavvurga ega bo'ladi, oddiy huquqiy savollarga javob bera oladi;

xalqaro va milliy hujjatlarning farqini bila oladi;

inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinlik, burch, shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar, ijtimoiy ta'minot olish huquqini biladi;

ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi, inson huquqlari va erkinliklarining kafolatlari, konstitutsiya, qonun, huquq va erkinlik, konstitutsiyaviy burch, majburiyat, mudofaa, xavfsizlik kabi huquqiy

2. Huquqiy madaniyatli bo'lish kompetensiyasi:

A2

Quyidagi qonunlar va qoidalarining mazmunini biladi:

“O‘zbekiston Respublikasining “Davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasini qabul qilish to‘g‘risida”gi,

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilingan kuni umumxalq bayrami deb e'lon qilish to‘g‘risida”gi,

O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasining Davlat bayrog‘i to‘g‘risida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasi Davlat gerbi to‘g‘risida”giva “O‘zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi to‘g‘risida”gi;

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksinin 159-moddasi,

O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasining Tashqi siyosiy faoliyati konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi,

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 18, 242—248va 558-moddalarining;

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 18-31-52-moddalari;

O‘zbekiston Respublikasining “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi,

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining V bo‘limiga tegishli bo‘lgan, O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksinin 199, 202—204-moddalari;

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 56-61, 67, 76-77, 89-93, 112, 117-moddalari;

O‘zbekiston Respublikasining “Fuqarolar saylov huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi;

“O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to‘g‘risida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to‘g‘risida”gi,

“Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylov to‘g‘risida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi to‘g‘risida”gi qonunlari,

O‘zbekiston Respublikasining “Sudlar to‘g‘risida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy sudi to‘g‘risida”gi,

O‘zbekiston Respublikasining “Mahalliy davlat hokimiyati to‘g‘risida”gi

“Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar kengashlariga saylov to‘g‘risida”gi,

O‘zbekiston Respublikasi “Normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risida”gi;

“O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to‘g‘risida”gi;

“O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to‘g‘risida”gi;

“Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylov to‘g‘risida”gi;

“O‘zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi to‘g‘risida”gi qonunlarning mazmunini biladi;

oila-jamiyat-davlat oldidagi huquq, burch va majburiyatlarini bajaradi;

o‘z xatti-harakatlarini huquq talablariga moslashtiradi.

A2+

O‘zbekiston Respublikasining “Davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasini qabul qilish to‘g‘risida”gi,

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilingan kunni umumxalq bayrami deb e‘lon qilish to‘g‘risida”gi,

O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasining Davlat bayrog‘i to‘g‘risida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasi Davlat gerbi to‘g‘risida”giva “O‘zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi to‘g‘risida”gi;

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksinin

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 56-61, 67, 76-77, 89-93,112, 117-moddalari;

O‘zbekiston Respublikasining “Fuqarolar saylov huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi;

“O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to‘g‘risida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to‘g‘risida”gi,

“Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylov to‘g‘risida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi to‘g‘risida”gi qonunlari,

O‘zbekiston Respublikasining “Sudlar to‘g‘risida”gi,

“O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy sudi to‘g‘risida”gi,

O‘zbekiston Respublikasining “Mahalliy davlat hokimiyati to‘g‘risida”gi

“Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar kengashlariga saylov to‘g‘risida”gi,

O‘zbekiston Respublikasi “Normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risida”gi;

“O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to‘g‘risida”gi;
“O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to‘g‘risida”gi;
“Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylov to‘g‘risida”gi;
“O‘zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi to‘g‘risida”gi qonunlarning mazmunini biladi;

DAVLAT VA HUQUQ ASOSLARI FANI
VOYAGA YETMAGANLARNIN HUQUQ, BURCH VA
MASULIYATLARI
(A2+: 34-soat)

1-mavzu. Inson huquqlari uchun kurashish kerak. (1 soat)

Inson qadr-qimmati. Qonunlarga bo‘lgan ehtiyoj. Birlashgan Millatlar Tashkiloti va uning vazifalari. Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi.

2-mavzu. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. (2 soat)

Birlashgan Millatlar Tashkiloti va uning vazifalari. BMTning mahkamalari va ular tomonidan amalgam oshiriladigan vazifalar. BMTga a'zo mamlakatlar amal qilishi lozim bo‘lgan tamoyillar. O‘zbekiston Respublikasi va Birlashgan Millatlar tashkiloti.

3-mavzu. Erkinlik va tenglik.(2 soat)

Erkinlik va tenglik tushunchalari. Irqiy kamsitishning hamma shakllarini tugatish haqida Konvensiya. Inson huquqlarining to‘liq namoyon bo‘lishiga to‘sqinlik qilishi mumkin bo‘lgan salbiy omillar.

4-mavzu Qonun oldida tenglik.(1 soat)

Tenglik. Birlashgan Millatlar Tashkilotining nizomida katta va kichik millatlar tengligi haqida. Qonun ustuvorligi ta'minlanishi bilan insonlar o‘rtasidagi tenglikning aloqadorligi.

Amaliy mashg‘ulot. (1 soat)

5-mavzu. Kamsitmaslik tamoili. (1 soat)

Irqchilik. Kamsitishlar. Bola mehnatining yomon shakllari. O‘zbekiston Respublikasida fuqarolarning teng huquqliligi.

Amaliy mashg‘ulot .(1 soat)

6-mavzu.Erkin ko‘chib yurish va boshpana huquqi. (2 soat)

Yashash joyi. Turar-joy turlari. Turar-joyga bo‘lgan huquqlar. Erkin ko‘chib yurish huquqi.

7-mavzu.Huquq va burch.(2 soat)

Inson huquqlari tushunchasi. Burch. Huquqlar bilan burchlarning o‘zaro bog‘liqligi. Xalqaro va milliy qonunlarda keltirilgan asosiy burchlar.

8-mavzu. Odil sudlov huquqi.(2 soat) Odil sudlov va uni amalgam oshirish. udlarning menaqilligi. Jinoyat sodir etganlikda ayblanayotgan shaxsgadoir huquqlar. Odil sudlovni amalga oshirishda sud idoralarining faoliyati.

9-mavzu. Farovon turmush darajasiga erishish huquqi. (2 soat)

Insonlarning turmush darajasi. Farovonlikni ta'minlovchi eng asosiy xususiyatlar.

10-mavzu. Ijtimoiy himoya huquqi.(2 soat)

Mamlakatimizdagi ijtimoiy tizimi va uning vazifalari. Har bir insonning ta'minlanish huquqiga. Davlat tomonidan amalga oshiriladigan ijtimoiy himoya turlari. Ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarga davlatdan tashqari ko'rsatiladigan yordam.O'zbekiston Respublikasi Aholini 2010-yilgacha bo'lgan davrga mo'ljallangan ijtimoiy himoya tizimining yagona konsepsiyasi.

11-mavzu. Ta'lim olish va o'rganish huquqi.(1 soat)

Xalqaro va milliy qonun hujjatlarida ta'lim olish huquqining e'tirof etilishi. Bolaning ilm olish huquqini ta'minlashda davlat zimmasidagi vazifalar. O'zbekiston Respublikasidagi ta'lim turlari.

12-mavzu. Sog'lom bo'lish huquqi.(1 soat)

Sog'liqni saqlash tizimi va uning asosiy vazifalari. Davlatlar tomonidan sog'liqni saqlash huquqini to'la amalga oshirilishi uchun ko'riladigan choralar. Davlat tomonidan bolani zararli odatlardan himoya qilish uchun maxsus cheklovlar.

13-mavzu. Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar huquqlari.(1 soat)

Ijtimoiy himoyadan foydalanish huquqi. Nogiron bolalarga ko'rsatiladigan ijtimoiy himoya. Mamlakatimizda ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar huquqlarining kafolatlari.

14-mavzu. Dam olish va bo'sh vaqtini o'tkazish huquqi.(1 soat)

Bo'sh vaqt va undan foydalanish. Mamlakatimizdagi dam olish va bayram kunlari. Voyaga yetmaganlarning mehnat soatlaridagi farqlar.

15-mavzu. Shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi.(2 soat)

Shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi. Davlat tomonidan himoya qilinadigan sirlar va qonun bilan belgilangan cheklovlar. Shaxsiy hayot daxlsizligi huquqining asosiy maqsadi. Mazkur huquqning kafolatlari va shaxsiy hayotga aralashishdan himoyalash huquqlari.

16-mavzu. Nikoh va oila qurish huquqi.(1 soat)

Nikoh tuzish tartib va qoidalari. Oila va oilaviy huquq munosabatlari. Oila munosabatlarining vujudga kelishi shartlari.Nikohning huquqiy ahamiyati. Mamlakatimizda nikoh yoshi.

17-mavzu. Yig'ilishlar o'tkazish va uyushmalar tuzish erkinligi.(1 soat)

Qonun tomonidan himoya qilinadigan yig'ilishlar va uyushmalar. Ijtimoiy va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt. O'zbekiston Respublikasida faoliyat olib borayotgan uyushma va jamoat birlashmalari.

18-mavzu. Davlat ishlarini boshqarishda qatnashish huquqi. (1 soat)

Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi Xalqaro pakt. Davlat ishlarida qatnashish huquqining bir-biridan ajralmas ikki jihati. O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining saylash va turli lavozimlarga saylanish huquqlari.

19. Ommaviy axborot vositalaridan foydalanish huquqi. (1 soat)

Ommaviy axborot vositalari va ularning turlari. Bolaning axborotlardan bahramand bo'lishi uchun davlat tomonidan ko'rsatiladigan e'tibor. Tarqatilishi O'zbekiston Respublikasi axborot olish huquqi kafolatlari to'g'risidagi qonunga binoan taqiqlanadigan vositalar va adabiyotlar.

20-mavzu. Voyaga yetmaganlar huquqbuzarligi.(1 soat)

Huquqbuzarlik va uning ko‘rinishlari. O‘zbekiston Respublikasida bolalar nazoratsizligi va huquqbuzarligini oldini olish.

Amaliy mashg‘ulot. (1 soat)

21. Voyaga yetmaganlar javobgarligi.(1 soat)

Jinoyat qonunlarining vazifalari. Xalqaro va milliy hujjatlarda bolani ozodlikdan mahrum etilishi yuzasidan belgilangan meyorlar.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat qonunlarida voyaga yetmaganlar jinoyatlari uchun belgilangan javobgarliklar. Jarima jazosi. Axloq tuzatish ishlari. Qamoq jazosi. Ozodlikdan mahrum qilish.

22-mavzu. Voyaga yetmagan shaxsga ayb e‘lon qilish. (1 soat)

Voyaga yetmagan qonunbuzarlarni hibsga olish, ushlab turish yoki qamoqqa solish kabi noiloj choralarning amalga oshirilishi. Jinoiy qonunchilikni buzgan deb hisoblanayotgan yoki ayblanayotgan bola huquqlarining kafolatlari.

Nazorat ishi. 1 soat

Mavzularni o‘rganish uchun- 30 soat

Nazorat ishi uchun- 1 soat

Amaliy mashg‘ulot uchun- 3 soat

O‘quvchilarda tayanch kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi.

Kommunikativlik kompetensiyasi:

A2

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya oliadi va javob beradi;

ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi;

A2+

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila bilish, uni ishontira biladi;

o‘rganilgan mavzuga oid umum tomonidan qabul qilingan atamalarning mazmunini biladi.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

A2

mavjud axborot manbalaridan foydalana oladi;

axborotga ega bo‘lish, uni tasarruf etish va uni tarqatish qoidalariga rioya qiladi.

A2+

Turli axborot manbalaridan Xuquq faniga oid ma'lumotlarni izlab topadi va saralay oladi;

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

A2

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni (urf odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va.h.k.) biladi, unga hurmat bilan munosabatda bo'ladi;
o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qiladi;

A2+

Diniy e'tiqodi, milliy qadriyatlar va marosimlarini hurmat qiladi;
ta'lim muassasasida qabul qilingan odob-axloq qidalariga rioya qiladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

A2

jamiyatda bo'layotgan voqya, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etadi va faol ishtirok etadi;

ta'lim jarayonida faol ishtirok etadi.

A2+

Atrofda bo'layotgan voqya, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etadi;

ta'lim jarayonida faol ishtirok etadi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

A2

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirish;
ijtimoiy sohada qabul qilinayotgan mamlakat qonunlaridan xabardor bo'lib borish;

fanga oid bilim, tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish;

A2+

o'z xatti-harakatini adekvat baholash, o'zini nazorat qila bilish, halollik, to'g'rilik kabi sifatlarga ega bo'lish;

fanga oid bilimlarini boshqa fanlardan olgan bilimlari bilan bog'lay olish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A2, A2+

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o'qiy olish va foydalanish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Rahbariy adabiyotlar

- 1.1. Karimov I.A. O‘zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. T. 1. – T.: O‘zbekiston, 1996. – 364 b.
- 1.2. Karimov I.A. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. T. 2. – Toshkent: O‘zbekiston, 1996. – 380 b.
- 1.3. Karimov I.A. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. T. 3. – Toshkent: O‘zbekiston, 1996. – 366 b.
- 1.4. Karimov I.A. Bunyodkorlik yo‘lidan. T. 4. – Toshkent: O‘zbekiston, 1996. – 394 b.
- 1.5. Karimov I.A. Yangicha fikrlash va ishlash – davr talabi. T. 5. – Toshkent: O‘zbekiston, 1997. – 384 b.
- 1.6. Karimov I.A. Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo‘lida. T. 6. – Toshkent: O‘zbekiston, 1998. – 429 b.
- 1.7. Karimov I.A. Biz kelajagimizni o‘z qo‘limiz bilan quramiz. T. 7. – Toshkent: O‘zbekiston, 1999. – 413 b.
- 1.8. Karimov I.A. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz. T. 8. – Toshkent: O‘zbekiston, 2000. – 525 b.
- 1.9. Karimov I.A. Vatan ravnaqi uchun har birimiz masulmiz. T. 9. – Toshkent: O‘zbekiston, 2001. – 439 b.
- 1.10. Karimov I.A. Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak. T. 10. – Toshkent: O‘zbekiston, 2002. – 432 b.
- 1.11. Karimov I.A. Biz tanlagan yo‘l – demokratik taraqqiyot va ma'rifiy dunyo bilan hamkorlik yo‘li. T. 11. – Toshkent: O‘zbekiston, 2003. – 320 b.
- 1.12. Karimov I.A. Tinchlik va xavfsizligimiz o‘z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat’iy irodamizga bog‘liq. T. 12. – Toshkent: O‘zbekiston, 2004. – 400 b.
- 1.13. Karimov I.A. O‘zbek xalqi hyech qachon, hyech kimga qaram bo‘lmaydi. T. 13. – Toshkent: O‘zbekiston, 2005. – 448 b.
- 1.14. Karimov I.A. Inson, uning huquq va erkinliklari – oliy qadriyat. T. 14. – Toshkent: O‘zbekiston, 2006. – 280 b.
- 1.15. Karimov I.A. Jamiyatimizni erkinlashtirish, islohotlarni chuqurlashtirish, ma'naviyatimizni yuksaltirish va xalqimizning hayot darajasini oshirish – barcha ishlarimizning mezonini va maqsadidir. T.15. – Toshkent: O‘zbekiston, 2007. – 320 b.
- 1.16. Karimov I.A. Mamlakatni modernizatsiya qilish va iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirish yo‘lida. T.16. – Toshkent: O‘zbekiston, 2008. – 368 b.
- 1.17. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: “Ma'naviyat”, 2008. – 174 b.
- 1.18. Karimov I.A. “Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish – mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir”. 19-tom, T.: “O‘zbekiston” NMIU, 2011

1.19. Mirziyoyev, Shavkat. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz.– Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. –488 b.

1.20. Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marsosimdagi ma'ruza. 2016 yil 7 dekabr. Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2016. –48 b.

1.21. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2016. –56 b.

Qonun va qonun osti hujjatlar

2.1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2015 – 40 b.

2.2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi - 2014 yil. “O‘zbekiston”

2.3. O‘zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to‘g‘risida // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining axborotnomasi. – 1992. – № 2. – B. 42–43.

2.4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 13 iyundagi “Yoshlarning huquqiy ta'limini takomillashtirishning Kompleks dasturi to‘g‘risida”gi Qarori // O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari to‘plami. 1994. –№6. –B.204-205

2.5. O‘zbekiston Respublikasining “Ta'lim to‘g‘risida” gi Qonuni // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Axborotnomasi. 1997. –№. –225-modda.

2.6. Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. 1997. –№8. B. 23-33.

2.7. O‘zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. 1997. –№8.

2.8. O‘zbekiston Respublikasi Kodekslari. to‘plam T.: “Adolat” 2014. - 1056 bet.

2.9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 25 iyundagi “Huquqiy tarbiyani yaxshilash, aholining huquqiy madaniyati darajasini yuksaltirish, huquqshunos kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, jamoatchilik fikrini o‘rganish ishini yaxshilash haqida” gi Farmoni // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. 1997. –№7. –179-modda.

2.10. Davlat va huquq asoslaridan umumiy o‘rta ta'lim o‘quv dasturi. Ta'lim taraqqiyoti. 1999 y, 2-son, 264-301 betlar.

2.11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2001 yil 4 yanvardagi “O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o‘rganishni tashkil etish to‘g‘risida”gi Farmoyishi // “Xalq so‘zi” gazetasi. 2001. –5 yanvar.

2.12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 23 iyundagi “O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirishga ko‘maklashish borasidagi chora – tadbirlar to‘g‘risida”gi 107 sonli Qarori // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Axborotnomasi. 2005. –№6

2.13. O‘z DSt 1157:2008 Hujjatlarni unifikatsiyalashtirish tizimi. Tashkiliy-farmoyish hujjatlar tizimi. Hujjatlarni rasmiylashtirishga bo‘lgan talablar.

2.14. Oliy va Oʻrta maxsus taʼlim vazirligi 2013 yil 4 iyun 28/qq, Xalq taʼlim vazirligi 2013 yil 04. № 27, Oʻrta maxsus kasb-hunar taʼlim markazlarining 2013 yil 04. № 30/qq.

2.15. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimining davlat taʼlim standartlarini tasdiqlash toʻgʻrisidagi 187-qarori.

3. Maxsus adabiyotlar

3.1. Abdulla Avloniy. Turkiy Guliston yoxud axloq. – T.: Oʻqituvchi, 1992. – B. 33.

3.3. Абзалов Э. М. Правовое воспитание и формирование правовой культуры молодёжи. – Т.: Академия МВД РУз, 1996. – 24 с.

3.4. Аграновская е. В. Правовая культура и обеспечение прав личности. – М.: Наука, 1988. – 142 с.

3.5. Azizxoʻjaev A.A. Davlatchilik va ma'naviyat. - T.: Sharq, 1997. - 112b.

3.10. Белский К. Т. Формирование и развитие правового сознания в гражданском обществе. – М.: Изд-во МГУ, 1992. – С. 30–31.

3.23. Joʻraev S. Fuqarolik jamiyati: nazariya va amaliyot. – T.: TDSHI, 2003.– 364 b.

3.26. Зокиров Х. Правовая культура и правовые правосудия. – Т., 1998. – 28 с.

3.27. Зокиров Э. Правовое воспитание и формирование правовой культуры молодёжи. – Т.: Академия МВД РУз, 2002. – С. 67.

3.29. Исломов З. Механизм существования государственной власти. – Т.: Адолат, 1997. – 56 с.

3.30. Islomov Z. M. Fuqarolik jamiyati: kecha, bugun, ertaga. – T., 2002. – 84 b.

3.31. Islomov Z. M. Davlat va huquqning umumnazariy muammolari: huquqni tushunish, huquqiy ong va huquq ijodkorligi. – T., 2005. – 188 b.

3.45. Матузов Н. Н. Правовая система и личност. – Саратов, 1997. – 222 с.

3.46. Milliy istiqlol gʻoyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. – T.: Oʻzbekiston, 2000. – 77 b.

3.47. Milliy gʻoya va mafkura tushunchalarining oʻziga xos xususiyatlari. – T.: OʻzLiDep, 2006. – 88 b.

3.48. Odilqoriev X. Konstitutsiya va fuqarolik jamiyati. – T.: Sharq, 2002. – 320 b.

3.57. Tadjixanov U., Saidov A. Huquqiy madaniyat nazariyasi. T. 1. – T., 1998. – 316 b.

3.58. Tadjixanov U., Saidov A. Huquqiy madaniyat nazariyasi. T. 2. – T., 1998. – 448 b.

3.61. Turdiboeva R. Talaba yoshlar huquqiy madaniyatini shakllantirishning nazariy va amaliy masalalari. – T.: Adolat, 2002. – 164 b.

- 3.71. O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy huquqi/Prof. A. Saidovning umumiy tahririda. – T.: Adolat, 2005. – 479 b.
- 3.73. Qirg‘izboev M. Fuqarolik jamiyati: siyosiy partiyalar, madaniyatlar va mafkuralar. – T.: Sharq, 1997. – 160 b.
- 3.74. Husanov O.T. O‘zbekiston Respublikasi davlat organlari. -T.: Adolat, 1996.-181b.
- 3.75. Tuychieva H.N. Huquqni o‘qitish metodikasi. –T.: Toshkent islom universiteti, 2008. – 78 b.
- 3.76. Nasiriddinova O.T. Huquqiy madaniyat – fuqarolik jamiyatini shakllantirishda muhim omil (yoshlar misolida): Yurid. fan. nomz. ... dis. avtoref. – T.: TDYuI, 2009, -22 b.
- 3.77. A. Saidov. U.Tojixonov “Huquqiy madaniyat nazariyasi”. Darslik IIV Akademiyasi-1998 yil.
- 3.78. Zokirov I. O‘zbekiston Respublikasining fuqarolik huquqi. darslik. T.: “Adolat” 1996. 296 b.
- 3.79. Rustamboev M.H. Jinoyat huquqi (Umumiy qism) Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. T.: “Ilm ziyo” 2005 -480 b.
- 3.80. Rustamboev M.H. Jinoyat huquqi (Maxsus qism) Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. T.: “Iqtisodiyot va huquq dunyosi” nashriyot uyi, 2000.- 528 b.

Umumiy o'rta ta'limning Davlat va huquq asoslari fanidan o'quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv dasturlarini ishlab chiqish bo'yicha ijodiy guruhi

T/r	Ismi va familiyasi	Ish joyi va lavozimi
1	Ismatova Nargiza Qamaritdinovna	RTM bo'lim boshlig'i
2	Usmonov Muxammadi Baxriddinov	A.Avloniy nomli XTXMOQTM "xuquq kafelra"si o'qituvchisi professor. yu.f.d.
3	Xidirov Sadriddin	Toshkent shahar sud Departamenti. yurist
4	To'ychieva Hamida Nabievna	TIU kafedra mudiri dotsent. yu.f.n.
5	Abdullaeva O'lmasoy Asadovna	Toshkent shahar Sergeli tumani 267- umumta'lim maktabning huquq fani o'qituvchisi
6	Begimova Robiya Safarovna	JIDU qoshidagi Shayxontohur akademik litseyi huquq fani o'qituvchisi
7	Muhammedov Sardor	Toshkent pedagogika kolleji huquq o'qituvchisi
8	Tojiboev Husniddin Abdumalipovich	Toshkent shahar Yakkasaroy tumani 144 umumta'lim maktabning huquq fani o'qituvchisi
9	Shermuamedova Saodat Badriddinovna	Toshkent shahar PKQTMOMI Ijtimoiy fanlar kafedراسi huquq o'qituvchisi
10	Ochilov Samariddin Kamoliddinovich	O'rta Maxsus Kasb hunar ta'lim o'quv metodika markazi metodisti
11	Amirov Zafar Akmalovich	Prezident akademiyasi katta ilmiy xodimi
EKSPERT GURUHI		
1	Najimov Mahmud	Toshkent Davlat Yuridik Universiteti. dotsenti. yu.f.n.
2	Ahmedova Muhayyo Yulchievna	Toshkent sh Sergeli t 303- umumta'lim maktabning huquq fani o'qituvchisi

7-§. Iqtisodiy bilim asoslari fani
Umumiy oʻrta taʼlimi muassasalarida Iqtisodiy bilim asoslari oʻquv fanini
oʻrganish bosqichlari

Taʼlim bosqichi	Bitiruvchilar	Standart darajasi	Daraja nomlanishi
Umumiy oʻrta taʼlim	Umumiy oʻrta taʼlim maktablarining 9-sinf bitiruvchilari	A1	Iqtisodiy bilim asoslarini oʻrganishning boshlangʻich darajasi

Iqtisodiy bilim asoslari oʻquv fanining maqsad va vazifalari

Umumiy oʻrta taʼlim muassasalarida iqtisodiy bilim asoslari fanini oʻqitishning asosiy maqsadi:

oʻquvchilarda iqtisodiy savodxonlikni va iqtisodiy madaniyatni shakllantirish; ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat bilan bogʻliq boʻlgan muayyan hayotiy vaziyatlarda eng maqbul yechim topa olish va toʻgʻri qaror qabul qilishga oʻrgatishdan iborat.

Umumiy oʻrta taʼlim muassasalarida iqtisodiy bilim asoslari fanini oʻqitishning asosiy vazifasi:

oʻquvchilarda kundalik faoliyatda qoʻllash, fanlarni oʻrganish va taʼlim olishni davom ettirish uchun zarur boʻlgan iqtisodiy bilimlarni shakllantirish;

tabiiy-moddiy resurslardan oqilona foydalanish va asrab-avaylash, ongli ravishda kasb tanlashga yoʻnaltirishdan iborat.

Umumiy oʻrta taʼlim muassasalari bitiruvchilariga qoʻyiladigan malaka talablari

1. Iqtisodiy savodxonlik kompetensiyasi

A1

asosiy iqtisodiy tushunchalarning mazmun va mohiyatini zarur vaziyatlarda bayon qilib bera oladi;

iqtisodiyotga oid asosiy atamalarni hayotiy va taʼlimiy vaziyatlarda oʻz oʻrnida, ogʻzaki yoki yozma nutqda qoʻllay oladi;

iqtisodiy hodisa va jarayonlarni shaxs va jamiyat manfaatlarini nuqtai nazaridan tahlil qila oladi;

bozor iqtisodiyotining amal qilishi qonuniyatlarini tushuntira oladi;

odatiy va noodatiy hayotiy va taʼlimiy vaziyatlarda vujudga kelishi mumkin boʻlgan muammolarga maqbul yechim topa oladi;

asosiy milliy va xalqaro darajadagi iqtisodiy koʻrsatkichlarni tahlil qilishda modellar, diagrammalar, jadvallar, chizmalar, iqtisodiy xaritalar kabi iqtisodiy tahlil vositalaridan oʻrinli foydalana oladi;

iqtisodiy taʼlimga oid bilimlarini boshqa fanlar bilan bogʻlay oladi.

2. Iqtisodiy madaniyatga ega boʻlish kompetensiyasi

A1

Oʻz ixtiyoridagi iqtisodiy resurslarga maqbul ravishda egalik qiladi, ulardan samarali foydalanadi va tasarruf eta oladi;

ijtimoiy neʼmatlarga tejamkor va oqilona munosabatda boʻladi;

iqtisodiy faoliyati jarayonida ekologiya va atrof muhit muhofazasiga ustuvor munosabatda bo‘ladi;

iste’molchi huquqlari, burchlari va majburiyatlarini biladi va ularga amal qiladi;

shaxsiy iqtisodiy manfaatlarini jamiyat manfaatlari bilan uyg‘unlikda ro‘yobga chiqarish usul va vositalarini biladi;

mavjud iqtisodiy va ta’limiy vaziyatlarni to‘g‘ri baholay oladi, eng maqbul yechim topa biladi;

iqtisodiy munosabatlarga amaldagi qonunchilik doirasida kirisha oladi.

IQTISODIY BILIM ASOSLARI FANIDAN O‘QUV DASTURI (8–9-sinf)

UQTIRISH XATI

Mamlakatimizda mustaqillik yillarida amalga oshirilgan keng ko‘lamli islohotlar, jumladan, iqtisodiyotda ma’muriy-buyruqbozlikka asoslangan boshqaruv tizimidan mutlaqo voz kechilib, bozor islohotlari bosqichma-bosqich amalga oshirilgani va pul-kredit siyosati puxta o‘ylab olib borilgani makroiqtisodiy barqarorlikni, iqtisodiyotning yuqori sur‘atlar bilan o‘shirishini, inflyatsiyani prognoz ko‘rsatkichlari darajasida saqlab qolishni ta’minladi hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, fermerlik harakatini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar va qulay sharoitlar yaratilishiga xizmat qildi.

Bugungi kunda jahon bozori konyunkturasi keskin o‘zgarib, globallashtirish sharoitida raqobat tobora kuchayib borayotgani davlatimizni yanada barqaror va jadal sur‘atlar bilan rivojlantirish uchun mutlaqo yangicha yondashuv hamda tamoyillar 2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasida o‘z aksini topdi. Bu borada mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratildi.

Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirishga yo‘naltirilgan makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o‘shirish sur‘atlarini saqlab qolish, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish, iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish bo‘yicha institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqeini yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag‘batlantirish, hududlar, tuman va shaharlarni kompleks va mutanosib holda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiy ettirish, investitsiyaviy muhitni yaxshilash orqali mamlakatimiz iqtisodiyoti tarmoqlari va hududlariga xorijiy sarmoyalarni faol jalb etish masalasi kun tartibiga qo‘yildi.

Shuningdek, yangi ish o‘rinlarini yaratish hamda aholining, eng avvalo, o‘rta maxsus va oliy o‘quv muassasalari bitiruvchilari bandligini ta’minlash, mehnat bozori mutanosibligini va infratuzilmasi rivojlanishini ta’minlash,

ishsizlik darajasini kamaytirish, shu bilan birga kasb-hunar kollejlari o'quvchilarini bozor iqtisodiyoti va ish beruvchilarning ehtiyojlariga javob beradigan mutaxassisliklar bo'yicha tayyorlash vazifalari ham alohida ta'kidlanib, bu borada amalga oshirilishi zarur bo'lgan vazifalar belgilab berildi.

Shu ma'noda o'sib kelayotgan yosh avlodni ijtimoiy hayotga tayyorlashda iqtisodiy bilim asoslari fanining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda umumiy o'rta ta'lim muassasalarida iqtisodiy bilim asoslari fanini o'qitishning asosiy maqsadi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

– o'quvchilarda iqtisodiy savodxonlikni va iqtisodiy madaniyatni shakllantirish;

– ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan muayyan hayotiy vaziyatlarda eng maqbul yechim topa olish va to'g'ri qaror qabul qilishga o'rgatishdan iborat.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida iqtisodiy bilim asoslari fanini o'qitishning asosiy vazifasi:

– o'quvchilarda kundalik faoliyatda qo'llash, fanlarni o'rganish va ta'lim olishni davom ettirish uchun zarur bo'lgan iqtisodiy bilimlarni shakllantirish;

– tabiiy-moddiy resurslardan oqilona foydalanish va asrab-avaylash, ongli ravishda kasb tanlashga yo'naltirishdan iborat.

Mazkur maqsad-vazifalar ta'lim-tarbiya jarayonida iqtisodiy bilim asoslari fani mazmuniga iqtisodiy savodxonlik, iqtisodiy madaniyatga ega kompetensiyalarni shakllantirish orqali amalga oshiriladi.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarning soliqlar va soliq to'lovlari to'g'risidagi bilimlarini kengaytirish maqsadida 1–4-sinflarda “Iqtisod va soliq alifbosi” (integratsion yondashuv asosida ona tili, o'qish, matematika, mehnat, atrofimizdagi olam darslari tarkibi asosida sinflar kesimida 10 soatdan jami – 40 soat); 5–7-sinflarda “Iqtisod va soliq saboqlari” o'quv qo'llanmalari (integratsion yondashuv asosida matematika, mehnat, konstitutsiya olamiga sayohat, geografiya, tarix, Vatan tuyg'usi) fanlar tarkibida sinflar kesimida 17 soatdan jami – 51 soat dars o'tiladi. Iqtisodiy bilim asoslari fani 8-sinfda 34 soat, 9-sinfda 34 soat bo'lib, jami – 68 soat hajmda o'qitiladi.

Iqtisodiy bilim asoslari fani ta'limning uzluksizligi, uzviyligi, o'quvchi shaxsi va qiziqishlari ustuvorligidan kelib chiqib, ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda quyidagi tayanch kompetensiyalar elementlari shakllantiriladi.

Shuningdek, me'yoriy hujjatlarni yuritishda **tayanch** va **fanga oid kompetensiyalar** quyidagicha yozilishi tavsiya qilinadi.

I. TK-tayanch kompetensiya

13. TK1-kommunikativ kompetensiya
14. TK2-axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi
15. TK3-o'zini-o'zi rivojlantirish kompetensiyasi
16. TK4-ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi

17. TK5-milliy va umuminsoniy kompetensiyasi
18. TK6-matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi

II. FK-fanga oid kompetensiyalar

1. FK1- Iqtisodiy savodxonlik kompetensiyasi:
2. FK2- Iqtisodiy madaniyatga ega bo'lish kompetensiyasi:

8-SINF

(34 soat, haftasiga 1 soatdan)

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

- o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish;
- jamoaviy hamkorlikda ishlay olish, o'z pozitsiyasini himoya qila olish;
- iqtisodiy bilim asoslariga oid umum tomonidan qabul qilingan iqtisodiy atamalar mazmunini bilish;
- iqtisodiy ta'limga oid formulalarni tushuntira olish.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

- mavjud axborot manbalaridan iqtisodiyotga oid ma'lumotlarni topa olish;
- statistik ma'lumotlar asosida iqtisodiy grafiklar, diagrammalar, jadvallar, chizmalarni tayyorlay olish;
- tovarning shtirx kodini o'qiy olish.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

- halollik, to'g'riqlik, tejamkorlik kabi sifatlarga ega bo'lish;
- kognitivlik ko'nikmalarini va hayotiy tajribani mustaqil ravishda oshirib borish;
- o'z xatti-harakatini muqobil baholash va mustaqil iqtisodiy qaror qabul qila olish ko'nikmalarini egallashni nazarda tuta olish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

- xaridor, mijoz bilan faoliyat yurita olish;
- ta'lim jarayonida faol ishtirok etish;
- ta'lim-muassasasi jihozlariga, moddiy va ma'naviy, tabiiy resurslarga oqilona munosabatda bo'lish.

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

- ta'lim muassasasida hamda jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

- kundalik faoliyati rejalarini tuza olish;
- ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarda hisob-kitob bilan ish yuritish;
- iqtisodiy jadvallar, grafiklar, diagramma, chizma va modellarni o'qiy olish.

I BOB. IQTISODIYOTGA KIRISH
(6 soat)

1-mavzu: Iqtisodiyot bilan tanishuv. (1 soat)

Iqtisodiyot. Iqtisodiyot fani. Iqtisodiyotning tarkibiy qismlari. Iqtisodiyotga oid qarashlar. Mikro va makroiqtisodiyot.

2-mavzu: Cheklanganlik muammosi. (1 soat)

Ehtiyoj va uning cheksizligi. Resurslar va ularning turlari. Resurslarning cheklanganligi. Iqtisodiyotning asosiy muammosi.

3-mavzu: Tanlov va uning muqobil qiymati. (1 soat)

Tanlov zaruriyati. Muqobil qiymat. Murosali tanlov.

4-mavzu: Ishlab chiqarish va uning omillari. (1 soat)

Ishlab chiqarish. Moddiy va nomoddiy ishlab chiqarish. Ishlab chiqarishga ta'sir etuvchi omillar: tabiiy omil, kapital omil, mehnat omili, tadbirkorlik omili.

5-mavzu: Mehnat taqsimoti va ixtisoslashuv. (1 soat)

Mehnat unumdorligi. Mehnat taqsimoti. Mehnat taqsimotining ijobiy va salbiy tomonlari. Ixtisoslashuv. Ixtisoslashuvni cheklovchi omillar.

6-mavzu: Iqtisodiy tizimlar. (1 soat)

Iqtisodiyotning uch asosiy savoli. Iqtisodiy tizim. Iqtisodiy tizim turlari. An'anaviy iqtisodiyot. Markazlashgan rejali iqtisodiyot. Bozor iqtisodiyoti. Aralash iqtisodiyot.

II BOB. BOZOR
(4 soat)

7-mavzu: Ayirboshlash va pul. (1 soat)

Ayirboshlash. Tovar tushunchasi. Pul tizimi va uning elementlari. Pul aylanishining tarkibiy qismlari. Pulning xususiyatlari va funksiyalari. Pulning turlari. Pul massasi. Keyns modeli.

8-mavzu: Bozor va uning turlari. (1 soat)

Bozor. Bozorning vazifalari. Bozorning turlari. Xalq iste'moli tovarlari bozori, ishlab chiqarish vositalari bozori, mehnat bozori, moliya bozori, intellektual tovarlar bozori.

9-mavzu: Bozorlar va narxlar. (1 soat)

Narx. Bozorda narxning shakllanish mexanizmi. Narxlarning vazifalari. Adam Smit narx haqida.

10-mavzu: Bozor qatnashchilari. (1 soat)

Bozor ishtirokchilari. Bozor sharoitida tovar-pul munosabatlari. Resurslar, tovarlar, xizmatlar va pul mablag'larining aylanma harakati. Bozor infratuzilmalari.

III BOB. OILA VA UY XO'JALIKLARI IQTISODIYOTI (6 soat)

11-mavzu: Iste'molchilarning daromadlari va xarajat turlari. (1 soat)

Iste'molchi. Iste'molchi daromadlari. Ish haqi. Oylik maosh. Ishbay ish haqi. Vaqtbay ish haqi. Iste'molchi xarajatlari. Oila byudjeti. Majburiy xarajatlar. Erkin xarajatlar. Engel qonuni.

12-mavzu: Mulk va xususiylashtirish. (1 soat)

Mulk tushunchasi va uning belgilari. Mulk obyektlari va subyektlari. Mulk shakllari: xususiy va ommaviy (davlat) mulki. Ashyolar. Intellektual mulk. Xususiylashtirish. O'zbekistonda xususiylashtirish jarayoni.

13-mavzu: Daromad va boylik. (1 soat)

Inson kapitali. Moddiy kapital. Boylik. Daromadlar. Tadbirkorlik foydasi. Real va nominal daromad.

14-mavzu: Jamg'arish va sug'urta. (1 soat)

Jamg'arma. Jamg'arish usullari. Omonat. Inflyatsiya. Sug'urta.

15-mavzu: Iqtisodiy qaror qabul qilish. (1 soat)

Iqtisodiy qaror. Iqtisodiy qaror qabul qilish bosqichlari. Qarorning qadr-qimmati va nafi. Ratsionallik va maksimallik.

16-mavzu: Iste'molchilarning huquqlari va majburiyatlari. (1 soat)

Iste'molchi huquqlari va majburiyatlari. Reklama. Tovarning shtrix kodi.

Takrorlash: (1 soat)

IV BOB. TALAB VA TAKLIF (7 soat)

17-mavzu: Talab va talab qonuni. (1 soat)

Talab. Talab miqdori. Talab chizig'i. Talab qonuni. Daromad va almashtirish omili.

18-mavzu: Talabga ta'sir etuvchi boshqa omillar. (1 soat)

Narxga bog'liq bo'lmagan omillar. Normal tovarlar. Past tabaqali tovarlar. Bir-birining o'rnini bosuvchi tovarlar. O'zaro bog'liq tovarlar. Bir-birining o'rnini to'ldiruvchi tovarlar. Talab chizig'ining o'zgarishi.

19-mavzu: Taklif va taklif qonuni. (1 soat)

Taklif. Taklif miqdori. Taklif chizig'i. Taklif qonuni. Bozorning ko'rinmas qo'li.

20-mavzu: Taklifga ta'sir etuvchi boshqa omillar. (1 soat)

Taklifga ta'sir etuvchi boshqa omillar. Taklifning o'zgarish mexanizmi.

21-mavzu: Tovarining bozor narxi. (1 soat)

Talab va taklifning o‘zaro ta’siri. Muvozanat narx va muvozanat miqdor. To‘yingan va taqchil bozor. Muvozanatlashgan bozor. Qat’iy narxlar.

22-mavzu: Talab va taklif qonunlariga doir amaliy mashg‘ulot. (1 soat)

Talab va taklif jadvallari orqali muvozanat narxni aniqlash. Talab va taklif funksiyalari orqali muvozanat narxni aniqlash.

23-mavzu: Talab va taklif o‘zgarishining bozor narxiga ta’siri. (1 soat)

Talab va taklif o‘zgarishining muvozanat narxga ta’siri. Narxlarning muvozanat narx atrofida tebranishi.

Amaliy mashg‘ulot: (1 soat)

V BOB. RAQOBAT VA BOZOR IQTISODIYOTI

(4 soat)

24-mavzu: Raqobat. (1 soat)

Raqobat. Raqobatning bozordagi o‘rni. Raqobatning turlari. “Kimoshdi” savdosi – auksion.

25-mavzu: Monopoliya va monopollashgan bozorlar. (1 soat)

Bozorning monopollashganlik darajasiga qarab turlanishi. Sof raqobat bozori, monopolistik raqobat bozori, oligopoliya, sof monopol bozori. Tabiiy monopoliyalar. Davlat – bozor munosabatlari himoyachisi. Monopoliyaga qarshi qonunchilik.

26-mavzu: Bozor iqtisodiyoti. (1 soat)

Bozor iqtisodiyotining asosiy xususiyatlari. Bozor iqtisodiyotining noqobilligi.

27-mavzu: O‘zbekiston bozor iqtisodiyoti sari. (1 soat)

Bozor iqtisodiyotiga o‘tishning O‘zbekiston modeli. O‘zbek modelining asoslari. Bozor islohotlari. 2017-2021 yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning harakatlar strategiyasi.

VI BOB. SOLIQ TIZIMI

(3 soat)

28-mavzu: Soliqlar va ularning turlari. (1 soat)

Soliq va uning mohiyati. O‘zbekiston Respublikasining soliqqa oid qonun hujjatlari. Soliq Kodeksi. Soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar turi. Bevosita va bilvosita soliqlar. Davlat va mahalliy soliqlar.

29-mavzu: Soliqqa tortish asoslari. (1 soat)

Soliqqa tortishning asosiy tamoyillari. Soliq subyektlari va obykti. Soliq stavkasi. Proporsional soliq stavkasi. Regressiv soliq stavkasi. Progressiv soliq stavkasi. Jismoniy va yuridik shaxslardan olinadigan soliq.

30-mavzu: Soliq to‘lovchilarning huquqlari va majburiyatlari. (1 soat)

Soliq to‘lovchilarning huquqlari va majburiyatlari. Soliq va majburiy to‘lovlarni to‘lamaganlik uchun javobgarlik.

Takrorlash: (1 soat)

Mavzularni o‘rganish uchun – 30 soat

Nazorat ishi uchun – 1 soat

Takrorlash uchun – 2 soat

Amaliy mashg‘ulot – 1 soat

O‘quvchilarda shakllangan fanga oid kompetensiyalar elementlari:

Iqtisodiy savodxonlik kompetensiyasi:

A1

– iqtisodiyotning tarkibiy qismlari, iqtisodiy tizimlar, resurslar va ularning turlari, cheklanganlik muammosi, mulk va uning shakllari, tanlov va uning turlari, mehnat taqsimoti, tadbirkorlik, texnologiya va mehnat unumdorligi, mahsuldorlik, pulning vazifalari, ishlab chiqarish va uning omillari, bozorning vazifalari va turlari, tovarlar va ularning belgilari, xarajatlar, jamg‘arish va uning usullari, taklifga ta’sir etuvchi omillar, ish haqi va uning turlari, soliqlar, soliq to‘lovchilarning huquqlari va majburiyatlari, soliqqa tortish asoslari, sug‘urta, bozorning ko‘rinmas qo‘li, raqobat, monopoliya, bozor iqtisodiyoti tushunchalari haqida ma’lumot bera oladi;

– iqtisodiy sohada yuzaga kelgan asosiy muammolarning yechimini topa oladi;

– iqtisodiy qaror qabul qila oladi;

– tanlovning muqobil qiymati, talab va taklif qonuni, real daromad, talab va taklif, talabga ta’sir etuvchi boshqa omillar, talab chizig‘ining o‘zgarishi, talab va taklifning o‘zaro ta’siri (Marshall qaychisi)ga oid jadvallarni o‘qiy oladi, qoidalarini biladi;

– tovarning shtrix kodini o‘qiy oladi;

– O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 36-55-moddalari, O‘zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksining 23-, 25-, 28-, 31-, 32-, 34-, 48-, 106-, 107, O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining 184-, 187-, 188-, 189-moddalari mazmunini biladi.

Iqtisodiy madaniyatga ega bo‘lish kompetensiyasi:

A1

– resurslardan oqilona foydalanadi;

– o‘z imkoniyatlarini (resurslar: aqliy faoliyat, jismoniy, intellektual faoliyat, moddiy mablag‘lari) to‘g‘ri yo‘naltira oladi;

– iqtisodiy munosabatlarda to‘g‘ri qarorlar qabul qila oladi;

– iste’molchi sifatida o‘z huquq va burchlariga amal qiladi;

– o‘zida tejamkorlik, ishbilarmonlik, tashabbuskorlik, omilkorlik xislatlarini rivojlantiradi.

9- SINF
(34 soat, haftasiga 1 soatdan)

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiyasi:

- o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish;
- jamoaviy hamkorlikda ishlay olish, o'z pozitsiyasini himoya qila olish;
- iqtisodiy bilim asoslariga oid umum tomonidan qabul qilingan iqtisodiy atamalar mazmunini bilish;
- iqtisodiy ta'limga oid formulalarni tushuntira olish.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

- mavjud axborot manbalaridan iqtisodiyotga oid ma'lumotlarni topa olish;
- statistik ma'lumotlar asosida iqtisodiy grafiklar, diagrammalar, jadvallar, chizmalarni tayyorlay olish;
- tovarning shtirx kodini o'qiy olish.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

- halollik, to'g'rilik, tejamkorlik kabi sifatlarga ega bo'lish;
- kognitivlik ko'nikmalarini va hayotiy tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish;
- o'z xatti-harakatini muqobil baholash va mustaqil iqtisodiy qaror qabul qila olish ko'nikmalarini egallashni nazarda tuta olish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

- xaridor, mijoz bilan faoliyat yurita olish;
- ta'lim jarayonida faol ishtirok etish;
- ta'lim-muassasasi jihozlariga, moddiy va ma'naviy, tabiiy resurslarga oqilona munosabatda bo'lish.

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

- ta'lim muassasasida hamda jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

- shaxsiy, oilaviy, kasbiy va iqtisodiy rejalar tuza olish;
- ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarda hisob-kitob bilan ish yuritish;
- iqtisodiy jadvallar, grafiklar, diagramma, chizma va modellarni o'qiy olish.

I BOB. TADBIRKORLIK VA ISHLAB CHIQRISH
(10 soat)

1-mavzu: Tadbirkorlik. (1 soat)

Tadbirkorlik va uning asosiy xususiyatlari. Tadbirkorlikning iqtisodiyotdagi o'рни. Biznes g'oya va biznes reja. Tadbirkorlik faoliyatining turlari: ishlab chiqarish, tijorat, moliyaviy, vositachilik va sug'urta faoliyati.

2-mavzu: Firma va uning turlari. (1 soat)

Korxonalar va firma. Xususiy firma. Shirkat. Sherikchilik firmalari. Yakka tartibdagi xususiy tadbirkor. Ularning tashkiliy asoslari va bir-biridan farqi.

3-mavzu: Aksiyadorlik jamiyati. (1 soat)

Aksiyadorlik jamiyatining tashkiliy tuzilmasi. Ochiq va yopiq turdagi aksiyadorlik jamiyati. Oddiy va imtiyozli aksiyalar. Aksiyaning nominal qiymati va kursi.

4-mavzu: Firma tashkil qilish. (1 soat)

Firma nizomi va ta'sis shartnomasi. Firma ochishning tashkiliy yo'l-yo'riqlari. Firmaning taniqlilik belgilari. O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishning huquqiy asoslari.

5-mavzu: Firma mablag'lari va xarajatlari. (1 soat)

Firma mablag'lari. Asosiy va aylanma mablag'lar. Amortizatsiya va amortizatsiya ajratmasi. Moliyaviy mablag' manbalari. Firmaning umumiy xarajatlari. Doimiy va o'zgaruvchan xarajatlar. O'rtacha xarajat. Mahsulotning tannarxi, ishlab chiqarish narxi.

6-mavzu: Yalpi daromad, foyda va zarar. (1 soat)

Korxonalar daromadi. Korxonalar foydasi va zarari. Foydaning ahamiyati va uni oshirish usullari.

7-mavzu: Iqtisodiy faoliyat tahlili. (1 soat)

Firma faoliyatining moliyaviy tahlili. Sof foyda, foydaning nominal va real qiymatini aniqlash, samaradorlik, bankrotlik, firmani tugatish. O'zbekiston Respublikasining "Bankrotlik to'g'risida"gi qonuni.

8-mavzu: Firmani boshqarish – menejment. (1 soat)

Menejment va uning mazmuni. Menejning vazifalari. Firmaning boshqaruv tuzilmalari. Boshqaruv uslublari.

9-mavzu: Marketing. (1 soat)

Marketing tushunchasi. Marketing tadqiqotlari. Tovarni sotish yo'llari va narxlar.

Amaliy mashg'ulot: (1 soat)**10-mavzu: Ishlab chiqarish va ekologiya. (1 soat)**

Ishlab chiqarish. Ekologik muammolar va ularning kelib chiqish sabablari. Ekologiya va iqtisodiyot orasidagi munosabatlar. Atrof-muhitning ifloslanishi. Atrof-muhit ifloslanishini nazorat qilish. O'zbekistonda ekologik muammolar va ularning yechimi.

II BOB. DAVLAT VA IQTISODIYOT**(4 soat)****11-mavzu: Davlatning iqtisodiy vazifalari. (1 soat).**

Davlatning asosiy iqtisodiy va ijtimoiy maqsadlari. Bozorning noqobilligi. Davlatning iqtisodiy vazifalari.

12-mavzu: Davlat byudjeti. (1 soat).

Davlat byudjeti. Davlat byudjetining daromad va xarajat qismlari. Davlat byudjeti kamomadi va profitsiti.

13-mavzu: Bank tizimi. (1 soat).

Banklarning paydo bo'lish tarixi. O'zbekistonning bank tizimi. Markaziy bank va tijorat banklari. Bank krediti, kredit foizi, foiz stavkasi.

14-mavzu: Davlatning iqtisodiy siyosati. (1 soat)

Davlatning iqtisodiy siyosati. Davlatning byudjet-soliq siyosati. Davlatning pul-kredit siyosati. Kredit foiz stavkasi va pul massasi. Bank zaxira normasi va zaxira mablag'i.

Takrorlash: (1 soat)

III BOB. SOLIQ TURLARI

(4 soat)

15-mavzu: Daromad solig'i. (1 soat)

Jismoniy shaxslardan undiriladigan daromad solig'i. Daromad solig'ini hisoblash. Yuridik shaxslardan undiriladigan daromad solig'i.

16-mavzu: Mol-mulk solig'i. (1 soat)

Mol-mulk solig'i. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i stavkasi. Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i. Mol-mulk solig'i stavkasi. Mol-mulk solig'idan imtiyozlar. Mol-mulk solig'i obyekt va subyektlari.

17-mavzu: Yer solig'i. (1 soat)

Yer solig'i. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkasi. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i. Yer solig'i stavkasi. Yer solig'idan imtiyozlar. Yer solig'i obyekt va subyektlari.

18-mavzu: Aksiz va qo'shilgan qiymat solig'i. (1 soat).

Aksiz solig'i. Aksiz solinadigan tovarlar. Aksiz solig'i obyekt. Qo'shilgan qiymat solig'i. Qo'shilgan qiymat solig'i obyekt. Qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi. Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblash formulasi.

IV BOB. IQTISODIY O'SISH

(3 soat)

19-mavzu: Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar. (1 soat)

Yalpi ichki mahsulot. Yalpi milliy mahsulot. Sof ichki mahsulot. Milliy daromad. Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan yalpi ichki mahsulot (yalpi milliy mahsulot).

20-mavzu: Iqtisodiy o'sish va rivojlanish. (1 soat)

Real va nominal qiymatlar. Iqtisodiy davr. Iqtisodiy o'sish. Iqtisodiy rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar. Aholining turmush darajasi.

21-mavzu: O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy salohiyati. (1 soat)

O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy salohiyati: yer maydoni, aholisi, tabiiy resurslari, sanoati, qishloq xo‘jaligi.

V BOB. INFLYATSIYA VA ISHSIZLIK

(4 soat)

22-mavzu: Inflyatsiya va uning turlari. (1 soat)

Muomaladagi pul miqdori. Pul massasi. Pulning aylanish tezligi. Fisher tenglamasi. Inflyatsiya. Inflyatsiyaning kelib chiqish sabablari.

23-mavzu: Inflyatsiya oqibatlari. (1 soat)

Inflyatsiya darajalari. Giperinflyatsiya. Inflyatsiyaga qarshi choralar.

24-mavzu: Ishchi kuchi bozori va ishsizlik. (1 soat)

Ishchi kuchi bozori. Ish haqi va uning miqdori. Ish haqining bir xil emasligi. Ishsizlik va uning turlari. Ishsizlik darajasi va uni hisoblash.

25-mavzu: Ijtimoiy himoya vositalari. (1 soat)

Ishsizlik oqibatlari. Mehnat birjalari. Kasaba uyushmalari. Tabiiy ishsizlik va to‘la bandlik. Ijtimoiy himoya vositalari.

VI BOB. JAHON IQTISODIYOTI

(5 soat)

26-mavzu: Xalqaro savdo. (1 soat)

Jahon iqtisodiyoti bozori va uning ishtirokchilari. Resurslarning notekis taqsimlanishi. Mutlaq ustunlik nazariyasi. Nisbiy ustunlik nazariyasi. Import. Eksport. Savdo balansi.

27-mavzu: Xalqaro iqtisodiy munosabatlar. (1 soat)

Tashqi savdoga to‘siqlar. Bojxona boji. Kvota. Tashqi savdo litsenziyasi. Proteksionizm. Tashqi savdoni erkinlashtirish. Xalqaro savdo tashkilotlari. O‘zbekiston Respublikasi va Koreya Respublikasining iqtisodiy munosabatlari.

28-mavzu: Valyuta kursi. (1 soat)

Valyuta bozori. Valyuta kursi. Valyuta kursini aniqlash. Valyuta kursining o‘zgarishi.

29-mavzu: Jahon iqtisodiyoti muammolari. (1 soat)

Yer yuzida tinchlikni saqlash. Atrof-muhitning ifloslanishi. Xomashyo va energiya tanqisligi. Iqtisodiy rivojlanishning notekisligi. Oziq-ovqat tanqisligi, ochlik va qashshoqlik. Jahon iqtisodiyotining turli inqirozlarga moyilligi.

30-mavzu: Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi. (1 soat)

Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining kelib chiqish sabablari. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi oqibatlari. Inqirozning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri. Inqirozni bartaraf etish yo‘llari va choralari.

Takrorlash: (1 soat)

Mavzularni o‘rganish uchun – 30 soat

Nazorat ishi uchun – 1 soat

Takrorlash uchun – 2 soat
Amaliy mashg‘ulot – 1 soat

O‘quvchilarda shakllangan fanga oid kompetensiyalar elementlari:

Iqtisodiy savodxonlik kompetensiyasi:

– Biznes g‘oya, biznes reja, firmalar va ularning turlari, ekologik muammolarni iqtisodiyotga ta’siri, davlat byudjeti, daromad va xarajat, O‘zbekistonning bank tizimi, jismoniy va yuridik shaxs, mol-mulk solig‘i va uning stavkasi, yalpi ichki mahsulot, yalpi milliy mahsulot, import, eksport, mahsulotning tannarxi, bankrotlik va uning sabablari, foyda, inflyatsiya, aksiya, aksiyadorlik, valyuta kursining o‘zgarishi haqida ma’lumot bera oladi;

– aylanma mablag‘, amortizatsiya jamg‘armasi, doimiy o‘zgaruvchan xarajatlar, yalpi daromad, foyda va zarar, samaradorlik, kredit foizi va stavkasi, daromad solig‘i formulalarini biladi;

– asosiy milliy va xalqaro darajadagi iqtisodiy ko‘rsatkichlarni tahlil qilishda modellar, diagrammalar, jadvallar, chizmalar, iqtisodiy xaritalar kabi iqtisodiy tahlil vositalaridan o‘rinli foydalana oladi;

– iqtisodiy ta’limga oid bilimlarini boshqa fanlar bilan bog‘lay oladi.

Iqtisodiy madaniyatga ega bo‘lish kompetensiyasi:

– o‘z ixtiyoridagi iqtisodiy resurslarga maqbul ravishda egalik qiladi, ulardan samarali foydalanadi va tasarruf eta oladi;

– ijtimoiy ne’matlarga tejamkor va oqilona munosabatda bo‘ladi;

– iqtisodiy faoliyati jarayonida ekologiya va atrof-muhit muhofazasiga ustuvor munosabatda bo‘ladi;

– iste’molchi huquqlari, burchlari va majburiyatlarini biladi va ularga amal qiladi;

– shaxsiy iqtisodiy manfaatlarini jamiyat manfaatlari bilan uyg‘unlikda ro‘yobga chiqarish usul va vositalarini biladi;

– mavjud iqtisodiy va ta’limiy vaziyatlarni to‘g‘ri baholay oladi, eng maqbul yechim topa biladi;

– iqtisodiy munosabatlarga amaldagi qonunchilik doirasida kirisha oladi.

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

– o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi;

– o‘z pozitsiyasini himoya qila oladi;

– iqtisodiy bilim asoslariga oid umum tomonidan qabul qilingan iqtisodiy atamalar mazmunini biladi;

– iqtisodiy ta’limga oid tushunchalarni gapira oladi.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

- mavjud axborot manbalaridan iqtisodiyotga oid ma'lumotlarni topa oladi;
- statistik ma'lumotlar asosida iqtisodiy grafiklar, diagrammalar, jadvallar, chizmalarni tayyorlay oladi;
- tovarning shtirx kodini o'qiy oladi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

- halollik, to'g'rilik, tejamkorlik kabi sifatlarga ega bo'ladi;
- kognitivlik ko'nikmalarini va hayotiy tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib boradi;
- o'z xatti-harakatini muqobil baholaydi va mustaqil iqtisodiy qaror qabul qila oladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

- xaridor, mijoz bilan faoliyat yurita oladi;
- ta'lim jarayonida faol ishtirok eta oladi;
- ta'lim muassasasi jihozlariga, moddiy va ma'naviy, tabiiy resurslarga oqilona munosabatda bo'la oladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

- ta'lim muassasasida hamda jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

- shaxsiy, oilaviy, kasbiy va iqtisodiy rejalarini tuza oladi;
- ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarda hisob-kitob bilan ish yuritadi;
- iqtisodiy jadvallar, grafiklar, diagramma, chizma va modellarni o'qiy oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standarti va o‘quv dasturi. 1999 yil, 3 –maxsus son.”SHARQ” nashriyot- matbaa konserni.
2. O‘zbekiston, milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. Islom Karimov, I Tom “O‘zbekiston” nashriyoti, 1996 yil.
3. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. Islom Karimov, II Tom “O‘zbekiston” nashriyoti, 1996 yil.
4. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. Islom Karimov, III Tom “O‘zbekiston” nashriyoti, 1996 yil.
5. Barkamol avlod - O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. Toshkent, 1997 yil.
6. O‘zbekiston buyuk kelajak sari. Islom Karimov. Toshkent- O‘zbekiston-1998yil.
7. O‘zbekiston Respublikasining 1997 yil 29 avgustdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
8. O‘zbekiston Respublikasining 1997 yil 29 avgustdagi “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to‘g‘risida”gi Qonuni.
9. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 16 avgustdagi “Umumiy o‘rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 390-sonli qarori.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2004 yil 21 maydagi “2004-2009 yillarda Maktab ta’limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi to‘g‘risida”gi PF-3431.
11. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi va Oliy va o‘rta maxsus ta'lim vazirligining 2010 yil 1 iyuldagi “Umumiy o‘rta, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida o‘qitiladigan umumta'lim fanlari hamda oliy ta'limda davom ettiriladigan fanlar dasturlari uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash to‘g‘risida”gi 6G`2G`4G`1-sonli qo‘shma hay'at majlisi qarori.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrda “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-1875-sonli qarori.
13. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2013 yil 8 maydagi “Uzluksiz ta'lim tizimining chet tillar bo‘yicha davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 124-sonli qarori.
14. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi “Umumiy o‘rta ta'lim va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 187-son qarori.
15. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 15 martdagi “Umumiy o‘rta ta'lim to‘g‘risidagi Nizomni tasdiqlash haqida”gi 140-sonli qarori.
16. Internet saytlari yoziladi **Lex.uz. Soliq.uz. rtm.uz.**(Singapur, Koreya va hk. tajribasi)

17. O'tkazilgan Forum tavsiyalari "Ijtimoiy fanlarni o'qitish va ma'naviy-ma'rifiy ishlarni takomillashtirishda o'quv-tarbiya jarayonining sifat va samaradorligi: muammolar va echimlar". 2017 yil. 24-25 mart kunlari.

Umumiy o‘rta ta’limning Iqtisodiy bilim asoslari fanidan o‘quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan o‘quv dasturlarini ishlab chiqish bo‘yicha ijodiy guruhi

T/r	Ismi va familiyasi	Ish joyi va lavozimi
1	Gafurov Ubaydullo Vohidovich	O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya Akademiyasi o‘qituvchisi, i.f.d.
2	Oripov Ilxomjon Ma‘murovich	Toshkent Bank-hisob kredit kolleji iqtisod o‘qituvchisi.
3	Do‘stmurodova Nazokat Tursunovna	Toshkent shahar Olmazor tumanidagi 28-umumta’lim maktabi iqtisodiy bilim asoslari fani o‘qituvchisi
4	Sherjanova Yulduz Komilovna	Xorazm viloyati Shovot tumanidagi 1-ixtisoslashgan maktabning iqtisodiy bilim asoslari fani o‘qituvchisi
5	Rasulov Akbar	Toshkent bank kolleji iqtisod o‘qituvchisi
6	Zufarova Shoista	Toshkent iqtisodiyot kolleji iqtisod o‘qituvchisi
7	Ermatova Shohista Abduvakilovna	Toshkent shahar Yashnobod tumanidagi 212-sonli umumta’lim maktabi iqtisodiy bilim asoslari o‘qituvchisi
Ekspert guruhi		
8	Baranbaeva Saodat Xasanovna	Toshkent shahar Yashnobod tumani 166-umumta’lim maktabi iqtisodiy bilim asoslari fani o‘qituvchisi
9	Jo‘raeva Malika Rustamxonovna	XTV Aniq fanlarga ixtisoslashtirilgan davlat umumta’lim maktabining iqtisodiy bilim asoslari fani o‘qituvchisi
10	Salomova Barchinoy Vasievna	TVXTXQTMOI iqtisod o‘qituvchisi

14-§. «Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga kiruvchi fanlar

Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi muassasalarida «Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga kiruvchi fanlarni o‘rganish bosqichlari

Ta’lim bosqichi	Bitiruvchilar	Standart darajasi	Daraja nomlanishi
Umumiy o‘rta ta’lim	Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 4-sinf bitiruvchilari	A1	«Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga kiruvchi fanlar (Odobnoma)ni o‘rganishning boshlang‘ich darajasi
	Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 9-sinf bitiruvchilari	A2	«Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga kiruvchi fanlar (Milliy istiqlol g‘oyasi va ma’naviyat asoslari)ni o‘rganishning tayanch darajasi
O‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi	Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari bitiruvchilari	B1	«Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar», «Ma’naviyat asoslari» fanlarini o‘rganishning umumiy darajasi

«Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga kiruvchi o‘quv fanlarini o‘qitishning maqsad va vazifalari

«Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga kiruvchi fanlarni o‘qitishning maqsadi:

o‘quvchilarni Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalash, o‘quvchilar qalbi va ongiga ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot g‘oyasining mohiyatini singdirish, ularning ma’naviy dunyosini boyitish va mafkuraviy immunitetini, tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat.

«Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga kiruvchi fanlarni o‘qitishning vazifasi:

O‘quvchilarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilishga o‘rgatish, ularda faol fuqarolik nuqtai nazarini, milliy g‘urur, bag‘rikenglik va sog‘lom e‘tiqodni shakllantirishdan iborat.

**«Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga
kiruvchi o‘quv fanlari bo‘yicha ta’lim oluvchilar tayyorgarligining zarur va
yetarlicha darajasi hamda ta’lim muassasalari bitiruvchilariga nisbatan
qo‘yiladigan malaka talablari**

1. Ma’naviy-axloqiy madaniyatlilik kompetensiyasi

A1

Odob-axloq (kiyinish, muomala, muloqot, jamoat joylarida o‘zini tutish) madaniyatiga ega bo‘ladi;

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni angelaydi va hurmat qiladi.

A2

Oila, jamiyat, Vatan oldidagi burch hamda mas’uliyatni angelaydi va ularga rioya qiladi;

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni, milliy-madaniy an’analar, urf-odatlar, marosimlarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo‘ladi;

Vatan ravnaqi yo‘lida jismoniy va intellektual imkoniyatlarini safarbar eta oladi;

milliy va diniy munosabatlarda bag‘rikenglikni o‘zida namoyon eta oladi;

muammolarni vazminlik va tinch yo‘l bilan hal etadi;

hissiyotlarga berilmaydi, har qanday jarayonda aql bilan ish yuritishga harakat qiladi;

jamoatchilik ishlarida faol bo‘ladi.

B1

Burch hamda mas’uliyat hissini angelaydi va ularga rioya qiladi;

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni, milliy o‘zlikni angelaydi va unga munosib bo‘lishga harakat qiladi;

o‘z xatti-harakatlarini tanqidiy baholay oladi va o‘zgalar tanqidini to‘g‘ri qabul qiladi;

millatlararo hamjihatlik va diniy bag‘rikenglikni o‘zida namoyon eta oladi;

shaxsiy va ijtimoiy munosabatlarda sog‘lom-ma’naviy muhitni shakllantiradi;

nizoli vaziyatlarda o‘zini o‘zi idora qila oladi;

ma’naviy-axloqiy fazilatlarni targ‘ib qila oladi.

2. Mafkuraviy immunitetga ega bo‘lish kompetensiyasi

A1

yaxshi va yomon xatti-harakatlarni farqlaydi, ularga fikrini bayon eta oladi;

yon-atrofida bo‘layotgan voqea-hodisalarga munosabat bildira oladi;

ilmlilik insonning yuksak ziynati ekanini anglay boshlaydi.

A2

O‘zbekistondagi demokratik islohotlar va dunyoda kechayotgan ma’naviy-mafkuraviy jarayonlarga munosabat bildira oladi;

ma’naviy tahdidlarni anglaydi va baholay oladi;

fikrga qarshi fikr, g‘oyaga qarshi g‘oya, jaholatga qarshi ma’rifat bilan kurashish tamoyilini o‘zida namoyon eta oladi;

axborot va media madaniyatga ega.

B1

turli ma'naviy tahdidlar va mafkuraviy xurujlarni anglaydi va to'g'ri baholay oladi, munosabat bildiradi;

mamlakatimizdagi ma'naviy-mafkuraviy jarayonlarda ishtirok etish va baholashda faol fuqarolik pozitsiyaga ega;

tinchlik va osoyishtalikning qadriga yetadi va ta'minlanishiga hissa qo'sha oladi;

fikrga qarshi fikr, g'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurasha oladi.

**“MILLIY ISTIQLOL G‘OYASI: ASOSIY TUSHUNCHA VA
TAMOYILLAR” TURKUMIGA KIRUVCHI FANLARDAN
(1-4-sinf Odobnoma, 5-6-sinf Vatan tuyg‘usi,
7-9-sinf Milliy istiqlol g‘oyasi va ma’naviyat asoslari)
O‘QUV DASTURLARI
(1-9 SINFLAR)**

UQTIRISH XATI

Bugungi globallashuv jarayonlarida inson ongi va tafakkuri uchun kurash masalalari jiddiy tus olib bormoqda. Dunyoning ayrim hududlarida ana shunday harakatlar natijasida katta ma’naviy yo‘qotishlar yuz berayotgani, millatning asriy qadriyatlarini, milliy tafakkuri va turmush tarzi izdan chiqayotgani, axloq-odob, oila va jamiyat hayoti, ongli yashash tarzi jiddiy xavf ostida qolayotganini kuzatish mumkin. Bunday xurujlarning pirovard oqibati odamni o‘zi tug‘ilib o‘sgan yurti va xalqidan tonishga, vatanparvarlik tuyg‘ularidan mahrum etishga va hamma narsaga loqayd shaxsga aylantirishga qaratilganida namoyon bo‘lmoqda.

Shu sababli Sharq yoki G‘arb mamlakatlari, olis Afrika yoki Osiyoda ma’naviyatga qarshi tahdidlar paydo bo‘lsa, bugungi va ertangi istiqbolini o‘ylab yashaydigan har bir ongli inson, har bir xalq yoki millat tashvishga tushishi tabiiydir.

Shuning uchun ham o‘sib kelayotgan yosh avlodning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash, fikrga qarshi fikr, g‘oyaga qarshi g‘oya, jaholatga qarshi ma’rifat bilan kurashish uchun qurollantirish masalasi davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. Ushbu maqsad vazifalardan kelib chiqqan holda **Umumiy o‘rta ta’limda «Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga kiruvchi fanlarni o‘qitishning maqsadi** o‘quvchilarni Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalash, o‘quvchilar qalbi va ongiga ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot g‘oyasining mohiyatini singdirish, ularning ma’naviy dunyosini boyitish va mafkuraviy immunitetini, tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat.

«Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga kiruvchi fanlarni o‘qitishning vazifasi esa, o‘quvchilarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilishga o‘rgatish, ularda faol fuqarolik nuqtai nazarini, milliy g‘urur, bag‘rikenglik va sog‘lom e’tiqodni shakllantirishdan iborat.

Umumiy o‘rta ta’lim tizimida o‘quvchilarda fanga oid umumiy kompetensiyalar bilan birgalikda tayanch kompetensiyalar shakllantirilishi belgilab berilgan. Bunga ko‘ra, «Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga kiruvchi fanlarni o‘qitish jarayonida o‘quvchilarda fanga oid **ma’naviy-axloqiy madaniyatlilik va mafkuraviy immunitetga ega bo‘lish** kompetensiyalari shakllantirilib boriladi. Bu kompetensiyalar oddiydan murakkablik tamoyiliga ko‘ra, A1, A2 darajalari orqali amalga oshiriladi.

1-4 sinfda “Odobnoma” (A1 daraja; 1-sinfda 33 soat, 2-4 sinflarda esa 34 soat o‘qitiladi).

Mazkur fan orqali o'quvchilarga jamiyatda o'rnatilgan odob va axloq qoidalari o'rgatiladi: jumladan, Vatan, oila, jamiyat oldidagi insoniy burchlar, milliy qadriyatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish, o'zaro munosabatlarni shakllantirish, kattalarga hurmat, kichiklarga izzatda bo'lish, atrof-muhitga oqilona munosabat, tejamkor bo'lish, turli ekstrimal vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish va hokazo.

5-6 sinf “Vatan tuyg‘usi” (A2 daraja; 5-6-sinfda 34 soat, tarkibida 17-soat Konstitutsiya olamiga sayohat darslari o'tiladi).

Mazkur fan o'quvchilarda quyi sinflarda olgan bilimlari mustahkamlanib, Vatan, jamiyat haqidagi tushunchalari kengaytirilib, hayotiy tushunchalar bilan bog'lab o'qitiladi. Shu bilan birga Vatanimizning mustaqillik yillaridagi taraqqiyoti, yoshlar uchun berilayotgan imkoniyatlar, mamlakatimiz yoshlarining yutuqlari haqida ma'lumotlar beriladi. Yoshlarda milliy va umuminsoniy qadriyatlar, huquqiy madaniyatni shakllantirish, dahldorlik, ijtimoiy faollik kabi tushunchalar shakllantirib boriladi.

7-8-9 sinflarda “Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari” (A2 daraja; 7-8-9-sinfda 34 soat).

Ushbu fan Odobnoma, Vatan tuyg'usi fanlarining uzviy davomi bo'lib, inson ma'naviyatining shakllanishiga ta'sir etadigan me'zonlar, ma'naviyatning mustahkam tayanchi, ma'naviy tahdidlar, ma'naviy jasorat, komil inson, qonun ustuvorligi, milliy g'oya tushunchasi, uning falsafiy asoslari, milliy g'oya va ma'naviyat haqida mutafakkirlarning qarashlari, g'oyaga qarshi g'oya-fikrga qarshi fikr, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish asoslari tushuntirib boriladi.

Mazkur darslar aynan ijtimoiy hayot bilan bog'liq bo'lganligi sababli, mavzuni mustahkamlash uchun beriladigan savol va topshiriqlar hayotiy voqealardan olinishi maqsadga muvofiqdir. Har bir dars jarayoni xalqimizning bunyodkorlik, komillik uchun intilishi, yuksak ma'naviyatli xalqimizning ma'naviy jasoratlari haqidagi qisqacha hikoyalar bilan boyitib borilishi lozim. O'quvchilarda faol fuqarolik pozitsiyalarini shakllantirish, ularda dahldorlikni kuchaytirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat hissini tarbiyalash, shu bilan birga axborot bilan ishlash, nutq madaniyati, muomala madaniyati, huquqiy madaniyatni shakllantirib borish zarur.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2001 yil 4 yanvardagi “O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o'rganishni tashkil etish to'g'risida”gi F-1322 sonli Farmoyishi ijrosini ta'minlash maqsadida, Odobnoma fani tarkibida “Konstitutsiya alifbosi”, 5-6 sinf “Vatan tuyg'usi” fani tarkibida “Konstitutsiya olamiga sayohat” o'quv kurslari singdirilgan.

Shuningdek, me'yoriy hujjatlarni yuritishda **tayanch** va **fanga oid kompetensiyalar** quyidagicha yozilishi tavsiya qilinadi.

I. TK – tayanch kompetensiya

1. TK1-kommunikativ kompetensiya
2. TK2-axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi
3. TK3-o'zini-o'zi rivojlantirish kompetensiyasi
4. TK4-ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi

5. TK5-milliy va umuminsoniy kompetensiya
6. TK6-matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi

II. FK – fanga oid kompetensiyalar

1. FK1- Ma'naviy axloqiy madaniyatlilik kompetensiyasi
2. FK2- Mafkuraviy immunitetga ega bo'lish kompetensiyasi

1-SINF **“ODOBNOMA”** **(33 soat, haftasiga 1 soat).**

A1

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

halollik, to'g'rilik sifatlarga ega bo'lish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

ta'lim jarayonida faol ishtirok etish;

tejamkorlik kabi sifatlarga ega bo'lish;

ta'lim muassasasi jihozlariga, ma'naviy, moddiy va tabiiy resurslarga oqilona munosabatda bo'lish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlar (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va.h.k.) ni hurmat qilish;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, milliy hususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish;

ta'lim muassasasida hamda jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

1-BOB. O'ZBEKISTON – OZOD VA OBOD DIYOR (3 SOAT)

1-mavzu: 1-sentyabr – Mustaqillik kuni (1 soat).

1-sentyabr – Mustaqillik kuni yurtimizda umumxalq bayrami sifatida keng nishonlanishi, mamlakatimizning nomi O'zbekiston deb atalishi va Vatan haqida matn.

2-mavzu: Bobolardan meros yurt (1 soat).

Vatan mehri. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan bunyodkorlik ishlari haqida matn.

3-mavzu: Odob-axloq me'yorlarining dastlabki talablari (1 soat).

Xulq-odob tushunchasi. Biz qanday insonlarni odobli deymiz.

2-BOB. ODOB – INSON UCHUN OFTOB (7 SOAT)

4-mavzu: Etiketning asosiy qoidalari (1 soat).

Etiket nima va u qanday muammolarni hal etadi? Etiketni kim o‘ylab topgan. Hushmuomalalikning asosiy qoidalari.

5-mavzu: Etiket nimaga o‘rgatadi? (1 soat).

Odob-axloq qoidalari nima? Xushmuomala insonning nutqi qanday bo‘lishi kerak?

6-mavzu: Etiketning asosiy talabi (1 soat).

Tarbiyali bo‘lish sirlari. Tarbiyali odamni qanday aniqlash mumkin? Insonlarga e‘tiborli bo‘lish.

7-mavzu: Yaxshilik va yomonlik (1 soat).

Bizning yaxshi ishlarimiz. Mening harakatlarim boshqalarga qanday ta’sir ko‘rsatadi? Nima yaxshi-yu, nima yomon? Ezgulik nima? Yaxshilik doimo yomonlikka qarshi turadi va uni yengadigan kuch.

8-mavzu: Mas’uliyat (1-soat).

Ma’suliyat nima? Menda qanday mas’uliyatlar bor? Kimni mas’uliyatli odam deyish mumkin? O‘quvchining mas’uliyati nimalarda namoyon bo‘ladi?

9-mavzu: Rahmdillik va bag‘rikenglik (1 soat).

Insonlarning kundalik munosabatlarida insonparvarlik. Boshqalar manfaati uchun o‘z manfaatlaridan kecha olish.

Takrorlash (1 soat).

3-BOB. INSON VA JAMIYAT (9 SOAT)

10-mavzu: Salomlashish qoidalari (1 soat).

Nutq insonlar o‘rtasidagi aloqa vositasi. Salomlashish etiketning muhim belgisi. Salomlashishning o‘ziga xos qoidalari.

11-mavzu: Salomlashish odobi (1 soat).

Biz bir-birimiz va kattalar bilan salomlashishni bilamizmi?

12-mavzu: Ovqatlanish qoidalari va madaniyati (1 soat).

To‘g‘ri ovqatlanish qoidalari. Qaysi ovqatlar qachon iste’mol qilinadi? Nimalar mumkin-u, nimalar mumkin emas? Sog‘ligimizni qanday asrashimiz kerak?

13-mavzu: Odobli bola elga manzur (1 soat).

Muloyimlik – umumiy madaniyat belgisi. Har qanday sharoitda o‘zini munosib tuta olish. Kattaga hurmatda, kichikka izzatda bo‘lish.

14-mavzu: Minnatdorlik va jonkuyarlik (1 soat).

Minnatdorlik degani nima? «Sehrli so‘zlar» kuchi. Qachon va kimga rahmat aytamiz? Bizning zahiramizda qancha yaxshi so‘zlar bor? Atrofdagilarga nisbatan hurmatda, sezgir va e‘tiborli bo‘lish.

15-mavzu: Uyda va ta‘lim muassasasida odob-axloq qoidalari (1 soat).

Ta‘lim muassasasida intizom. Oilamizdagi qoidalar. Biz ularga nima uchun amal qilamiz? Muloqot shakllari, uzr so‘rash va minnatdorlik bildirish qoidalari.

16-mavzu: Jamoat joylarida o‘zini tutish (1 soat).

Notanish kishilar bilan salomlashish, muloqot qilish qoidalari. Insonning tashqi ko‘rinishi.

17-mavzu: Xavfli vaziyatlarda tartibli va to‘g‘ri harakat qiling (1 soat).

Havfli vaziyatlarda harakat qilish tartibi.

Takrorlash (1 soat).

4-BOB. INSONNING SALOMATLIGI – YURT BOYLIGI (2 SOAT)

18-mavzu: Shaxsiy gigiyena qoidalari (1 soat).

Gigiyena nima? U nima uchun zarur, biz nima uchun gigiyenaga rioya qilamiz?

19-mavzu: Badan tarbiya – sog‘lik garovi (1 soat).

Badanni chiniqtirish, sog‘ligimizni saqlash, mavsumga qarab kiyinish tartibini bilamizmi? Jismoniy kamolot.

5-BOB. BILIM OL, HUNAR O‘RGAN (5 SOAT)

20-mavzu: “Kitob – bilim chirog‘i” (1 soat).

Kitob o‘qish odobi. Ilm hosiyati haqida donolar o‘g‘itlari. O‘z imkoniyatlari va qobiliyatini qanday rivojlantirish kerak? Qo‘l bilan uddasidan chiqmagan ishni aql bilan yengish mumkin.

21-mavzu: Bilim ol, hunar o‘rgan (1 soat).

Hunarli kishi xor bo‘lmas. Kasblarning o‘ziga xos xislatlari haqida.

22-mavzu: Inson mehnati bilan sharaflidir (1 soat).

Oltin o‘tda bilinadi, odam mehnatda. Vatan va inson manfaatlari uchun mehnat qilish. Insonning mehnatga ehtiyoji. Mening sevimli mashg‘ulotim.

23-mavzu: Mening qo‘g‘irchoqlarim (1 soat).

Milliy o‘yinchoqlar. Qo‘g‘irchoqlar mamlakatiga sayohat. Milliy qo‘g‘irchoqlar haqida matn.

Kim bo‘lsam ekan? (Amaliy mashg‘ulot) (1 soat).

6-BOB. AJDODLAR XOTIRASI ABADIYDIR (2 SOAT)

24-mavzu: Xotira va qadrlash kuni (1 soat).

9-may – Xotira va qadrlash kuni. Tinchlik – aziz ne‘mat ekanligi haqida matn.

Ziyorat qilish odobi (Amaliy mashg‘ulot) (1 soat).

7-BOB. TABIAT VA BIZ (5 SOAT)

25-mavzu: Tabiat qo‘yniga sayohat odobi (1 soat).

Tabiatga sayohat madaniyati? Non aziz. U qanday yetishtiriladi? Tabiatga sayohatga chiqqanda biz o‘zimizni qanday tutishimiz kerak? Bizdan nimalar talab qilinadi?

26-dars: Jonivorlarga g‘amxo‘rlik – ezgu fazilat (1 soat).

Jonivorlarga g‘amxo‘r bo‘lish haqida matn.

27-mavzu: Tabiat ne‘matlarini tejash (1 soat).

Suv, elektr quvvati va tabiiy gazni nima uchun tejashimiz kerak. Maktabimizdagi ichimlik suvi va elektr quvvatini qanday tejaymiz?

Nazorat ishi (1 soat).

Umumlashtiruvchi dars (1 soat)

Mavzularni o‘rganish uchun - 27 soat

Nazorat ishi uchun - 1 soat

Takrorlash uchun - 2 soat

Amaliy mashg‘ulot - 2 soat

Umumlashtiruvchi dars – 1 soat

Jami 33 soat

A1

O‘quvchilarda shakllangan fanga oid kompetensiyalarning elementlari:

Ma‘naviy axloqiy madaniyatlilik kompetensiyasi:

o‘quvchining xulq-odobini biladi va unga amal qiladi;
atrofdagilar bilan hushmuomala bo‘la oladi;

atrofidagilarga e'tiborli bo'ladi;
ma'suliyat, rahmdillik va bag'rikenglik nima ekanligini tushunadi va uni namoyon qiladi;
salomlashishning o'ziga xos qoidalarini biladi va salomlashish qoidalariga rioya qiladi;
to'g'ri ovqatlanish qoidalarini biladi va unga rioya qila oladi;
o'z sog'ligini asrashga harakat qiladi;
har qanday sharoitda o'zini munosib tuta oladi;
muloqot shakllari, uzr so'rash va minnatdorlik bildirish qoidalarini biladi va unga amal qiladi;
notanish kishilar bilan salomlashish, muloqot qilish qoidalarni biladi;
havfli vaziyatlarda harakat qilish tartibini biladi;
kitob o'qish odobiga rioya qiladi;
ziyosat qilish odobini biladi va unga amal qiladi;
tejamkorlik madaniyatiga riyao qiladi.
Mafkuraviy immunitetga ega bo'lish kompetensiyasi:
yaxshi va yomon odatlar va ishlarni ajrata oladi.

O'quvchilarda shakllangan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

halollik, to'g'rilik sifatlarga ega bo'ladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

ta'lim jarayonida faol ishtirok etadi;

tejamkorlik kabi sifatlarga ega bo'ladi;

ta'lim-muassasasi jihozlariga, moddiy va ma'naviy, tabiiy resurslarga oqilona munosabatda bo'lish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarini (urf odatlar, marosimlar, milliy madaniy an'analar va.h.k.) hurmat qiladi;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, milliy hususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qiladi;

ta'lim muassasasida hamda jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

2-SINF

“ODOBNOMA”

(34 soat, haftasiga 1 soat).

A1

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

halollik, to'g'rilik sifatlarga ega bo'lish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

ta'lim jarayonida faol ishtirok etish;

tejamkorlik kabi sifatlarga ega bo'lish;

ta'lim muassasasi jihozlariga, moddiy va ma'naviy, tabiiy resurslarga oqilona munosabatda bo'lish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarini (urf-odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va.h.k.) hurmat qilish;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, milliy hususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish;

ta'lim muassasasida hamda jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

1-BOB. BIZNING VATANIMIZ – O‘ZBEKISTON (3 SOAT)

1-mavzu: Ona Vatan (1 soat).

Bizning ona Vatanimiz O'zbekiston deb nomlanishi. Vatanning onadek muqaddas va mo'tabar ekanligi. Insonning tug'ilib o'sgan mahalla, qishloq va shahri Vatan ichidagi kichik Vatan.

2-mavzu: Ajdodlar merosi – faxr va iftixorimiz (1 soat).

O'zbek xalqining ma'naviy-madaniy boyligi. Ajdodlarimiz qoldirgan ma'naviy meros.

3-mavzu: Buyuk ajdodlarimizning ibratli ishlari (1 soat).

Yurtimizdan tug'ilib, voyaga yetgan, dunyo ilm-fani rivojiga hissa qo'shgan allomalar. Ularning ibratli fazilatlarini.

2-BOB. OILA – MUQADDAS DARGOH (3 SOAT)

4-mavzu: Ota-ona – aziz va mo'tabar (1 soat).

Farzandlik burchi. Ota-onaga va oila a'zolariga bo'lgan hurmat odobi. Ota-onani qadrlash va ularga g'amho'rlik qilish.

5-mavzu: Oilada mening o'rnim (1 soat).

Oilada mening o'rnim. Aka-uka, opa-singil va oilaning boshqa a'zolariga munosabat odobi. Oilaviy an'analar.

6-mavzu: Qarisi bor uyning parisi bor (1 soat).

Oilada bobo va buvilar bilan munosabat odobi. Kattalarga hurmat va ehtirom ko'rsatish.

3-BOB. ODOB KISHINING ZEBU ZIYNATI (13 SOAT)

7-mavzu: Jamoat joylarida o'zini tutish odobi (1 soat).

Ko'chada, transportda, tadbirlarda va boshqa jamoat joylarida o'zini qanday tutish kerak.

8-mavzu: Hushmuomalalik va samimiy munosabat (1 soat).

Hushmuomala bo'lishlik va suhbatdoshga samimiy munosabatda bo'lish odobi.

9-mavzu: So'zlashish odobi (1 soat).

Suhbatlashish odobi va qoidalari. Suhbatdoshni tinglash madaniyati. Odob bilan yoqimli so'zlashish, shirin so'zli bo'lish. Nutq madaniyati.

10-mavzu: Muloqot madaniyati va telefonda so'zlashish odobi (1 soat).

Telefonda so'zlashish odobi. Muloqot madaniyati.

11-mavzu: Tashqi ko'rinish va orastalik (1 soat).

Insonning tashqi ko'rinishi. Toza va ozoda kiyinish. Tashqi ko'rinishda tartiblilik.

12-mavzu: Yaxshi fazilat – insonga ziynat (1 soat).

Sabrlilik – go'zal fazilat. Sabr-qanoat va boshqa insoniy fazilatlar. Yaxshi taassurot qoldirish qoidalari.

13-mavzu: Saxiy va kamtar bo'ling (1 soat).

Saxiylik – yuksak insoniy fazilat. Saxiylik va xasislik. Xasislik – odatlarning eng yomoni. Kamtarga – kamol, manmanga – zavol. Kamtarlik va manmanlikning farqi. Yaxshi xislatlar va yomon odatlar haqida.

14-mavzu: O'z-o'zingizga xizmat qilishni o'rganing (1 soat).

Mustaqil bajariladigan ishlar. O'z-o'ziga xizmat qilish odobi.

15-mavzu: Mehmondo'stlik – yaxshi odat (1 soat).

Mehmon kutish va mehmonga borish odobi. Mehmonda o'zini tutish odobi.

16-mavzu: Jamoat tadbirlarida ishtirok etish odobi (1 soat).

Oilaviy va boshqa tadbirlarda, marosimlarda o'zini tutish hamda ishtirok etish odobi.

17-mavzu: Kishinish madaniyati (1 soat).

Kundalik kiyiladigan kimlarga qo'yiladigan talablar. Tantalalar va boshqa tadbirlarda kiyiladigan kiyimlar.

“Mehmon-mehmon” o'yini. Amaliy mashg'ulot (1 soat).

Takrorlash (1 soat).

4-BOB. O‘Z-O‘ZINI NAZORAT QILISH (9 SOAT)

18-mavzu: Do‘stlikni qadrlang (1 soat).

Do‘stlashish odobi. Do‘sti ko‘pning yaxshi fazilatlari ham ko‘p. Millatlararo totuvlik va do‘stlik.

19-mavzu: Do‘st tanlash va tanishuv qoidalari (1 soat).

Yangi do‘st bilan tanishishda o‘zini tutish qoidalari. Do‘stlik shirin so‘z va yordam ko‘rsatishdan boshlanadi.

20-mavzu: Tartibli va tadbirli bo‘ling (1 soat).

Tartiblilik va tadbirlilikning foydasi. Jamoat joylarida o‘zini tutish qoidalari.

21-mavzu: Mulkini saqlagan xor bo‘lmas (1 soat).

Mol-mulk va boshqa barcha buyumlar ota-onaning mehnati natijasi. Uni avaylab-asrash va ehtiyot qilish.

22-mavzu: Dam olish, sog‘liqni saqlash, bilim olish huquqlari (1 soat).

Fuqarolarning bosh Qomusimizda belgilab berilgan huquqlari.

23-mavzu: Sog‘ligingiz – boyligingiz (1 soat).

Jismoniy mehnat va badantarbiya – sog‘ligingiz garovi. Qat’iy kun tartibiga rioya qilishning salomatlikka foydasi.

24-mavzu: Quvonchli kunlarni nishonlang (1 soat).

Halqimiz tomonidan nishonlanadigan milliy bayramlarimiz va urf-odatlar.

25-mavzu: Oilaviy tadbirlar va qutlug‘ bayramlar (1 soat).

Tug‘ilgan kun, to‘y, mehmon kutish qoidalari. Hotira va qadrlash kuni.

26-mavzu: Ona tabiatni ardoqlang (1 soat).

Daraxtlar, o‘simlik, jonivorlarni asrab-avaylash. O‘quvchilarda ekologik madaniyatning boshlang‘ich elementlari.

5-BOB. ESTETIKA (6 SOAT)

27-mavzu: Bizning hayotimizda teatr (1 soat).

Qo‘g‘irchoq teatri va uning bolalar tarbiyasidagi.

28-mavzu: Ertaklar yaxshilikka yetaklar (1 soat).

Xalq ertaklari. Bolalar ertaklari. Ertaklarda insoniy fazilatlar.

29-mavzu: Inson kamolotida tasviriy san‘atning o‘rni (1 soat).

Goʻzallik va betakrorlik haqida. Insonning goʻzallikka boʻlgan ehtiyoji. Goʻzallikni qanday anglash kerak? Qalb goʻzalligi nimada?

Tarbiyalilar tanlovi. Amaliy mashgʻulot (1 soat).

Takrorlash (1 soat).

Nazorat ishi (1 soat).

Mavzularni oʻrganish uchun - 29 soat

Nazorat ishi uchun - 1 soat

Takrorlash uchun - 2 soat

Amaliy mashgʻulot - 2 soat

Jami: 34 soat

A1

Oʻquvchilarda shakllantirilgan fanga oid kompetensiyalarning elementlari:

Maʼnaviy-axloqiy madaniyatlik kompetensiyasi:

ajdodlarimiz qoldirgan maʼnaviy meros haqidagi dastlabki tushunchlarni biladi; oila oldidagi burchini anglaydi. Ota-onani va kattalarni hurmat qiladi, qadrlaydi va ularga gʻamxoʻrlik qiladi;

koʻchada, transportda, tadbirlarda va boshqa jamoat joylarida oʻzini qanday tutish zarurligini biladi va ularga amal qiladi;

nutq va muomala madaniyati, telefonda soʻzlashish odobiga amal qiladi;

mehmon kutish va mehmonga borish, mehmonda, oilaviy va boshqa tadbirlarda, marosimlarda oʻzini tutish odobiga rioya qiladi.

ekologik madaniyatning boshlangʻich elementlari shakllanadi.

Mafkuraviy immunitetga ega boʻlish kompetensiyasi:

yaxshi va yomon xatti-harakatlarni farqlay oladi;

odobli boʻlishga shaxsiy namuna koʻrsata oladi;

oʻzining bilimini oshirib borishga harakat qiladi;

sinfdozlarini ham odobli boʻlishga undash elementlari shakllanadi.

Oʻquvchilarda shakllangan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

oʻzaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi.

Oʻzini oʻzi rivojlantirish kompetensiyasi:

halollik, toʻgʻrilik sifatlariga ega boʻladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

taʼlim jarayonida faol ishtirok etadi;

tejamkorlik kabi sifatlariga ega boʻladi;

taʼlim-muassasasi jihozlariga, moddiy va maʼnaviy, tabiiy resurslarga oqilona munosabatda boʻlish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarini (urf odatlar, marosimlar, milliy madaniy an'analar va.h.k.) hurmat qiladi;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, milliy hususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qiladi;

ta'lim muassasasida hamda jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

3-SINF

“ODOBNOMA”

(34 soat, haftasiga 1 soat)

A1

O'quvchilarda tayanch kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllantiriladi:

Kommunikativ kompetensiya:

jamoat joylarida o'zini tutish odobiga rioya qilish;

xalq maqollari, muqaddas kitoblardagi ibratli so'zlarni aniq va tushunarli bayon qila olish;

nutq va muomala madaniyatiga rioya qilish;

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

axborot manbalari (televizor, telefon)dan foydalana olish.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

har qanday vaziyatda o'zini tuta bilish va o'zini nazorat qila bilish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

o'zining o'quvchilik burch va huquqlarini bilish va unga rioya qilish, jamiyatda (maktabda, oilada, mahallada) bo'layotgan jaryonlarda ishtirok etish;

Davlat ramzlariga hurmat va ehtirom ko'rsatish;

ta'lim muassasida o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli bo'lish elementlari shakllantirish;

jamoat joylarida o'zini tutish odobiga rioya qilish;

kattalar bilan so'rashishda odob-axloq bilan muloqotga kirishish;

1-BOB. VATAN MUQADDAS (6 SOAT)

1-mavzu: O'zbekiston Respublikasi – Mustaqil davlat (1 soat).

Mustaqillik – ulug' ne'mat. Mustaqillik yillarida yoshlar uchun yaratilgan imkoniyat va sharoitlar.

2-mavzu: Mustaqillikni qanday tushunamiz (1 soat).

Ozodlik nima? Mustaqillik va erkinlik. Mustaqillik, ozodlik va erkinlik tushunchalari.

3-mavzu: Davlat ramzlari (1 soat).

Davlat madhiyasi. Gerb va bayroq. Ularda nimalar aks etgan.

4-mavzu: Tarixiy obidalar (1 soat).

Yurtimizdagi tarixiy obidalar. Milliy madaniy meros.

5-mavzu: Bolalarning huquq va erkinliklari. “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi qonun (1 soat).

Bolalarning kafolatlangan huquqlari. Bolalarning huquq va erkinliklari. Burch va majburiyatlar.

Takrorlash (1 soat).

2-BOB. INSON ODOB-AXLOQI BILAN GO‘ZAL (7 SOAT)

6-mavzu: Keksalik – donolik (1 soat).

Kattaga hurmat – kichikka izzat. Keksalarning duosi.

7-mavzu: Donolar odob-axloq va do‘stlik haqida (1 soat).

“Sharq rivoyatlari” kitobida odob haqida. Amir Temur, Alisher Navoiy va Kaykovus hikmatlari.

8-mavzu: Mutolaa odobi (1 soat).

Kitob – bilim manbai. Kitobning shaxs kamolotidagi o‘rni.

9-mavzu: Mehr-shafqat va muruvvat (1 soat).

Mehr va muruvvat tushunchasi. Yaqinlarimizga va boshqa insonlarga bo‘lgan munosabat.

10-mavzu: Saxiylik va baxillik. Sovg‘a berish va sovg‘a olish odobi (1 soat).

Saxiylikning go‘zal odat. Baxilning bog‘i ko‘karmas. Yaqin insonlarimizga sovg‘a berish odobi.

11-mavzu: Insonlarga hurmat bilan munosabat (1 soat).

Yaqin insonlar va boshqalarga o‘zaro hurmat doirasida muomala qilish odobi. Haqorat va turli yomon so‘zlardan, yomon odatlardan saqlanish.

Takrorlash (1 soat).

3-BOB. MEHNAT INSONNI ULUG‘LAYDI (5 SOAT)

12-mavzu: Mehnat inson hayotini bezaydi (1 soat).

Mehnatkashlik va dangasalik. Mehnat insonni kamolga yetkazadi.

13-mavzu: Kasblar olami (1 soat).

Kasblar olami. Mehnatni ulug‘lash haqida rivoyat va ertaklar.

14-mavzu: Men kim bo‘lishni xohlayman (1 soat).

Bolalarni kasb va hunarlarning turlari bilan tanishtirish. Ularni kelajakda kim bo‘lishlari haqidagi suhbat.

15-mavzu: Mening bo‘sh vaqtim (1 soat).

O‘quvchilarning bo‘sh vaqtlarini qiziqarli tashkil etish. Ularning kasblar, hunarlar va san’at turlariga qiziqishlarini aniqlash.

«Bo‘sh vaqt muammosi»ini olidini olishda kun tartibining ahamiyati. Amaliy mashg‘ulot (1 soat).

4-BOB. TASHQI KO‘RINISH ETIKASI VA INSONIY FAZILATLAR (5 SOAT)

16-mavzu: Tashqi ko‘rinish etikasi (1 soat).

Kiyinish madaniyati. Maktab formasi. Toza va ozoda kiyinish madaniyati.

17-mavzu: Orastalik – inson ko‘rki (1 soat).

Ozodalik, yurish-turish, buyumlarni tartibli saqlash fazilati. Buyumlarni asrab-avaylash va tartibli saqlash. Tozalik – sog‘lik garovi.

18-mavzu: Tabiat ne‘matlaridan oqilona foydalanish (1 soat).

Tejamkorlik va isrofgarchilik. Ne‘matlarning qadriga yetish. Vaqtdan to‘g‘ri foydalanish.

19-mavzu: Nonning ushog‘i ham non (1 soat).

Non haqida rivoyat va ertaklar. Non – aziz ne‘mat. Nonni tayyorlash va saqlash qoidalar.

Takrorlash (1 soat).

5-BOB. BIZ YASHAYOTGAN OLAM (6 SOAT)

20-mavzu: Bizni o‘rab turgan olam (1 soat).

Yer – ona sayyoramiz. Tabiatni asrash qoidalari, suvni tejash va ifloslantirmaslik, jonivorlarga ozor yetkazmaslik.

21-mavzu: Suv – hayot manbai (1 soat).

Suvning bir tomchisini ham isrof qilmaslik. Qatra suvda hayot aks etadi.

22-mavzu: Tabiat qo‘yniga sayohat (1 soat).

Tabiat qo‘yniga sayr qilish odobi va qoidalari. Tabiatga oqilona munosabat nima degani? «Birni kessang o‘ngni ek».

23-mavzu: Uy hayvonlariga munosabat (1 soat).

Hayvonlarning vafodorligi va do'stligi. Hayvonlar bilan to'g'ri munosabatda bo'lish qoidalari.

Sayohat odobi. Amaliy mashg'ulot (1 soat).

Takrorlash (1 soat).

6-BOB. SHARQONA MADANIYAT (5 SOAT)

24-mavzu: Milliy urf-odatlar va bayramlar (1 soat).

Navro'z – yasharish va yangilanish fasli. Sumalak – shifobaxsh taom. Sumalak haqida rivoyat.

25-mavzu: Xalq qo'shiqlari. Rivoyatlar va hikoyatlar (1 soat).

Milliy bayramlarda kuylanadigan qo'shiqlar. Qo'shiq va kuy tinglash madaniyati.

26-mavzu: Xalq o'yinlari (1 soat).

Xalq o'yinlari va o'yin odobi. Jamoda ishitrok etishning qoidalari va odobi.

Umumlashtiruvchi dars (1 soat).

Nazorat ishi (1 soat).

Mavzularni o'rganish uchun - 26 soat

Nazorat ishi uchun - 1 soat

Takrorlash uchun - 4 soat

Amaliy mashg'ulot - 2 soat

Umumlashtiruvchi dars – 1 soat

Jami 34 soat

A1

Fanga oid xususiy kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Ma'naviy-axloqiy madaniyatlik kompetensiyasi:

odobli bo'lishga shaxsiy namuna ko'rsatadi;

O'zbekiston Vatani ekanligidan, O'zbekistonda yashayotganligidan faxrlanadi;

milliy urf-odatlarimiz va ularning zamirida mujassam bo'lgan mehr-oqibat, tinch va osoyishta hayot, do'stlik va totuvlikni qadrlash tushunchalarini bilish elementlari shakllanadi.

mustaqillik, ozodlik va erkinlik tushunchalarini biladi;

Davlat madhiyasi. Gerb va bayrog'ida aks etgan elementalarning nomini biladi;

tarixiy obidalar va milliy madaniy merosni nima ekanligini tushunadi; bolalarning huquq va erkinliklari. Burch va majburiyatlar haqida ma'lumot bera oladi

kattaga hurmat – kichikka izzatda bo'la oladi;

kitob qo'ish odobiga rioya qiladi

Sovg'a berish va sovg'a olish odobini biladi

bo'sh vaqtini to'g'ri tashkil eta oladi.

Kiyinish madaniyatiga rioya qiladi.

ozodalik, yurish-turish, buyumlarni tartibli saqlash fazilatiga ega bo'lib boradi.

tejamkorlik va isrofgarchilik yo'l qo'ymaslikka harakat qiladi.

hayvonlar bilan munosabat qoidalarini biladi va unga amal qiladi.

Navro'z haqida rivoyatlar so'zlab bera oladi.

milliy bayramlarda kuylanadigan qo'shiqlarni biladi.

jamoda ishtirok etish odobi va qoidalarini biladi.

Mafkuraviy immunitetga ega bo'lish kompetensiyasi:

haqorat va turli yomon so'zlardan, yomon odatlardan saqlana oladi.

O'quvchilarda tayanch kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Kommunikativ kompetensiya:

jamoat joylarida o'zini tutish odobiga rioya qila oladi;

xalq maqollari, muqaddas kitoblardagi ibratli so'zlarni aniq va tushunarli bayon qila oladi;

nutq va muomala madaniyatiga rioya qiladi;

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

axborot manbalari (televizor, telefon) dan to'g'ri foydalana oladi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

har qanday vaziyatda o'zini tuta biladi va o'zini nazorat qila oladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

o'zining o'quvchilik burch va huquqlarini biladi va unga rioya qiladi, jamiyatda (maktabda, oilada, mahallada) bo'layotgan jarayonlarda ishtirok etadi;

Davlat ramzlariga hurmat va ehtirom ko'rsatadi;

ta'lim muassasida o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli bo'lish elementlari shakllanadi;

jamoat joylarida o'zini tutish odobiga rioya qiladi;

kattalar bilan so'rashishda odob-axloq bilan muloqotga kirisha oladi.

4-SINF
“ODOBNOMA”
(34 soat, haftasiga 1 soat).

A1

O‘quvchilarda tayanch kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllantiriladi:

Kommunikativ kompetensiya:

jamoat joylarida o‘zini tutish odobiga rioya qilish;
xalq maqollari, muqaddas kitoblardagi ibratli so‘zlarni aniq va tushunarli bayon qila olish;

nutq va muomala madaniyatiga rioya qilish;

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

axborot manbalari (televizor, telefon)dan to‘g‘ri foydalana olish.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

har qanday vaziyatda o‘zini tuta bilish va o‘zini nazorat qila olish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

o‘zining o‘quvchilik burch va huquqlarini bilish hamda unga rioya qilish, jamiyatda (maktabda, oilada, mahallada) bo‘layotgan jaryonlarda ishtirok etish;

Davlat ramzlariga hurmat va ehtirom ko‘rsatish;

ta‘lim muassasida o‘rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli bo‘lish elementlari shakllantirish;

jamoat joylarida o‘zini tutish odobiga rioya qilish;

kattalar bilan so‘rashishda odob-axloq bilan muloqotga kirishish;

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

shaxsiy rejalarini tuza olish elementlari shakllanish;

mamlakatimiz qachon mustaqil bo‘lganligini bilish.

1-BOB. O‘ZBEKISTON – MADANIY VA MA’NAVIY
MEROSLARGA BOY O‘LKA
(5 SOAT)

1-mavzu: O‘zbekiston – mening Vatanim (1 soat).

O‘zbekistonning ilm-fan, sport sohalarida erishilgan yutuqlari, olib borilayotgan qurilish-obodonlashtirish ishlari. Ona Vatan she‘ri.

2-mavzu: Vatan tuyg‘usi va vatanparvarlik (1 soat).

Vatan oldidagi burch nima? Qanday harakatlar bilan insonda vatanparvalik namoyon bo‘ladi? Kimlarni vatanparvar deyish mumkin?

3-mavzu: O‘zbekiston – ko‘p millatli mamlakat (1 soat).

O‘zbekistonda yashayotgan millatlar va elatlar. Mehmondo‘st xalqimizning ezgu qadriyatlari. Tinchlik – totuvlik. Til bilgan – el biladi hikoyasi.

4-mavzu: Yurt tinchligi uchun barchamiz mas'ulmiz (1 soat).

Tinchlik – bebaho ne'mat. Baxtli va farovon turmush. Vatan posboni. Vatan himoyachilari kuni.

Takrorlash (1 soat).

2-BOB OILAVIY MUNOSABATLARDA ETIKET QOIDALARI (3 SOAT)

5-mavzu: Oilada o'zaro munosabatlar (1 soat).

Ota-ona va farzandalar munosabatlari. Farzandlar ota-onalariga qanday munosabatda bo'lishlari kerak? Oilaviy an'analar, kattalarga hurmat munosabatlari.

6-mavzu: Oila shajarasi (1 soat).

Insonlarning shajarasi va ularning kelib chiqishi. Oilamizning shajara daraxti. Biz buvilarimiz va bobolarimiz, ota-onalarimiz haqida nimalarni bilamiz?

7-mavzu: Dasturxon atrofida o'tirish odobi. Amaliy mashg'ulot (1 soat).

3-BOB BIZNING BOY VA BETAKROR O'LKAMIZ (3 SOAT)

8-mavzu: Ekologiya etiketi (1 soat).

Inson va tabiat. Atrofimizdagi olamning go'zalligi. Mamlakatimizning tabiiy va betakror boyliklari.

9-mavzu: Tabiatga sayohat (1 soat).

Tabiatga sayohat odobi. Tabiatga turli transport vositalarida sayr qilish etiketi. Sayyohlarning tabiatdagi salbiy harakatlari.

Takrorlash (1 soat).

4-BOB SOG'LOM AVLOD MAMLAKAT BOYLIGI (10 SOAT)

10-mavzu: Inson va uning salomatligi (1 soat).

Salomat bo'lish insonning tabiiy ehtiyoji. Qanday qilib salomatlikni saqlash kerak? Sog'lom turmush tarzi. Nosog'lom turmush tarzining insonlar hayotiga ta'siri. Havfsizlik qoidalariga rioya qilish.

11-mavzu: Fazilatlar – inson ko'rki (1 soat).

To'g'ri so'zlik. Ezgulik komillikka yetaklaydi.

12-mavzu: Inson kamoloti – yaxshilik bilan (1 soat).

Yaxshilikka yaxshilik – barchaning ishi, yomonlikka yaxshilik – mardning ishi. Salbiy odatlar va illatlar. Inson sog‘ligiga yomon odatlarning salbiy ta’siri.

13-mavzu: Tartibli bola – tadbirli bola (1 soat).

Tartibli bo‘lish, buyumlarni asrab-avaylash va tartibli saqlash. O‘ziga tegishli bo‘lgan mablag‘larni tejab sarflash qoidalari. Nima uchun va nimadan tejash kerak?

14-mavzu: Odob-axloq va qonun-qoida tushunchalari (1 soat).

Axloq qoidalari. Qonun doirasidagi hamda axloq qoidalari doirasidagi harakatlar.

15-mavzu: Bizning huquq va burchlarimiz. Qonun, qoida, tartib tushunchalari (1 soat).

Barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi. «Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida»gi Qonun.

16-mavzu: Tinglash va so‘zlashish qoidalari (1 soat).

Suhbatdoshni tinglash, sukut saqlash va o‘z fikrini to‘g‘ri bayon qilish odobi. Nutq va muloqot madaniyati.

17-mavzu: Sharq xalqlari rivoyatlarida odob-axloq qoidalari (1 soat).

Odob-ahloq qoidalari to‘g‘risida rivoyatlar, hikoyatlar va ibratli fikrlar.

18-mavzu: Ezgu so‘z, ezgu fikr, ezgu amal. Amaliy mashg‘ulot (1 soat).

Takrorlash (1 soat).

5-BOB. MA’RIFAT – EZGULIKKA YETAKLAYDI (13 SOAT)

19-mavzu: Bilim barcha tilsimlarning kaliti (1 soat).

Bilimli inson xor bo‘lmas. Bilim olish qoidalari.

20-mavzu: Kitob – inson kamoloti asosi (1 soat).

Kitob insonni kamolotga yetkazuvchi asosiy omil. Kitoblarda odob va tarbiya haqida.

21-mavzu: Ma’naviyat insonni ulug‘laydi (1 soat).

Ma’naviyat va ma’rifiylik. Insonning dunyoqarashi uning ma’naviyatini belgilaydi.

22-mavzu: Insonning dunyoqarashini uning ma’naviyati belgilaydi (1 soat).

Ibratli hikoyatlarda insonning dunyoqarashi va ma’naviyatni yuksaltiruvchi omillar.

23-mavzu: Yuksak insoniy sifatlar (1 soat).

Madaniyat, ma'naviyat va ma'rifat tushunchalari. Inson kamolotidagi odob-axloqning ahamiyati. Madaniyatlilikni shakllantirish.

24-mavzu: Biz bir-birimiz bilan qanday munosabatda bo'lamiz? Amaliy mashg'ulot (1 soat).

25-mavzu: Sharq mutafakkirlari – yuksak ma'naviyat ramzi (1 soat).

Alisher Navoiy, Zahiriddin Bobur asarlarida odob-axloq qoidalari.

26-mavzu: Buyuk allomalarimiz. Ularning ma'naviy merosi (1 soat).

Al-Xorazmiy, Abu Ali ibn Sinolarning ma'naviy merosi haqida.

27-mavzu: Hunarli kishi xor bo'lmas (1 soat).

Hunarning foydasi. Amaliy san'at turlari (xalq hunarmandchiligi: kulolchilik, milliy liboslar, yog'och o'yakorligi, zargarlik).

28-mavzu: Kitob o'qish madaniyati. Amaliy mashg'ulot (1 soat).

Takrorlash (1 soat).

Nazorat ishi (1 soat).

Umumlashtiruvchi dars (1 soat).

Mavzularni o'rganish uchun - 28 soat

Nazorat ishi uchun - 1 soat

Takrorlash uchun - 4 soat

Umumlashtiruvchi dars - 1 soat

Jami: 34 soat

A1

Fanga oid xususiy kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Ma'naviy-axloqiy madaniyatlilik kompetensiyasi:

Odob-axloq (kiyinish, muomala, muloqot, jamoat joylarida o'zini tutish) madaniyatiga ega bo'ladi;

jumladan:

suhbatdoshni tinglash, sukut saqlash va o'z fikrini to'g'ri bayon qilish odobini biladi va unga amal qiladi;

kitob o'qish qoidlari va odobiga amal qiladi;

Ezgu so'z, ezgu fikr va ezgu amal qoidalariga rioya qilishga harakat qiladi;

axloq-odob qoidalariga rioya qiladi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglaydi va hurmat qiladi;
jumladan:

olgan bilimlari asosida O‘zbekistonning ilm-fan, sport sohalarida erishilgan yutuqlar, qurilish-obodonlashtirish ishlari haqida ma’lumot bera oladi;

O‘zbekistonda yashayotgan millatlar va elatlar haqida ma’lumot ber oldi;
ma’naviy meros va ularni asrab-avaylash haqida ma’lumot bera oladi;

Alisher Navoiy, Zahiriddin Bobur, Al-Xorazmiy, Abu Ali ibn Sinolar haqida qisqacha ma’lumot bera oladi;

amaliy san’at turlari haqida ma’lumot bera oladi;

yurtimizda nishonlanadigan umumxalq bayramlarini biladi.

Mafkuraviy immunitetga ega bo‘lish kompetensiyasi:

yaxshi va yomon xatti-harakatlarni farqlaydi, ularga fikrini bayon eta oladi;
yon-atrofida bo‘layotgan voqea-hodisalarga munosabat bildira oladi;

jumladan:

qonun, qoida, tartib tushunchalarini biladi, ularning buzilishi yuzasidan munosabat bildira oladi.

yuksak insoniy sifatlar: madaniyat, ma’naviyat va ma’rifat tushunchalari. inson kamolotidagi odob-axloqning ahamiyatini biladi va ularga munosabatini bayon qila oladi.

odobli bo‘lishga shaxsiy namuna ko‘rsata oladi;

salbiy odatlar va illatlar. Inson sog‘ligiga yomon odatlarning salbiy ta’siri.

tinchlik – bebaho ne’mat. baxtli va farovon turmush. Vatan posboni. Vatan himoyachilari kuni.

ilmlilik insonning yuksak ziynati ekanini anglay boshlaydi.

O‘quvchilarda tayanch kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Kommunikativ kompetensiya:

jamoat joylarida o‘zini tutish odobiga rioya qila oladi;

xalq maqollari, muqaddas kitoblardagi ibratli so‘zlarni aniq va tushunarli bayon qila oladi;

nutq va muomala madaniyatiga rioya qiladi;

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

axborot manbalari (televizor, telefon) dan to‘g‘ri foydalana oladi.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

har qanday vaziyatda o‘zini tuta biladi va o‘zini nazorat qila oladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

o‘zining o‘quvchilik burch va huquqlarini biladi va unga rioya qiladi, jamiyatda (maktabda, oilada, mahallada) bo‘layotgan jarayonlarda ishtirok etadi;

Davlat ramzlariga hurmat va ehtirom ko‘rsatadi;

ta’lim muassasida o‘rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qiladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli bo‘lish elementlari shakllanadi;

jamoat joylarida o‘zini tutish odobiga rioya qiladi;

kattalar bilan soʻrashishda odob-axloq bilan muloqotga kirisha oladi.

5-SINF
“VATAN TUYG‘USI”
(34 soat, haftasiga 1 soat).

A2

O‘quvchilarda tayanch kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Kommunikativ kompetensiya:

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda bayon qila olish, savollarni to‘g‘ri qo‘ya olish va unga javob berish;

jamoaviy (oilada, mahallada, maktabda) muloqotga kirisha olish, hamkorlikda ishlay olish;

turli vaziyatlarda o‘z fe‘l-atvorini boshqara olish;

muloqot madaniyatiga amal qilish;

suhbatdoshining fikrini hurmat qilgan holda o‘z fikrini tushuntira olish;

turli vaziyatlarda o‘z ehtiroslarini boshqara olish.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

axborot manbalari (televizor, radio (audio-video yozuv), telefon, komputer) dan foydalana olish.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida o‘z-o‘zini jismoniy, ma‘naviy rivojlantirib borish;

xatti-harakatini nazorat qila olish, o‘z hayotining havfsizligi, ogohlik hissini oshirish;

ma‘naviy-axloqiy sifatlarga ega bo‘lish. O‘z hayotining havfsizligi, ogohlik hissini oshirish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

burch va huquqlarini bilish, unga rioya qilish;

maktabdagi va maktabdan tashqari tadbirlarda (ko‘rik tanlovlar, hashar va h.k.) ishtirok etish;

jamiyat va oilasi manfaatlarini uchun xizmat qilish (kattaga hurmat, kichikka izzatda bo‘lish kabi sifatlarga ega bo‘lish).

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanni sevish, insonlarga mehribon bo‘lish; orasta kiyinish va sog‘lom turmush tarziga (zararli odatlar, sport, tibbiy gigiena) amal qilish;

milliy qadriyatlarni (urf odatlar, marosimlar va h.k.) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo‘lish;

madaniy merosni avaylab asrash.

1-BOB. ONA YURTIM – OLTIN BESHIGIM (14 SOAT)

Kirish (1 soat).

Vatan tuyg‘usi tushunchasi. Kamil inson tarbiyasida Vatan tuyg‘usining ahamiyati.

1-mavzu: Islom Karimov – mustaqil davlat asoschisi (2 soat).

Mamlakatimiz birinchi Prezidenti Islom Karimovning O‘zbekiston davlatchiligini tiklash va rivojlantirishdagi xizmatlari. O‘zbekistonning mustaqillikka erishish arafasida yuz bergan voqealar, siyosiy holat haqida qisqacha tushuncha.

2-mavzu: Vatanni anglash (2 soat).

Vatanni sevish. Vatan uchun jasorat ko‘rsatish. Vatanni himoya vilish

3-mavzu: Inson manfaatlari oliy qadriyat (2 soat).

Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini qo‘llab-quvvatlash, davlat va xalq o‘rtasidagi muloqot.

4-mavzu: Vatanimiz timsollari (2 soat).

Vatan tuyg‘usi – muqaddas tuyg‘u. Vatan tuyg‘usining vorislik tuyg‘usi bilan uzviy bog‘liqligi. Vorislikning ta’rifi. Shajara va nasl-nasab haqida.

5-mavzu: Oila – Vatan timsoli (2 soat).

Ona bag‘ri inson uchun dastlabki Vatan ekani. Farzandlar kamoli – Vatan boyligi. Oila jamiyat negizi. Mustaqillik yillarida oilaga e’tibor.

6-mavzu: Vatanga muhabbat (2 soat).

Vatanga muhabbat – eng ulug‘ tuyg‘u. Vatan himoyasi. Dunyo xalqlarining ertak, rivoyat, doston va she’rlarida qahramonlik, mardlik va fidoyilik fazilatlarining madh etilishi.

Takrorlash (1 soat).

2-BOB. JAMIYAT VA DAVLAT (12 SOAT)

7-mavzu: Inson va jamiyat (2 soat).

Jamiyat tushunchasi. O‘zbekistonda erkin fuqarolik jamiyatining tashkil topishi.

8-mavzu: Inson jamiyatda kamol topadi (2 soat).

Inson kamolotida jamiyat va muhitning o‘rni. Oila va mahalla – tarbiya maskani.

9-mavzu: Davlat – hokimiyatining asosi (2 soat).

Hokimiyat va uning asosi. Mamlakat fuqarolarining davlat boshqaruvidagi o‘rni.

10-mavzu: Milliy suverenitet (2 soat).

O‘zbekistonning milliy suvereniteti, chegaralar yahlitligi. Mintaqada havfsizlikning barqarorligi kafolatlari.

11-mavzu: Biz – O‘zbekiston Respublikasi fuqarosimiz (2 soat).

Fuqarolik tushunchasi. O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarining huquqlari, majburiyatlari va erkinliklari.

12-mavzu: Fuqarolik jamiyati (2 soat).

O‘zbekistonda erkin fuqarolik jamiyati. Inson huquqlarining himoyasi.

**3-BOB. ONA VATANIMIZ – G‘URUR-IFTIXORIMIZ
(8 SOAT)**

13-mavzular: O‘zbekiston xalqi (2 soat).

“Inson” va “fuqaro”, “O‘zbek xalqi” va “O‘zbekiston xalqi” degan tushunchalar haqida, xalq va millat so‘zlarining ma’nalari. O‘zbek xalqi dunyoning eng qadimiy xalqlaridan biri ekani. O‘zbekistonning ko‘p millatli mamlakat ekani to‘g‘risida.

14-mavzu: Muqaddas burch (2 soat).

Mustaqillik (istiqlol), suverenitet so‘zlarining ma’nosi. Istiqlol, erkin va ozod hayot o‘z-o‘zidan kelmagani. Mustaqillikni asrash va mustahkamlash yo‘lida xizmat qilish har bir yurtdoshimizning muqaddas burchi ekani.

15-mavzu: Ona Vatanga farzandlik burchi (2 soat).

“Buyuk xizmatlari uchun” va “El-yurt hurmati” ordenlarining ta’sis etilishi. Orden va medallar bilan taqdirlangan yurtdoshlarimiz haqida.

Takrorlash (1 soat).

Nazorat ishi (1 soat).

Mavzularni o‘rganish uchun- 30 soat

Kirish darsi – 1 soat

Nazorat ishi uchun- 1 soat

Takrorlash uchun- 2 soat

Jami 34 soat

A2

Fanga oid xususiy kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Ma’naviy-axloqiy madaniyatlilik kompetensiyasi:

Oila, Vatan, jamiyat oldidagi burch va mas’uliyatni anglaydi va unga amal qiladi;

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglaydi, qadrlaydi va ularga amal qiladi;

ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega bo'ladi;

Vatan ravnaqi yo'lida jismoniy va intellektual imkoniyatlarini safarbar eta oladi;

millatlararo munosabatlarda hamjihatlik va bag'rikenglikni o'zida namoyon eta oladi.

Mafkuraviy immunitetga ega bo'lish kompetensiyasi:

yon-atrofida bo'layotgan voqea-hodisalarga daxldor bo'la oladi;

hushyorlik va ogohlikni kundalik amaliy harakatiga aylantira oladi;

ma'naviy tahdidlarni anglaydi va ularga munosabat bildira oladi;

Vatan oldidagi burch va mas'uliyatni xis qiladi;

xalqimizning ma'naviy-madaniy merosini asraydi va rivojlantirishga hissa qo'shadi;

jamiyatda bo'layotgan jarayonlarga dahldorlikni his etadi.

O'quvchilarda shakllantirilgan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda bayon qila olish, savollarni to'g'ri qo'ya olish va unga javob bera oladi;

jamoaviy (oilada, mahallada, maktabda) muloqotga kirisha olish, hamkorlikda ishlay oladi;

turli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqara oladi;

muloqotda muomala madaniyatiga amal qildi;

suhbatdoshining fikrini hurmat qilgan holda o'z fikrini tushuntira oladi;

turli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqara oladi.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

axborot manbalaridan (televizor, radio (audio-video yozuv), telefon, kompyuter) foydalana oladi;

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida o'z-o'zini jismoniy, ma'naviy rivojlantirib boradi;

hatti-harakatini nazorat qila oladi, o'z hayotining havfsizligi, ogohlik hissini oshiradi;

ma'naviy-axloqiy sifatlarga ega bo'ladi. O'z hayotining havfsizligi, ogohlik hissini oshiradi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

burch va huquqlarini biladi, unga rioya qiladi;

maktabdagi va maktabdan tashqari tadbirlarda (ko'rik tanlovlar, hashar va h.k.) ishtirok etadi;

jamiyat va oilasi manfaatlari uchun xizmat qilish (kattaga hurmat, kichikka izzatda bo'lish kabi sifatlarga ega bo'ladi).

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanni sevish, insonlarga mehribon bo'ladi; orasta kiyinadi va sog'lom turmush tarziga (zararli odatlar, sport, tibbiy gigiena) amal qiladi;

milliy qadriyatlarni (*urf odatlar, marosimlar va.h.k.*) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo‘ladi; madaniy merosni avaylab asraydi.

6-SINF
“VATAN TUYG‘USI”
(34 soat, haftasiga 1 soat).

A2

O‘quvchilarda tayanch kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Kommunikativ kompetensiyasi:

jamiyatda o‘zaro muloqotga kirishish uchun ona tili va birorta xorijiy tilni o‘zlashtirish hamda muloqotda foydalana olish;

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to‘g‘ri qo‘ya olish va javob berish.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud axborot manbalaridan (televizor, radio telefon, kompyuter)dan foydalana olish;

media vositalardan zarur bo‘lgan axborotlarni izlab topa olish.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida o‘z-o‘zini rivojlantirish, jismoniy, ma‘naviy, kamolotga intilish;

o‘qib-o‘rganish, bilimini, mustaqil ravishda muntazam oshirib borish;

o‘z hatti-harakatini nazorat qila bilish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etsa va ishtirok etish;

o‘zining burch va huquqlarini bilsa, unga rioya qilish, oilasi manfaatlarini uchun xizmat qilish, yordamga muhtojlarga saxovatli bo‘lish.

Umummadaniy kompetensiyasi:

xalqining tarixiy, ma‘naviy va madaniy merosini avaylab asrash, jamiyatda o‘rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

1-BOB. VATAN OZODLIGI – OLIY SAODAT (15 SOAT)

1-mavzu: Eng ulug‘, eng aziz ayyom (2 soat).

1 sentyabr – Mustaqillik kuni.

Vatan dunyodagi eng ulug‘, eng aziz ne‘mat bo‘lgani uchun uning mustaqilligi ham shu qadar buyuk va bebaho ekani.

2-mavzu: Milliy mustaqillik sari dastlabki qadamlar (2 soat).

Yaqin o‘tmishimiz haqida O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimovning “Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch” kitobida bildirgan fikrlari.

3-mavzu: Vatan va mustaqillikning qadri (2 soat).

Vatan tuygʻusi va mustaqillik neʼmatini idrok etish. Oʻzbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimovning “Mustaqillikka erishish ostonasida” asari mohiyati.

4-mavzu: Vatanimiz poytaxti (2 soat).

Vatanimiz shuhratini dunyoga taratayotgan insonlar haqida. Har bir inson – buyuk bir moʻjiza ekani.

5-mavzu: Yurtning obodligi insonlarga bogʻliq (2 soat).

Insonni qadrlash, uning hurmatini joyiga qoʻyish mustaqil davlatimizning bosh vazifasi ekani. Yurtning ozodligi va obodligi insonlarga bogʻliq ekani.

6-mavzu: Buyuk qadamjolar (2 soat).

Oʻzbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimov rahbarligida bunyod etilgan qutlugʻ qadamjolar. Toshkent shahridagi Hazrati Imom, Imom Buxoriy va Samarqanddagi Imom Moturidiy, Margʻilondagi Burhoniddin Margʻinoniy yodgorlik majmualari haqida.

7-mavzu: Tarixiy xotira (2 soat).

Tarixiy xotira har bir inson va xalqning vorisiylik tuygʻusi, ajdodlarga, oʻtmishga hurmat va kelajakka ishonch hissini shakllantirishda beqiyos oʻrin tutishi.

Takrorlash (1 soat)

2-BOB. JAHON MARDNI TAN OLADI (19 SOAT)

8-mavzu: Istiqlol bergan imkoniyatlar (2 soat).

Oʻzbekiston Respublikasining jahon hamjamiyatidagi oʻrni. Sport musobaqalari, musiqa festivallari va boshqa turli itnelektual bellashuvlarda yoshlarning erishayotgan yutuqlari.

9-mavzu: Moddiy va maʼnaviy hayot (2 soat).

Maʼnaviyat haqida tushuncha. Moddiy va maʼnaviy hayot uygʻunligi. Moddiy boyliklarini ezgu ishlarga sarflagan buyuk insonlar haqida.

10-mavzu: Jamiyat taqarriyotida mening oʻrnim (2 soat).

Oliyjanoblik komillik belgilaridan biri. Jamiyatning uygʻun rivojlanishiga xizmat qiladigan xususiyatlar.

11-mavzu: Milliy va umumbashariy qadriyatlar (2 soat).

Qadriyat va milliy qadriyat haqida tushuncha. Millat ruhi boʻlgan tilning xalqimiz taraqqiyotidagi oʻrni. Milliy qadriyatlarimiz rivojida umumbashariy qadriyatlarning ijobiy taʼsiri.

12-mavzu: Vatan ravnaqida umumbashariy qadriyatlar (2 soat).

Milliy va umumbashariy qadriyatlar uyg'unligi bugungi taraqqiyotda muhim ahamiyatga ega ekani.

13-mavzu: Milliy urf-odatlar va uning vatanparvarlikni oshirishdagi o'rni (2 soat).

Yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda milliy urf-odatlarning ahamiyati. Hashar, xalq bayramlari va milliy an'analarning shaxs tarbiyasidagi roli.

Takrorlash (1 soat).

14-mavzu: Ta'lim tarbiya uyg'unligi (2 soat).

Mamlakatimizda ta'lim olish huquqining kafolati. Yoshlarga oid davlat siyosati va uning yoshlar hayotiga ta'siri.

15-mavzu: Inson qadri ulug' xotirasi abadiy (2 soat).

Milliy istiqloq uchun kurash olib borgan ajdodlarimiz. Xotira va qadrlash kuni. Ikkinchi jahon urushi va mehnat faxriylari.

Takrorlash (1 soat).

Nazorat ishi (1 soat).

Mavzularni o'rganish uchun- 30 soat

Nazorat ishi uchun- 1 soat

Takrorlash uchun- 3 soat

Jami 34 soat

A2

Fanga oid xususiy kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Ma'naviy-axloqiy madaniyatlilik kompetensiyasi:

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglash va ularga amal qila olish;

ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega bo'la olish;

Vatan ravnaqi yo'lida jismoniy va intellektual imkoniyatlarini safarbar eta olish;

vatanparvarlik, insonparvarlik millatparvarlik, xalqparvarlik tuyg'ulariga ega bo'lish;

milliy va umumbashariy qadriyatlar (milliy-madaniy urf-odatlar, marosimlar, an'analar va h.k.)ga sodiqlik va hurmat bilan munosabatda bo'lish.

Mafkuraviy immunitetga ega bo'lish kompetensiyasi:

yon-atrofida bo'layotgan voqea-hodisalarga daxldor bo'lish; hushyorlik va ogohlikni kundalik amaliy harakatiga aylantira olish;

Vatan oldidagi burch va mas'uliyatni his qilish;

xalqimizning ma'naviy-madaniy merosini asrash va rivojlantirishga hissa qo'shish elementlari shakllanadi.

O'quvchilarda shakllantirilgan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda bayon qila olish, savollarni to'g'ri qo'ya olish va unga javob bera oladi;

jamoaviy (oilada, mahallada, maktabda) muloqotga kirisha olish, hamkorlikda ishlay oladi;

turli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqara oladi;

muloqotda muomala madaniyatiga amal qildi;

suhbatdoshining fikrini hurmat qilgan holda o'z fikrini tushuntira oladi;

turli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqara oladi.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

axborot manbalaridan (televizor, radio (audio-video yozuv), telefon, kompyuter) foydalana oladi;

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida o'z-o'zini jismoniy, ma'naviy rivojlantirib boradi;

hatti-harakatini nazorat qila oladi, o'z hayotining havfsizligi, ogohlik hissini oshiradi;

ma'naviy-axloqiy sifatlarga ega bo'ladi. O'z hayotining havfsizligi, ogohlik hissini oshiradi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

burch va huquqlarini biladi, unga rioya qiladi;

maktabdagi va maktabdan tashqari tadbirlarda (ko'rik tanlovlar, hashar va h.k.) ishtirok etadi;

jamiyat va oilasi manfaatlari uchun xizmat qilish (kattaga hurmat, kichikka izzatda bo'lish kabi sifatlarga ega bo'ladi).

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanni sevish, insonlarga mehribon bo'ladi; orasta kiyinadi va sog'lom turmush tarziga (zararli odatlar, sport, tibbiy gigiena) amal qiladi;

milliy qadriyatlarni (*urf odatlar, marosimlar va.h.k.*) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo'ladi; madaniy merosni avaylab asraydi.

MILLIY ISTIQLOL G'OYASI VA MA'NAVIYAT ASOSLARI

7-SINF

(34 soat, haftasiga 1 soat).

A2

O'quvchilarda tayanch kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Kommunikativ kompetensiya:

jamiyatda o‘zaro muloqotga kirishish uchun ona tili va birorta xorijiy tilni o‘zlashtirish hamda muloqotda foydalana olish;

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda tushunarli bayon qila olish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila bilish;

ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud axborot manbalaridan (televizor, radio, gazeta-jurnal, telefon, kompyuter va boshq.) foydalana olish;

media vositalardan zarur bo‘lgan axborotlarni izlab topa olish va to‘g‘ri foydalanish.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirib, jismoniy, ma’naviy, kamolotga intilish;

hayot davomida o‘qib-o‘rganib, bilimini mustaqil ravishda oshirib borish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

oilasi manfaatlari uchun xizmat qilish, yordamga muhtojlarga saxovatli bo‘lish;

o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini bilish, unga rioya qilish;

mehnat va fuqarolik munosabatlarida muomala madaniyatiga ega bo‘lish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e‘tiqodli bo‘lish;

jamiyatda o‘rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish;

xalqining tarixiy, ma’naviy va madaniy merosini avaylab asrash.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

aniq hisob-kitoblarga asoslangan holda shaxsiy rejalarini tuza olish.

1-BOB. MA’NAVIYAT – KUCH-QUDRAT MANBAI (11 SOAT)

1-mavzu: Inson – ezigulik ijodkori (1 soat).

«Milliy istiqlol g‘oyasi va ma’naviyat asoslari» fanining maqsad va vazifalari. Insonni ulug‘laydigan ezgu fazilatlar, oliy maqsadlar va ibratli ishlar. Inson ma’naviyatining shakllanishiga asos bo‘ladigan eng muhim omillar.

2-mavzu: Ma’naviyat va uning mohiyati (2 soat).

Inson va jamiyat hayotida moddiy hamda ma’naviy hayot uyg‘unligi. Ruhiy poklanish, ko‘ngil tozaligi, qalban ulg‘ayish, ichki dunyo, inson irodasining

baquvvatligi, imon, vijdon, iroda tushunchalari haqida. Ma'naviyat – inson, xalq va jamiyat ongli hayotining asosiy belgisi.

3-mavzu: Fikr va g'oya (2 soat).

Fikr nima? Fikrning turlari, fikrning g'oyaga aylanishi. G'oyaning ijtimoiy xarakteri. Milliy g'oya – ma'naviy ehtiyoj, xalqimiz manfaatlari ifodaci bo'lgan umumiy maqsadga aylangan g'oya.

4-mavzu: G'oyaning asosiy xususiyatlari va turlari (2 soat).

G'oyaning asosiy xususiyatlari. G'oyaning turlari. Asl va soxta, bunyodkor va vayronkor g'oyalar.

5-mavzular: Jamiyat rivoji va bunyodkor g'oyalar. (2 soat).

Bunyodkorlik so'zining ma'nosi. Bunyodkor g'oyalarning paydo bo'lishi. Amir Temur davlati erishgan barcha yutuqlar avvalo xalqning bunyodkorlik fazilatlariga asoslanishi. Xalqimiz tarixida rivojlanishga asos bo'lgan g'oyalar. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov ilgari surgan “Yangi uy qurmay turib, eskisini buzmay” degan tamoyilning ma'no-mazmuni.

6-mavzu: “Ma'naviyatni anglash – insonni anglashdir” amaliy mashg'ulot. (1 soat).

Takrorlash (1 soat).

**2-BOB. G'UYAGA QARSHI G'OYA, FIKRGA QARSHI FIKR...
(7 SOAT)**

7-mavzular: Mafkuraviy tahdidlar (2 soat).

Mafkura tushunchasi. Mafkuraviy tahdidlarning g'oyaviy ko'rinishlari. G'ayriinsoniy g'oyalar va ularning zararli oqibatlari.

8-mavzular: Hushyorlik va ogohlik (2 soat).

Hozirgi vaqtda aloqa va axborot almashish vositalarining kuchayib, yagona tizimga aylanib borayotgani. Shu borada qulayliklar bilan birga muammolarning yuzaga kelishi. Soxta “ommaviy madaniyat” namunalarning inson qalbi va ongiga salbiy ta'siri. Loqaydlik va beparvolikka berilishning achinarli oqibatlari. Mehr-oqibat, insoniylik xalqimizning eng buyuk fazilatlar ekani.

9-mavzular: Milliy an'ana va qadriyatlar – zararli g'oyalarga qarshi kurash omili (2 soat).

Har bir millat o'ziga xos an'ana va qadriyatlari bilan ajralib turishi. Milliy qadriyat tushunchasi. Milliy qadriyatlarimiz. O'zbekistonning og'ir va uzoq davom etgan istibdod sharoitidagi hayoti. Mustaqillik yillarida milliy an'ana va qadriyatlarimizning tiklanishi. Tarixiy xotira – ma'naviy qudrat manbai.

10-mavzu: Tarixiy yodgorliklar. Amaliy mashgʻulot (1 soat).

3-BOB. MA'NAVIYATGA TAHDID – O'ZLIGIMIZGA TAHDID (8 SOAT)

11-mavzular: Jamiyatga xavf soladigan illatlar (2 soat).

Ma'naviy-mafkuraviy tajovuzlar. Diniy aqidaparastlik, ekstremizm, terrorizmning ma'no-mazmuni va ularning namoyon bo'lish shakllari. Loqaydlik, mahalliychilik, ta'magirlik va manfaatparastlik kabi illatlarning jamiyat hayoti uchun nihoyatda xavfli ekanligi.

12-mavzu: Shaxs tarbiyasi (1 soat).

Shaxs bo'lib yetishishning muhim talablari. Ma'naviy barkamollik tushunchasi. Ta'limni tarbiyadan, tarbiyani esa ta'limdan ajratib bo'lmasligi. Komillikka erishishning muhim sharti – bilimdonlik hisoblanishi. Mamlakatimiz birinchi Prezidenti Islom Karimovning “Kuch – bilim va tafakkurda” degan g'oyasining mazmun-mohiyati.

13-mavzular: Inson qalbiga yo'l (2 soat).

Insonlarning go'zallikka intilishi, san'atni tushunish, his etish. Odamning har tomonlama yuksalishi ma'naviy boymishiga sabab bo'lishi. San'at xalq ma'naviy ruhiy qiyofasining ko'zgusi. Monumental san'at va uning o'ziga xos jihatlari. Mamlakatimizda musiqa va san'atning rivojlanishi yo'lidagi olib borilayotgan ishlar.

14-mavzu: Tarixiy xotirani tiklashda madaniy merosning ahamiyati (2 soat).

Mustaqillik yillarida Sohibqiron bobomiz Amir Temurning muborak nomi va xotirasining tiklanishi. Yurtimizdagi tabarruk qadamjolarining tiklanishi. Mustaqillik yillarida barpo etilgan yodgorlik majmualari. Ona yurtni sevish, xalqni e'zozlash ham, aslida, buyuk san'at ekani.

Takrorlash (1 soat).

4-BOB. YUKSAK MA'NAVIY MEZONLAR (8 SOAT)

15-mavzular: Insonparvarlik – xalqimizga xos ezgu fazilat (2 soat).

Insonparvarlik tushunchasi. Xalqimizga xos insonparvarlik xislatlari. Islom dinida insonparvarlik. Insonparvarlikning ko'rinishlari. Mamlakatimiz birinchi Prezidenti Islom Karimovning “Bu muqaddas Vatanda azizdir inson!” degan ezgu g'oyasining mazmun-mohiyati.

16-mavzu: Ma'naviyatning shakllanishida oilaning o'rni (2 soat).

Inson tarbiyasida, uning ma'naviy kamolotida oila muhitining muhim o'rin tutishi. Ota-ona – oila ma'naviy muhitining ustunlari. Oilada mehnatning to'g'ri

taqsimlanishi. Mustaqillik yillarida oilani har jihatdan mustahkamlash borasida olib borilayotgan sa'y-harakatlar.

17-mavzu: Axloq-odob – ma'naviyat negizi (2 soat).

Axloq-odob me'yorlari – inson hayot tarzining poydevori. Insonning ma'naviy qiyofasi. Insonni bezaydigan, uni atrofdagilarga chiroyli ko'rsatadigan belgi – uning tili hisoblanishi. Insonning xulqi va odobining shakllanishida tashqi omillarning ta'siri. Odob-axloqning milliy me'yorlari.

Takrorlash (1 soat).

Nazorat ishi (1 soat).

Mavzularni o'rganish uchun- 30 soat

Nazorat ishi uchun- 1 soat

Takrorlash uchun- 3 soat

Jami 34 soat

A2

Fanga oid xususiy kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllantiriladi:

Ma'naviy-axloqiy madaniyatlik kompetensiyasi:

Oila, Vatan, jamiyat oldidagi burch va mas'uliyatni anglash va unga amal qiladi;

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglaydi, qadrlaydi va ularga amal qiladi;

ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega bo'ladi;

ma'naviy-axloqiy fazilatlarni targ'ib qila oladi;

millatlararo munosabatlarda hamjihatlik va bag'rikenglikni o'zida namoyon eta oladi;

fikrga qarshi fikr, g'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish tamoyilini anglaydi va amalda namoyon eta oladi;

vatanparvarlik, insonparvarlik millatparvarlik tuyg'ulariga ega bo'ladi;

Vatan ravnaqi yo'lida jismoniy va intellektual imkoniyatlarini safarbar eta oladi.

Mafkuraviy immunitetga ega bo'lish kompetensiyasi:

yon-atrofida bo'layotgan voqea-hodisalarga daxldor bo'ladi;

hushyorlik va ogohlikni kundalik amaliy harakatiga aylantiraadi;

turli ko'rinishdagi yot g'oya va mafkuralarni farqlay oladi;

media xavfsizlik me'yorlariga amal qiladi;

ma'naviy tahdidlarni anglash va ularga munosabat bildira oladi;

o'z tendoshlariga mediamadaniyat va media xavfsizlikni targ'ib qila oladi;

O'zbekistondagi demokratik islohotlar va dunyoda kechayotgan ma'naviy-mafkuraviy jarayonlarga o'zining mustaqil munosabatini bildira oladi;

tashkiliy ishlarda faollik ko'rsata oladi.

O'quvchilarda shakllantirilgan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda bayon qila olish, savollarni to'g'ri qo'ya olish va unga javob bera oladi;

jamoaviy (oilada, mahallada, maktabda) muloqotga kirisha olish, hamkorlikda ishlay oladi;

turli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqara oladi;

muloqotda muomala madaniyatiga amal qildi;

suhbatdoshining fikrini hurmat qilgan holda o'z fikrini tushuntira oladi;

turli vaziyatlarda o'z ehtiroslarini boshqara oladi.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

axborot manbalaridan (televizor, radio (audio-video yozuv), telefon, kompyuter) foydalana oladi;

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida o'z-o'zini jismoniy, ma'naviy rivojlantirib boradi;

hatti-harakatini nazorat qila oladi, o'z hayotining havfsizligi, ogohlik hissini oshiradi;

ma'naviy-axloqiy sifatlarga ega bo'ladi. O'z hayotining havfsizligi, ogohlik hissini oshiradi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

burch va huquqlarini biladi, unga rioya qiladi;

maktabdagi va maktabdan tashqari tadbirlarda (ko'rik tanlovlar, hashar va h.k.) ishtirok etadi;

jamiyat va oilasi manfaatlarini uchun xizmat qilish (kattaga hurmat, kichikka izzatda bo'lish kabi sifatlarga ega bo'ladi).

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanni sevish, insonlarga mehribon bo'ladi; orasta kiyinadi va sog'lom turmush tarziga (zararli odatlar, sport, tibbiy gigiena) amal qiladi;

milliy qadriyatlarni (*urf odatlar, marosimlar va.h.k.*) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo'ladi; madaniy merosni avaylab asraydi.

MILLIY ISTIQLOL G'OYASI VA MA'NAVIYAT ASOSLARI

8-SINF

(34 soat, haftasiga 1 soat)

A2

O'quvchilarda tayanch kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Kommunikativ kompetensiyasi:

ijtimoiy moslashuvchanlik, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, gazeta-jurnal, radio (audio-video yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana olish; media vositalardan zarur bo'lgan axborotlarni izlab topa olish.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirish, jismoniy, ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intilish;

o'qib-o'rganganlari va hayot tajribasidan foydalangan holda kundalik turmushda uchraydigan muammolarni hal eta olish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

o'zining fuqarolik burch va huquqlarini bilish, yordamga muhtojlarga saxovatli bo'lish;

mehnat va fuqarolik munosabatlarida muomala, iqtisodiy, huquqiy madaniyatga ega bo'lish.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lish;

milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish; xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asrash.

**1-BOB. MILLIY G'OYA – EZGU ORZU-INTILISHLAR IFODASI
(9 SOAT).**

1-mavzu: Bunyodkor xalq (1-soat).

Bunyodkorlik tuyg'usi. Insoniyat uchun bunyodkorlik ramziga aylangan me'moriy mo'jizalar. Xalqimizning bunyodkorlik fazilatlarini. Huquqiy demokratik davlat, fuqarolik jamiyati haqida tushuncha. Inson – yangi jamiyat qurishda eng asosiy bunyodkor kuch.

2-mavzu: Bizning milliy g'oyamiz (1 soat).

Milliy g'oya xalqning, millatning maqsad-muddaolari natijasi sifatida. Milliy g'oyamizning asosini tashkil etuvchi uch buyuk maqsadimiz. Milliy g'oyamiz oziqlanadigan manbalar.

3-mavzu: Yurt tinchligi (2 soat).

Tinchlik dunyodagi eng buyuk ne'mat. O'zbekistonning tinchlikparvar siyosati. O'zbekistonning tashqi siyosat konsepsiyasi.

4-mavzu: Vatan ravnaqi (2 soat).

Yurtimizda mamlakat ravnaqi yo'lida olib borilayotgan iqtisodiy islohatlar va ularning mohiyati.

5-mavzu: Xalq farovonligi (2 soat).

Xalq farovonligi haqida tushuncha. Xalq farovonligiga erishish shartlari. Mamlakatimizda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish yoʻlida olib borilayotgan ishlar. Xalq boy boʻlsa, mamlakat boy boʻladi.

Takrorlash (1 soat).

2-BOB. MILLIY GʻOYA VA MAʼNAVIY HAYOT UYGʻUNLIGI (9 SOAT)

6-mavzu: Komil inson (2 soat).

Komillik tushunchasi. Komil inson gʻoyasi. Komillik timsoliga aylangan buyuk ajdodlarimiz. Komil inson fazilatlari.

7-mavzu: Ijtimoiy hamkorlik (2 soat).

Ijtimoiy hamkorlik gʻoyasi. Ijtimoiy hamkorlik – mustaqil va erkin hayotni asrashning eng muhim shartlaridan biri. Xalqimizning azaldan ahillik va inoqlikni qoʻllab-quvvatlab, qadrlab kelishi. Mamlakatimiz birinchi Prezidenti Islom Karimovning, ajdodlarimizning hamkorlik toʻgʻrisidagi fikrlari.

8-mavzu: Millatlararo hamjihatlik (2 soat).

Oʻzbekiston – koʻp millatli mamlakat. “Bu aziz Vatan – barchamizniki” gʻoyasining maʼno-mazmuni. Millatlararo hamjihatlik va totuvlik gʻoyasi. Xalqimizga xos boʻlgan doʻstlik, birodarlik fazilatlari. Millatlararo hamjihatlikka raxna soluvchi illatlar.

9-mavzular: Dinlararo bagʻrikenglik (2 soat).

Inson hayotida diniy anʼanalarning oʻrni. Diniy bagʻrikenglik. “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar toʻgʻrisida”gi qonun. Yurtimizda faoliyat koʻrsatayotgan diniy konfessiyalar. Tolerantlik, diniy konfessiya soʻzlarining maʼnosi.

Takrorlash (1 soat).

3-BOB. MAʼNAVIYATNING MUHIM SHARTLARI (7 SOAT)

10-mavzu: Insonni anglash (2 soat).

Maʼnaviyatni tushunish, anglash uchun avvalo insonni tushunish, anglash kerakligi. Inson qalbiga yoʻl. Inson bir umr oʻzini anglashga harakat qilishi. Insonni anglab, uning qadr-qimmatini ulugʻlab yashash – yuksak maʼnaviyat va odamiylik belgisi.

11-mavzu: Qonun ustuvorligi (2 soat).

Qonun ustuvorligi huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatining belgisi. Huquqiy madaniyat umumiy madaniyatning ajralmas, uzviy bir qismi ekani. Huquqning nazariy va amaliy shakllari.

12-mavzu: Mediya madaniyati (2 soat).

Axborotni izlash, olish va uni tarqatish madaniyati va qoidalari. Fikr yuritish va uni ifodalash erkinligi. Ommaviy axborot vositalari erkinligi. Siyosiy institutlar, mafkuralar va fikrlarning xilma-hilligi. senzura.

13-mavzu: “Internetdagi ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish madaniyati” Amaliy mashg‘ulot (1 soat).

**4-BOB. MA’NAVIYAT – JAMIYAT RAVNAQINING BOSH OMILI
(9 SOAT)**

14-mavzu: Ma’naviyat – inson va jamiyat madaniyatining negizi (2 soat).

Ma’naviyatning inson faoliyati bilan bog‘liqligi. Ma’naviyatni shakllantiradigan asosiy mezonlar. Yuksak ma’naviyat inson va jamiyat madaniyatining negizi.

15-mavzu: Vaqtni qadrlash – ma’naviyat mezoni (1 soat).

Vaqt mezoni, undan foydalanish. Vaqtning inson hayotiga, uning faoliyatiga, dunyoqarashiga ko‘rsatadigan ta’siri. Bo‘sh vaqtni to‘g‘ri taqsimlash. Kitob mutolaasi bilan shug‘ullanishning afzalligi.

16-mavzu: Milliy bayramlar – ma’naviy yuksalish omili (2 soat).

Navro‘z – Sharq xalqlarining yangilanish va ezgulik timsoli. Navro‘z – mehnat va bunyodkorlik, tinchlik, mehr-oqibat, insonparvarlik, do‘stlik, birodarlik, tansihatlik bayrami. Mustaqillik bayrami. Navro‘z bayramining yoshlar tarbiyasida tutgan o‘rni. Mustaqillik yillarida milliy bayramlarimizning qayta tiklanishi.

17-mavzu: Xotira – millat o‘zligini mujassam etadigan buyuk qadriyat. (2 soat).

Xotira – millat o‘zligini mujassam etadigan buyuk qadriyat. Mustaqillik yillarida xalqimizning tarixiy xotirasini tiklash borasida olib borilgan ishlar. Xotira xiyoboni.

Takrorlash (1 soat).

Nazorat ishi (1 soat).

Mavzularni o‘rganish uchun- 30 soat

Nazorat ishi uchun- 1 soat

Takrorlash uchun- 3 soat

Jami – 34 soat

A2

Fanga oid xususiy kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Ma'naviy-axloqiy madaniyatlilik kompetensiyasi:

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglaydi, qadrlaydi va ularga amal qiladi;

ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega bo'ladi;

Vatan ravnaqi yo'lida jismoniy va intellektual imkoniyatlarini safarbar eta oladi;

Mamlakatimizda yashovchi barcha millat va ellat vakillariga nisbatan bag'rikeng bo'ladi;

Oila, Vatan, jamiyat oldidagi burch va mas'uliyatni anglaydi va unga amal qiladi;

millatlararo munosabatlarda hamjihatlik va bag'rikenglikni o'zida namoyon eta oladi.

Mafkuraviy immunitetga ega bo'lish kompetensiyasi:

O'zbekistondagi demokratik islohotlar va dunyoda kechayotgan ma'naviy-mafkuraviy jarayonlarga o'zining mustaqil munosabatini bildiradi;

o'z oilasi, mahallasi, yurti oldidagi burchini anglaydi;

jamoadoshlari oldidagi mas'uliyatni his qiladi;

o'z faoliyatiga tanqidiy baho beradi;

komil inson, sharqona axloq haqidagi bilim va ko'nikmalarini ijtimoiy hayotda qo'llay oladi;

bag'rikenglik, mafkuraviy immunitet, ma'naviy jasorat, mardlik va ezgulik, komil inson, sharqona axloq haqidagi bilim va ko'nikmalarini ijtimoiy hayotda qo'llay oladi;

yon-atrofida bo'layotgan voqea-hodisalarga daxldor bo'la oladi;

o'z tendoshlariga mediamadaniyat va media xavfsizlikni targ'ib qila oladi;

tashkiliy ishlarda faollik ko'rsata oladi.

O'quvchilarda shakllangan tayanch kompetensiyalarning elementlari:

Kommunikativ kompetensiyasi:

ijtimoiy moslashuvchanlik, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, gazeta-jurnal, radio (audio-video yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana olish;

media vositalardan zarur bo'lgan axborotlarni izlab topa oladi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirib boradi, jismoniy, ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intiladi;

o'qib-o'rgananlari va hayot tajribasidan foydalangan holda kundalik turmushda uchraydigan muammolarni hal eta oladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etadi;

o'zining fuqarolik burch va huquqlarini bilish, yordamga muhtojlarga saxovatli bo'ladi;

mehnat va fuqarolik munosabatlarida muomala, iqtisodiy, huquqiy madaniyatga ega bo'ladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'ladi;

milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qiladi;

xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asraydi.

MILLIY ISTIQLOL G'OYASI VA MA'NAVIYAT ASOSLARI

9-SINF

(34 soat, haftasiga 1 soat)

A2

O'quvchilarda tayanch kompetensiyalarning quyidagi elementlari shakllanadi:

Kommunikativ kompetensiya:

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, ijtimoiy moslashuvchanlik, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o'z pozitsiyasini himoya qila bilish.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, gazeta-jurnal, radio (audio-video yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana olish;

media vositalardan zarur bo'lgan axborotlarni izlab topa olish, saralash va foydalanishda media-madaniyatga rioya qilish.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirish, hayot davomida o'qib-o'rganish, bilim, tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish;

ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intilish;

hayot davomida o'qib-o'rganish, bilim, tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish;

o'zini nazorat qila bilish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

kasbiy mavqeyning o‘shiga intilish bilan jamiyat va oilasi manfaatlari uchun xizmat qilish, yordamga muhtojlarga saxovatli bo‘lish;
o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini bilish.

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliyqadriyatlarga e‘tiqodli bo‘lish;

xalqining tarixiy, ma‘naviy va madaniy merosini avaylab asrash;

o‘zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, milliy va etnik hususiyatlari, an‘ana va marosimlarini hurmat qilish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish;

axborot texnologiyalaridan foydalana olish.

1-BOB. GLOBALLASHUV VA MILLIY – MA‘NAVIY XAVFSIZLIK (14 SOAT)

1-mavzu: Kirish. Eng ulug‘ maqsad (1 soat).

Milliy istiqlol g‘oyasi va demokratik jamiyat qurish asoslari.

Mustaqillik – milliy g‘oyamizning bosh tamoyili ekani. Milliy istiqlol g‘oyasining asosiy tushuncha va tamoyillari.

2-mavzu: Globallashuv sharoitida mafkuraviy jarayon, “ommaviy madaniyat” (1 soat).

Dunyoning mafkuraviy manzarasi. Globallashuv. “ommaviy madaniyat” ko‘rinishlari.

3-mavzu: Milliy g‘oya va taraqqiyot (2 soat).

Insonning millati va uning globallashuv sharoitida namoyon bo‘lishi. Millat ma‘naviyati. Milliy ma‘naviy havfsizlik tushunchasi va uning yuzaga kelish sabablari.

4-mavzu: Globallashuv sharoitida umummilliy ma‘naviyatga qarshi tahdidlar (2 soat).

Milliy ma‘naviyatga qarshi tahdidlarning negizlari. Milliy ma‘naviyatga ta‘sir o‘tkazayotgan tashqi tahdidlar. milliy ma‘naviyatga qarshi ichki tahdidlar va ularning amal qilish jarayoni.

5-mavzu: Umuminsoniy qadriyatlarga mafkuraviy tahdidlar (2 soat).

Insoniyatga qarshi tahdid. Buzg‘unchi g‘oyalarning asosiy belgilari. Milliy-ma‘naviy xavfsizlikni ta‘minlanishini umummilliy g‘oyaga aylantiruvchi omillar.

6-mavzu: Milliy-ma‘naviy xavfsizlikni ta‘minlash omillari (2 soat).

Mafkuraviy immunitet zarurati. Mafkuraviy immunitetning asosiy xususiyatlari. Jaholatga qarshi ma’rifat asosida kurashish.

7-mavzu: Inson qalbi va ongi uchun kurash (2 soat).

Mafkura poligonlari yadro poligonlaridan ham ko‘proq kuchga ega ekani. Mafkuraviy kurash vositalari. Inson qalbi va ongini egallash uchun kurash turli mafkuralarning asosiy maqsadi ekani.

8-mavzu: Ijtimoiy tarmoq tahdirlari (2 soat).

Ijtimoiy tarmoqlar haqida tushuncha. Zararli oqibatlari. Kompyuter o‘yinlari. Vertual muloqat va uning nojo‘ya ta’siridan himoyalalanish. Internetga qarmalik begilari.

**2-BOB. MA’NAVIYATNING MUSTAHKAM TAYANCHI
(12 SOAT)**

9-mavzu: Ona tili – millat ruhi (1 soat).

Millatning o‘zligini namoyon etishida tilning o‘rni. Xalqimizning dunyo sivilizatsiyasiga qo‘shgan hissasida o‘zbek tilining ahamiyati. Ona tili – ezgu fazilatlar manbai. Til bilish ham – madaniyat. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili to‘g‘risida”gi qonuni.

10-mavzu: Milliy va umumbashariy qadriyatlar uyg‘unligi (2 soat).

Milliy va umumbashariy qadriyatlarning bir-biridan farqi. Xalqimizning umumbashariy qadriyatlar rivojiga qo‘shgan hissasi.

11-mavzu: Ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy islohotlar va ularning ahamiyati (2 soat).

Jamiyatni isloh qilishning o‘zbek modelini tashkil etadigan besh tamoyil. 2017- 2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha harakatlar strategiyasi. Islohotlarning mazmuni va mohiyati.

Takrorlash (1 soat).

12-mavzu: Milliy qadriyatlar maskani (2 soat).

Mahallaning jamiyatda tutgan o‘rni. Mahalla – insonlar o‘rtasida birlik va hamjihatlikni qaror toptiruvchi muqaddas dargoh. Mahalla – o‘zini-o‘zi boshqarishning milliy modeli sifatida. Mahalla – demokratiya darsxonasi. Mahallaning jamiyat boshqaruvidagi o‘rni va maqomi.

13-mavzu: Komil inson shakllanishida ta’lim va tarbiyaning ahamiyati (2 soat).

Ta'lim va tarbiyaning uyg'unligi. Mahmudxo'ja Behbudiy va Abdulla Avloniyning tarbiya haqida aytgan fikrlari. Bolaning ma'naviy yetuk shaxs bo'lib kamol topishida o'qituvchi – murabbiylarning o'rni.

14-mavzu: O'zbekistonda ilm-fan rivoji (2 soat).

Yurtimizda ilm-fan rivojining tarixi. Farobiy, Beruniy, Xorazmiy, Mirzo Ulug'bekning dunyo ilm-faniga qo'shgan hissasi. Bugungi ilm-fan taraqqiyoti va bu sohada erishilgan yutuqlar.

3-BOB. ENG BUYUK JASORAT (8 SOAT)

15-mavzu: Ma'naviy va moddiy hayot uyg'unligi (2 soat).

Dunyoning, odamning va jamiyatning paydo bo'lishi haqidagi turli qarashlar. Mamlakatimiz hayotida ma'naviy va moddiy hayot uyg'unligining namoyon bo'lishi. Moddiy va ma'naviy hayot tamoyillarining o'zaro bog'liqligi.

16-mavzu: Halol mehnat – ma'naviy yuksalish garovi (2 soat).

Inson tarbiyasida mehnatning o'rni. Aqliy va jismoniy mehnat. Yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish. Ustoz-shogird an'analari. Mehnat va mehnatsevarlikni ulug'lovchi xalq maqollari.

17-mavzu: Ma'naviy jasorat (2 soat).

Ma'naviy jasorat tushunchasi. Ajdodlarimizning ma'naviy jasorati. Yoshlarning ma'naviy uyg'oqligi millatni asraydigan asosiy omillardan biri ekanligi. Milliy mustaqilligimiz – buyuk ma'naviy jasorat namunasi.

Takrorlash (1 soat).

Nazorat ishi (1 soat).

Mavzularni o'rganish uchun- 31 soat

Nazorat ishi uchun- 1 soat

Takrorlash uchun- 2 soat

Jami 34 soat

A2

O'quvchilarda shakllangan fanga oid kompetensiyalarning elementlari:

Ma'naviy-axloqiy madaniyatlilik kompetensiyasi:

Oila, jamiyat, Vatan oldidagi burch hamda mas'uliyatni angelaydi va ularga rioya qiladi;

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni, milliy-madaniy an'analar, urf-odatlar, marosimlarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'ladi;

Vatan ravnaqi yo'lida jismoniy va intellektual imkoniyatlarini safarbar eta oladi;

milliy va diniy munosabatlarda bag‘rikenglikni o‘zida namoyon eta oladi;
muammolarni vazminlik va tinch yo‘l bilan hal etadi;
hissiyotlarga berilmaydi, har qanday jarayonda aql bilan ish yuritishga harakat qiladi;

jamoatchilik ishlarida faol bo‘ladi.

Mafkuraviy immunitetga ega bo‘lish kompetensiyasi:

O‘zbekistondagi demokratik islohotlar va dunyoda kechayotgan ma’naviy-mafkuraviy jarayonlarga munosabat bildira oladi;
ma’naviy tahdidlarni angelaydi va baholay oladi;
fikrga qarshi fikr, g‘oyaga qarshi g‘oya, jaholatga qarshi ma’rifat bilan kurashish tamoyilini o‘zida namoyon eta oladi;
axborot va media madaniyatga ega.

O‘quvchilarda shakllantirilgan tayanch kompetensiyalarning elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila oladi, ijtimoiy moslashuvchanlik, jamoaviy hamkorlikda ishlay oladi;
o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qiladi;
muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z pozitsiyasini himoya qila biladi.

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:

mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, gazeta-jurnal, radio (audio-video yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana oladi;
media vositalardan zarur bo‘lgan axborotlarni izlab topa olish, saralash va foydalanishda media-madaniyatga rioya qiladi.

O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirish, hayot davomida o‘qib-o‘rganish, bilim, tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib boradi;
ma’naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intiladi;
hayot davomida o‘qib-o‘rganadi, bilim, tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib boradi;
o‘zini nazorat qila biladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etadi va faol ishtirok etadi;
kasbiy mavqeining o‘rishiga intilish bilan jamiyat va oilasi manfaatlari uchun xizmat qiladi, yordamga muhtojlarga saxovatli bo‘ladi;
o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini biladi.

Milliy va umummadaniy kompetensiyasi:

Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e‘tiqodli bo‘ladi;
xalqining tarixiy, ma’naviy va madaniy merosini avaylab asraydi;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, milliy va etnik hususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qiladi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'ladi;

axborot texnologiyalaridan foydalana oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining 1997-yil 29-avgustdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining 1997-yil 29-avgustdagi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 16-avgustdagi "Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 390-sonli qarori.
4. O'zbekiston Respublikasining 2004 yil 21 maydagi "2004-2009 yillarda Maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi to'g'risida"gi PF-3431.
5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi va Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2010- yil 1- iyuldagi "Umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida o'qitiladigan umumta'lim fanlari hamda oliy ta'limda davom ettiriladigan fanlar dasturlari uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash to'g'risida" gi 6/2/4/1-sonli qo'shma hay'at majlisi qarori.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012- yil 10- dekabrda "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-1875-sonli qarori.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2013- yil 8- maydagi "Uzluksiz ta'lim tizimining chet tillar bo'yicha davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 124-sonli qarori.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi "Umumiy o'rta ta'lim va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 187-sonli qarori.
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 15-martdagi "Umumiy o'rta ta'lim to'g'risida Nizomni tasdiqlash haqida"gi 140-sonli qarori.
10. «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni (yangi tahriri) // O'zbekistonning yangi qonunlari, T. 19. T., Adolat, 1998, 224-234-betlar.
11. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. T., O'zbekiston, 1997.
12. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqbol va taraqqiyot yo'li / O'zbekiston buyuk kelajak sari. – T., «O'zbekiston», 1992.
13. Karimov I.A. E'tiqod erkinligi qonuniy asosda bo'lsin // O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning Oliy majlis XI sessiyasida so'zlagan nutqi. Xalq so'zi, 1998, 5 may.
14. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q // Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz. – T. 7. – T.: O'zbekiston, – 1999.
15. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishga xizmat etsin. «Tafakkur» jurnali bosh muharririning savollariga javoblar // Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz. – T. 7. – T.: O'zbekiston, – 1999.
16. Karimov I.A. Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot pirovard

maqsadimiz. – T.: O‘zbekiston, 2000.

17. Karimov I.A. Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak. – T. 10. –T.: O‘zbekiston, 2002.

18. Karimov I.A. Biz tanlagan yo‘l – demokratik taraqqiyot va ma'rifiy dunyo bilan hamkorlik yo‘li. – T. 11. – T.: O‘zbekiston, 2003.

19. Karimov I.A. Vatanimizning tinchligi va xavfsizligi o‘z kuch-qudratimizga, xalqimizning hamjihatligi va bukilmas irodasiga bog‘liq. – T.: O‘zbekiston, 2004.

20. Karimov I.A. O‘zbek xalqi hech qachon, hech kimga qaram bo‘lmaydi. – T.: O‘zbekiston, 2005.

21. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008.

Umumiy o‘rta ta’limning “Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar” turkumiga kiruvchi fanlardan o‘quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan o‘quv dasturlarini ishlab chiqish bo‘yicha ijodiy guruhi

T/r	Ismi va familiyasi	Ish joyi va lavozimi
1	Sobirova Marhabo Abuganievna	Nizomiy nomidagi TDPU Milliy istiqlol g‘oyasi kafedra mudiri, guruh rahbari
2	To‘raev Shavkat Nishonovich	Milliy g‘oya va mafkura ilmiy-amaliy markazi rahbar o‘rinbosari
3	Zamonov Zokir Turg‘unovich	O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti katta ilmiy xodim izlanuvchisi
4	Sindarova Feruza Xabibullayevna	O‘rta maxsus kasb-hunar ta’limi markazi bosh mutaxassisi
5	Voxidov Durbek Abdusamatovich	Toshkent shahar PKQTMOI Ijtimoiy fanlar kafedrasida katta o‘qituvchisi
6	Ergasheva Dilafruz Akmalovna	Toshkent shahar Sergeli tumani 8-umumta’lim maktabi Milliy istiqlol g‘oyasi fani o‘qituvchisi
7	Sevara Po‘latova Akmalovna	O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi Akademiyasi Ma’naviyat bo‘limi ilmiy xodimi
Ekspert guruhi		
1	Bozorov Dilmurod Mirzarasulovich	Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston milliy universiteti Falsafa fakulteti dotsenti
2	Xotamova Qirmizoy Qurbanovna	Toshkent shahar Yashnabod tuman 30-umumta’lim maktabi Milliy istiqlol g‘oyasi fani o‘qituvchisi
3	Tojiboev Abdug‘ani Abdusamatovich	TDTU qoshidagi Chilozor akademik litseyi o‘qituvchisi, t.f.n. dotsent